

ERGENLİK PSİKOLOJİSİ

Adnan Kulaksızoğlu

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

GELİŞİMİN TEMELLERİ. ERGENLİK KURAMLARI VE TANIMLAR

GELİŞİMİN TEMELLERİ. 11

1 liiyntımızın Başlangıcı. 11; Kalıtsal Özelliklerin Geçiş. 11; Kailimi ve Çevrenin İnsana Etkisi, 12: Gelişimde Temel Kurallar. 12: Doğum Öncesi Gelişim. 13; Bebeklik. 14: İlk Çocukluk. 15: Son Çocukluk. 15: Ergenlik Çağının Genel Özellikleri, 16

ERGENLİK KURAMLARI, 17

G. Stanley Hali'un Kuramı. 17; Psikoanalitik Kuram, 19; Öğrenme Kuramı. 22: Sullivan'ın Kuramı. 23: Lewin'in Kuramı. 24; Antropoloji Kuramı. 25; Spranger'ın Kuramı. 26; Erikson'un Kuramı. 27

ERGENLİK TANIMLARI, 29

Gençlik ile ilgili Sınıflandırmalar. 31

Bölüm 2

ERGENLİKTE BEDENSEL VE CİNSEL GELİŞME

BEDENSEL GELİŞME. 34

Ergenlikte Büyüme ve Gelişme. 34; Kalıtım ve Büyüme-Gelişme. 35; Hormonlar ve Büyüme-Gelişme, 35; Sağlık, Beslenme ve Büyüme-Gelişme. 35: İklim ve Coğrafi Şartlar ve Büyüme-Gelişme. 35; Buluş Öncesinde ve Buluşta Büyüme-Gelişme, 35; Baştaki Büyüme. 36; Diğer Organlardaki Büyüme. 37; Beden ve Yüz İmgesi (imajı). 37; Ergenin Bedensel Gelişimi ile ilgili İhtiyaçları ve Kaygıları, 38; Ergenlikte Beslenme. 39

CİNSEL GELİŞME. 40

Esas Cinsel Gelişmeler. 41; İlave Cinsel Gelişmeler. 42; Cinsiyet Etkisi, 44; Cinsiyetler Arasında Benzerlik ve Farklılıklar. 45; Kız/-Erkek Beraberliğindeki Gelişme. 46; Cinsel Olgunlaşmada Bireysel Farklar. 46; Erken ve Geç Olgunlaşmanın Etkileri. 47; Cinsel Etkisi. 48; Cinsel Gelişme ile İlgili Sorunlar. 51; Ergenin Cinsel Gelişimi ile İlgili İhtiyaçları ve Kaygıları,

Bölüm 3

ERGENLİKTE DUYGULARIN GELİŞİMİ

Ergen Duygularının Genel Özellikleri. 59; Belirli Duyguların Ergenlikteki İfadesi. 61; Ergenlik Döneminde Genel Kaygı ve Sorunlar. 67; Yurtdışından Gelen Gençlerin Sorunları, 69; Ergenin Duygusal Gelişimi ile ilgili ihtiyaçları ve Kaygıları, 70

Bölüm 4

ERGENLİKTE SOSYALLEŞME VE AHLAK GELİŞİMİ

SOSYAL GELİŞME VE AİLENİN ETKİSİ. 73

Ergenin Ailesi ile İlişkileri. 75; Ergenlikte Arkadaş ilişkisi. 77; Grubun' Ergen Üzerindeki Etkisi. 79; Yalnızlık Duygusu. 80; Boşanmanın Çocuğa Olan Etkileri. 81; Ergen ve Önceki Kuşak Arasında Çatışma. 82; Okul ve Ergen. 85; Ergenin Sosyal Gelişimi ile İlgili ihtiyaçları ve Kaygıları, 85

AHLAKİ GELİŞME, 86

Ahlak Eğitimi. 87: Ahlaklı Davranışın Ortaya Çıkışı, 87; Kohlberg'in Ahlakî Gelişim Kuramı. 88

Bölüm 5

ERGENLİKTE KİŞİLİĞİN GELİŞMESİ

KİŞİLİĞİN TANIMI VE OLUŞMASI. 93

Genetik ve Biyolojik Etkenlerin Kişilik Gelişimine Etkileri, 94; Kültürel Etkenlerin Kişilik Gelişimine Etkileri. 96; Kişilik Gelişiminde Sosyal Sınıflara Bağlı Etkenler. 96; Kişilik Gelişiminde Psikolojik Etkenler. 98; Benlik Kavramı. 98

ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI VE KİŞİLİK. 101

Eşitlikçi ve Demokratik Anne-Baba Tutumu. 103; Aşırı Koruyucu ve Müdahaleci Anne- Baba Tutumu. 104; Aşırı Otoriter ve Baskıcı Anne-Baba Tutumu. 106; Türkiye'de Çocuğun Kişiliğinin Oluşumunda Geleneksel Aile Yapısının Etkisi ile İlgili Görüşler ve Araştırmalar, 107; Anne-Baba Tutumları ve Ergen. 110: Ergenliğin Başları. Ortalan ve Sonlarındaki Gençlerin Özellikleri, 112; Ergenin Kişisel Gelişimindeki İhtiyaçları ve Kaygıları, 113

Bölüm 6

ERGENLİKTE ZİHİNSEL GELİŞME VE ÜSTÜN YETENEKLİLER

ZİHİNSEL GELİŞME, 117

İlkokul Birinci Dönemi. 119; Zekâ ile İlgili Son Araştırmalar. 120;

■ İlişim. 120; Zekâ Testinin Hazırlanışı. 121; Zeki Yaşı.

Yeteneklilerin Eğitimi, 125; Ülkemizde Üstün yeteneklilerin Eğitime Yönelik Uygulamalar, 127; Ergenlik Dönemi ve Yaratıcılık, 128; Yaratıcılık Eğitimi. 129

Bölüm 7

ERGENLİK DÖNEMİ VE İLGİLER

İlgilerin Gelişme ve Değişmesini Etkileyen Etmenler, 133; İlgiler Çeşitleri. 135; İlginin Ölçülmesi, 138; Ergenlikte ilginin Özellikleri, 139; Ergenlikteki Ortak İlgiler. 140; Koleksiyon Yapma İlgi. 140; Yazma ve Okuma İlgi. 140; Konuşma İlgi. 140; Ergenlikte TV İlgi ve TV'nin Ergene Etkisi. 141; Müzik İlgi. 143; Spor İlgi, 144; Ülkemizde Serbest Zamanları Değerlendiren Kuruluşlar, 145; Okulun ilginin Geliştirilmesindeki Görevi. 146

Bölüm 8

ERGENLİKTE MESLEĞE YÖNELTME

Meslek Nedir. 149; Meslekler Dünyası, 149; Meslekler Hakkında Temel Bilgiler, 150; Okulda Mesleğe Yöneltilme. 152; Meslek Seçiminde Etkili Olan Özellikler. 154

Bölüm 9

ÇOCUĞA VE ERGENE KÖTÜ DAVRANMA

Bedensel İstismar. 167; Duygusal İstismar, 170; Cinsel istismar, 171; Çocuğu ve Ergeni İhmal Etme, 172; Çocuk ve Ergen istismarını Önleme. 173; İstismarı Önceden Kestinne. 174

Bölüm 10

ALIŞKANLIK VE BAĞIMLILIK YAPAN MADDELER

Alışkanlık ve Bağımlılık Yapan Maddelerin Sınıflandırılması. 180; Madde Bağımlılığının Nedenleri. 187; Alışkanlık ve Bağımlılık Yapan Maddelerle Mücadelede Toplumsal Görevler, 190; Bağımlının Tıbbi ve Psikolojik Tedavisi; 191

Bölüm 11

ERGENLİKTE SUÇLULUK

Suça Yönelmenin Nedenleri. 196; Ergenlik Dönemindeki Suçluların İyileştirilmeleri, 198; Türk Hukuk Sisteminde Çocuk ve Gençlik Suçluluğu. 199; Suçlu Ergenlere Uygulanabilecek Önlemler. 199; Ülkemizdeki İslahevlerin İn Durumu. 200; Ülkemizdeki Genç Suçluları İyileştirme Çalışmaları. 200; 18 Yaşını Bitiren Ergenlerin Cezai Sorumluluğu, 201: Ülkemizde Ergenlerin İşledikleri Suçların Türü ve SUÇ İ' t. İLK İLK İNİN DİFLN Ülkelerle Karşılaştıllı İlması. 201; Suçlu İ' i genler Üzerinde Yapılan Araştırmalar. 202; Almanya'da Yaşayan Türk Gençleri Arasındaki Suçluluk, 202

Bölüm 12

ERGENLİKTE NEVROTİK BOZUKLUKLAR VE RUH SAĞLIĞI

NEVROTİK BOZUKLUKLAR. 205

Ergenlik Dönemi Depresyonları. 205; Ergenlikte Davranım Bozukluğu. 206; Ergenlikte Öfke Patlamaları. 207; Karşıt Olma ve Karşı Gelme Bozukluğu. 207; Ergenlikte Yeme Bozukluğu. 208; Mevsim Dcgi-sikliklerine Bağlı Davranış Değişiklikleri. 208. Ergenlikte Şiddet ve Saldırganlık. 209: Saldırganlığın Nedenleri Konusundaki Görüşler. 209: Saldırganlık ve TV. 210; Ergenlik Döneminde İntihar. 211: İntiharları önleme. 212: Ülkemizde intiharla İlgili Araştırmalar, 213

RUH SAĞLIĞINI KORUMA YOLLARI. 214

KONU DİZİNİ. 219 GENEL KAYNAKÇA. 223

ÖNSÖZ

Çocukluğa ve ergenliğe yönelik ilgim neredeyse ilköğretim çağıma kadar geriye gider. O zamanlar evde bulunan Pedagoji Dergisinde gençlerin gelişimine ilişkin yazılanlar, anlamlarını tam olarak kavramasam da belleğimde yer etmişti. Çok sonraları yükseköğrenim yapmaya karar verdiğimde, tercihim erken yaşlarda başlayan ilgile rim doğrultusunda oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimimde de ergenlere yönelik tezler hazırladım.

Ülkemizde çocukluk ve ergenlik çağındakilerin nüfus içindeki çokluğuna karşılık, onlara yönelik araştırmaların gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yelerince olduğunu söylemek güçtür. Bununla beraber son yıllarda Türk çocuk ve ergenlerini konu alan birçok yüksek lisans ve doktora tezi; birçok araştırmaya dayalı bildiri, makale ve benzeri basılı malzeme bulunmaktadır. Ancak Türkçe'de ergenlikle ilgili kitaplar batıda yapılan araştırmalara dayalı eserlerin tercümesidir veya batı kaynaklı araştırmalara dayalı olarak yazılmış eserlerdir. Şüphesiz ergenlikle ilgili yapılan araştırmalarda elde edilen bazı bulgular her kültürdeki ergenler için geçerli olabilecek bilgiler sunabilir. Ancak ergenlik, evrensel bir gelişim dönemi olduğu kadar kültürel ve toplumsal boyutları olan bir hayat dilimidir. Bu nedenle ergenlikle ilgili eserler, ergenin kültürel çevresi dikkate alınarak yapılan araştırmalara da dayalı olmalıdır.

Ergenlik Psikolojisi kitabı, Türkiye'deki ergenlere yönelik yapılan araştırmalara dayalı, ülkemizdeki ergenlerin gelişimine ve sorunlarına yer veren bir kitap olması amacı ile hazırlandı. İngilizce yazılmış ilgili kaynakların yanında, üniversitelerimizin yüksek lisans ve doktora programlarında yapılmış tezler, fakültelerimizin ilgili birimle rince düzenlenen bilimsel toplantılardaki bildiriler ve Türkiye'de ei genlikle ilgili yapılmış diğer araştırmalar, on yılı aşkın bir sümlü vermekte olduğum "Ergenlik Psikolojisi" ders notlarıyla beraber bu kitaba kaynaklık etti.

Kitabın hazırlanması sırasında, ulaşılan kaynaklardan yapılan alıntılan kabul edilebilir usullere göre gösterme konusunda titizlik gösterildi.

Her kitap belirli bir okur kitlesi için yazılır. Bu kitabın okurları İl gül üniversite öğrencileri, gençler ve onların anne-babalarıdır. Bit bakıma kitabın ortaya çıkması onların sayesinde oldu.

Kitabın yazılması için beni yüreklendiren eşime, dizilmesi ve basılmasında titizlik gösteren yayınevi ilgililerine teşekkür ederim.

Okurların kitapla ilgili düşüncelerini aşağıdaki adrese yazmaları yazarını memnun edecektir.

P.K. 69. Bostancı 81110 istanbul

15 Aralık 1997 IW. Dr Adnan Kulaksızoğlu

Birinci Bölüm

Gelişimin Temelleri, Ergenlik Kuramları ve Tanımlar

GELİŞİMİN TEMELLERİ

Hayatımızın Başlangıcı

Yeryüzünde yaşayan herkes, hayata, bir noktadan çok daha küçük, mikroskobik bir zerrecik olarak başlamıştır. Bu küçük hücre döllenmiş yumurta hücresidir ve babanın sperm hücresinin, annenin yumurta hücresi ile tek bir hücre oluşturmak üzere kaynaşmasından oluşmuştur. Bu hücre öyle hayret verici bir büyüme sistemine sahiptir ki, bölünerek kendine benzeyen hücreler üretebilir ve bu döllenmiş tek hücreden insan oluşur (Spirinthal, Sprinthal. 1977: 65),

Kalıtımsal Özelliklerin Geçişi

Bir insan hücresinde 46 adet (23 çift) kromozom (Yunanca khrōma, renk; sooma, gövdeden) bulunur. Kromozomların üzerinde insanın ait özellikleri, bir sonraki nesile aktaran 'bilgi taşıyıcıları' bulunur. Bunlara "gen" adı verilir. Genler bir kromozom unitesidirler ve moleküllerden oluşurlar. Kişinin büyümesi ve gelişmesi hakkında bütün bilgiler bu moleküllerde kodlanarak depo edilmiştir. İnsanda, her hücrede 5x10⁹ gen bulunmaktadırlar.

Normal hücrede 23 çift (46 adet) kromozom bulunurken, kadının yumurta hücresinde ve erkeğin sperminde 23 tek kromozom bulunur. Her iki üreme hücresi birleştiğinde 46 lek (23 çift) kromozomdan oluşan bir döllenmiş hücre ortaya çıkar.

Bireyin cinsiyetini tayin eden cinsiyet kromozomu, erkeğe ait 23'üncü çift kromozomdur. Kadınlarda 23'üncü çift kromozom XX olarak isimlendirilen eş bir kromozom olduğu halde erkeklerde biri X, diğeri Y olarak isimlendirilen değişik bir 23'üncü çift kromozom vardır,

23 çift (22+XY) kromozomun erkek üreme hücresinde bölünmesi sonucu 22+X ve 22+Y şeklinde iki tip sperm meydana gelir. Kadın yumurtalıklarında 2H lek veya 22 kromozomlu X kromozomu bulunur. Bu kromozom döllenme sırasında erkeğin ya 22+X veya 22+Y kromozomu taşıyan spermi yumurtacıyla birleşecektir. Dölütün cinsiyeti: X kromozomu taşıyan sperm yumurtacıyla birleşirse kız, Y kromozomu taşıyan sperm yumurtacıyla birleşirse erkek olacaktır (Smlth, 1979: 75-76).

Tek yumurta ikizleri hariç, bütün insanlar farklı kalıtım mirasına sahiptir. Anne ve babadan eşit sayıda kalıtım özelliği alınmasına rağmen, kardeşler arasında bu özelliklerin baskın veya altgün oluşları yönünden farklılıklar vardır. Böylelikle her insanın kendine has bir genetik mirası vardır diyebiliriz.

Kalıtımın ve Çevrenin İnsana Etkisi

İnsan hayatını etkileyen en önemli iki temel değişkenden birisi kalıtım, diğeri ise içinde yaşadığı çevrenin etkileridir.

insanın bedensel, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel, zihinsel ve ahlaki olarak başkalarından farklı davranışlara ve Özelliklere sahip olmasının ardında onun soyaçekime bağlı kendine özgü niteliklere sahip olmasının yanında, bu özelliklerin değişik çevresel etkilere maruz kalması da yatar.

İnsanın gelişiminde etkili olan çevresel koşullar hemen hemen döllenme ile başlar. Anne karnındaki canlının içinde yaşadığı koşullar (rahmin ısısı, ışığı, sesler, annenin aldığı besinler ve annenin ruhsal, duygusal durumu, doğum öncesindeki canlının büyümesine ve gelişmesine etki etmektedir.

Kalıtım ve çevre gibi her iki etki grubunun hangisinin insan gelişiminde daha önemli olduğunu açıklamak oldukça zordur. Her İki etki grubu, gelişmenin evrelerini kendi açılarından açıklamaktadır.

Gelişimde Temel Kurallar

İnsan gelişimi **fiziksel (bedence, boyca), cinsel, fizyolojik (hormonal), duygusal, sosyal, zihinsel, kişisel** ve **ahlaki** olmak üzere **sekiz** boyutta İncelenebilir. İnsan gelişiminin bazı boyutları süreksizlik gösterirken bazı gelişme boyutları sürekli, ömür boyu devam eder.

Fiziksel, cinsel, hormonal, zihinsel gelişme boyutlarında bir süreksizlik söz konusudur.

Duygusal, sosyal, kişisel ve ahlaki gelişme boyutlarında süreklilikten söz edilebilir.

Sözü edilen gelişmeler belirli kurallar dahilinde olur. İnsan gelişmesinin hiçbir safhasında rastgelelik yoktur. Doğum Öncesinde, bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik gibi çeşitli hayat dönemlerindeki insanlar belirli aşamalardan geçerek olgunlaşırlar. Bu olgunlaşma aşamaları bir öncelik-sonralık ve devamlılık gösterir. Her aşamadaki insan davranışlarının kendisine has nitelikleri vardır. Bu aşamalar bütün ırklar ve kültürler için evrensel,dir.

Sözgelimi İnsanın **bedensel** gelişimi belirli kurallar içinde OİUI Be İM-ğlı İlli adınıını atma/dan önceki bedensel olgunlaşması mineye ön hazırlık gibidir, bebek önce destekli, sonra desteksiz ula rak oturabilir, ardından desteklenerek ayağa kalkar, sonra emekleme devresi başlar, bir süre sonra da desteksiz olarak ayağa kalkabilecek iskelet ve kas olgunluğuna ulaşır. Bu gelişme aşamalarında bir öncelik-sonralık vardır. Sırası değiştirilemez ve hızlandırılmaz. Aşamalar her kültürde aynıdır. (Onur, 1986: 6).

İnsanın **büyüme ve gelişmesinde** bazı safhalar çok özel önem taşırlar. Bu safhalara "Hassas Dönem" (Kritik Dönem) denir. Hassas dönem gelişme süresince karşılaştığımız dönemlerdir ki, bu dönemlerde sevgi eksikliği, besin azlığı gibi yoksunluklarla karşılaşıldığında telafi edilemeyen, kalıcı hasarlar ortaya çıkar. Bebeklik ve ilk çocukluk yıllarını da kapsayan hayatın ilk beş yılı hassas dönemdir. Buluğa ermeyle başlayan ergenlik yılları da hassas dönemdir. Bu yıllardaki sevgi yoksunluğu ve beslenme bozukluğu ergende olumsuz etkiler bırakır.

Doğum öncesi Gelişim

Döllenmeden sonra 30 saat süre ile yumurtacık değişmeden kalır. Sonra bölünme başlar. Yumurtacık önce ikiye bölünür. Bunu izleyen 20 saat sonra tekrar bölünme olur. Bölünme ve çoğalma işlemi yumurtacık, fallop borusunu geçerken de olur. Yumurtalıkları rahme bağlayan fallop borularından döllenmiş yumurtacığın rahme İnmesi üç gün sürer. Döllenmeden sonraki yaklaşık iki hafta içinde yumurtacık rahmin iç yüzeyine tutunur. Bundan sonra "embriyo" adını alan döllenmiş yumurtacığın büyümesi hızlanır. Hücreler farklı işlevler görerek, organları oluşturmak üzere bölünmeye başlarlar (Vvord. 1979: 49). Embriyo dönemi iki haftalıktan sekiz haftalığa kadar devam eder. Gebeliğin başlamasından yaklaşık sekiz hafta sonra anne karnındaki dölütün elleri, ayakları, üreme organları ve bütün İç organları şekillenmeye başlar. Kalbi atmakta ve kan dolaşım sistemi çalışmaktadır. Sekizinci haftadan doğuma kadar olan dönemde anne karnındaki canlıya "fetüs" adı verilir. Bu canlı varlık, besinini "son" (plasenta) adı verilen organa bağlı göbekbağı yolu ile alır. Plasenta (son), annenin kanını çocuğun karnından ayıran bir dokudur ve anne kanındaki zararlı maddeleri kısmen süzer. Döllenmeden doğuma kadar süren yaklaşık 40 haftalık (280 günlük) dönemde fetüs dış dünyaya uyum sağlayacak kadar olgunlaşır. Hamileliğin son üç ayında bu olgunlaşma ve gelişme hızlıdır.

Yapılan araştırmalar, öğrenme sürecinin daha anne karnındaki fetüs döneminde başladığını bize göstermiştir. Fetüs sese, ışığa ve ısıya karşı şartlandırılmaktadır. Annenin yetersiz beslenmesi, uyumsuz rucı madde, alkol ve sigara kullanımı gibi alışkanlıklarının olması karnındaki bebeği kesinlikle olumsuz etkiler. Annenin nılsal dtııı mu beİM-k ü/erinde elki gönleri ı İl/ünlü. kaygı, gerginlik gibi duygular annenin İç salgı bezlerinin hormon salgılamasına ve kanının kimyasal bileşiminde değişikliklere neden olur. Bu da fetüse taşınır. Böylelikle anne karnındaki çocuk, kan yolu ile annesinin olumsuz ruhsal durumundan haberdar olur (Jersild, 1979: 55). Doğum öncesi dönemde olumsuzluklar yaratabilecek dış etkenler arasında annenin ateşli hastalıklar geçirmesi, röntgen ışınlarına maruz kalması, sarılık, kızamıkçık gibi bulaşıcı hastalıklara yakalanması, nefes darlığı gibi rahatsızlıklar çekmesi ve çocuğuyla aralarında kan uyumsuzluğunun olması sayılabilir (Jersild, 1979: 56).

Doğum, annenin rahim ve karnı kaslarının kasılması sonucu gerçekleşir. Doğum üç evreden oluşmaktadır. İlk sancılar uzun aralıklı ve hafiftir. Bu kasılmalar yolu ile rahim boynu açılmaya başlar. Bebeğin başı, legenkemiginden geçmeye başlamıştır. İkinci evrede rahim kasları kuvvetle kasılır ve bebeğin başı, doğum kanalına yönelir. Bebeğin yüzü annenin kalçasına doğru dönüktür. Baş dışarı çıktığında, doğumun en zor kısmı geride kalmış olur. Bebeğin ağzı, nefes almasını engellememesi için kalıntılardan temizlenir ve doğumun sonuncu evresinde bebeğin anne karnında beslenmesini sağlayan "son", bebek doğunca annenin vücudundan dışarı atılır.

Doğum sırasında bebeğin, anne karnında ters durumda olması, annenin kaslarının bebeği rahim boynundan dışarı ilemeyecek kadar zayıf olması, doğum zorluklarına neden olur. Bebek "forseps" denen kaşığa benzer bir aletle çıkarılmaya çalışılır. Doğum

öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında karşılaşılan bazı zorlu durumlar, bebek üzerinde kalıcı olumsuz etkiler bırakabilir (Smith. 1979: 138-142).

Bebeklik (0-2 Yaşlar)

Bebeklik dönemi 0-2 yaşlar arasındaki dönemdir. Doğumdan sonraki ilk bir ay süresince bebek "yenidogan" adını alır. Bebek, anne karnındaki ortamdan farklı dış dünyadaki koşullara uymaya çalıştığı bu ilk ayda diğer aylara kıyasla daha iyi korunmalı ve bakılmalıdır. 0-1 yaşları süt çocukluğu dönemidir. Bebek için anne sütü diğer besinlere yeğ tutulmaktadır. Hayatın ilk iki yılında zihinsel gelişimin temelleri atılır. Bu yıllarda çocuğun dil gelişiminde büyük bir ilerleme görülür. Genel olarak bebek ilk anlamlı kelimeyi ortalama olarak 12 aylıkken söyler. Gene yaklaşık 12 aylıkken beden gelişmesi, ilk adımını atabilecek olgunluğa ermiştir. Doğumdan sonraki ilk altı aylık süre insanın en hızlı geliştiği evredir. Bir bebek 6. ayda doğum ağırlığının iki katına çıkar. 12. ayda da boyu. doğum boyunun yarısı kadar uzar (Yörükoglu, 1983: 18). Yetişkinlikteki ve bebeklikteki organların vücuda olan oranları da değişiklik gösterir. Bebeklikte başın büyüklüğü vücudun ortalama dörtte biriyken, yetişkinlikte vücudun sekizde biri kadardır. Bu dönemin sağlıklı geçebilmesi için an nenin beİM-ginin beslenme, barınma ve korunma gibi temelrını karşılaması kadar ona sevgi ve şeikal göslei meşinin dr önemi büyüktür. İhı dönemde ayrıca bebeğin dış dünyadan yeterli uyanları alabilmesi için. duyu organlarının kontrol edilmesi sağlıklarına özen gösterilmesi gerekir. Bebeğe, güven duygusunun kazandırılmasının temelleri de yine bu dönemde atılır.

İlk Çocukluk (2-7 Yaşlar)

İlk çocukluk dönemi genellikle bebeklikle okula başlama yaşı arasındadır. Bu dönem çocuk gelişiminin bütün boyutları açısından önemlidir. Zihinsel, duygusal, sosyal, cinsel, kişisel, ahlaki ve beden sel gelişimin temelleri bebeklik ve İlk çocuklukta atılır. Bu dönemde çocuk oyun çağındadır. Çocuk oyun yolu ile kendisini ve başkalarını tanır. 3-4 yaşları çocuğun merak duygularını tatmin için ve Öğrenmek için sıklıkla soru sorduğu yaşlardır. (Yavuzer. 1983: 134). Sorgu çağı da denen bu dönemde çocuk, cümle kalıplarını kullanarak dili öğrenmek için tekrar tekrar aynı somları sorar. 3 yaşları çocuğun kendi cinsiyetini öğrendiği yaştır. 2-3 yaş arası çocukta anne-babanın önerilerine direnme, kendini ispatlama çabası görüldür. Bu yaşlar olumsuzluk çağı olarak adlandırılır. Aynı yaştaki her çocukla bu belirtiler görülür. Anne ve babanın çocuklarındaki bu olumsuzlukları, o çağıdaki çocuğa has Özellikler olarak görmesi ve ona sevgi ve anlayışla yaklaşması gerekir. 7 yaşlarına kadarki çocuklar kendi lerine dönüktürler. Kendi benliklerini hayatın merkezi gibi görüüier. Etrafındakilerlc sadece almaya dayalı bir ilişki içinde olabilirler. ' / t yaşlarındandır başlayarak çocuklar küçük ve büyük tuvaletlerini koni rol edebilirler. Tuvalet alışkanlığı edinmek çocukların kas gelişimle riyle ve zihinsel gelişimle yakından ilgilidir. Henüz yeterli kas olgun luguna erişmeden çocuktan tuvalet temizliğine uymasını istemek vfl onu buna zorlamak Herki yıllarda olumsuz sonuçlar doğurmakiad

Çocuk bu dönemde olumlu ebeveyn ilişkileri sonucu bağımsız ol ve girişimci şekilde davranmayı öğrenir.

Son Çocukluk (711/13 Yaşlar)

7 yaş civarında erkekler kızlara göre daha uzun ve daha irilinin 9 yaşlarından sonra kızlar erkeklere göre daha hızlı gelişmeye IM-.I.H lar. 12 yaşındaki bir kız. yaşıtı erkek çocuklardan boyca uzun ve ki loca ağırdır. Bu çağdaki çocuk, dünyayı mantıksal ilişkiler içinde görebilir. görünen olay ve olguları soyut kavramlara göre daha kolay anlayıp yorumlama yapabilir. Bu dönemin ilk yıllarında büyüme oldukça yavaştır. Cinsel konulara olan ilgi yoğun değildir. Bu çağda çocuğun oyun oynaması, onun zihinsel ve sosyal gelişimine de yardım eder (Yavuzer. 1982: 155-157).

Son çocukluğun baslarında ilköğretimin ilk sınırlarındaki bazı çocuklukta görülen sıklıkla görülen özellikler ve İnatçılık, bu çağ çocuklarında Husuncenin esnek olmamasına bağlıdır. Bu dönemde çocuğun başarmak zorunda olduğu bazı temel faaliyetler vardır. Okul ders programındaki temel bilgileri öğrenebilme, yetişen bir insan olarak yaşatları ile uygun ilişkiler kurabilme, çevresindeki yetişkinlere uyum sağlayabilme, dilde yaşına uygun temel kavramları öğrenebilme, çalışma ve başarı duygusunu tanıyabilme. kendisine karşı olumlu tutumlar geliştirebilme gibi faaliyetler çocuğun üstesinden gelmesi gereken belirgin "gelişim görevleridir". Bu dönemdeki çocuk anne-babanın etkisinin yanında arkadaşlarının etkisine de açıktır. Arkadaşları artık görüşleri Önem kazanan bireyler olmaya başlar, öğretmen de çocuk için önemli olan birisidir. Çocuk artık İşbirliğine dayalı sosyal faaliyetlere katılabilir ve kurallı oyunlar oynayabilir. Kuralları altında yatan genel soyut İlkeleri anlaması zamanla mümkün olacaktır. Bu dönemin sonlarına doğru Buluş Öncesi bedensel ve duygusal değişiklik belirtileri görülmeye başlanır. Buluşla birlikte kişisel ve zihinsel olgunlaşma hızlanacaktır.

Ergenlik Çağının Genel Özellikleri

insanoğlu doğumu ile ölümü arasındaki ömür çizgisi içinde farklı dönemlerden geçmekte ve beden yapısına göre. İçinde bulunduğu yaşa göre bu dönemlerde farklı özellikler göstermektedir. İnsan hayatı genel olarak çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaşlılık, yaşlılık ve ihtiyarlık olmak üzere altı evreye ayrılabilir. Bu evrelerden diğerine geçişte kesin yaş sınırları yoktur. Bununla beraber gelişimde belirli ve ardışık bir seyir izlenir. Bu gelişme seyri bütün insanlar için aynıdır. Gelişme sırasında geçilmesi gereken basamaklar atlanamaz. Bir Önceki gelişme aşaması bir sonrakine basamak teşkil eder. İnsanın bütün yönleri ile nasıl birisi olacağı, sağının, teninin ve gözünün rengi, mizacı veya kişilik özellikleri, duygusal tepkileri, boyu ve kilosu veya zihinsel özellikleri soyundan aldığı mirasa ve içinde yaşadığı çevre şarUanna bağlıdır. Genel olarak "buluşa erme" çocukluktan ergenliğe geçişin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Değişik ırklara mensup, farklı iklim ve beslenme şartlarında yetişen çocukların buluşa erme yaşları da farklıdır. Çocukluk döneminin sonlarında ve gençlik döneminin başlarında görülen boy artışının

gençlik dönemine geçişte önemli bir belirti olduğu kabul edilirse, boy artış hızının en yüksek olduğu yaşlar kızlar için 11-12. erkekler için 13-15'tir (Neyzi ve Alp. 1977: 189).

Kızlar için 11-13, erkekler için 13-15 yaşları buluşa erme dönemi olarak kabul edilebilir. Bilindiği gibi cinsel değişim ve gelişmenin olduğu, cinsel özelliklerin kazanıldığı dönem buluş dönemidir. Bu dönem aynı zamanda ergenliğin başlangıcıdır. Buluş çağındaki gençlerin vücutlarında. İmmiyunu ve yapısını değiştiren hızlı değişiklikler olur. /İlin sel yapısında ve İlgilerinde gelişme görülür, her iki ı-lım «İr İh%r| vr

fizyolojik (hormonal) olarak cinsel gelişmelerini tamamlarlar. Kızlar erkekler göre İki yıl kadar önce gençliğin başlangıcı olan buluş çağı na girerler. Erkek çocukların seksüel olarak olgunlaşmaları ortalama 13 yaşlarında başlayıp iki yıl kadar sürdüğü halde, kızlar 11-12 yaş larında buluş çağına girerler ve erkekler göre daha kısa bir zaman sürecinde cinsel olgunluğa ulaşırlar. Pek çok uzman, gençlik dönemi, çocukluk döneminin sonu ile yetişkinlik döneminin başlangıcında yer alan bir geçiş dönemi olarak nitelemiştir (Blair ve Jones. 1964: 1). Bu dönem hızlı ve sürekli bir gelişim ve değişim dönemi olarak bilinmektedir. Genç bu çağda anne-babası ve çevresindeki yetişkinler tarafından ne tam yetişkin ne de çocuk olarak algılanmakta ve anne-baba ile yetişkinler, gençlerin neleri yapabilecekleri ve neleri yapamayacakları konusunda birbirinden farklı fikir ve yaklaşımlar ileri sürmektedirler.

Buluşdan sonra kızlar için 14-16, erkekler için 15-17 yaşlar arası ergenliğin ortalama olarak düşünülebilir. Bu yaşlar arasındaki gençler buluşdaki hızlı değişimleri kısmen arkada bırakırlar ve 16-17 yaşlarına doğru hem yaşları hem de okudukları sınıf seviyesi yüzünden gelecekleri ile ilgili Önemli kararlar almak durumunda kalırlar. 16-17 yaşlarından sonra ergenlik döneminin sonları yaşanır. Üniversite yıllarına karşılık gelen bu yıllarda dengelilik artar. Genç. karşılaştığı sorunları ele alma ve onlarla baş etme konusunda daha uyumludur. Yetişkinler de gence karşı gösterdikleri tavırlarında daha az müdahaleci davranmaktadırlar (Hurlock. 1955: 124). Hemen bütün toplum larında gençlik çağı fırtınalı geçen bir dönem olarak gösterilmektedir. Ergenlerdeki sorunlar ve çatışmalar birbirinden çok farklı nedenin, bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber, bunları ergenlik sırasında meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin gençte yarattığı farklılaşmaya bağlı olarak açıklamak mümkündür.

Ergenlik Kuramları

O. Stanley Hall'un Kuramı"

Hall. psikolojiye ergenlik dönemi kavramını kazandırmış ünlü bir bilim adamıdır. Bir psikolog olarak Hall'un başlıca ilgi alanı çocukluk ve ergenlik arası birey gelişiminin başlıca prensiplerini incelemek olmuştur. Hall, Darwin'in evrim teorisinden etkilenmiş ve Darwin'in görüşlerini çocukluk ve ergenlik dönemindeki gelişmeye aktarmıştır, Hall'dan önce Ernst Haeckel, Darwin'in insanların daha aşağı düzeydeki canlıların evrim geçirmesi sonucu olduğu kuramından yola çıkarak bunu doğum öncesi gelişmeye uygulamıştır. Ona göre organizmaların ana rahminde izlediği büyüme evreleri, bu organizmaların

atalarının evrim teorisine göre geçirdiği evrelerin kısa bir özeti niteliğindedir. Hail bu görüşten etkilenererek Danvin'in kuramını doğum sonrası gelişmeye uygulamıştır. Hall'e göre çocukluğun değişik evreleri insan evriminin değişik evrelerine eşdeğer gözükmetedir. Ona göre doğumdan sonraki ilk dönemlerde çocuk, üsan neslinin maymuna benzerlik döneminde geçtiği evrelerin adeta bir özümsemesini yapmaktadır. 8 ila 12 yaşlan arasında ise çocukluk öncesi dönemlere oranla daha gelişmiş bir şekilde hareket etmesine karşılık, yine de insan ırkına göre ilkel bir durumdadır. Bu dönemdeki bir çocuğun davranışları, avcılık ve balıkçılıkla hayatta kalmaya çalışan ilkel bir insana benzetilebilir. Hail. benzer biçimde ergenlik dönemini, insanlığın vahşilik ve uygarlık arası evresinin bir Özümsemesi olarak düşünmektedir. Bu evrede hâlâ İlkel olan insan yavaş yavaş kültürünün temellerini anlamaya başlamaktadır. Ergenlik. Hall'a göre insan evrimindeki illiklikten uygarlığa geçişi simgelemektedir. Bu nedenle ergenlik, çocuklukla yetişkinlik dönemi arasında çok önemli bir geçiş dönemi olarak görülmüştür. Ergenlik çağındaki gencin yabanilikle uygarlık arasında bir yerde olduğuna inanan Hail. ergenliği bir stres ve fırtınalar dönemi olarak nitelendirmiştir. Ergenlikteki bireyin ilkel birtakım tepkileriyle, insani olan birtakım değerleri arasında bazı çelişkiler doğacaktır. Stanley Hail 1904te ergenlik hakkında iki ciltlik bir çalışma yayınlamıştır. Kitabında "Boy ve Kilodaki Artış." "Cinsel Gelişim." Ergenlik Aşkı." "Sosyal Dürtüler ve Kurumlar," "Zihinsel Gelişim ve Eğilim," "Gençlik Yanlışlan. Erdemsizlikleri ve Suçlan", -Zihinsel ve Bedensel Hastalıklar" başkılan bulunmaktaydı. Hail. erkek ve kızlann ergenlik dönemlerinin farklı çizgilerde geliştiğini savunmuştur. Hall'a göre ergenlik, bireysellik duygusunun geliştiği bir yeniden doğuş dönemi olarak algılanabilir.

Ergenlik çağındaki genç bir taraftan daha basit, daha temel içgüdüler tarafından bir yöne çekilmekte, diğer taraftan ise hayalında ilk kez toplumun diğer önemli kurumlarının farkına varmaktadır. Hall'un insan e\Tirninin en düşük düzeyine benzettiği çocuklarla kıyaslanacak olursa, ergenlik dönemindeki birey eğitilebilir ve bir kalıba sokulabilir niteliktedir. Bu genç sanatın, bilimin ve dinin değerini anlayabilir. Düşünebilir ve mantık yürütebilir. Aynı şekilde Hail. ergenin hayatına bir yön vermeye hazır olduğunu savunmuştur. Ona göre ergen, bu dönemde kendi kültürünün gerçek bir parçası haline gelerek, bu kültür içinde kendi konumunu algılamaya başlayabilir. Hall'un kuramı 20. yüzyılın başlannda İtibarını kaybetmişllr. Hall'un insan gelişimi ile özümseme arasındaki bağlantıda ısrar etmesi \> . ı genliğe ilişkin bilgi birikimini düzgün olarak hii araya iptin •>« mı M başarısız olmasının en önemli nedenidir. Edııanl Ihoındike. Hall'un teorisinin zayıf taraflarını ortaya koymuştur.

Thorndikc (1904). iki yaşındaki çocuğun davranışlarını insan e\ 11 mindeki maymuna benzer dönemi özümlediğini iddia ederek açıkla maya çalışmanın imkânsız olduğunu ileri sürmüştür. Thorndlke'e göre, "tki yaşındaki bir çocuk, kendisini hayvanlar âleminin İnsana yakın olarak kabul edilen herhangi bir üyesinden çok daha üstün kı lacak birtakım özelliklere zaten sahiptir".

Hail çocukluk döneminin doğa ve kalıtım yasalanyla sınırlı olduğu görüşündeydi, bu ona göre bir çeşit pasif gelişimdi. Bu görüşten hareket ederek ilgisini daha çok ergenlik

dönemi üzerinde yoğunlaştırmak istemiştir. Çünkü ona göre ergenlik, insanın tarihsel gelişiminde vahşilikten uygarlığa geçişin insan gelişimi içinde hızlı bir tekrarı niteliğinde idi.

Bu dönemde hem Avrupadaki hem de ABD'deki araştırmacılar çalışmalarını ergenlikten çok çocukluk dönemi üzerinde yoğunlaştırdılar. ABD'de davranışçı okulun kurucularından olan John Watson son. kişilik gelişiminde, çevrenin kalıttan daha etkili olduğunu öne sürmüştür. Watson'a göre bebek, genlerinin kölesi olarak görül inek yerine doğduğu ilk andan itibaren eğitilebilir ve bir kalıba sokulabilir. Bu sırada Viyana'da psikoanalizin kurucusu Freud, cinselliğin hayattaki en etkileyici dürtü olduğunu iddia etmekte ve yetişkin cinselliğinin izlerini çocuklukta aramaktaydı.

Ergenlik Gelişimi İle İlgili Psikoanalitik Kuram

Psikoanalitik kuram temel olarak insanın erken gelişim (çocukluk dönemi ile ilgilendi ve ergenliğe ikinci derecede önem verdi. Bu kuramın kurucusu olan Sigmund Freud'un çocukluk dönemine olan yaklaşımını bilmeden onun ergenlik tanımını anlamak imkânsızdır. Çünkü insan yavrusunu cinsel dürtülerden oluşan bir yumak olarak görmektedir. Bu dürtüler bir psikoseksüel evreler serisi halinde ortaya çıkar. Bu evrelerin ilki olan oral evrede, çocuk daha çok yeme ve içme gibi eylemlerle ilgilenir ki, bunlar daha sonra yapacağı libidinal eylemlerin temelini oluşturur.

Bu evreden sonra anal dürtülerin egemen olduğu ikinci evre gelir ve son olarak da üç yaş civarında çocuk fallik döneme girer. Çocuk, cinselliğinin bu üçüncü evresinde tüm dikkatini genital organlarına ve onlardan alacağı zevke yöneltir. Bunun sonucu olarak da, her iki cinsten çocuklarda karşı cinsten olan ebeveynlere karşı güçlü bir bağ gelişirken, kendi cinsinden olan ebeveynlere karşı da düşmanca hisler gelişir. Bu süreç Oedipus karmaşasıdır. Freud'un kuramına göre, bu Oedipus karmaşasının doruğundaki erkek çocuk aslında annesinin tamamen kendisiyle kalması amacıyla babasını öldürmek ister. Bunun tersi de kız çocuklar için geçerlidir, Bu duyguyu doğal olarak hayal kırıklığına uğramaya ve yok olmaya mahkûmdur ve çocukta başa çıkılması güç birtakım çelişkiler yaratırlar. Çocuk bu duygularından dolayı kötü bir şekilde cezalandırılacağından korktuğu için kendindeki bu Oedipal çelişkileri bastırır ve varlığını bile unutmak ister. Özellikle erkek çocuklar hadım edileceklerinden çok korkarlar. Bundan sonra çocuk sakin geçecek olan gizli döneme girer. Bu dönem 5-6 yaşlarından 12 yaşına kadar sürer. Bu dönemdeki sükûnet, yaklaşan buluşla beraber tekrar bir sarsıntı geçirir ve çocuk, ilk çocukluk dönemindeki tüm cinsel çelişkilerin bir kez daha ortaya çıkma tehlikesiyle ergenlik dönemine girer.

Buluş dönemi gerginlikleriyle birlikte meydana gelen fizyolojik değişimler ve ergenlik çağında gencin cinselliğe karşı geliştirdiği savunma mekanizmaları sonucu ortaya stresli ve fırtınalı bir devre çıkar. Burada Hall'un ergenlik hakkındaki görüşleri ile psikoanalitik görüş arasında birtakım benzerlikler olduğu gözlemlenebilir. Her iki görüş de ergenlikteki karışıklıkları açıklamak için özümleme ilkesinden yararlanmaktadır. Ancak

Hall'un görüşüne göre buna neden olarak insan evrimindeki kritik evre gösterilmekte, psikoanalitik kurama göre de bu nedenler çocukluktaki cinsellikte aranmalıdır.

Freud'un erken çocukluktaki gelişmelerin buluşda ortaya çıktığı konusundaki varsayımı, onun ergenliğe neden daha az önem verdiğini açıklamaktadır. Ona göre ergenlikteki bu gelişmeler çocukluğun bir yansımasıysa o zaman ergenlik çok önemli bir gelişim dönemi olamaz.

Sigmund Freud'un kızı olan Anna Freud ergenlikle ilgili birtakım çalışmalar yapmıştır. A. Freud. erken çocuklukta geçirilen tecrübelerin ergenlikten çok yetişkin kişiliği üzerinde etken olduğuna inanmakla birlikte ergenliğin bazı uyum sağlama çabalarıyla geçirilen bir dönem olduğunu düşünmektedir. Ona göre bir ergenin başatmak zorunda olduğu sorunlarla, küçük bir çocuğun sorunları arasında farklılıklar vardır. Çocuklar genellikle istekleri ebeveyni ile çatıştığı zaman bazı zorluklar yaşarlar. Ergen, uzun süredir uykuda olan. ancak yeniden uyanmaya başlayan cinsel dürtüleri yüzünden başının derde olduğunu düşünüyorsa, o zaman bunun, bu duygulara teslim olduğu için cezalandırılmaktan korktuğu için değil de, bu duygular-dan dolayı kendini suçlu hissetmeyi öğrendiğinden dolayı olduğunu anlamalıdır. Ergen, cinsellikle ilgili çocukluk dönemi yasalarının baskısını hissele de bir gün yetişkin olarak belirli bir ölçüde cinsel haz duymasına izin verileceğini ümit eder, ama bunun için ergenliğin bitimine ve evlenene kadar beklemesi gerektiğini bilmektedir. Böylece çocuktan farklı olarak ergen, cinsel dürtülerinin kontrolü ve bunlardan zevk alma arasında yavaş yavaş bir denge oluşturmalıdır.

A. Freud'a göre bu hiç de kolay değildir. Uzun süren gi/II dönem boyunca erotik duygular hep sıkça bastırılmıştır. Bu duyguları ergen ilkle yeniden ortaya çıkmaya başlayınca genç bunlara karşı kendini

savunmak amacı ile yeni birtakım yollar bulmalıdır. Bazı gençler tüm dünya zevklerinin reddedildiği bir dönemden geçerler, çünkü onlara göre zevkin her çeşidi bir şekilde cinsellikle bağlantılıdır. Aynı şekilde ergen, iç gelişmelerinden onları zihinsel faaliyetlere kanallere ederek arınmayı da deneyebilir. A. Freud'a göre gençler serbest aşka karşılık evlilik ve aile yaşamını, günübirlik yaşamaya karşılık bir meslek sahibi olmayı, gezgin olmaya karşılık bir yere yerleşmeyi tartışabilirler; kendi aralarında din, özgür düşünce, otoriteye bağlılık, devrim gibi birtakım felsefi konular hakkında görüş alışverişinde bulunabilirler.

Ergenlik döneminde tartışılmaktan hoşlanılan bu konular aslında şekil değiştirmiş ve zihinsel bir platforma çekilmiş olarak kendi iç gelişmelerini yansıtmaktadır. Freud'un sözleriyle, "Sorun, insan tabiatının içgüdüsel yanının hayatın geri kalanı ile nasıl ilişkilendirilebileceği, cinsel dürtülerin nasıl reddedilebileceği ya da uygulamaya konulabileceği, özgürlük veya sıklık, otoriteye uyma veya başkaldırma arasında karar vermedir." Bu mücadeleyi felsefi bir larüşma haline getirerek genç. kendisini cinsel gelişmeleri ile yüzleşmekten ve böylece suçluluk ve endişe duymaktan korunmuş olur. Ergen, çocukluktaki oedipal gelişmelerini, ebeveynle, özellikle aynı cinsten olan ebeveyniyle özdeşleşerek çözmeye çalışır. Babasına karşı olmak ve onunla rekabet etmek yerine,

erkek çocuk onu taklit etmeye ve böylece kendi suçluluk ve düşmanlık duygularını kontrol altına almaya çalışır. Kızlar da aynı şekilde anneleri ile özdeşleşmeye çalışırlar. Ancak ergenlikle birlikte ilk çocukluktaki cinsel sorunların tekrar ortaya çıkması, genç ve ebeveyni için ortaya yeni sorunlar çıkartır. Buluşla birlikte yeniden ortaya çıkan birtakım cinsel duygular yüzünden ergen .yine karşı cinsten olan ebeveynine karşı ilgi ve istek, kendi cinsinden olan ebeveynine karşı da düşmanlık hissetmeye başlar.

A. Freud'a göre ergenlik dönemindeki genç için bu duygulardan annenin tek yolu anne ve babasından duygusal olarak uzaklaştırmaktır: "Bu dönemde ergen, kendi ailesiyle sanki yabancı birileriyle yaşıyormuş gibi yaşamaktadır." Kendisini çocuklukları beri destekle yen ve seven anne-babası ile aralarında oluşan bu boşluk, ergenin kendisini boşlukta ve üzüntülü hissetmesine yol açacaktır. Bu boşluğu doldurmak için ergenin yeni ilişkilere ihtiyacı olacaktır ve etrafında ailesi dışında özdeşleşebileceği insanlar aramaya başlar. Bu arayış sık sık arkadaş değiştirerek, bugün dost olduğu ile yarı kavgaya ederek devam eder. A. Freud'a göre, bu kararsız ve dengesizlik beklenen bir şeydir, çünkü bunlar gencin iç dünyasında meydana gelen isyanların ve çelişkilerin dışa vurulmuş işaretleridir. A. Freud bu kararsızlık döneminin ergenliğin kaçınılmaz ve gerekli bir bölümü olduğunu inanmakla, bu dönemi yaşamadan, gencin olgun bir yetişkin olamayacağını düşünmektedir.

Öğrenme Kuramının Ergenliğe Yaklaşımı

McCandless (1970). sosyal öğrenme kuramının esaslarını ergenlik gelişimine uyarlamaya çalışmıştır. McCandless İnsan davranışının dürtüler tarafından yönlendirildiğine inanmaktadır: kendisinin ergenlik dönemi tanımlaması aslında Anna Freud veya Stanley Hall'unkinden çok farklı değildir. Cinselliğin önemli bir yeri olduğu konusunda psikoanalitik görüşe katılmakla beraber hayal kırıklığı, saldırganlık, endişe, merak ve bağımlılık gibi öğrenilmiş veya öğrenilmemiş' dürtü ve isteklerin bireyi harekete geçirdiğini belirtmektedir. Öğrenmenin dürtüler üzerinde çok etkili olduğu bilinmektedir. Birey kendisini saldırgan, endişeli, meraklı, bağımlı veya seksi olarak hissettiğini söylerken bunların hangi özelliklerden oluştuğunu aslında daha önceden öğrenmiştir. Deneme-yanılma yoluyla birey hangi davranışının hangi dürtüsünün sonucu olarak gerçekleşeceğini ve bu davranışın nasıl ve ne yönde devam edeceğini de öğrenmiş olur. McCandless'e göre ergenler söz edilen dürtülerin kültürlerinde ele alınış biçiminden ve bu dürtülere atfedilmiş davranış biçiminden dolayı kendini yoğun baskı altında hissedebilirler. Örnek olarak özellikle erkek ergenler, buluş çağında vücutlarında meydana gelen biyolojik değişimlerden dolayı yoğun cinsel dürtüler hissederler. Bağımlılık dürtüsü de ergenlikte birtakım sorunlar yaratabilir. Çocuklara ebeveynine, öğretmenlerine ve din adamlarına bağımlılık duyguları öğretilir. Ancak ergenler bununla gelişen bazı taleplerle karşılaşılırlar. Onlara bu bağımlılık duygusunu öğreten kültür şimdi onlardan bağımsız bir şekilde hareket etmelerini istemektedir. McCandless'e göre bu konuda erkek ergenler, kızlara oranla daha çok baskı altında kalırlar. Bu dürtüler yüzünden güç durumda kalan ergen bu sefer de endişe duygusunun fazlaştığını hissedecektir.

McCandless. ergenin daha önce öğrendikleri ile toplumun kendisinden yeni beklentileri çeliştiğinde ortaya çıkan durum karşısında yaşadığı çelişki üzerinde durmaktadır. Hall'a göre ergenlik buhranlıdır, çünkü çocukluktan kesin bir çıkışa işaret eder. eşi görülmeyen duyarlılıkların ve caydıcılıkların yaşandığı bir dönemdir.

A. Freud, ergenin yeni uyanan cinsel duygulan ve bu duygularla bağdaştırdığı suçluluk duygusu arasındaki ihtilafa dikkati çekmektedir. Ergenliği açıklamaya çalışan başka bir öğrenme kuramcısı da A. Bandura'dır. McCandless'ten farklı olarak Bandura ergenliğin bunalımlı bir dönem olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Çalışmalarına dayanarak düzenli, istikrarlı ve sevecen ailelerden gelen ergenlerin bu dönemi rahat geçirdiklerini belirtmiştir. Bandura'ya göre bu ergenler İyi bir biçimde sosyalleşmekte ve geleneklere uygun davranışları p« Kin ı ilinektedir. Ailelerinin hu konudaki beklenti ve ölçütlerini kabul erinler. Ona göle ergenlikte bun,ılım geçirenin yeterince «mv.ıllc-, memiş olanlardır. Sorunlu gençlerin saldırgan tutumlarının normal büyüme sancılanm sonucu olduğu kabul edilemez. Saldırganlık gösteren gençler hatalı öğrenmelerin ve alışkanlıkların kurbanıdır. Ailesi ona uygun eğitim vermemiştir. Bandura bu düşüncesine kanıt olarak Bandura bir çalışmasında saldırgan gençlerin kavga ve gürültünün günlük yaşam biçiminin bir parçası haline geldiği düzensiz ve sorunlu ailelerden geldiğini göstermektedir.

Sullivan'ın Kuramı

Sullivan psikoanalitik görüşün cinselliğin hayattaki en önemli dürtü olduğu yolundaki İddiasını eleştirmiştir. Sullivan. kişilerarası ihtiyaçların tatmininin çok daha Önemli olduğu varsayımını, pek çok hasta ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar sonunda ortaya atmıştır. Sul-Ilvan'a göre insanın her şeyden önemli olan ihtiyacı güvenlikte olduğunu hissetmesidir ve bu ihtiyaç aslında endişeden arınmış olma ih-İlyacıdır. Endişe, insan yavrusunun başkalarına bağlı ve muhtaç olmasından kaynaklanmaktadır. Bebek, hayatta kalmak ve yaşamak için başkalarına o derece bağımlıdır ki, doğal olarak çevresindekilerin ruh haline ve kendisine karşı olan tıluamlanna karşı bir duyarlılık kazanır. Sullivan a göre bebekle ilgilenen kişi -büyük bir ihtimalle de annesi- bir şeye üzülünce onun bu nih halini bebek bir şekilde his-sedecektir. Annenin onu kucağına alış biçiminden veya yüzünün ifa-desindeki bir değişiklikten bebek bir şeylerin yolunda gitmediğini kavrayacak ve bu da hiç de hoş bir duygu olmayan endişe ile tanış masına neden olacaktır.

Bu. bebek için o kadar hoş olmayan bir duygudur ki. ondan kaç inak için her şeyi yapacak ve daha sonraları kendisinin birtakım dav ranışlarına annesinden gelecek olan tepkinin onda bu duyguyu do ğuracağını öğrenecektir. Doğal olarak bunları hissetmeyi önlemek için o davranışlardan da sakınmayı öğrenecektir.

Her ne kadar psikoanalizi benimsemese de. Sullivan yapbğı çalı malar sonucunda. Amerikan toplumunda bebeğin cinsel davranışla11 ıa karşı gösterilen tepkinin, bebekteki endişe duygusunu artırdığını tespit etmiştir. Pek çok ailede anne. minik masum bebeğinin cinsel organı ile oynadığını görerek dehşete düşmekte ve bu memnuniyet si/ liginin çocuğa aktararak, onda bir çeşit seks fobisinin oluşmasına ne-den olmaktadır. Sonuç olarak da

çocuk kendi cinselliği ile bağlantısı nı kaybetmektedir, çünkü ona göre cinsel konularla ilgili endişe duymaktan kaçınmanın yolu cinsellikten kaçınmaktır. Bunun sonucu olarak da ergenlikte bir İhtiyaçların çatışması dönemi yaşanmaktadır.

Sonunda çocuk buluş dönemine girer ve kendi cinsel organlarının farkına varır. Cinsel organları onun İçin bir zevk kaynağı haline gelir ve cinsel rahatlama önemli olmaya başlar. Ancak, daha önce cinsiyetle ilgili o kadar çok yasakla karşılaşmış olan, cinsel istekleri tatmin etme duygusu, endişeden arınma ihtiyacı ile çelişir. Üstüne üstlük genç kendisinden bu dönemde karşı cinsten birisi ile yakın ilişki kurmasının beklendiğini algılar ve daha önceleri onun için endişe kaynağı olan cinselliğinin bu dönemde önem kazanmasının beklendiğini fark eder. Ancak şimdiye kadar karşı cins hakkında sadece klişeleşmiş bilgileri edindiğinden onlarla nasıl iletişim kuracağını bilememektedir. Son olarak da, şimdiye kadar kendi cinsinden arkadaşlar edindiği dönemde onu bir dereceye kadar rahat bırakan ebeveyni harekete geçmeye başlayabilir. Anne-babalar kendilerinin duydukları birtakım endişeler yüzünden, gencin karşı cinsle ilgisinden dolayı bazı baskıcı davranışlar içerisine girebilirler. Bu durumda kullanılan en yaygın yöntemlerden birisi de gencin üzerine düşmedir. Anne-babalar, çocuklarının üzerine düşerek onların gerilimli, endişeli bir hayat sürmelerine neden olurlar. Bu şekilde davranarak, çocuklarının seks gibi yetişkinlere ait konularla ilgilenmelerini önlemeye çalışmakta ve kendilerince bu şekilde onları bir hastalık kapmaktan veya evden ayrılmalarına neden olacak bir şey yapmaktan alıkoymaya çalışmaktadırlar. Gençler bu gerilimlerden bir ölçüde kurtulmak için karşı cinsten uzak durmayı ve cinsel ihtiyaçlarını kendi kendilerini tatmin ederek gidermeyi deneyebilirler. Mastürbasyon olarak tanımlanan bu davranış, serbest cinsel gelişime sınırlamalar getiren pek çok kültür tarafından onaylanmaz. Sullivan'a göre ergenlik dönemi, ergen ne yaparsa yapsın bir cehennem hayatına dönecektir. Sözü edilen diğer kuramlar gibi Sullivan da kuramının erkek çocuklar için daha geçerli olduğunu söylemektedir.

Levin'in Kuramı

Kurt Lewin'in geliştirdiği alan kuramının aslında "stres, fırtınalar ve süreksizlik" kuramları içinde yer aldığı belirtilmelidir. Adından da anlaşılacağı gibi bu kuram birtakım coğrafi benzeşmeleri kullanmaktadır. Lewin'e göre davranış, kişinin çevresi ile etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Yaş, zeka, cinsiyet, özel yetenekler gibi göz önünde bulundurulması gereken bir dizi kişisel ve aile, arkadaşlar, yaşanan çevre gibi çevresel faktörler davranışlara etki eder. Tüm bu faktörler yaşam alanı adını verdiğimiz kavramı oluşturur. Bu yaşam alanı içerisinde birey kendisine birtakım değişik hedefler belirler, bunlardan bazıları olumludur ve onu çeker, diğer bazıları ise olumsuzdur, onu iter. Yaşamın ilk dönemlerinde, bireyin yaşam alanı daha basittir ve birkaç tane hedefi vardır. Ancak kişi olgunlaştıkça birçok deneyim kazanır ve yaşam alanı çeşitlenerek değişik bölümlere ayrılır. Tüm bu bölümlerin önemini anlamak ve onları düzenlemek bireye düşmektedir.

Bireyin yaşam alanındaki kişisel ve çevresel faktörler de sürekli değişmektedir. Bu değişimler dereceli olarak yavaş yavaş olur. Bu yüzden onları sürekli ve değişime uyum sağlaması gerekir. Ancak çok hızlı değişimlerin olduğu dönemler de olabilir.

yoğun stresli bir dönem geçirir ve Lewin'e göre ergenlik de İmylc bir dönem dir. Ergenlikteki birey birdenbire hem birtakım fiziksel değışimlerle başa çıkmak zorunda kalır, hem de yeni bazı talepler ve beklentilerle karşılaşır. Beden çok hızlı büyür, bu arada Herki yaşamı ile ilgili yeni bazı hedefler belirlemesinin zamanı gelmiştir.

Kendi yaşam alanı söz konusu olduğunda genç adeta iki dünya arasında kalır, bir çeşit "marjinal" kişi durumuna düşer. Kendisinden yetişkinlikte beklenen davranışlarla çocuklukta öğrendikleri arasında hiçbir direkt bağlantı olmadığını gözlemleyecektir. Ergenliğini yaşayan biri olarak artık sızlanıp birisine sırtını dayayamamaktadır, öte yandan ergenliğin İleri dönemlerine kadar içki içmek, araba kullanmak ve sürekli bir iş sahibi olmak gibi yetişkinlerin yaptığı pek çok şeyi de yapamamaktadır. Genç. yetişkinlikteki hedeflerine doğru yol almadan önce, çocuklugundakileri bırakmak zorunda kalmakta ve doğacak olan boşluktan dolayı da kendisini yoğun bir çelişki ve stres içinde bulmaktadır.

Antropoloji Kuramı

İlk bakışta konuya İlgisiz görünse de antropoloji kuramının önde gelenlerinden birisi Margaret Mead'dır. Mead 1928'de Samoa adası yerlileri üzerinde yaptığı bir araştırmayı yayınlamış ve yazısında ergenlik döneminde yaşanan "fırtınaların ve stresin" evrensel bir sorun olmadığından söz ederek ortalığı biraz karıştırmıştır. Mead. Samoalı kızların ergenliğe sorunsuz ve yumuşak bir şekilde geçtiğini gözlemlemiştir. Mead'e göre Samoa'da birkaç İstisna dışında ergenlik bir kriz ve stres dönemi olmaktan çok. ilgi duyulan konuların yavaş yavaş olgunlaştığı bir dönemdi. Adadaki kızların zihinleri hiçbir çelişki, felsefi düşünce ya da ileriye dönük isteklerle meşgul değildi. Tek İstedikleri şey evlenmeden önce olabildiğince çok sevgiliye sahip olarak yaşamak ve daha sonra da kendi köylerinden birisiyle evlenerek birçok çocuk sahibi olmaktı.

Mead'ın Amerikan gençliğine bakışı biraz farklıydı. Amerikalı genç ler ergenlikte pek çok güçlükle karşı karşıya kalıyorlardı. Peki. Samoalı yerlilerle aralarındaki bu çelişki nereden kaynaklanıyordu? Mead'ın bu konudaki açıklamaları. daha önce incelediğimiz kuramlarla bazı benzerlikler taşımaktadır. Mead'a göre Samoa'da cinsellikle ilgili hemen hemen hiçbir tabu yoktur. Gençler cinsellikle çocukluk do nemlerinde tanışmaktadırlar ve evlilik öncesi seksten uzak durmaları kendilerinden beklenmemektedir. Amerikan gençliğine ise cinsellik ten uzak durmaları tavsiye edilmektedir. Sonuç olarak gençlerin uya nan cinsel istekleri toplumun kültürel normları ile ihtilafa düşmekle ve İnimin sonucu olarak da bir fırtına ve stres dönemi yaşamakla ıhı Bu p>ı uy katılan bılı bıışkırı aılıo|Milog da Kııtlı Miedllı tlı

Ergenlik dönemini buhrank olarak kabul eden pek çok kuramcı bulunmasına karşın bunu destekleyen pek fazla kanıt yoktur. Yapılan araştırmalar ergenlik buhranının bir norm olmaktan çokf bir İstisna okluğunu göstermektedir. Bu araştırmaları yapanlar ergenliğin yeni bir uyum dönemi olduğunda görüş birliğİndedirler ve bu dönemin mutlaka fırtınalı geçeceği fikrine karşı çıkmaktadırlar. Bu dönemi normal geçiren gençler vardır ve onlar derin iç buhranlar yaşamamakta, ebeveyninden nefret etmemekte ve topluma karşı

Erikson'un ergenlik gelişimi kuramı, ilgili kuramların içinde en anlaşılabilir olanıdır. Erikson. Sullivan gibi psikoanaliz eğitimi almıştı ve aynı Sullivan gibi o da psikoanalitik kuramda farklı uyarlamalar yapmak için girişimde bulundu. Ortaya attığı psiko-sosyal kişilik kuramı ergenliğe özellikle önem vermiştir ve şimdiye kadar gözden geçirilen bütün diğer kuramlara benzemektedir. Sullivan gibi Erikson da psikoanalizin çocukluk cinselliği üzerinde çok fazla durduğunu savundu ve bu kavramı hemen gözardı etmek yerine onu genişletti. Erikson'a göre de, çocuk birtakım psikoseksüel dürtüleri tatmin etmeye çalışır,

ancak bu dürtüler çok daha geniş bir bütünün sadece bir parçasıdır. Oral evre olarak nitelendirdiğimiz dönemde çocuk yiyerek ve emerek oral tatmin sağlayacaktır. Ancak Erikson'a göre çocuk aynı zamanda bu dönemde pek çok algıyı da ilgi ile izlemektedir. Dokunma duyusu gelişmekte; görüntüleri, sesleri ve kokuları algılamaktadır ve oral ilgi daha pasif ve kabul edici durumda kalmaktadır. Erikson cinsellikten başka dürtülerin de olduğunu kabul etmektedir.

Bebek çok yardıma muhtaç ve bağımlı olduğu için. Erikson'un de yemiyle bir "çekirdek çatışması" veya "normatif bunalım" yaşamakta ılır. Eğer gelişimin sağlıklı yönde ilerlemesi isteniyorsa, çocuk kendi sine bakanlara güvensizlik değil, güven duymalıdır. Erikson'a göre insan hayatı sekiz çekirdeksel çatışmadan oluşmaktadır ve bunları insanın sekiz çağı diye adlandırmaktadır. Hayatın ilk dönemi olarak Temel Güvene Karşı Güvensizlik" dönemini tanımlandıktan sonra. Freud'un Anal Dönemi'ne eş olan çatışmayı da "Utangaç ve Endişeye Karşılık Bağımsızlık" olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde Fallik Dönemi eş "Girişimcilğe Karşılık Suçluluk" dönemi ve Gizil Dönemi'ne eş "Çalışkanlığa Karşılık Aşağılık Duygusu" ve ergenlik için de "Kimliğe Karşılık Kimlik Karmaşası" dönemini tanımlamaktadır.

Erikson yetişkinlik için de üç çekirdeksel çatışma tanımlayarak psikoanalizin ötesine gitmektedir. İyi bir hayat yaşamak için genç ve ilşkin "Mahremiyetine Karşılık Tecrit Olma" sorununu, orta yaşlı kişi ise "Durgunluğa Karşı Üretkenlik" sorununu çözmelidir. Daha yaşlı birey ise "Ümitsizlik ve Çaresizliğe Karşı Katılım ve Bütünlük" arasında bir denge kurmalıdır. Erikson'a göre bu çatışmaların çözümleri kültürden kültüre değişmektedir. Bu yönüyle Mead ve Lewin'e benzemektedir. Ancak aynı zamanda her bireyin farklı olduğuna inandığından her bireyin bu çatışmaları farklı bir şekilde çözümlendiğini irdilemektedir. Bu yönüyle Erikson Spranger'e benzer.

İnsan hayatındaki öneminden dolayı ergenliğin kendisinden önce çocukluk döneminde meydana gelen bütün çekirdeksel çatışmaları özümsemesi ve yetişkinlikte meydana gelecek olan çatışmaları da sezinlemesi beklenmektedir. Bu dönemi gencin ne olduğunu anlamaya başladığı ve ne olabileceği hakkında fikir edinmeye başlayacağı bir dönemdir. Genç kendisini yeni deneyimler kazanmakta serbest hissetmelidir. İşinde başarılı olabilmek amacı ile iş disiplini geliştiren genç, çalışkanlığını aşağılık duygusuna karşı yüceltmeye çalışan çocuğa benzemektedir. Erikson'a göre ergenlik yetişkinlikteki üç çeşit çekirdeksel çatışmaya bir hazırlık dönemidir. Gencin cinsel kimliğini tanımlama çabaları yetişkinlikteki "Mahremiyete Karşılık Tecrit Olma" korkusunun temelini oluşturmaktadır. Aynı şekilde gencin toplum içindeki yerini bulma çabaları onu yetişkinlikteki "Durgunluğa Karşılık Üretkenlik" çatışmasına hazırlamaktadır. Son olarak da mevrut ideolojiler arasında kendi değer yargılarını oluşturmaya çalışması genci yetişkinlikteki "Ümitsizlik ve Çaresizliğe Karşı Katılım ve Bütünlük" çatışmasına hazırlamaktadır.

Her şey yolunda gittiği takdirde gencin bu çatışmaları çözme mücadelesi sağlıklı bir kimlik kazanmasıyla sonuçlanabilir. Peki kimlik nedir? Erikson'un kimlik tanımı "tecrübenin devamı için bilinçsizce çabalamak" ve "grup idealleri ile bütünleşme hissi ve

bireysel eşsizliğin bilinçli olarak hissedilmesi" şeklinde açıklanabilir. Erikson ayrıca kimliği "çocuğun bağımlı olduğu insanlara benzemek istediği ve çoğu zaman da buna zorlandığı zaman yaptığı özdeşleşmenin bir toplamıdır*" şeklinde açıklamaktadır. Ancak bu toplamda kimlik, eşi benzeri bulunmayan bir oluşumdur ve ergenlik döneminde birey sadece arkadaşlarla yapılacak yeni özdeşimlerle çözülebilecek bir bunalımla karşı karşıya kalır. Başka bir deyişle ergenin kendisini çocuklukta-kindenden farklı bir biçimde algılamaya başlaması beklenir. Başkalarıyla birlikte paylaştığı birtakım özelliklerin farkındadır, ancak aynı zamanda kendi başına olduğunda ona tuhaf gelebilecek birtakım özelliklerin de farkındadır.

Sadece ergenlik döneminde genç bugüne kadar ne yaptığının ve ne olduğunun farkına varmakta ve bundan somaki hayalının kaderini tayin edebilmektedir. Aynı şekilde yine sadece ergenlikte genç, kendisini tanımlamaya ve bir kimlik (benlik) oluşturmaya zorlayan birtakım baskı ve güdülerle karşılaşır. Buluş onun kendi cinselliğinin farkına varmasını sağlar, anne-babası onu daha sorumlu olmaya zorlar ve Öğretmeni de onun kendisine uygun gelecek meslek hakkında düşünmesini önerir. Erikson'un deyimiyle kimlik kendi gelişim süreci içinde olgunlaşır, ergen bu süreçten önce herhangi bir kimlik bunalımı yaşamaz, çünkü bunun için sosyal, bedensel ve zihinsel önşartlar henüz oluşmamıştır. Erikson da Spranger gibi her bireyin farklı olduğuna inanmakta, aynı kültürden olsalar dahi İki laikli ııı sanın i'.'-lr.u nmırı aynı olamayacağını ve ergenliğin kişisi*! hlı mesele olduğunu İM'İltfınrMf ılı Bir toplumdaki gencin hemen hemen avın sın unlarla kaı sılasn laı. ancak çözüm biçimleri biraz farklıdır. Buna göre de ergenlik donemi fırtınalı ve zorlu olabilir ya da olmayabilir.

Ergenlikteki en önemli değişim "kimlik krizi" veya "kimlik karışık ligi" olarak adlandırılan değişimdir. Çocukluğunda sağlıklı psikolojik ve cinsel özdeşimler kuramamış bir kısım ergen yeni kimliğini oluş turma sürecinde kendisinin gerçek kimliğinin ne olduğu konusunda karmaşaya düşebilir. Başkalarının gözündeki kendisi ile kendi gö zündeki kendisi arasındaki bağdaşmazlık onda bir kimlik krizine veya karmaşasına sebep olabilir. Çocukluğunda anne-babası ile olum lu özdeşimler kurmuş olanların ergenlikte ve yetişkinlikteki kimlik oluşturma süreçleri sağlıklı geçecektir.

Ergenlik Tanımları

Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir "ara dönemdir". Gençlik belirli yaşlarla sınırlı olmayan bir hayat dönemidir. Bununla beraber gençlik kelimesi ergenlik yerine kullanılabilir. Buluş (erinlik, önergenlik) ergenliğin başlarındaki biyolojik-cinsel gelişme dönemidir.

Milli Eğitim Bakanlıgfna göre gençlik, "buluş çağma erme sebebi ile biyo-psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında kalan 12-24yaşlan arasındaki gruptur". UNESCO'nın tanımına gün-genç. öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan ve evi ol mayan İnsandır. Gençlik çağının başlangıcı ve sonu konusunda ilen sürülen yaş sınırlamaları da birbirinden farklıdır. UNESCO'nun la nımlamasında gençlik çağı. 15-25 yaşları arasında gösterilmekledii Birleşmiş Milletler Örgütüne göre ise gençlik çağı. 12-25 yaşlan ata

sındadır. Gençliğin başlangıcı, sonu ve buluş çağı hakkında ileri sürülen zamanlar göreceli yaş sınırlamalarıdır. Gençlik çağının başlangıcı gibi, gençlikten yetişkinliğe geçmek de farklı toplumlarda farklı kriterlere bağlı olabilir. Bir gencin yetişkin sınıfta yer alması, yetişkin sorumluluklarını taşıması ve yaşına ait rollerini oynaması onun yetiştirme koşullarına, zekâsına, çevresindeki bireyler ile kurduğu ilişkiye bağlıdır. Bu bakımdan kesin yaş sınırları yerine, yaklaşık zaman dilimleri belirlemek yerinde olur. Bedence ve boyca büyümenin durduğu yaş sınırları biyolojik olarak gençlik çağının bitişine bir işaret olarak gösterilebilirse de, bu kesin bir belirti olamaz. Büyümenin sona ermesinde önemli bireysel farklar görülmektedir. Biyolojik faktörlerin yanı sıra daha çok sosyolojik veriler genç ve yetişkin ayrımları konusunda fikir vermektedir.

Toplumumuzda evli olmak, askerliğini yapmış olmak, ekonomik özgürlüğünü kazanmış olmak, haliyle iş bulmuş olmak, haliyle üniversiteden mezun olmak veya seçimde oy kullanmak başkaları tarafından "yetişkin bir kişi" gibi algılanmaya yol açan değişikliklerdir. Ergenlik çağının sonu ve genç yetişkinliğin başlangıcı olarak kabul edilebilen yaş sınırları 21 yaş civarındadır. Okumakta olan gençler, hiç sene kaybetmediklerinde bu yaşlarda üniversiteyi bitirmek üzere olacaklardır. Okumayan erkek gençler ise 21 yaşlarındayken askerlik hizmeti içindedirler.

Bu yaşlardan sonra üniversiteli gençler için askerliğini yapma, okul dışındaki gençler için ise iş bulma gibi görevler için zamana ihtiyaçları vardır. Ayrıca öğrenim hayatındaki uzamalar, lisans üstü çalışmaları, okula gitmeyen gençlerde iş kurma veya iş bulmadaki gecikmeler bireyin hayata atılmasını, ekonomik bağımsızlığını kazanmasını ve dolayısıyla evliliğini ve yetişkin rollerini kazanmasını ertelemesine sebep olmaktadır, O zaman da "uzamış gençlikten" söz edilebilir [Tezcan. 1981: 4].

Bu açıklamalardan sonra insan hayatındaki önemli dönemleri ve yaş sınırlarını şu şekilde belirtebiliriz:

Doğuştan 2 yaşına kadar 2-7 yaş

7-11 yaş (kızlar) 7-13 yaş (erkekler)

11-13 (12-14) yaş (kızlar) 13-15 yaş (erkekler) 14-16 yaş (kızlar) 15-17 yaş (erkekler) 16/17-21 yaş

I. ÇOCUKLUK

A. Bebeklik

B. İlk Çocukluk

C. Okul Çocukluğu

II. ERGENLİK

A. Buluş (Ergenlik) veya

Ergenliğin Başlangıcı

B. Ergenliğin Ortaları

C. Ergenliğin Sonları

III. YETİŞKİNLİK

22-30 yaş 30-40 yaş

40-45 yaş

45-65 yaş

65-75

A. Yetişkinliğin başları (Genç yetişkinlik)

B. Yetişkinliğin ortaları

C. Yetişkinliğin sonları (Orta yaşa geçiş)

75 yaş ve üstü

ORTA YAŞLILIK

YAŞLILIK

VI. İHTİYARLIK

Yukarıda belirtilen yaş sınırlarının oldukça grırl nitelikler taşıdığı kabul edilmektedir.

Ergenlik İnsanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi İle sonlandığı düşünölen özel bir evredir. Gençlik ise ergenliğı de kapsayan ve üst yaş sınırının daha geniş olduğu bir çağdır. Gençlik deyiminin "ergenlik" yerine kullanılması yanlış olmaz. Ancak ergenlik derken büyüme ve gelişmenin olduğu özel bir çağ kastedilmektedir. Genç, okuyan veya tam bir meslek sahibi olmamış, evlenmemiş, anne ve babası ile beraber yaşayan veya an ne-babasının m (ailesinin) desteğinde yaşamını sürdüren bir birey olarak da tanımlanabilir.

Gençlik ile İlgili Sınıflandırmalar

Gençleri (ergenleri) yaptıkları işe göre veya yaşadıkları şeylere göre veya zihin ve beden özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür.

Genel olarak örgün eğitime devam eden veya okumayan (okul dışı) gençlik grubundan söz edilmektedir. Her iki grup da yaptıkları işe göre farklı sorunlara sahiptir. Okullu gençliğı ilköğretim ikinci kademesindeki gençlik, ortaöğretim (lise) gençliğı ve yükseköğretim gençliğı olarak ele almak, bulundukları yas grubu ve eğitim kurumlarının farklı özellikler taşıması açısından gereklidir. Okul dışı gençlik, okullu gençliğe göre daha geniş bir nüfus kesimini kapsar, bu kesimde çalışan, işsiz, köyde yaşayan ve askerlik hizmetini yapanlar gene yaşadıkları yöreye ve yaptıkları işe göre değişik tutum, tavır ve geleceğe alt düşünceler içinde olacaklardır.

Gençliği taşıdıkları bedensel ve zihinsel özelliklere göre. içinde bu lundukları duruma göre sınıflandırmak da mümkündür. Yaşama ve yetiştirme şartları, beden ve zihin özellikleri diğerlerinden farklı olanlar gösterdikleri ortak özellikler bakımından gruplandırılabilir. Bir bakıma gençlik kesimi içinde en çok sorunu olan da bu gruptakilerdir. Bunları Özel Eğitime Muhtaç Gençlik başlığında toplamak mümkün dür. Buna göre, gençlik kesimi aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

I. OKULLU GENÇLİK

- A. İlköğretim İkinci Kademesindeki (Ortaokul) Gençlik
- B. Ortaöğretim Lise Gençliği
- C. Yükseköğretim Gençliği

II. OKUL DIŞI GENÇLİK

- A. Çalışan Gençlik
- B. İşsiz Gençlik
- Gençliği
- D- Köy Gençliği
- E. Asker Gençlik

III. ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ GENÇLİK

- A. Zihinsel Olarak Özürlü Gençlik
- B. Bedence özürlü Olan Gençlik
- C. Kurum Bakımına Muhtaç Gençlik
- D. Suçlu Gençlik
- E. Yurtdışında Yaşayan Gençlik
- F. Üstün Yetenekli Gençlik

Kaynaklar:

Blair. G.M.; Jones. R.S. I'sychology of Adolescencce For Teachers. New York: Ilir McMillian Company. 1964.

Gallatin. Judith "Theories of Adolescence". Understanding Current Development in Adolescent Psychology (Ed. James. F. Adams). Boston: Allyn and Sons Publishers. Copyright. 1976.

Hurlock. Elizabeth. Adolescent Development. New York: McGraw Hill Company. 1955.

Jersild. A. T. Çocuk Psikolojisi. (Çev. G. Günce). Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 79. 1979.

Neyzi. O., Alp. H. 'Ergenlik Çağının Özellikleri (Ergenlik Olayının Değerlendirilmesi. İstanbul Çocuklarında Cinsel Gelişim)". İstanbul Tıp Fakültesi Afiş muafı Sayı: 40. 1977.

Onur. Bekir. Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik. Yaşlılık. Ölüm. Ankara: V Yayınları, 1986.

Srinith. Anthony. İnsan Yapısı ve Kökeni (Çev. E. Onur). İstanbul: Remzi Kitabevi. 1979.

Sprinthall, R.C. Sprinthall, N.A. Educational Psychology. California: Addison Wesley Publishing Company. 1977.

Teczan. Mahmut. Kuşaklar Çalışması. Ankara: Kadioglu Matbaası. 1981.

Word. Bratn. Seks ve Yaşam, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1979.

Yavuzer, Haluk. Çocuk ve Suç. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 1982.

Yörükoglu. Atalay. Çocuk Ruh Sağlığı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1983.

İkinci Bölüm

Ergenlikte Bedensel ve Cinsel Gelişim

Bedensel Gelişim

Ergenlikte Büyüme ve Gelişim

Büyüme ve gelişim, döllenmeden başlayarak ergenlik dönemi sonuna kadar devam eder. Bu zaman boyunca büyüme ve gelişim hiç durmaz. Büyüme vücuttaki boy ve ağırlık artışı gibi ölçülebilen değerlerle ilgilidir. Gelişim ise vücuttaki yapı ve işlevlerin olgunlaşması sonucu bazı biyolojik işlevlerin kazanılmasını ifade eder (Saka, 1984:3).

Büyüme ve gelişimde bazı temel kurallara gözlenir. Büyüme baştan ayağa doğrudur. Yani çocuklukta önce baş ve başa yakın organların gelişmesi olur, sonra gelişim sırt, bel ve kalçalarda devam eder. Büyümenin merkezden uç organlara doğru olması bize

büyüme ve gelişmenin gövde ve ona yakın organlarda daha önce olduğunu anlatır. Örnek olarak el ve parmakların olgunlaşması kolun büyüyüp olgunlaşmasından sonra olur.

Ergenlikte ise. elle ayakların, kolların ve bacakların önce büyüdüğünü görmekteyiz. Büyüme ve gelişmenin hızı, miktarı ve zamanı bakımından normal çocuklar arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bazı çocuklar daha çabuk büyüyerek ergenliğe akranlarından önce girebilir ve bedence gelişmelerini önce tamamlayabilirler. Çağımızda "yüzyılın eğilimi" olarak adlandırılan bir gelişme bize boy ve ağırlık ortalamalarının ve buluşa erme yaşının - en azından bu ölçümleri geçen yüzyılın sonlarından itibaren yapan ülkelerdeki gençler için -daha erken olduğunu göstermektedir. Beslenmede ve sağlık şartlarındaki iyileşmenin, anne-babaların daha eğitilmiş olmasının ve daha uygun koşullarda yetişmenin sonucu olarak büyüme ve gelişmede olgunlaşma daha erken yaşlara inmiştir (Neyzi ve Günöz, 1989: 59).

Büyüme ve gelişme kalıtımın, hormonların ve beslenmenin etkisi altındadır. Sağlık durumu, coğrafi koşullar ve iklim de büyüme ve gelişmeyi etkilemektedir (Neyzi ve Günöz, 1980: fil ve Yavuz. İÖHH !>)

Kalıtım ve Büyüme (İrileme)

İnsan orgünlütüHi yaklaşık 50.000 gen taşır ve bu genler çocuğun büyümesini etkiler, Çocukların boylan ile anne babalarının boyları arasında uygunluk vardır. İki yaşındaki bir çocuğun boyu ile onun yetişkinen alacağı boy arasında ,8'lik bir korelasyon (İlişki) bulunmaktadır. Doğumdaki boy ile yetişkinlikteki boy arasındaki korelasyon yüksek değildir (Jersild, 1979: 33).

Büyüme ve gelişme büyük oranda önceden planlanmıştır. Hastalık ve kötü beslenme gibi nedenler olmadığında büyüme ve gelişme halindeki insan bedeni adeta "belirli bir hedefe varmaya" çalışmaktadır.

Hormonlar ve Büyüme-Gelişme

Çocuklukta büyüme ve gelişmeyi esas olarak iki hormon etkilemektedir. Bunlar tiroid hormonu ve ön hipofizin büyüme hormonudur, Tiroid hormonu gelişme ve olgunlaşmayı, hipofiz hormonu ise boy büyümesini etkiler. Buluş döneminde salgılanan androjen ve östrojen hormonları da büyümeyi etkilemektedir (Neyzi ve Günöz, 1989: 61).

Sağlık, Beslenme ve Büyüme-Gelişme

Bir insanın normal olarak büyüebilmesi için sağlıklı bir bedene ve iyi bir beslenmeye ihtiyacı vardır. Yeterli besin alamayan gelişim* çağındaki İnsanın büyümesi durur, sonra da bozuk beslenmenin yan etkileri ortaya çıkar. Karbonhidrat ağırlıklı beslenen çocuklar buluşa daha geç yaşta girmekte ve bunlarda gelişme geriliklerine rastlanmaktadır.

İklim, Coğrafi Koşullar ve Büyüme-Gelişme

Yaşanılan coğrafi çevre ve iklim ortamı ile beden yapısı arasında ilişki bulunmaktadır. Yaşanılan yörenin deniz seviyesinde olması 11«-yüksek bir platoda olması, oradaki insanları farklı hava basıncı ile VB farklı iklim şartları ile karşı karşıya bırakır. Yüksek platolarda ve dağlık bölgelerdeki insanlar, bölgelerindeki hava basıncına uygun hıli beden yapısı geliştirirler. Bu insanların akciğerlerinin azalan hava basıncında daha fazla oksijen absorbe etmesi için göğüs kafesleri da ha geniş olur. Bu nedenle yüksek yörelerdeki insanlar orta boylu, ge niş omuzlu, yöre koşullarına uyum sağlayabilecek beden yapısındadır.

"İ'ın.'ı Öncesinde ve Buluğda Büyüme-Gelişme

Kızlar için 10. erkekler için 12 yaşları buluş veya buluş öncesi bedensel farklılaşmaların başladığı yıllardır. Bu yaşlarda kız ve erkek çocuklarda İştah artışı görülür. Âdet vücut hızlı geçerek bir büyüme dönemine ha/ırlık yapmaktadır. İştah artışı buluş öncesinde biraz kilo almaya sebep olabilir. 1 ler iki cins de bu dönemde kendi cinslerine uygun tavırları benimsemeye başlarlar. Çocukluk döneminde kızlar erkeklerden ortalama 4-5 cm daha kısa ve 450-500 gr. kadar daha hafiftirler. 4 yaşına kadar boy büyümesi yılda 5-7 cm. arasındadır. Son çocukluk döneminde (7-11/13 yaşlar) büyüme daha yavaş bir seyir izler. Kas. iskelet yapısı ve yağ dokusundaki gelişmeler buluşda belirginleşir.

Ergenliğin başlarına gelindiğinde, ergenin boyu yetiştikten alacağı boyun %80'ine ulaşmıştır. Buluşda hızlı bir büyüme görülür. Buluşla başlayan ergenlik döneminden ilk İki ile dört yıl sonra ergen, yetiştikten ulaşacağı boyun %99\ına erişir (Neyzi ve Günöz. 1989: 105). Buluşda 12-13 yaşlarındaki kızlar, aynı yaştaki erkeklere göre ortalama olarak daha uzun ve kiloca ağırdırlar. 15 yaşlarından sonra kızlarla erkeklerin boyca ve ağırlıkça farklılıkları erkeklerin lehine değişmeye başlar.

Ergenlikle büyümenin en hızlı olduğu duruma Büyüme Hızı Doruğu (BHD) adı verilmektedir. Büyüme hızının doruğa ulaşması kız çocuklarda ilk âdet kanamasından (menarşian) öncedir. Her çocuk büyüme hızı doruğuna farklı yaşlarda erişebilir. Kız çocuklarda en büyük boy farkının ülkemizde kızlarda 10-11 yaşları arasında olduğu, ortalama boy farkının da 9.4 cm olduğu bildirilmektedir (Neyzi ve Alp, 1977; 190). İstanbul'daki kız çocuklarının menarşian önce yılda büyüme hızı ortalaması (BHD) 8.5 cm olarak bulunmuştur (Onat. 1975).

Kızlarda ilk âdet kanamasından sonra ortalama 6 cm. kadar boy büyümesi olur. Boy büyümesi kızlarda 16-18 yaşlarında. erkeklerde ise 18-20 yaşlarında durmaktadır. Erkek ergenler büyüme hızı doruğuna (BHD) kızlardan 18 ay sonra ulaşırlar. Bu 13-15 yaşlarında olur. Büyüme hızı takribi olarak 10.5 cm/yıldır (Neyzi ve Alp. 1977; 189). Ergenlik yıllarında kızlar ortalama 16 kg., erkekler de 20 kg. kadar kilo alırlar. Ergenlik sonunda kızlar ortalama olarak erkeklerden 10-15 cm. kadar kısa ve 10 kg. kadar hafiftirler. Kız ve erkeklerin kendi aralarında da büyüme ve gelişme hızları açısından farklılıklar olabilir.

Ergenlikte organlardaki büyümeyi İkiye ayırarak inceleyebiliriz:

Baştaki büyüme

Diğer organlardaki büyüme

Baştaki Büyüme

Baş, süt çocukluğunda vücudun yaklaşık dörtte birini oluşturur. Yetişkin bir insanın başının vücuduna oranı yaklaşık sekizde birdir. Baştaki büyüme ergenlikte tamamlanır. Baştaki alın. çene. yanaklar, burun ve göz gibi organların hepsi aynı zamanda ve aynı hızla büyür. Önce hunin, üst dişler ve alt çene belirgin bir hal alır.

nişler, gO/lırlı aıa-ı a< ıhı Klınal ıkkeıııkleı itilaya çıkar Deri. ço cukhıkıakı yumuşaklığını kayır-der. Saçlar yüzdeki goril uluyu la marnlayan en önemli unsurdur. Kendi yüzü ve saçları ergenin ilgi odağını oluşturur. Buluş sırasında baştaki bu farklılaşma yüzde si metrik olmayan bir görünüm ortaya çıkarır. Yüzün çocukluğa has yumuşak ifadesi yerini ergene has bir çehreye bırakmıştır. Yüzün asimetrik görünüşünün düzelmesi baştaki organların büyümelerini tanımlanan ile sona erer.

Diğer Organlardaki Büyüme

Ergenliğin başlangıcında, önce el ve ayaklar yetişkinen alacakları boyu ulaşırlar. Kollar ve daha sonra bacaklar uzar. Kolların vücuda göre Önce uzaması, kolla diğer organların boylan arasında orantısızlık varalır. Kas ve kemikler de aynı hızda ve zamanda gelişmediğinden bedenin kontrol edilmesi başlangıçta güç olabilir. Uzun boylu olma, ergeni kambur durmaya zorlayabilir. Büyümedeki çabukluk gencin duruşuna, hareketlerine ve bedenini istediği gibi kontrol etmesi ne engel olabilir. Yüzde ve vücudun çeşitli organlarındaki bu orantısız büyüme ve gelişmeler, buluşda görülen tamamen doğal bir gelişmedir. Büyüme tamamlandığında, vücudun görünüşü ve organları vücutla orantılan normale döner.

Beden ve Yüz İmgesi (İmajı)

Çocuklar, ergenler ve yetişkinler vücutlarının nasıl görüldüğü hakkında belirli bir kaniya sahiptirler. Bu. kişinin aynaya baktığında yüzünün ve vücudunun nasıl görüldüğüne ilişkin düşüncelidir Vücut organlarının boyutlarının ve biçimlerinin değiştiği buluşdaki büyüme ve farklılaşma sürecinde, ergenlerin vücutlarının nasıl oldu guna dair düşünceleri de değişmeye başlar. Büyüme ve gelişme ile ilgili en yoğun yaşantıların olduğu dönem 12-16 yaşları arasındadır (Brr ger. 1988: 330). Bu vücut imgesini kazanma sürecinde ergenlerin çoğu. kültürün ideal vücut olarak sunduğu modelin etkisinde kalır. İte genilen bir vücudun nasıl olması gerektiği hakkındaki kalıpyayı.ııı ve kültürel kurallar ergenin kendi bedenini algılamasına önemli ■ l kılde etki eder. Bu "ideal vücudun" ölçüleri aile. akran grubu ve toplum tarafından belirlenir (Sprinthall ve Collins. 1984: 86). Bunun yanında sinema ve TV'de özellikle IV reklamlarında "tavsiye edilen" İnsan tiplerine ait görüntüler ve tanınmış sanatçıların tipleri ergenin ideal vücut imgesini etkilemektedir.

Ergenlerin sorunlarına yönelik araştırmalar, ergenlerin bedenleri ılın yapısı ve görünüşü ile ilgili kaygılar taşıdıklarını göstermektedir. Yüzün ve vücudun görünüşü, saçın şekli, boy ve ağırlık onların çok ilgilendikleri konular arasındadır. Kültünün ve modanın etkisi ile İde .ıl olarak kaimi edilen vurul yapısının etkisinde kalan genç, bir "İdeal vücut imgesini"* geliştirebilir. İdeal olanla kendi görünüşü arasında uyumsuzluk ortaya çıktığında bunu kabul etmek ve kendi hakkında olumlu bir "vücut imgesini" geliştirmek ergenin karşı karşıya olduğu gelişim görevlerinden birisidir. Ergenliğin başlangıcı olan buluşda, ikinci yansından daha çok bedenine karşı bir memnuniyetsizlik vardır. Ergenlik boyunca vücul imgesi yerine oturmaya başlar (Santrock ve Yussen. 1989: 118). Kız ve erkek ergenler yüzün görünüşü, cildin yapısı ve görünüşü, saçların şekli, boy ve ağırlıkla ilgilendirler. Ergenler kendilerini daha beğenilir yapmak için ayna önünde saatler geçirebilir. Kızların. erkeklere göre vücutlarının görünüşünden ve biçiminden daha çok memnuniyetsizlikleri vardır. Göğüslerinin ve kalça-lannın görüntüsünü sorun etmektedirler. Erkek ergenler cinsel or-ğanlanm boyu konusunda üzüntü duyabilirler. Kendisini fiziksel balamdan düzgün bulan olumlu vücut imgesine sahip bireylerin, yüksek bir oranla olumlu benlik kavramlarına sahip olması beklenmektedir IBerger. 1988: 331 ve Santrock ve Yussen. 1989: 118).

İzmir'de yapılan bir araştırmada ergenlerdeki beden imgesi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve beden parçalarına yönelik hoşnutsuzluk düzeyinin saptanması amaçlanmıştır. 17-21 yaşlarında 62'sl erkek. 58'i kız 120 kişilik tıp fakülteleri birinci sınıf öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada yalnız kızlarda göğüslerden hoşnutsuzlukla benlik saygısı yüksekliği arasında ters bir orantı be-lirlenmiştir. Bireylerdeki bedeninden memnun olma. benlik saygısı ile İlişkili görünmektedir. Beden imgesindeki olumsuzluk, benlik saygısında azalmaya neden olabilmektedir. Beden imgesi bozuk olan genç kızların aşın diyet uyguladıktan ve anoreksiya nervoza belirtileri gösterdikleri bilinmektedir (Akın ve Diğerleri. 1992: 418).

Ergenlikte büyüme ve gelişme yüzde bazı sıkıntı veren sonuçları da beraberinde getirir. Sivilceler ve akneler ergenin yüz imajını çok olumsuz biçimde etkiler ve en önemli sorun haline gelirler. Çabuk büyümenin sonucunda beden İmajının yerleşebilmesi için ergenin zamana İhtiyacı vardır. El-kol hareketlerini düzenleyememe, sakarlık yapma gibi sonuçlar gelişme sürecinde görülen ve ergenin beden İmajını etkileyen davranış biçimlerindendir.

Ergenin Bedensel Gelişimi İle İlgili İhtiyaçları ve Kaygıları

Ergen, kendi bedensel gelişim seyrini anlamak ister.

insanlar arasında, beden gelişimlerinin farklılıklarına dikkat etmeye başlar ve kendi bedenini başkaları ile kıyaslayarak ortalamadan olan farklılıklarından kaygılanır.

Uygun duruş ve oturma alışkanlıktan kazanmak ister, ani boy uzaması ile oluşan kambur duruşuna yapılan aşın dik durma ve oturma telkinleri karşısında kambur kalabileceği endişesine kapıla

bilir

Vücutundaki ıflırlık artışının nedenini anlamak İsler.

El ve ayakların İmİİİ ani büyümenin nedenini anlamak ister, ayakların ant büyümesi sonucu uygun ayakkabı seçmek ve giymek ihtiva çındadır. Özellikle ayaklarının büyük olduğu duygusuna kapılıp, kaygılanabilir.

Çocukluğun sonlarında veya ergenliğin başlarındaki henüz büyü meşini tamamlamamış olan birey için uygun boydaki elbise seçimi sorun yaratır. Bu çağdakiler için üretilen "garson boy" tipi giysiler İhtiyaca cevap vermez. Oysa ergen büyüme sonucu kısa kalan elblsele ri yerine uygun ve yakışan elbiseleri giymek ister. Kısa elbiselerin giyilmesi ergende üzüntüye yol açabilir,

Yüzündeki orantısız büyümenin ve yüz ifadesinin değişmesinin nedenini anlamak ister. Yüzünde beliren ifade değişikliği ergeni kaygılandırır (Varış. 1963: 27-36).

Ergenlikte Beslenme

Ergenlikte büyümenin hızlanmasıyla vücudun temel besin madde lerine olan İhtiyacı artar. Temel besin maddeleri proteinler, karbonhidratlar, yağlar, vitaminler ve mineraller olarak sıralanabilir. Proteinler aminoasit zincirleridir. Karbon, hidrojen, oksijen ve azottan oluşurlar. Hayatı düzenleyici bileşiklerdir. Büyümeyi ve hücrelerin onarımını sağlarlar. Et. sül. yumurta ve baklagiller protein kaynağıdır.

Karbonhidratlar karbon, hidrojen ve oksijen bileşikleridir. Vücuda enerji sağlar ve beynin enerji kaynağıdır. Şekerde, balda, nişastada ve meyvelerde bulunur.

Yağlar da karbon, hidrojen ve oksijenden oluşurlar. Hem vücudfl enerji sağlar, hem de dokuların bütünlüğünü korumada rol oynarlar Hayvanlardan ve bitkilerden elde edilirler.

Vitaminler organik bileşiklerdir. Vücutta eksik olduklarında belirli hastalıklar ortaya çıkar. Vitaminler suda ve yağda eriyenler olmak üzere İki kısımda incelenirler. Yağda eriyen vitaminler vücutta depo lanmakta, suda eriyen vitaminlerin fazlası depolatımayıp idrar yolu İle atılmaktadır. Vücutta düzenleyici rol oynarlar. Süratli büyümenin görüldüğü ergenlik yıllarında D vitaminine ihtiyaç artar. Kemikleııı gelişimi için D vitamini ile güneş ışığına ihtiyaç vardır. (Kornean. 1983: 340).

Mineraller vücudumuzun %4'ünü meydana getirirler. Mineraller vücudun yapıtaşlarının oluşmasına yardım ederler. Yeryüzünde do gal olarak bulunan 96 elementten 27'si hayat için elzemdir. Büyüme pıtıda kalsiyum, fosfor ve demir gibi elementlere özellikle ihtiyaç vardır. Bunlar sütte bol olarak bulunmaktadır.

Bir insanın bir günde, ağırlığının her kilosu başına bir gram prote İne İhtiyacı vardır. Bu, gelişme çağında 1.5-2 gr. kadar olabilir (KOMİ gayı, 1983; 347). İlima gön- gelişine çağında 70 kg. olan hlı ergen

günde 100-140 gr. kadar protein almalıdır. Dunun yarısı hayvansal kaynaklı proteinlerden, yansı da bitkisel kaynaklı proteinlerden oluşmalıdır. Bir insanın günlük

Büyüme çağındakilcrin beden yapılarının ve dış görünüşlerinin karşı cinsin hoşuna gidecek biçimde olmasını arzulamaları yaygın bir istekleridir. Bu yüzden birçok ergen boylarına göre kilolu olduklarını düşünerek kaygılanır. Boya göre ortalama kilonun ne olması gerektiğine dair görüşler birbirinden biraz farklılık göstermektedir. Buna göre yetişkinler kemik yapıları İnce olanlarla, orta ve iri yapıda olanların boylarına göre kiloları farklı hesaplanmalıdır, iri kemikli olanların boylarına göre kiloları santimetre cinsinden olan boy uzunluğundan 100 çıkarılarak, orta yapıdakiler için 105. İnce yapıdakiler için 108 veya 110 çıkarılarak bulunacak sayı, o boydakiler için uygun vücut ağırlığı olabilir. Buna göre 170 cm. boyunda ince yapıdaki birisi için 60 veya 62 kg. olmak normaldir. Bu boyda orta yapıdaki birisi 65 kg., kemik yapısı İri olan bir başkası 70 kg. olabilir. Şişman olma "Şişmanlık İndeksi" veya "Vücut Kitle İndeksi" denen oldukça pratik bir Ölçüte göre anlaşılabilir. Bu indeks vücut ağırlığının metre cinsinden boyun karesine bölünmesi ile elde edilen bir sayıdır. Bu sayı 25den fazla olursa o bireyi şişman kabul edebiliriz. Şişmanlık indeksi 25-30 arasında olanlar birinci derecede şişman. 30-40 arasında olanlar ikinci derecede şişman. 40ın üstünde olanlar üçüncü derecede şişman kabul edilebilir. Birinci derecede şişmanlar toplu insanlardır, kiloları sağlıklarını tehdit etmez. Örnek olarak 80 kilo ağırlığında birisi. 170 cm. boyunda ise; $80 : 1.7^2 = 2.89$ bölünürse 27.68 sayısı çıkar. Buna göre bu kişi birinci derecede şişmandır. İkinci derecede şişmanlarda kilolu olmak sorun yaratır. Kalp, damar hastalıkları. yüksek tansiyon, şeker hastalığı vb. hastalıklardan şikâyeti olabilir. Üçüncü derecede şişmanlar yaşam süreleri kısa. psikolojik sorunları da olabilen bireylerdir. Zayıflamaları için ameliyat gerekebilir (Tuzlacı ve Diğerleri. 1995: 14-15). Ergenler büyüme çağında oldukları için topluca olmalarında bir sakınca yoktur.

Toplumsal gelişmenin artması şehirdeki yaşama hızının yükselmesine neden olmuş, günlük beslenme daha çok geçiştirilerek yapılan bir eylem haline dönüşmüştür. Çabuk beslenme (Fast food). hızlı yaşamının sonucu olarak bir alışkanlık halini almakta ve kolalı içecekler içerek, ekmek arası yağlı köfteler (hamburger) yeme. yııl bir yemek kullum oluşuu maktadu Şchii yaşamındaki ı-eiçniiı hlı kıs mı vavi'.ınlaşan İm \. nı l>r-4rınııc birimlin İK-MİHİSİ iniş gnmıımrKU' dir. Büyümenin lıı/lı olduğu çağlarda bazı temel mlırııalleie ve vitaminlere olan ihtiyaç iki misli artmaktadır. Devamlı kolalı içecekler içilmesi ve hamburger, sandviç gibi ekmek arası hazır besinler yenmesi vücudun temel besinlere olan İhtiyacını karşılamamaktadır. Kolalı içecekler yerine süt, yoğurt veya ayran önerilmektedir (Tunçdoğan ve Tunçdoğan. 1985: 299).

Cinsel Gelişme

Kız ve erkeklerde buluğa girecekleri dönemden yaklaşık bir buçuk yıl önce cinsel içerikli değişiklikler başlar. Bu değişimler kızlarda 10 yaşlarında, erkeklerde 11-12 yaşlarında elvannda olmaktadır. Buluğ Öncesi denen bu dönemde karşı cinsle ve cinsel sembollerle ilgilenme, daha kadınsı veya erkeksi tavırlar geliştirme gibi davranışlar gözlenebilir. Boyca büyümenin doruğuna çıkması ile buluğa erme. hemen hemen aynı zamanda okluğundan buluğ öncesindeki ergende İştah artışı görülür. Ergen adeta hızlı büyüme için gerekli olan protein ve enerjiyi depolamaktadır. Buluğdaki cinsel uyanışı ve diğer değişimleri başlatan uyarının ne olduğu tam olarak bilinmemektedir, insan vücudunda adeta bir iç saat vardır ve gerekli olgunluk mertebesine geldiğinde bazı değişiklikleri başlatmak için alarm vermektedir. Er-genlikteki cinsel gelişme kız ve erkek çocuklarda aynı zamanda ve aynı hızda olmaz. Cinsel gelişme iki türlü incelenir:

Esas Cinsel Gelişmeler. Buna birincil cinsel değişiklikler de denir. Üreme organlarındaki değişimleri İçerir.

tlave Cinsel Gelişmeler. İkincil cinsel değişiklikler de denir. Kız ve erkeklerde beden yapısındaki değişiklikler, sesteki değişme, sivilcelerin artması, bıyık ve sakal çıkması, vücuttaki kıllarına, ter bezlerinin çalışmasındaki artış, gırtlakta kıkırdaklaşma. göğüslerde dü-

ğümçüklenme. cinsel rüyaların artması ilave cinsel değişiklikler olarak incelenir.

Esas Cinsel Gelişmeler

Kızlardaki Esas Cinsel Gelişmeler: Kızlarda ergenliğe girerken görülen en Önemli değişiklik âdet kanamasıdır. ilk âdet kanamasından yaklaşık bir yıl sonra yumurta üretimi başlar. Yaklaşık her 28 günlük dönemde yumurtalıklardan, bir yumurtacık yumurtalık kanatma bırakılır. Döllenme olmadığı sürece, kadın üreme organı içinde olu şan dokular vücuttan dışarı atılır. Bu olay âdet kanaması şeklinde adlandırılır. Bu kanama dönemi ortalama olarak 6 nün devam edebilir. Kı/laı bu şuada, hassas ve sinirli olabilirsiniz Tırk kı/ ÇİM ııklanıı

da ilk menstrüasyon (âdet görmel yaşı ortalaması 12.4'tür ve menarş (ilk ayhalil daima boy büyüme doruğu geçtikten sonra olmaktadır (Neyzi ve Günöz: 1989: 113).

Kızlar ilk âdet kanamasından sonra bir süre düzensiz olarak kanama olurlar, bu aylar boyunca üreme yeteneği tam olarak kazanılmamıştır. Buna "ergen kısırlığı" denmektedir. İlk ayhallnin genç kızlar için çok önemli, unutulmayacak bir değişiklik olduğu belirtilmektedir (Çok. 1988: 192).

Erkeklerdeki Esas Cinsel Gelişmeler: Erkeklerin üreme organlarındaki değişiklik ortalama olarak 13-14 yaşlarında başlar. Bu dönemde erkek üreme organı ve erbczlcı (teslisler) büyür, erkek üreme hücresi (spermi üretmeye başlar.

İlave Cinsel Gelişmeler

Beden Yapısındaki Gelişmeler: Kız ve erkek çocukların beden yapısındaki gelişmeleri ayrı ayrı incelemek gerekir. Kızlarda omuzlar yuvarlaklaşır göğüs ve kalçalarda deri altına toplanan yağ miktarı artar, göğüs ve kalçalar büyür, göğüs uçları olgunlaşır. Üst sosyo ekonomik seviyedeki istanbul kız çocuklarında meme gelişmesi 9.8 yaşlarında başlayarak ortalama 5.1 yıl sonra tamamlanmaktadır. Meme gelişmesinin başlamasından ilk âdet kanamasına kadar geçen zaman 2.6 yıl olarak bildirilmektedir (Neyzi ve Günöz. 1989: 113). Kemik büyümesinin ve kemik yaşının buluşdaki belirtilerle ilişkileri vardır. Kemik yaşı kızlarda 11, erkeklerde 12 olduktan sonra buluş belirtileri başlamaktadır (Günöz. 1986: 26).

Erkek çocuklarda, ergenlik döneminde kızlardan farklı olarak, kol ve bacak adalelerinde bir gelişme görülür. Göğüs kafesi ve omuzlar genişler, vücut ve yüz erkekse bir görünüm alır.

Seslerin Kalınlaşması: Ergende ses çocuktakinin aksine kalınlaşmaya başlar. Bu dönemde ergen ses tonunu ayarlayamaz. önceleri sesi çatallaşır. Baha sonra ses telleri gelişmesini tamamlar, ergenin ses tonu da olgunlaşır. Türk erkek çocuklarının ses kalınlaşmasının 13.4 yaşında olduğu bildirilmiştir (Günöz. 1986: 23).

Vüzdeki Sivilcelerin Artması: Berideki yağbezlerinin fazla çalışması sonucu, salgılanan yağlar bez kanallarını tıkar ve yüzde siyah noktalar (akneler) oluşturur. Yağ birikimi şişer ve ergenlik sivilcelerini meydana getirir. Bu dönemde görülmesi normaldir. Sıkılmaması. sık sık elle oynanmaması, yüzün temiz tutulması gerekir.

Yüzde Bıyık ve Sakalın Çıkması: Ergenlik döneminde yüzde meydana gelen belirgin değişiklik de erkek çocukta bıyık ve sakalların çıkmasıdır. Önce bıyıklar belirgin hale gelir, sonra şakak kemikleri altında sakallar görülmeye başlar. Sakal ve bıyıkların çıkmasında gençler arasında bireysel farklılıklara bağlı olarak değişikliklere rastla mı Aynı yaştaki iki kişinin sakal ve bıyık huyinne hı/ı farklı olabilir. Bu boyca vr bedence büyümede olduğu gibi. floyaçekimc. salgı bezle 'inin salgıladığı hormonların miktarına ve beslenmeye bağlıdır. Türk erkek çocuklarında yüz kıllanması 14.5 yaşında başlamaktadır (Gii nöz. 1986: 23).

Vücutta Kıllanma: Ergenlik döneminin başlangıcındaki değişiklik lerden biri de. hipofiz bezinin salgılan ile başlayan koltukaltı ve üreme organları bölgesindeki kıllanmadır. Türk kız çocuklarında kasık kıllanması 10.3 yaşlarında başlamakta ve gelişme zamanı 3.6 yılı bulmaktadır. Türk kız çocuklarında koltukaltı kıllanması 10.8 yaşlarında olmaktadır. Türk erkek çocuklarında kasık kıllanması 11,8 yaşında (Neyzi ve Günöz, 1989: 110), koltukaltı kıllanması 13.2 yaşında başlamaktadır (Günöz. 1986: 23).

Üreme organları bölgesindeki kıllanma kızlarda tepesi yukarıda bir üçgen biçiminde İken. erkeklerde ters üçgen biçimindedir. Erkeklerde kıllanma ergenliğin sonlarına doğru göğse, bacak ve kollara yayılır.

Ter Bezlerinin Çalışmasının Artması: Bu dönemde koltukaltı ile kasıklarda ve vücudun diğer yerlerinde, ter bezleri çocukluk döneminden daha fazla çalışır. Sık terleme

sonucu ortaya çıkan kirliliği önlemek için vücut temizliğine dikkat etmek, en az haftada bir kere su ve sabunla temizlenmek, koltukaltı ve üreme organlarındaki tüylerin, ter ve kir tutacağı için uzamadan alınması ergenlik sağlığı için gereklidir.

Vücut Kokusunun Belirginleşmesi Cinsel olgunlukla beraber, vücutta herkese has bir koku belirginleşir. Bu vücut kokusunun cinsel çekicilikle bir ilişkisi vardır.

Gırtlakta Kıkırdaklaşma: Hipofiz hormonunun etkisiyle, ergenlik döneminin başlangıcında, erkek çocuklarda gırtlığın çene altına rastlayan bölgesinde bir kıkırdaklaşma görülür. Halk arasında "âdem elması" denen bu boğum büyüyerek sertleşir,

Göğüslerde Dügümcüklerime: Erkek ergenlerde genellikle 14 16 yaşları arasında rastlanılan göğüslerin her ikisinde veya birinde görülen ağrılı büyüme ve sertleşmelerdir. Tıp dilinde buna jinekoniasti denir. Hormon kaynaklıdır. 6 ay ile 3 yıl arasında iyileşme görülür.

Ergenlik Döneminde Görülen Cinsel Rüyalar: özellikle erkek ergenler, artan cinsel içtepilerin sonucu cinsel kaynaklı rüyalar görürler. Bu rüya esnasında üretilen fazla spermier boşalma sonucu vücudun dışına atılır. Halk dilinde "rüyalanma." eski dilde "İhtilâm olma" denilen bu olay. sebebini bilmeyen ergenler için ürkütücüdür, çeşitli ıllıklılıkları varatabilir

Cinsiyet Rolü

Cinsiyet rolü kadının ve erkeğin nasıl düşüneceğini ve hissedeceğini belirleyen ve çevre tarafından verilen bir roldür. Çoğu kültürde erkekler ve kadınların farklılıkları, neleri yapıp neleri yapamayacakları oldukça acık seçik olarak belirlenmiştir. Bebekler daha doğmadan Önce erkekler için mavi. kızlar için pembe renkli kıyafetler ve diğer özel eşyalarla ayırım olur. Bu ayırım daha sonra saç biçiminde, giydikleri elbiselerde ve oynadıkları oyuncaklarda olur. Bu farklılıklar bütün gelişme boyunca pekiştirilerek artırılır. Zaten çocuklar da etrafındakileri gözleyerek onların cinsiyet rollerini taklit ederler. Bu süreçle ebeveyn rolü son derece önemlidir. Kız ve erkek çocuklara arkadaş seçimi, dışarda geçirilecek zaman ve giyim kuşam gibi konularda farklı davranılmaktadır. Aileler belirli ödüller ve yasaklamalar kullanarak kızlarına daha kadınca, oğullarına da daha erkekçe davranmalarını Öğretmekledirler.

Anne-babanın çocuklarının cinsiyetlerine has davranışları ödüllendirmeleri, bu davranışların çocuk küçük yaştaiken ayrımlaşmasını sağlar. Okulöncesi çağda ve son çocuklukla çocuklar aynı cinsiyetteki akranları gibi olma konusunda açık bir tercih yaparlar.

Akranların mahallede ve okulda aynı cinsten olan arkadaşlarına erkeksi ve kadınsı rolleri "öğretmeleri" söz konusudur. Ergenlikteki arkadaş grubunun onaylaması ve onaylamaması, gösterilecek cinsel tavır ve tutum üzerinde önemli bir güçtür. Akranlar kendi cinsiyetlerine uygun davranışlar gösterenlerin bu davranışlarını onaylar veya göstermeyenleri onaylamayarak onların uygun cinsel davranışlar göstermelerine katkıda bulunur.

Basın-yayın organlarının ergenin cinsel davranışlar kazanmasında önemli bir etkisi vardır. Özellikle TV. kadın ve erkeğin cinsel rollerinin ne olduğu konusunda acık mesajlar verir. Balıdaki TV' yayınları. 1970'lerden önce kadın ve erkekleri daha geleneksel rol ve mesleklerde ianıtırken. 1990larda kadınlara TVdc yüklenen roller ve meslekler erkeklerle daha eşit düzeydedir (Santrock. 1993: 372). Ülkemizde de benzer bir gelişine vardır. Bir görüşe göre ise. TV'de kadın cinsel bir obje olarak tanıtılmakta ve onun sadece "dişilik" yönü ön plana çıkartılmaktadır. TV'deki erkek oyuncular daima kadınlardan baskın, saldırgan, rekabetçi, bağımsız ve girişken olarak gösterilmekte, buna karşılık kadınlar daha edilgen kişiliklerle sergilenmektedir.

Cinsiyet rolünde "şema" kuramına göre her bireyde algılarına rehberlik eden ve onları düzenleyen içsel bir "bilgi ağı" mevcuttur. Buna göre bireyin bilinci ve davranışı, içsel bir dürtü tarafından cinsiyet temelli sosyo-kültürel standartlara ve kalıp yargılara uyum sağlayabilmesi tein yönlendirilir (Santrock, 1993: 3731. Cinsiyete, etnik kökene vr dıgei gıupl.ıı.ı .ut bulun kalıp yargılarımız kültürel

lere ve Öğırnmrvr haklıdır. Çelişmiş ülkrlırdkl kadın ve erkekler, gelişmekle olan Ülkelerdeki kadın ve erkeklere gön- kendilerini birbir lerine daha çok benzer algılamaktadırlar. Cinsiyetler arasında eşitlik arttıkça kadın ve erkekler arasında davranış farklılıkları azalmakta dır. Hristiyan toplumlarında kadın ve erkeklerin kendi aralarındaki farklar, müslüman topluınlannkfnden daha az algılanmaktadır.

Cinsiyetler Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Her iki cinsiyette araştırmalara ve gözlemlere dayalı olarak belirtilen farklar sadece ortalamalara dayalı olan farklardır. "Erkekler kadınlardan matematik beceriler yönünden farklıdır" derken, bütün erkeklerin bütün kadınlardan matematikte daha başarılı olduğu söylenmiyor. Erkeklerin matematikteki başarı ortalamasının, kadınların başarı ortalamalarından daha fazla olduğu vurgulanıyor. Erkek ve kadınlar arasındaki bu farklar fizyolojik-blyolojik ve sosyal-kültürel etmenlere bağlıdır. Kadınlar erkeklere göre bedensel-zihinsel bozukluklara daha az yakalanmaktadırlar. Östrojcn hormonunun kadınların bağışıklık sistemini güçlendirdiği ve onları mikrobik hastalıklara karşı daha dirençli kıldığı bildirilmektedir (Santrock. 1993: 377). Kalp-danıar hastalıklarına yakalanma riski erkeklerde, kadınlardan iki misli fazladır. Çünkü kadınlık hormonları kolesterol üretimini artırmakta ve kadınların damarlarının erkeklere göre daha esnek olmasını sağlamaktadır. Aynea. erkekler baskı ve zorlanmanın (stres) etkisine daha çok açıktırlar. Yüksek düzeydeki baskı ve zorlanma kanın daha hızlı pıhtılaşmasına yol açar. bu yüzden erkeklerin kan basıncı kadınlardan daha fazladır. Yetişkin kadınlar arasında şişmanlık oranı, erkeklerden İki kat daha fazladır. Kadınlarda şişmanlık kalça ve göğüslerde yoğunlaşırken, erkeklerde karın bölgesinde yoğunlaşır. Erkekler kadınlardan ortalama olarak yedi yıl daha kısa yaşarlar. Erkekler matematiksel yeteneklerin yanı sıra görsel ve uzaysal yeteneklere (mimarlıkta gerekli olan boyutları ve açıları görme yeteneği) daha çok sahiptir ve yön tayinleri kadınlardan daha iyidir. Kadınların İse sözel yeteneklerinin daha iyi olduğu söylenebilir. Erkekler boyca daha uzun. fiziksel olarak güçlü ve daha saldırgandırlar. Kadın ve erkekler aynı olaya karşı farklı duygusal tepkide

bulunurlar. Bu farklılık biyolojik ve cinsel temele dayalı olduğu kadar, duygularını nasıl ifade edecekleri ve hangi duygularını ne zaman serbestçe dışa vura -cakan konusunda yetiştirilişlerine bağlıdır. Kadınlar, erkeklere göre başkalarının tepkilerine daha duyarlı ve toplumsal kurallara daha bağlıdır. Ankara'da yarısı kız 200 üniversite öğrencisi üzerinde yapı lan ve üniversite Öğrencilerinin benlik algılarını saptamayı amaçla van araştırmada kızlar, erkeklere göre daha kontrollü bulunmuştur riürkmen. IHH«ı 109)

cinsiyet rolü kalıp yargısı, onların düşük seviyeli mesleki ve akademik beklentilere yönelmelerine sebep olur. Bunun yanı sıra bazı kızlar rekabetçi yetiştirilmişlerse üst seviyeli akademik ve mesleki hedefler koyarak onlara ulaşmaya çalışırlar. Üst seviyeli mesleki beklentilere sahip kadınlarda bile erkeklerin mesleki bakımdan daha başarılı olacakları konusunda önyargılar olabilir. Ankara'da üniversitelerin çeşitli fakültelerinde okuyan 350 kız öğrenci ile yapılan araştırmada kadınların entelektüel basanda kadınlara yönelik önyargılarının bulunup bulunmadığı belirlenmek istenmiştir. Araştırma sonucuna göre üniversiteli kızlar, erkekleri her alanda kadınlardan daha üstün görmektedirler (üemirel 1986: 52).

Kız-Erkek Beraberliğindeki Gelişme

Çocukluktan yetişkinliğe doğru, kız-erkek arkadaşlığının belli bir seyir İzlediği gözlenebilir. Yeni doğmuş bebeklerin İlgileri daha çok kendilerine, yakın çevrelerindeki eşyalara ve annelerine yöneliktir. 7 yaşlarına kadar süren ilk çocukluk döneminde kız ve erkek çocuklar bir arada oynarlar. 8 yaşlarından sonra ise kızların ve erkeklerin oyun gruplarında bir ayrılma görülür. Artık kızlar ve erkekler kendi aralarında oynamaya başlamışlardır. 10-11 yaşlarına doğru kızlardan erkek gruplarına yönelik bir zıtlasma ve geçimsizlik görülebilir. Birbirlerine karşı gruplar oluştururlar ve bu, aralarında kavga etmeye kadar varabilir, ilkokulun dört ve beşinci sınıfları ile orta birinci sınıflarda kız ve erkekler arasındaki benzer zıtlasmaları gözlemek mümkündür.

Kızlar erkeklere göre İki yıl kadar önce buluş dönemine girdiklerinden. 11 yaşlanndan sonra erkek çocukların ilgisini çekmeye çalışırlar. Buna karşılık 11-13 yaşlanndaki erkek çocuklar kızlara karşı kayıtsız görünürler, ancak 14 yaşlarından sonra kızların ilgisini çekmeye çalışırlar. Ortalama olarak 14-16 yaşları arasında erkekler, yaşıüarı olan kızlarla bir arada olmak İşlerler ve 16 yaşlanndan sonra da kızlarla tek tek arkadaşlık etme isteği içinde olurlar.

Anne baba ve yakın çevrenin, gençlik dönemi özellikleri hakkında bilgi sahibi olması, bu dönemin gençler İçin ne kadar önemli ve hassas bir geçiş devresi olduğunu bilmesi, gençlere karşı daha olumlu yaklaşmaları sağlayacaktır. Çocukluk ve ergenlik yıllanndaki kız-erkek beraberliğinde geçirilen gelişim aşaması tamamen o çağa has, yaşlara bağlı ve bütün toplumlarda görülen bir özelliktir.

Cinsel Olgunlaşmada Bireysel Farklar

Aynı yaştaki iki gençten biri 13. diğeri 15 yaşlarında cinsel olgunluğa erişebilir. Bu tamamen soyaçekliliie. beslenmeye ve salgı l>ezleri-iiii salgıladığı hormon miktarına ve gencin yetiştiiği iklim koşull.n ma bağlıdır.

Akı anlatından ıkı yıl kadar sonra cinsel olgunluk lıclılılıori gösteren bir gem., "ge< olgunlaşmış" olarak kabul edllii. Aynı şekilde ak ranlarındaı iki yıl kadar önce olgunlaşma "erken olgunlaşma" olarak adlandırılır.

(leç olgunlaşma hoı monal bir bozukluktan kaynaklanmadığı süre ce. İnsanlar arasındaki bireysel farklara bağlıdır. Gecikmenin neye bağlı olduğunu anlamak ve gerekli önlemleri almak için tıbbi muayene yapılır. Erken olgunlaşma da honııonal ve genetik sebeplere bağlıdır. Her İki durumun yararlı ve yararlı olmayan yönlerini ve ergen üzerindeki etkilerini İncelemek gerekmektedir.

Erken ve Geç Olgunlaşmanın Etkileri

Akrailanndan önce biyolojik ve cinsel olgunluğa ulaşma, kız ve erkeklerin, aileleri ve arkadaştan arasında ve çevrelerinde farklı biçimlerde karşılanmalanna yol açar (Tan, 1992: 73).

Anne-baba ve diğeri yetişkinler çocuklann gelişkin fizik yapılarına bakarak, onlara daha olgun şekilde davranırlar. Bireylerin çevreyi görüşü, algılayışı ve başkalarına olan tavn ona nasıl davran ildiğin a bağlı olarak da değışmektedir. Kendisine olgun bir yetlşkinmiş gibi davranılan, kendisinden yetişkine ait hizmet ve roller beklenen gençler de çevrelerine "yetlşkinmiş gibi" tepkide bulunurlar.

Kız çocukların erken olgunlaşması, yani 11-12 yaşlarından önce yaklaşık 9-10 yaşlarında vücutlarında biyolojik-cinsel farklılaşma-ınn olması, onlara çevresindekilerin farklı ilgiler göstermesine yol açar. Kız çocukları gelişimlerine paralel olarak ergene has ilgi ve hevesler edinmeye başlarlar. Böylelikle yaşdaşlan ile ortak yönleri a/a lir ve onlarla daha seyrek ilişki kurmaya başlarlar. Kendilerinden yaşça büyüklerle İlişki kurmaya çalışır ve sosyal temaslarını böylelik le artırmaya çalışırlar.

Batıda yapılan bazı çalışmalarda kızların erken olgunlaşmasının zor yanlan üzerinde durulmuştur. Kız çocuklarında ortaya çıkan k.« dınca tavır ve görünüm, beraberinde bazı yasaklama ve kısıtlamıı.ı.o ı da getinmekte. aileler âdetten sonra kızlarını daha sıkı kontrol etmek tedir (AlkInson ve Diğeri. 1990: 101). Kız çocuğun kendi yaşlınla kilere göre erken gelişmesi, henüz çocukluk dönemini tam yaşama mış bir çocuktan, çevrenin ve anne-babanın genç kız tavrı beklemesi ne yol açar. Oysa. o daha genç kız tavrılan ve olgunluğu gösterecek ruh haline sahip değildir ve uyum zorluğu çeker (Rocheblaiıe Spence, 1980: 28). Erken olgunlaşan kız çocuklardan daha büyük yaşlardaki genç kızlardan beklenen sorumluluklann. beklenmesi on lan yaşını aşan görevlerle yüz yüze bırakır ve çocukluk çağlanın daha kısa yaşamak zorunda kalırlar, öyle görünüyor ki. erken olgun lasına genç kızlar İçin bazı zorlukları da beraberinde gclii ınekledıı IMusseıı, 1073: 47-501

Erkek çocuk için akranlarından daha önce olgunlaşmış olmak bir avantaj olabilir. Erken gelişen erkek çocuklar çevresi ve akran grubu tarafından daha çabuk benimsenmekte ve kabul görmektedir. Bu tip çocuklar, daha erken bağımsız olmayı öğrenmekle ve akranlarının gözünde lider vasfını kazanmaktadır. Akranları ile birlikte yer aklıkları faaliyetlerde erken olgunlaşan erkeklerin fiziksel görünümünün getirdiği avantajlardan yararlandıkları gözlenmiştir (Atkinson ve Diğerleri. 1990: 101). Erken olgunlaşan erkek çocukların akranlarından önce gelişkin bir beden yapısına, dış görünüşe sahip olması ve sesindeki değişiklikler, onları arkadaşları arasında daha kazançlı bir konuma getirir. Böyle ergenlerin özgüvenlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Buna karşılık geç olgunlaşan kız ve erkek çocuklar, akranlarına göre daha çelimsiz ve olgun olmayan bir görünüşe sahiptirler, bu nedenle çevrelerindeki yetişkinler onlara korunmaya muhtaçmış gibi davranırlar. Akranlarına göre sakal ve bıyığın çıkmasında, sesin kalınlaşmasında ve cinsel olgunlaşmada geç kalmış olma erkek çocuklar için üzüntü kaynağıdır- Aynı şekilde kalça ve göğüs gelişimi ile olgunlaşmanın diğer boyutlarında akranlarından geç kalmış olmak da kızları üzecektir. Çevrelerinden gördükleri tavırlar geç olgunlaşan çocukların kendilerini farklı, zayıf ve himayeye muhtaç gibi algılamasına ve olumsuz benlik kavramı geliştirmelerine yol açar (Stanton, 1974: 5371. Geç gelişen ve olgunlaşan gençlerin yaşdaşları ile olan sosyal ilişkileri de zedelenir. Geç olgunlaşan çocuklar için akran grubuna girmek ve o grup tarafından benimsenmek zordur. Cinsel olgunluk evresini geçirenler ilgileri ve sosyal-duygu sal gelişimleri bakımından, geç gelişmekte olanlardan ayrı arkadaş grupları oluşturacaklardır. Buluşla birlikte duygularda, sosyal tavırlarda ve vücudun yapısındaki farklılaşmalar, gençleri benzer özellikler taşıyan akranlarla bir arada olmaya iter, geç olgunlaşan ergenlerin akranları ile ortak yönleri azaldığından onlarla sosyal ilişkiler kurmaları güçleşir. Bu nedenle geç olgunlaşan ergenlerin ailede ve okulda özel olarak ele alınması ve kendilerine destek olunması gerekir. Akranlarına göre erken olgunlaşan veya olgunlaşmada geç kalan gençlere karşı anne-babanın ve öğretmenin onların özel durumda olduklarını bilerek yaklaşım göstermeleri beklenir.

Cinsel Eğitim

Gencin büyüme, olgunlaşma ve cinsel kimliğini kazanması sırasında, karşılaştığı sorunları giderme çabasına cinsel eğitim diyebiliriz. Bu eğitimin ana amacı, biyolojik ve cinsel gelişimleri konusunda gençleri bilgi sahibi yapmak ve bu alandaki gerginliklerinin a/ alınmasını sağlamaktır.

Amir baba ve çocukları arasında sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler olduğu zaman çocuklar sağlıklı yetişirler. Hayalının ilk yıllarından beri, her türlü sorunu anne ve babası ile konuşabilen, böyle yetişen bireyin buluş döneminde sorunları daha az olur. Çünkü kendilerine danışabileceği, güvenebileceği yetişkinlere sahiptir. Gerçekte bu eğitim aile içinde, ta çocukluğun ilk yıllarından başlayarak ergenliğin sonlarına kadar devam etmelidir. Çocuklar 3-4 yaşlarında kendi cinsiyetlerinin ne olduğunu bilirler ve gene bu yaşlarda geçirdikleri sorgulama döneminde anne-babalanna, nereden geldiklerine ilişkin sorular yöneltirler. Anne-babanın bu tür sorulara doğru, çocuğun anlayabileceği dili

kullanarak, örnekler vererek ve İhtiyacı oranında bilgi vermesi gerekir. Anne-babanın söyledikleri yanında davranışları da önemlidir. Çocuklar, anne ve babalarının birbirlerine olan davranışlarını gözleyerek farklı cinsiyetlerin rolleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu nedenle, anne-babalar çocuklarına örnek olabilecek şekilde dengeli bir hayat sürmelidirler.

Buluğ çağına girmeden önce çocuklar, cinsel konulara artan bir merakla ilgi duyarlar ve kendi vücutlarındaki değişiklikleri dikkatle izlerler. Anne-baba. çocuğunun yaşına uygun olarak göstermesi gereken değişiklikleri gösterip göstermediğini incelemelidir. Ancak bu konudaki ilgisini belli etmek, sık sık soru sormak doğru değildir. Kız çocuğun annesi tarafından erkek çocuğun da babası tarafından daha cinsel gelişme belirtileri başlamadan bu devreye hazırlanmaları şart-ır. Öncelikle kız çocukların karşılaşacakları özel durumlar hakkında annesi tarafından aydınlatılması, gerekli sağlık ve temizlik kurallarının öğretilmesi, çocukların olumlu ruh ve beden sağlığı gelişmeleri için elzemdir. Ülkemizdeki kızların cinsel değişikliklere yeterince hazırlanmadıkları bildirilmektedir (Ekşi, 1982: 58). Gençlerin sağlıklı bir insan olarak yetişmeleri İçin, büyüme ve gelişme aşamasında kar şılacakları fiziksel, duygusal ve sosyal değişikliklerin niteliği konu sunda uyarılmaları ve bilgilendirilmeleri gerekir. Çok kısa denebilir e < ek bir sürede vücutta ortaya çıkan bu büyüme ve farklılaşma sıra sında gençler artan bir oranda kaygı ve sıkıntı duyabilirler. Gençler, bütün bu değişikliklere uyum sağlama ihtiyacımdadırlar. Vücudun dftkJ biyolojik ve cinsel kaynaklı değişikliklere uyum sağlamak için ne şekilde davranması gerektiğini önceden öğrenmiş bir genç. kendi vücudundaki farklılaşmalara daha kolay alışabilir ve bundan doğacak sorunları da daha kolay çözebilir, yeni bedenine daha kolay alışabilir ve kendi cinsel kimliğini daha kolay kazanabilir. Böylelikle kendine güvenen ve yetişkinlerin yanında kendine daha kolay yer sağlayan bir birey olur.

Ergen, büyüme ve gelişme dönemindeki değişiklikler hakkındaki bilgileri, ailesinden, okuldan, bazı yayınlardan ve kendi arkadaşların dan alabilir. Toplumumuzda, anne ve bahalar çocuklarına kendi ge İİVİİH' vr dcgiPfıınlf 11 konusunda ya çok kıııtlı bilgi \n mekte veya de

gişimler, cinsel büyüme ve gelişmeyi de içerdİğı için. bu tür bilgiler yasak sayılıp hiç verilmemektedir.

Yetişkinlerin çocukları ile cinsel konularda konuşmaktaki tedirginlikleri ve bu konudaki yasakları, çocukların sağlıklı olmayan kanallardan bu bilgileri almalarına yol açar. Ya arkadaşlarındandı ya da bulabildikleri yayınlardan bu bilgileri almaya çalışacaklardır ve bu kaynakların sağlıklı ve yeterli olmamasından ötürü, eksik ve yanlış bilgilerle yetiſeceklerdir. Yaşıt grubunun, en önemli cinsel eğitim kaynağı olduğı bildirilmektedir (Elias. 1987: 386).

Okullar tarafından sağlanacak sistemli bir eğitimle, öğrencilere bu konuda sağlıklı bilgiler verilebilir, liu eğitimin gençlere, daha ergenlik döneminin başında İken verilmesinde yarar vardır. Ergenler, vücutlarında biyolojik ve cinsel değişiklikler olmaya başlamadan önce. bunlar hakkında haberdar edilmelidir. Aslında bu eğitim evde başlamalı, okul taralından devam ettirilmelidir. Bu eğitimde anne-baba ve eğitim kurumlarının

işbirliği ve uyum içinde olması, toplumun bu konudaki beklentileri ve değer yargıları ile. okulda verilen bilgilerin çatışmaması, tutarlılık içinde olması gerekir (Köknel. 1981: 66).

Bu alanda yapılacak eğitimde cinsel bakımdan uyarılmayı ve cesaretlendirmeyi birbirine karıştırmamak gereklidir. Amaç. çocuk ve gençlere kendi vücutlarının fiziksel, fizyolojik, duygusal, sosyal ve nihayet cinsel gelişimleri hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmak ve onlarda olabilecek kaygılan azaltmaktır: yoksa bu eğitim cinselliği uyarmak veya tahrik etmek amacını taşıyamaz (Sprinthall ve Sprint-hall. 1977: 88).

Onur tarafından cinsel eğitim konusunda yapılan bir çalışmada (1982: 173). cinsel eğitimin sadece bireyin zihnine yönelik olmayıp tüm kişiliğini etkileyen bir etkinlik olduğu ve ergenlerin böyle bir eğitime ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmaya göre cinsel eğitim, ergenlerin cinsel bilgi düzeyini yükseltmekte ve cinsel konuları konuşmada rahatlık sağlamaktadır. Yaptığımız bir çalışmada ergenlik dönemindeki bedensel, cinsel, duygusal ve sosyal gelişme ve değişimler konusunda geliştirdiğimiz yedi derslik bir program 22 lise öğrencisine uygulandı. Program öncesinde ergenlerin sorunlarını belirlemek amacı ile onlara Mooney Problem Tarama Listesi verildi. Program sonrası yapılan ikinci uygulamada, birinci uygulamada beş ilmiikleri sorun cümleleri sayısında önemli bir azalma gözlemlendi. Azalma özellikle "Aşk. Cinsiyet. Evlilik" alanındaki sorunlarda görüldü. Ergenler böyle bir programa katılmaktan memnun olduklarını ve benzer bir programı arkadaşlarına tavsiye edebileceklerini belirtmişlerdir (Kulaksızoglu. 1982: 27).

Bu konuda hazırlanacak programlar veya kısa devreli kuralar, liselerde biyoloji ve psikoloji dersleri bünyesinde uygulanabilir. Veya okul lehiri'lik servisleri yolu ile öğrencilere kısa devreli kılavuzlar verilebilir. Bu şekilde imi programı cinsel eğitim gibi bu başlıkta verilmesi, içeriğin sadece cinsellikle ilgili olduğu izlenimini verir. Oysa Cinsel eğitimle ilgili sunulacak bilgiler çocuk ve gençlerin bütün gelişim evrelerini kapsamalıdır. Cinsel eğitim amacı ile hazırlanan bir programda, cinselliğe odaklanmak ve gelişmenin diğer basamaklarına yer vermemek öğrencilerin dikkatlerini bu doğrultuda yoğunlaştırır ve Cinsellik konusunda uyarılmalara sebep olabilir. Böyle bir programın öğrencilerde duygusal tepki doğuracak "Cinsel Eğitim" gibi bir başlıkta verilmesi yerine. "İnsanın Gelişim Özellikleri" veya "Fizyolojik Gelişim" gibi bir başlıkla sunulması önerilebilir.

Geliştirilecek böyle programların, gençlerin bulunduğu çeşitli kullarumlarda uygulanma imkânı vardır. Bu programlar, grubun çeşitli İstek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilebilir, konularda grubun İstek ve ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik yapılabilir.

Lise ve ortaokullarda uygulanacak programlarda, anne-baba. öğretmen ve okul rehberinin öğrenciye karşı farklı tutum ve davranış içinde olmaması için ve ayrıca ebeveynin de bu konuda eğitilmesi için. bu programın içeriği, uygulama sırasında ve sonrasında öğrencide yapılan gözlemler, öğrencideki olumlu ve olumsuz tavır alışlar okulda yapılacak toplantılarla velilere ve diğer ilgililere anlatılmalıdır.

Okullarda verilecek cinsel eğitimde, çocuğun ve ergenin özellikleri ni şekil, resim ve grafiklerle göstermek, onlarla kendileri hakkında ayrıntılarıyla konuşmaktan daha etkili

olmaktadır ISprlnhall ve Sprinthall. 1977: 87). Büyüme ve gelişmede (biyolojik ve cinsel olgunlaşmada) geciken, yani "geç olgunlaşan" gençlere bu tür bilgilerin grup içinde verilmesi, onların kendilerini başkaları ile kıyaslamaktaki na yol açabilir. Olgunlaşmada geç kalmış olmak, bireylerin olumsuz benlik algısı geliştirmelerine yol açabilir.

Cinsel Gelişme ile İlgili Sorunlar

Kız ve Erkeklerde Kendi Kendini Tatmin: Özellikle ergenlik dönemindeki her iki cins mensup gençlerin çok önemli bir çoğunluğunun mastürbasyon yaptığı söylenebilir. Kendi kendini tatmin etmenin kl şide doğuracağı ruhsal etkiler, fiziksel etkilerden daha önemlidir. İlginin devamlı üreme organlarına yönelmesi ve mastürbasyonun alışkanlık haline gelmesi, ergende yorgunluk, uykusuzluk gibi fiziksel bozukluklara neden olabileceği gibi ergen üzerinde suçluluk duygusu yaratabilir. Kendi kendini tatmin etmenin en önemli sakıncalarından biri. bunun tek cinsel ilgi haline gelmesidir. Bu konuda yetişkinlerden gençlere yönelen yanlış bilgilendirme de gençlerin suçluluk duygusunu artırır.

Cinsel Orantılarla ilgili Kaygılar: Ergenlik dönemi cinsel olgunluğa giliş çağı olduğu için. cinsiyetle ilgili konular önem kazanır. cinsel

organlara ilgi çoğalır. Özellikle bazı ergen erkeklerin, kendi cinsel organlarının normal olup olmadığı konusunda kaygılanabilir. Cinsel konularda yayın yapan dergilere gelen okuyucu mektuplarından anlaşıldığına göre. erkek cinsel organının boyu yaygın bir şikâyet konusudur. Bir kısım ergen, kendi cinsel organını küçük bulabilir ve bununla cinsel güç arasında olumsuz bir ilişki kurabilir. Üreme organı boyu ile cinsel güç arasında bir ilişkinin olmadığı bilinmektedir. 13u tamamen genin beden yapısı ile ilgilidir.

Karşı Cins Gösterilen İlgisizlik: Ergenlerin bir kısmı karşı cinsle karşı korku ve çekingenlik göstermektedirler. Bu çekingenlik başlangıçta kötü şartlanmaya, cinsiyet konularında bilgisizliğe bağlanabilir. Gençin, farklı cinsler arasındaki arkadaşlık ve dostluğun tamamen normal olduğunu bilmesi ve karşı cinsle olan çekingenliğini yenmeye çalışması gerekir. Burada ergenin bilmesi gereken konu. cinsler arasındaki dostluğu ve arkadaşlığı engelleyen korku ve çekingenlik duygularının, tamamen geçici olduğudur. Bu durumda olan bir gence, kız-erkek beraberliğinde korkulacak bir tarafın bulunmadığını anlatmak gerekir.

Eşcinsellik: Bireyin cinsel ilgi ve isteğinin kendisi ile aynı cinsiyetten olan bireylere yönelmesidir. Bireyin düşünce aşamasında bile olsa kendi cinsinden birisini cinsel ilgi nesnesi olarak seçmesi, eşcinsel bir seçim olarak kabul edilmektedir. Bireyin cinsel tercihini özgür iradesi ile yaparak, kendini eşcinsel olarak nitelemesi ve bu tercihin onda bir çatışma yaratmaması durumunda benliği ile uyumlu bir eş-cinsellik söz konusudur. Bireyin cinsel tercihi benliği ile çatışıyorsa, ve bu seçimi bireyde uyumsuzluk ve çatışma yaratıyorsa uyumsuz bir eşcinsellikten söz edilebilir. Eşcinsellik ayrıca açık ve örtülü olmak üzere İkiye ayrılmaktadır. Açık biçimde eşcinsel yönelimine göre davranan ve bundan haz duyan birey açık eşcinseldir. Eşcinsel eğilimlerini bedensel bir yakınlığa

dönüştürmeyen kişilerin eşcinselliği gizli veya örtülü eşcinselliktir (AnaBritannica. 1988: 332).

Eşcinselliğin niçin olduğuna dair görüşlerin birleştiği nokta, eşcinselliğin bireyin doğumdan itibaren gösterdiği tüm gelişime bağlı olarak ortaya çıkan sapkın bir cinsel tercih olduğudur. Eşcinselliğin nedeni konusunda kesin bir görüş birliği yoksa da (Ekşi. 1982: 100-102) eşcinselliğin muhtemel nedenleri özetle aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

1. Bebeklik ve ilk çocuklukla anne-babayla çocuğun yanlış ve yetersiz özdeşim kurması. Özellikle erkek eşcinsellerin genellikle babasız büyüdükleri veya çok pasif bir baba ile kendilerine aşın şekilde düşkün bir anne tarafından yetiştirildikleri görülmektedir. Bu .limeler, çocuklarını kadınca davranışlar göstermeleri komiiHUııd.ı irsvlk iıııi'.. vı-rıkrh'.i il.ıvı.ıııısl.H göstermeleri ve Uııııııııı Uütıııııııııı engellemiştir. Uygun bir kadın erkek ilişkisi güzlcvcııııeycn çocuklar erkeksi rolleri benimsemeyerek kadınsı rolleri benimsemişlerdir. Es cinsel olan (kızlar İse kendilerine kadınsı davranma olanağı verilmemiş, kadınsı duygularını reddetmiş kızlardır.

Lezbiyenler (kadın eşcinsel), babaları tarafından İstismar edilmiş veya uygunsuz tavırlar taşıyan bir babaya sahip bireyler olarak yetiştirilmiş olabilir. Erkek çocukları olmadığı için kızlarını erkek gibi veya kız çocukları olmadığı için oğullarını kız gibi yetiştirenler de yetişkinlikteki eşcinselliğin temellerini atmaktadırlar.

2. Bilinçdışı savunma mekanizmaları kullanarak veya bilinçdışı dürtülerin doyumu amacı ile başlayan eşcinsellik. I'sikoanalitik görüş tarafından Heri sürülen bu varsayıma göre anneleri tarafından erkeksi davranışları istenmeyen erkek çocukların bilindışı olarak annelerini memnun etmek için eşcinselliği tercih etmeleri mümkündür. Ayrıca bireyler bilinçdışı dürtülerini ve isteklerini doyumak amacı ile eşcinselliğe yönelebilirler.

Eşcinselliğin hormonal bir bozukluk olduğu görüşü de ileri sürülmüş, ancak erkeklik hormonu verilmiş erkek eşcinsellerin eşcinsel isteklerinin arttığı görülerek bu iddianın tutarsızlığı anlaşılmıştır (Ekşi. 1982: 99).

Ergenlik başlarında hormonal dengenin tam oturmamış olması, ergenin cinsel bakımdan bazı karmaşık ve duygular taşımasına neden olabilir. Bu dönemde eşcinselliğin ne olduğu ve nasıl başladığının yanında, hangi duygunun eşcinsellik duygusu olduğunu tam olarak bilememenin getirdiği bir "eşcinsel olma korkusu" da taşıyabilirler. Ülkemizde erkeklığe ve erkeksi davranışa kültürel olarak verilen önemin özellikle erkek çocuklarda eşcinsel olma korkusunu artırdığına ve erkeksi duygular taşımadığını düşünen erkek ergenlerin hu korkuyu yaşadıklarına değinilmektedir (Ekşi. 1982: 105).

Kızlarda Âdet Öncesinde ve Âdet Sırasındaki Şikayetler: Âdet döneminde genç kız ve kadınların bazı ruhsal ve fiziksel değişimler yaşadıkları bilinmektedir. Âdet döneminden önceki beş günlük dönemde başlayan ve âdetin başlaması ile en geç dört gün içinde kaybolan fiziksel, duygusal ve davranışsal belirtiler "premenstruel sendrom" olarak adlandırılmaktadır (Karavuş ve Diğerleri. 1995). Bu belirtilerin en az üç âdet dönemi boyunca görülmesi tanı için gereklidir. Adet öncesinde ve âdet sırasında ağrı eşiği düşmekte; endişe, saldırganlık, huzursuzluk, uykusuzluk, vücutta su toplanması,

göğüslerde hassasiyet ve benzeri rahatsızlıklar görülebilmektedir. 1994'te Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi ile Hemşirelik Yüksek Okulu ve Sağlık İliş metleri Meslek Yüksek Okulunda okuyan toplam 406 kız öğrenci u/.einde Karavuş ve Diğerlerince yapılan araştırın.n.ı PİM nj'unrl Irılır premenalnrl ••• udinin görülme rtıklığı Mı 17.2 d ir Hu genç kı/

lar baş ağrısı, karında gerginlik ve şişkinlik, el-ayak ve yüzde şişme, yorgunluk ve halsizlik, iç sıkıntısı, çabuk sinirlenme ve ağlama, dikkatini toplayamama gibi şikâyetler dile getirmişlerdir. Âdet bitiminde genç kız ve kadınlar kendilerini daha iyi hissetmekte ve sonraki âdet dönemi yaklaştıkça bu iyilik halinde azalma olmakta ve çeşitli rahatsızlık belirtileri başlamaktadır.

Ergenlik Döneminde Hamilelik: Ergenlikte erkeklerde ve kızlarda cinsel bakımdan faaliyetin artması, hormonlara ve erken uyarılmaya bağlıdır. Ergenlerin cinselliklerini yaşamasında daha az baskılı dav-ranılan toplumlarda ergenlik yaşındaki genç kızların hamile kalması bireysel ve toplumsal bir sorun olarak görünmektedir. ABD'deki 18 yaşın altında evli olmayan genç kızların hamile kalma oranının 1960lardan beri devamlı artış gösterdiği, her yıl bir milyona yakın ve çoğu 15 yaşın altındaki ABD'li ergen kızın hamile kaldığı bildirilmektedir (Atkinson ve Diğerleri. 1990:104). Bu kadar genç yaşta doğum yapmanın ve çocuk yetiştirmenin kaçınılmaz birtakım olumsuz sonuçları olacağı açıktır, ergen hamileliklerinde düşük ve erken doğum daha sık görülmektedir.

Ülkemizde ergen cinselliği ve ergenlik dönemindeki hamileliklerin oranı konusunda yapılmış bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Ancak içinde yaşadığımız aile ve toplumsal çevre etkisi ile ergenler arasındaki serbest cinsel ilişki sıklığının ve bu dönemdeki hamilelik oranının sanayileşmiş ülkelerdekİnİn çok altında olduğunu söyleyebiliriz.

Bazı Cinsel Anormallikler: Ergenler cinsel anormalliğin ne olduğunu ve nasıl başladığını merak eder. Karşı cinse alt giysilerle dolaşma, cin sel organını çevrelerindeki insanlara göstermekten zevk alma, sevişen çiftleri gizlice gözetlemekten zevk alma belli başlı anormal cinsel davranışlardır. Toplumsal, dinsel, ahlaki ve yasal açıdan tasvip görmezler.

Ergenlik döneminde cinsel gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar ve kaygı konuları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Ergenin Cinsel Gelişimle İlgili İhtiyaçları ve Kaygılan

Sesin kalınlaşması sonucu ortaya çıkan yeni ses tonuna ve ifade tarzına uyum sağlamak ihtiyacıdır.

Kaslarının ve kemiklerinin gelişimiyle değişen bedensel hareketlerini kontrol etme ihtiyacıdır.

Bu dönemde yüzünde ortaya çıkan sivilcelerin ve aknelerin sebebini merak eder. sık sık oluşan sivilcelerden dolayı kaygılanır.

Çok sık veya çok seyrek sakala sahip olmak, sakal ve bıyık çıkı sınılı akranlarından geç kalmış olmak üzüntü konusu olabilir.

Günöz. Hülya. 'Normal Ergenlik Gelişimi ve Ergenlikte Gecikme" Okul Çocuğu ve Adolesan Döneminde Sağlık. İstanbul: Kervan Kitapçılık. 1986.

Sprinthall, N. A., and Collins, W. A. Adolescent Psychology. A Developmental View. New York; Random House, 1984.

Stanton. M. The Concept of Conflictual Adolescence". Adolescence. XXXVI. No; 9. VVinter. 1974.

Tan. Hasan. Psikolojik /tanışma ve Rehberlik. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1992.

Tunçdoğan. I. ve Tunçdoğan. C. A. Çocuk ve Beslenme Ankara: Ayyıldız Matbaası. 1985.

Tuzlacı. Uğur; Toygar. Ayşe: Ballaş. Acar. Sağlıklı Zayıflama. İstanbul: Remi Kılabeve. 1995.

Vanş. Fatma. Ergenin Gelişimi İstanbul: Özgü Yayınevi, 1963.

Yavuz. Halide. Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler. İstanbul: B. Ü. Yayınları. 1986.

Üçüncü Bölüm

Ergenlikte Duyguların Gelişimi

Duygu ve heyecan ruhsal değişimler için kullanılan kelimelerdir. Duygularla ilgili gelişme doğumdan itibaren hayal boyu devam eder. Çeşitli hayat dönemlerinde bireylerin duygusal tepki biçimleri, duyguyu doğuran olaylar ve duygusal durumlarındaki değişimler farklılıklar gösterir.

Duygu: Yoğunluğu daha az olan ruh halleridir. Sevmek, beğenmek, hoşlanmak, mutlu olmak, gurur duymak, kıskanmak, alınmak, gücenmek, kızına durumları duygulara örnektir. Tutku veya iktiras bir nevi duygu durumudur ve aşırı istek ve arzular tutku olarak isimlendirilir (Koptagel-İlâl. 1991: 93).

Heyecan: Kısa süreli ve yoğun olan. genellikle denetlenemeyen duygusal tepkiler heyecan olarak isimlendirilir. Korkmak, dehşete düşmek, öfkelenmek, ürkme, irkilme, coşku duymak, aşırı sevinmek, hayrete düşmek heyecanlara örnektir. Heyecanlanmaya bazı bedensel belirtiler de eşlik eder. Bedensel ve metabolizma ile ilgili belirtiler: kalp vuruş hızında, solunum sayısında, kan basıncında değişim, deride kızarmak ve kızarmalar, ağrı/da kuruma ve gözbebeklerinin büyümesi gibi değişikliklerdir ve heyecanlanma durumunda ortaya çıkar.

Duygular, birincil duygusal tepkiler ve ikincil duygusal tepkiler olmak üzere başlıca iki biçimde oluşur. Birincil duygusal tepkiler heyecanlanmalarda olur ve kısa sürer. Ürkme, hiddetlenme ve çok sevinme esnasında birincil duygusal tepkiler güslerilir. Bu sırada bilişsel süreçlerde bozulmalar olur. bireyler ne olup bittiğini tam kavrayamaz. Birincil duygusal tepkiler sırasında metabolizmadaki değişiklikler yoğun bir enerji harcanmasını gerektirir. Bu yüzden bu tür duygusal tepkiler uzun süre devam ettirilmez. Bu durumda ilk tepkinin yoğunluğu geçtikten sonra ikincil duygusal tepkiler oluşur. Korku veya öfkeden sonraki ikincil duygusal tepkilerde olumsuz duygular azalarak devam eder. Durumundan hoşnutsuzluk, kızgınlık veya azalan korku, yorgunluk ve gevşeme ikincil duygusal tepkilerdendir. İkincil duygusal tepkilerdeki duygular ve onları ifade biçiminde

bireysel farklar vardır. Sözelimi trafik kazasından kurtulan birisi İlk şiddetli korkusu gıcıkılcı sonra önemli ölçüde sakinleşip yw slniian lamı yardımına koşar, hlı başkası d \< kalabilir, l>lı difteri ka/adalı

yara almadığı halde, kurtarılmayı İH»klı yı ıı dıgeı yaralıları aldırmaııp bencilce eşyalarını toplav.ıblılı İkim ıl duygusal irpkllcrdc bedende halsizlik ve gevşemenin yanı nııa alııı dikkat ve muhakeme ile birey olan biteni yeniden definİrııdıline imkanına kavuşur. Asın sevinç ve coşkudan sonra oluşan İkincil duygusal tepkilerde halinden mennun olma. rahatlama, ferahlama ve gevşeme gibi duygular yaşanır. Burada beden dinlenerek adeta yeniden kuvvet toplamaya çalışmaktadır (Koptagel-İlâl, 1991: 96).

Ergen Duygularının Genel Özellikleri

Ergenlik dönemindeki duygusal tepkilerde genel ortak özellikler vardır. Bunun yanında ergen, her insan gibi çeşitli yaşlarda ve farklı durumlarda değişik duygular hissedebilir. Değişen yaşla, çevresel koşulların ve uyarıların değişmesi ile hoşlanma ve hoşlanmama duygulan ile duygularını ifade biçimleri değişir.

Çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasında duygusal yönden en belirgin fark çocuklar öike, kızgınlık ve sevinç gibi duygularını daha açık davranışlarla ve anında ifade eder. buna karşılık ergenlikte bu duygular daha fazla gizlenip maskelenir. Ergenlikte genel olarak kızların erkeklerden daha önce duygusal olgunluğa ulaştıkları söylenebilir. Aynı yaştaki iki farklı cinsiyetteki ergenin kız olanı erkeğe göre muhtemelen daha heyecan dengesine sahip ve duygularını kontrol etme bakımından daha olgundur.

Ergenliğin başlarındaki büyümenin hızlı oluşu, bivolojik-cinsel değişmeye eşlik etlen hormonal salgılar buluşda ve onu İzleyen yıllardaki ergenin hem duygularında, hem de davranış ve tutumlarında belirgin farklılıklar sergilemesine neden olur (Hurlock. 1987: 120-123). Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Duyguların Yoğunluğunda Artış: Buluşdan (erinlikten) başlayarak ergenin duygularının yoğunluğunda artına olur. Üzüntü, sevinç, öfke, korku gibi duygularını ifade ederken bu yoğunluk göze çarpar. Artan duygululuk ve coşku hali ergende duygularını dışa vurma ve ifade etme İhtiyacını doğurur. Olumsuz duygular el, kol hareketleri, yüz ifadesi ve bağırma gibi sözlü ve sözsüz davranışlarla dışa vuru-lurken, heyecan, coşku ve karşı cinse yönelik duygular şiir veya Öykü yazma, hatıra defteri tutma aracılığı İle kâğıda yansıtılır.

Duygularda İstikrarsızlık: Ergenin duygusal tepkileri düzenlilik göstermez. Hem duygusal durumlarının değişim hızı çabuktur, hem de duygularında istikrarsızlık vardır. Ergenin aynı olaya bir gün ara İle gösterdiği tepki değişik olabilir. Ayrıca neşeli ve mutlu bir durumda iken kısa süre sonra duygusal durumu tamamen farklılaşabılır. Çocukluktaki gibi olmasa da duygusal durum çabuk drj'İşn Ergen

lerin duygulanndaki değişmelerin hızında ve düzensizliğinde bireysel farkların etkisi hatırlanmalıdır.

Âşık Olma: Karşı cinse yönelik ilgiler buluş öncesinden başlar. Ergenlikteki cinsel içerikli beğenme ve beğenilme ar/usu bireye heyecan veren bir duygudur. Cinsler arasındaki yakınlaşma eğilimi, ergenliğin başlarında daha çok grupta bir arada olma isteği taşırken sonraları karşı cinsten belirli bireylere yönelmiş romantik duygular ortaya çıkar. Saf bir sevgi taşıyan gençlik aşklarında duygular bazen karşı tarafa iletilmeden kalır. Ergen, çocuklukta yaşadığı her iki cinse yönelik sosyal ilişkilerin yoğunluğuna ve kız-erkek ilişkinin aile ve kültürel çevre tarafından karşılanışına bağlı olarak karşı cinsle kuracağı ilişki biçimini belirler.

Mahcubiyet ve Çekingenlik: Buluş öncesinden (önerînlikten) başlayan ve buluşda da devam eden çıplak görünmekten utanma ve mahcup olma ergenlerde oldukça yaygın bir duygu durumudur. Adeta vücutlarını saklamak istemektedirler. Organlardaki büyümenin farklı zaman ve hızlarda olmasından ortaya çıkan orantısız vücut görünümünü saklamak için yapıldığı veya ergenlerin ana ilgi merkezleri olan kendi vücutlarını başka meraklı gözlerden gizleme amacı taşıdığı düşünülebilir. Anne-babası tarafından baskıcı bir şekilde yetiştirilmiş çocuklarda çekingenlik ve mahcubiyet kalıcı bir özellik olarak ergenlikte de devam eder (Kaptagel-İlâl. 1991; 97).

Aşırt Hayal Kurma: Biyolojik-cinsel gelişme» duygululukdaki artış ve zihinsel gelişme, ergenlerin akıllarından geçirdiklerinin yoğunluğunu ve niteliğini de değiştirir. Ergen hayal kurma yolu ile arzularını düşüncelerine yansıtır, Hayal konusu geleceğe yönelik tasarımlar olabileceği gibi, gerçekleşmesini istediği herhangi bir istekte olabilir. Hayalin içeriği genellikle karşı cinse yönelik düşüncelerdir. Hayal etme yaratıcı düşünceyi besleyen en önemli itici güçtür. Bu anlamda yararlıdır, Ancak gerçekleştirilmemiş istekler sanki olmuş gibi hayal ediliyorsa, o zaman ergenler için bir sığınma ve telafi etme aracı haline getirilmiş demektir. Günlük hayatın zorlukları ve başarısızlıklar karşısında kalan genç kendini zorluklarla baş etmiş başarılı birisi gibi hayal ederek gerçeklerden uzaklaşabilir, Ergenlikteki yoğunluğu bu eylemin "Gündüz Rüyası" olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Hayaller o kadar artabilir ki, ergen sınıfta ders dinlerken, yolda yürürken veya başkası ile konuşuyorken aslında hayal kuruyor olabilir.

Tedirgin ve Huzursuz Olma; Bu duygu ergenin karşı karşıya kaldığı stres uyaranlarının etkisine göre ve uyaranları algılayış biçimine göre değişmektedir. Biyolojik-cinsel ve bedence gelişmenin getirdiği yeni duruma alışma çabaları buna neden olabileceği gibi, akranları \r yetjfklllOİJA olan sosyal ilişkilerdeki aksamalar veya bh Kircinin rnl/rllennırsı dr lııı/ııı*ıı/luk doyurabilir.

Yalnız Kalma tsteği: Buluşdaki bir kız veya erkek zaman zaman başkalarından uzaklaşmak, kendisi ile baş başa kalmak istiyor gibidir. Anne-babanın ve arkadaşların beraber olma isteğini reddedip İçe dönebilir. Adeta vücudunda olan bitenlerin bir muhasebesini yap* mak, onları gözden geçirmek ve yeni duygularına alışmak istemektedir.

Çalışmaya Karşı İsteksizlik: Hızlı büyümenin olduğu dönemde ergenin bir miktar durgun ve âtil olduğu âdeta hareket etmeye üşendiği zamanlar vardır. Çalışırken ve oyun oynarken yorulur ve çalışmaya karşı daha az isteklidir. Vücut enerjisi adeta büyümeye

harcanıyor gibidir [Hurlock, 1987; 120). Okuyan gençlerin bir kısmında 7. ve 9. sınıflarda ders başarısının düşmesi biraz da buna bağlanabilir.

Çabuk Heyecanlanma: Ergen yeni bir durumla karşılaştığında, bu kendisi için alışık olmadığı bir durumsa heyecanlanıp korkabilir. Heyecan dengesi tam oluşmadığı için duyguların kontrolü zordur. Çoğu ergen heyecan verici durumlar karşısında kolayca kızarabilir. Kızarma ergende korku yaratan istenmedik bir durumdur. Sadece bu korku tek basma ergeni heyecanlandırıp, kaygısını artırabilir. Ergen bu durumda kendisinin başkaları tarafından aciz, güvensiz ve korkak gibi algılanacağını düşünür ve bu izlenimi bırakmaktan dolayı üzüntü duyar. Heyecanların kontrolü öğrenme ile kazanılır veya olgunlaş-madıkça belirli durumlar karşısında gösterilen duygusal tepkilerde dengelilik artar.

Belirli Duyguların Ergenlikteki İfadesi

Duygular üzerinde yapılan araştırmalarda üç türlü öğrenilmemiş duygunun var olduğu bildirilmektedir. Bunlar sevgi, korku ve olke duygusudur (Crow ve Crow\ 1956: 145). Bu duyguları hisseline ve ifade etmeye uygun bir donanıma kalıtsal olarak sahip bulunmak tayız. Sevgi, korku ve hiddet duygulan ile bunlara ilişkin diğer duy gulann ergenlikteki ifadesi aşağıdaki gibidir:

Sevgi: Ergenlik dönemindeki bireyin duygusal durumunu belirir yen en önemli etken onun başkaları tarafından sevilme ihtiyacı ve başkalarına sevgi gösterme kapasitesidir. İnsan varlığı doğumdan ili İmren sevilme ve korunma ihtiyacıdır ve çocuklar kendilerine yö nellilen sevgi gösterilerine olumlu cevaplar verir, İlgi ve sevgi görme ihtiyacının karşılanması bireyin ruhsal bakımdan sağlıklı olabilmesi için en önemli ön koşuldur. Sevgi ve şefkat görerek yetiştirilmiş ço-euklann kendine güvenen, yaşama sevinci yüksek ve daha mutlu oldukları konusunda birçok ortak görüş bulunmaktadır. Sevgi görerek yetişenler başkalarına sevgi göstermede ve başkalarından gelen sevgi mesajlarını almada daha başarılıdırlar. Aynı seklide sevgi ve kabul görerek büyüyen ergenler dış dünyanın zorluklat HM. de-Lman vr ye

terince sevgi görmeden büyüyenlere göre daha kolay alışmakta, onlarla baş edebilmektedirler (Jersild. 1978: 1601. Başkalarını beğenine, hoşlanma, takdir etme. değer verme, başkalarından gurur duyma sevgi duygusunun değişik biçimde ifadesidir.

Anne-babaların çocuklarına olan sevgilerini açık bir şekilde ifade etmeleri, ergenler için önemli bir güven kaynağı olmaktadır. Sevgiden mahrum bir şekilde büyüyen ergenler dikkatleri üzerlerine çekip ilgi merkezi olmak için uyumsuz davranabilir veya isyankâr biçimde hareket edebilir. Ortada belirgin bir sebep olmadan gösterilen bu tür olumsuz davranışların arkasında yelerince kabul ve sevgi görmemeye karşı tepki yatmaktadır. Duygulanıl bastırıldığı, sevginin belli edilmediği bir ortamda yetişen gençlerde donukluk ve duygusal tepkilerde azalma görülür. Bu gençler başkaları ile sosyal ilişki kurma konusunda daha az girişimde bulunmakla, benlik değerini gerçekçi biçimde algılayamadığından kendisini değersiz bulmaktadır (Jersild. 1978: 161-163».

Korku; Korku, tehlikeli durum veya nesneden kaçınma-sakınma belirtisidir. İnsanın hayatını koruması için tehlikelerden sakınması korku sayesinde mümkündür. Doğuştan sahip olduğumuz korkular yüksek sesten korkma, bir desteğin yokluğundan duyulan korku ve boşluğa düşme korkusu gibi korkulardır. Bunlar öğrenme veya şartlanma olmadan duyulur. Buna karşılık karanlıktan, yangından, yabancidan, yılandan ve benzeri hayvanlardan korkma Öğrenmeye ve şartlanmaya bağlıdır. Şartlanma olmadan insan benzeri nesne, durum ve olaylardan korkmaz. Ergenlikteki korku tepkisi çocukluktaki ile hemen hemen aynıdır. Çocukluktaki korku türleri ergenlikte de devam eder. Ancak olgunlaştıkça korkunun nedeni veya korku doğuran olay ve durumların türü de değişir. Ergenin korkularını üçe ayırarak inceleyebiliriz:

J. Olay veya Nesnelere Karşı Duyulan Korkular: Yılandan, köpekten, acayip sesten, yangından ve bunun gibi olay. durum ve nesnelerden duyulan korkulardır.

Genel Korkular: Ölümden, hasta olmaktan, fakirlikten, okul başarısızlığından, gelecekte duyulan korkulardır.

Sosyal İlişkilerden Duyulan Korkular: Yeni İnsanlarla tanışma, Özellikle karşı cinsten tanımadığı akranlarının olduğu grupta bulunma, grup içinde konuşmak zorunda olma, bir grupta yalnız kalma gibi durumlar ergenlikle korku doğurabilir (Origlia ve Ouillon, 1987: 169).

Korkunun ifadesi çevreden alınan uyanlarla biçimlenir. Çocuklar korkmamaları konusunda anne-babaların etkisinde kalırlar. Korku veren uyanların türü ve korku duygusunun ifade biçimi kültürden kültüre ve bireyden bireye değişir. Korkak olmak küllin ıııııı/rir daha ı ok erkekci lı in onaylanmayan hu haldir.

Hrücılıktekl korkular onun yaşına, zekasına, duygusal ve sosyal olgunluğuna, kendine olan güvenine, çocuklukla ne tür korkul.ua karşı şartlandırıldığına bağlı olarak değişebilir. 224ü erkek. 1351 kız ve yaşlan 14-19 arasında olan 359 lise öğrencisinin korku ve kaygı lanrıı belirlemek amacı ile yapılan bir araştırmaya göre. bu yaş gı 11 bunda en çok rastlanan korku hayvan korkusudur. Bu çocukluktaki korkuların devamı gibi görünmektedir. Savaşla ilgili korku ve kaygı lar da birinci sırada yer almaktadır. Üniversiteye girememe de Önemli bir kaygı ve korku doğunnaktadır. Başarısızlık kaygısı ve kendini gerçekleştirememeye kaygısı da araştıncı tarafından yüksek oranda bildirilmektedir. Ölüm korkusu liseli ergenlerce çok az ifade edilmesine rağmen ölümden sonrasına dair kaygılar üst düzeyde bulunmuştur. İnsanlara güvenememe araştırma grubundaki ergenleri altıncı sırada kaygılandırır bir konudur (Özkan, 1984: 82).

Kaygı (Endişe): Kaygı, nedeni açıkça tanımlanamayan tedirgin cdl ci bir duygu veya mantıksız korku olarak tanımlanabilir. Günlük dil de tasa kelimesi de kaygı yerine kullanılmaktadır. Kaygı insana has bir duygudur. Kaygıyı korkudan ayıran farklar şunlardır (Cücelogluı. 1991: 277):

1. Kaygının kaynağı çok belirli değildir, korku doğuran uyan ise bilinir.

Korku kaygıdan daha şiddetli olarak hissedilir.

Korku kısa sürelidir, kaygı ise daha uzun sürer.

Kaygı, "durumluk kaygı" ve "sürekli kaygı" olarak iki şekilde ince lenmektedir. Durumluk kaygı tehlikeli olarak adlandırılan durumları öncesinde veya olaylar sırasında ortaya çıkar. Bu sırada bireylerin kaygı seviyelerinde artış olur. Durumluk kaygı çoğunlukla mantıki sebeplere bağlı, başkalannea da nedeni anlaşılabilen bir kaygı hiçi midir Bazı insanlarda da belirli bir olay ve duruma bağlı olmayan ge nel ve devamlı kaygıllık hail vardır. Buna da "sürekli kaygı" denil inektedir (Öner ve Le Comle. 1983: 1). Sürekli kaygısı yüksek bireyler başkalannea hiç dc tehdit edici bir rahatsızlık verici olarak algılan mayacak durumlarda bile kaygıllık gösterirler. Bulunduğu durum dan memnun olmama, genel bir hoşnutsuzluk hali taşıma, her an başına kötü bir olay gelecekmiş gibi durma, sürekli kaygı düzeyi yüksek bireylerin ÖzelliklerIndendir. Bireyin İçinde bulunduğu dununla doğrudan bağdaşmayan, başkalan tarafından nedeni açıkça anlaşılamayan kaygılar sürekli kaygılardır. Sürekli kaygı nevrotik kaygı olarak da isimlendirilir (Şahin. 1985: 54).

Ergenlikte her iki türdeki kaygı da görülebilir. Gelişim çağında görülen "gelişimsel kaygılar" duruma bağlı kaygılardır. Bedence ve boyca hızlı büyüme ve gelişmede cinsel biyolojik olgunlaşmada ortaya çıkan yeni durumlara alışma sı necinde yaşananl. ıı kavı M doğurucu olabilir.

Sınav kaygısı da çokça son çocukluk ve ergenlikte görülen sınav öncesinde ve sınav sırasında ortaya çıkan, sınavdaki muhtemel başarısızlıkla ilgili olumsuz duygu, düşünce ve davranışlardan kaynaklanır. Sınav kaygısının öğrencinin değerlendirilmesine yönelik çoğu faaliyetler sırasında görüldüğüne İşaret edilmektedir (Kaymak. 1987: 55). Öğretmenin grup içinde kendisine yönelttiği soruları cevaplandırırken, sınıf içi tartışmalara katıldığında ve sınıfta herhangi bir şekilde konuşmak zorunda olduğunda bir kısım çocuk ve ergenin heyecanlandığı ve kaygılandığı gözlenmektedir.

Öğretmen tarafından değerlendirilme durumunda kalan ergenin zihninde başarısız olduğu zaman başkalarının kendisi hakkında olumsuz düşüneceğine dair bazı kuruntular vardır. Sınıf İçinde akranları arasında konuşmak zorunda kalan ergenler de düşüncelerini açık ve heyecansız bir biçimde ifade edemezlerse, arkadaşlarının gözünde degersizleşeceklerlni düşünerek kaygılanırlar.

Evde okul çalışmaları ile ve girecekleri sınavlarla ilgili olarak an-ne-babanm endişe yaratan tutum ve davranışlarının çocuklarında da endişe yarattığı ifade edilmektedir (Büyükkaragöz. 1990: 32).

Yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme sınavları (ÖSS ve ÖYS) öncesinde öğrencilerde oldukça yaygın düzeyde kaygı gözlenmektedir, Bir araştırmada Ankara. Çankaya'da 49'u kız. 64'ü erkek 113 lise son sınıf öğrencisinin birinci basamak sınavı öncesi ve sonrası durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ölçülmüştür. Öğrencilerin sınav öncesi kaygı düzeyleri hemen hemen aynı düzeyde olmasına ve sınav sonrası öğrencilerin durumluk kaygı düzeylerinde azalma ol-masına rağmen, sürekli kaygı düzeylerinde azalma olmamıştır. Bu araştırmada kız Öğrencilerin kaygı düzeyinin erkeklerden daha

yüksek olduğu ve üniversiteye giriş sınavının kız ve erkek öğrencilerinin kaygılarını manidar bir biçimde artırdığı saptanmıştır (Cengiz. 1988). Başka bir araştırmada istanbul'da 429'u kız, 303'ü erkek toplam 732 ilse son sınıf öğrencisine ÖSS sınavından önce ve sonra Ruhsal Belirti Tarama Listesi (SCL 90) ile Zung Depresyon Skalası uygulanmış, sınavdan sonra ergenlerin Ruhsal Belirti Tarama Listeleri nin bütün alt boyutlarından aldıkları puanların anlamlı olarak düştüğü görülmüştür (Türkan ve Diğerleri. 1992: 150).

Başarı kaygısı veya sınav kaygısının bir miktar olmasının, öğrenciyi çalışmaya güdüleyici, rekabet ve yarışmacılığı teşvik eden yaran olduğu düşünülmektedir. Ancak kaygı seviyesi yükseldikçe, bunun öğrencinin başarısını olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Fen ve Endüstri Meslek Liseleri giriş sınavlarına başvuran kız ve erkek 267 ortaokul son sınıf Öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada sınav kaygısı düşük düzeyde olan öğrencilerin, yüksek sınav kaygısına sahip olanlara göre giriş sınavlarında daha başarılı olduklarını bulun muştur. Aşırı düşük ve yüksek sınav kaygılı (okulda okul hasan olan bakımından karşılaştırıldığında, sınav kaygısı düşük olanların okul başarıları daha yüksek bulunmuştur (Başarır, 1990).

Üzülme ve Kırıklığa Uğrama: Ergende üzüntü ve kırıklık yaratan olay ve durumlar çok çeşitlidir. Karşı cins tarafından beğenilmeme, aşkta hayal kırıklığına uğrama, arkadaşları arasında yeterince kabul görmeme, reddedilme, üzüntü ve kırıklık doğurur. Ekonomik seviyesi ortanın altında olan ergenler, daha üst gelir grubundaki akranları tarafından giyim tarzları, ilgilerindeki farklılıklar ve para harcama alışkanlıkları bakımından dışlanabilir veya daha az benimsenebilirler. Babalarının meslekleri, ailelerinin orunları (statüleri) arasındaki farklılık da ergenler arasında ayrışmaya, düşük orunlu ailelerden gelenlerin diğerlerine daha az kabulüne yol açar (Jersild. 1978: 166).

Üzüntünün ve kırıklığa uğramanın dışa yansıtılmasında farklılıklar vardır. Kız ve erkek çocuklar küçüklüklerinden itibaren duygularını ifade etme konusunda ailelerinin ve bulundukları kültürün telkini altında kalırlar. Ergenler bu telkinlerin etkisi ile duygularını öğrendikleri gibi dışa vururlar. Ağlamanın erkeklere yakışmayan bir davranış olduğu kendisine telkin edilmiş bir genç erkek, ağlamayı doğuran bir üzüntüsü olsa bile ağlamamakta direnecek ve üzüntüsü nü içe atacaktır. Kızların üzüntülerini ağlayarak ifade etmeleri erkeklerden daha az engellenir. Bu yüzden genç kızlar ve kadınlar üzüntü veren olaylar karşısında daha kolay ağlarlar.

Ergenlere üzüntü veren ve onları kıran önemli bir durum da. İnkılabın edilmeleri ve azarlanmalarıdır. Anne-baba ve öğretmen tarafından. arkadaşları arasında tenkide ve azara maruz kalmak ergenleri etkiler.

Bireylerin kendilerine yönelik üzüntü veren olaylara karşı duyulan onları kişiliğine, yaşına, bu olayla ilgili önceki yaşantılarına farklı olarak değişebilir. Ergenlikte keder ve elem veren, onları kırıklığa uğratan durumlarda tolerans eşiği dardır. Bu kırıklığa uğramaya karşı olan tolerans azlığı, ergenin benzer olumsuz olaylardan sonra kederli ve ümitsiz olmasına ve içinde bulunduğu kederli halin hiç bilmeyi -1 günle dair bir duyguya kapılmasına neden olur. Bu çaresizlik içinde olma ve kederlenmesine neden olan

Batırma: Kızgınlığın ve öfkenin sözle ifade edilmesi küçük yaşlardan itibaren gözlenen bir davranış biçimidir. Öfkeyi ifade için kulla-tıllan dilde öfkeli, kızgın, yüksek

tonda söylenmiş sözler vardır ya da dil iğneleyici ve alaycı bir ifade taşımaktadır. Sivri dilli Olmak her za man ülkeye bağlanma/, hir kişilik ünıntüsünüü Y.İİİ*UİM.İ-.İ wya hır ala\< ilii m dışavıııumu da olahıııı

Kupctmc: KııcıklııMf-ıı İtibaren küfür, ülkenin dışa yansıtılmasın da kullanılan hlı araçtır. Çocuklar söyledikleri küfürlerin ne anlama geldiklerini blııesrler de öğrendikleri küfürleri tekrarlarlar. Ergen likte küfür etme davranışı yaygınlaşır. Yetiştiriliş biçimleri ve toplum sal baskı nedeniyle kızlar, erkek ergenlerden çok daha az oranda kü fürü kullanırlar. Küfretmek bazı kültürel çevrelerde âdeta erkeksi bir davranış biçimi gibi algılanır. Küfür olarak kullanılan kelimeler ve küfrün içeriği akran gruplarından ve çevreden etkilense de çoğunluk la karşı cinse yönelik cinsel eylemlerin saldırganca ve kaba bir biçimde Ifadelendirillşidir. Ailede küfür etmeye karşı takınılan tavır, akran grubunun ve çevrenin küfürü kullanma sıklığı ergenin bu şekilde konuşmasını etkilemektedir (Jersild. 1978: 180).

Saldırganlık: Öfite ve kızgınlığın İfade ediliş yollarından olan saldırganlık değişik davranışlar göstererek olur. Tokatlama, yumruk ve tekme alma. itme, sarsma. ısırma, çimdiklcme gibi el, kol. bacaklar ve vücudun diğer organlarını kullanarak yapılan hareketlerin şiddeti, ayrıca zarar vermek amacı İle bir sopa ve bunun gibi bir araç kulla nıp kullanmadığı saldırganlığın derecesini belirler.

Öfkenin yukarda sıralanan saldırganlıklar şeklinde gösterilmesine öfke ve kızgınlığın derecesinden çok ergenin içinde yaşadığı kültürün bu çeşit davranışları deneyenlere karşı tutumu, ana-babanın baskı cı-otoriter mi olduğu, dayak atıp atmadıkları, ergenin bastırılmış sal dırganca duygularının derecesi, model aldığı kişi ve çevrelerin ben/n hareketleri dışavurma sıklığı, ergenin cinsiyeti gibi değişkenler sal dırganlığın ortaya çıkmasının belirleyicileridir. Saldırganlığın sebep Irrl 12. Bölüm'de tartışılmaktadır.

Ergenlik Döneminde Genel Kaygı ve Sorunlar

Ergenlik çağındaki gençlerle yapılan araştırmalar, bu gencin m mı .unlarının, bulundukları yaş grubuna, okula devam edip etmemelini aıme-babasuun gence karşı olan tutumuna, gencin zekâsına, çevre»! tarafından kabul edilme derecesine göre değiştiğini göstermiştir.

Araştırmalarda gözlenen ortak sonuca göre. gençler en çok grlr < ekte ne yapacakları konusunu sorun etmektedirler. İstedikleri oku l.ı ve mesleğe girip giremeyecekleri konusunda kaygılıdırlar. İslan hu Ma. 150 lise son sınıf öğrencisiyle onların sorunlarına yönelik ola rak yaptığımız araştırmada bu yaş grubundaki gençlerin öncelikli* gelerekle seçecekleri meslekleri ve girecekleri yüksek okulları sorun *ılkleri anlaşılmıştır. Sonra sırasıyla, serbest zamanlarını değerlen dlı inek için yeterli imkânların olmaması, okuldaki çalışmalara uymakta güçlük çekilmesi ve arkadaşlarla olan anlaşmazlıklar, sorun lamı yoğunlaştığı genel alanlar olarak bulunmuştur (Kılaksızoglu.

Yükseköğrenim yapmak için başvuranların her yıl artması, böylece üniversiteye girme şansının giderek azalması, gençlerin üniversite ve gelecekle ilgili kaygı ve sorunlarını artırmaktadır. Okullardaki rehberlik servisi uzmanlarının öğrencilere liseden sonra gidebilecekleri yüksekokulları (anılırken, kısa vadeli kurslarla Öğrenebilecekleri meslekleri tanıtmaları, üniversite okumadan da hayatta başarılı olunabileceğini vurgu lamaları, öğrencilerin üniversite ve gelecekle ilgili kaygı ve sorunlarını azaltabilir. Ergenler okul ve meslek seçimine ilişkin karar sürecinde anne ve babalarının baskıcı tutumlarının etkisinde kalmaktadırlar. Anne ve babalar ergenlerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitilmelerinin gerektiği konusunda ve bir yükseköğretim kurumuna giremeyen çocuklarının kısa vadede meslek edinme-lerinin yararları konusunda aydınlatılmalıdır.

Gençlerde sorunların yoğunlaştığı ikinci alan boş zamanları değerlendirmekteki güçlüklerle ilgilidir. Genç nüfustaki sayıca kalabalıklı-ga rağmen, onların sosyal-kültürel ve sportif alanlarda faydalanabilecekleri tesislerin azlığı dikkat çekicidir. Gencin belli bir alanda bilgi ve beceri sahibi olmasının kendine güvenen ve gmp içinde kabul edilen bir birey olmasını kolaylaştıracağı söylenebilir. Bu bakımdan gençlerin serbest zamanlarını verimli kullanabilecekleri kurumların sayısını artırmak gerekmektedir.

Lise son sınıf öğrencilerinin sorunlarının yoğunlaştığı üçüncü alan okul çalışmalarına uyum konusudur. Bu konudaki sıkıntılar çoğunlukla okulla ve ders başarısızlığı ile ilgilidir.

Lise son sınıftaki genç hem okuldaki ders programını izlemek, hem de üniversite giriş sınavına hazırlanmak durumundadır. Lisede öğrenilen konuların değerlendirilme biçimi ile üniversite giriş sınavındaki soru biçimleri arasında farklılıklar vardır. Bu bakımdan öğrenciler ayrıca üniversite giriş sınavlarına hazırlanmak, orada sorulan soru türlerine hazırlıklı olmak için çaba göstermek zorundadırlar. Bu da ek bir çalışmayı gerektirmektedir.

Ergenler yapılan gereği okulda faydacı davranarak, yetişkin hayatında işlerine yaramayacak bilgileri öğrenmeyi istememektedirler. Okul hayatı gençleri topluma ve mesleki hayata hazırlamaktadır, bu yüzden öğrenmek için öğrenmeyi değil, bilgileri nerelerde kullanabileceklerini öğrenmek istemektedirler (Malrieu. 1985: 231-234). Ders programlarındaki gereksiz tekrarlar ve basitleştirmeler de onları sıkımladıkları. Okuldaki başanın değerlendirilme sistemi de ergenin eleştirdiği konular arasındadır. Okuldaki arkadaş ilişkileri, öğretmenin kişiliği, okulun mimari tarzı gencin okul hayatını etkilemektedir. Gençler okuldaki arkadaşları ve Öğretmenleri tarafından tanınmak ve anlaşılacak istemektedirler. Başka birisi tarafından anlaşılacak arzu-sunun, kendisini tanımak ve anlamak isteğinden geldiği ıhı sürülmektedir (Oiglla ve Ouillon. 1985. s. 250. 258). Öğrenilir v. öğietmc sürecinin ti/lk-trl. nntyal ve psikolojik bakımdan uygun (Ulamlarda oluştığu düşünülürse (Alkallı. 1979: 21). okullardaki eğlllin ortamlarını daha uygun hale getirmenin, bu konudaki sorunları azaltacağı söylenebilir.

Ergenlerin sorunlarının yoğunlaştığı bir diğer alan kişisel ve psikolojik ilişkiler alanıdır. Bu konudaki maddeler daha çok duygusal hayat ile ilgili kişisel sorunları yansıtmaktadır. Ergenlerin çevrelerinde olanları yorumlarken duygusal davrandığı ve sahip olduğu değerlerin birbirleri ile çelişkili ve tutarsız olduğuna işaret edilmektedir

(Kılıççı, 1980: 25-35). Kişiliğin oluşması sürecinde, bu konuda sıkıntıların ortaya çıkması doğal bir gelişim seyri olarak düşünülebilir. Bu alanda kızlar erkeklerden daha fazla, sorun maddesi işaretlemişlerdir. Kızların duygusal-kişisel sorunlara daha fazla ağırlık verdiği anlaşılmaktadır.

Gelişme çağındaki ergenlerin içinde bulundukları fiziksel, sosyal, duygusal, cinsel özellikler ve karşı karşı kalabilecekleri değişimler hakkında bilgilendirilmeleri onların sorunlarını azaltır (Kulaksız-zoglu, 1982).

Yurtdışından Gelen Gençlerin Sorunları

1960'lı yıllardan itibaren yurtdışına işçi olarak giden yurttaşlarımızın kesin dönüş yaptıklarında ergenlik çağındaki çocuklarında yeni çevrelerine uyum sağlama güçlükleri görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Ankara'da 1986-1987 öğretim yılında Anadolu Liselerine devam eden 377 yurtdışı yaşantısı geçirmiş ve 390 yurtdışı yaşantısı geçirmemiş toplam 767 öğrenci üzerinde onların sorunlarını karşılaştıran bir araştırma yapılmış ve yurtdışı yaşantısı geçiren öğrencilerin daha çok sorunları olduğu tespit edilmiştir. Her iki grupta en çok işaretlenen birinci sorun okul yaşamı ile ilgilidir, ikinci olarak en çok işaretlenen sorun alanı ise gelecek, öğrenim ve iş yaşamı ile ilgilidir. Yurtdışı yaşantısı geçiren kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Yurtdışında doğmuş ya da okulları cesit döneminde yurtdışına çıkmış öğrenciler, daha büyük yaşta yken gı den öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar (Doğan.

1990: 67). Başka bir araştırmada yurtdışı yaşantısı geçirmiş ve geçitli imiş toplam 400 lise öğrencisinin kendini gerçekleştirme düzeyleri karşılaştırılmış ve yurtdışı yaşantısı geçirmiş öğrencilerin kendini gerçekleştirme düzeyleri, geçirmeyen öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur. Yurtdışından geri dönüş yapan ergenlerin kendilerini gerçekleştirme düzeyleri olumsuz olarak etkilendiği görülmektedir (Kılıckaya, 1988). Yurtdışından dönüş yapan ergenler üzerinde yapı lan başka bir araştırmada yurtdışı yaşantısı geçirmiş 317 ve yurtdışı

■ nida bulunmamış 333 lise öğrencisi değerler yönünden karşılaştırılmış ve yurtdışından gelen ergenlerin değer ortalaması diğer gruba

göre daha düşük bulunmuştur (Ültanır. 1992). Ülkemizdeki çalışan, köyde yaşayan, yurtdışında yaşayan veya yurtdışından gelmiş ve özel eğitime muhtaç gençlik kesiminin içinde bulunduğu durumu tam olarak anlamamız için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Ergenin Duygusal Gelişimi ile İlgili İhtiyaçları ve Kaygıları

Ergen, karamsarlık, huzursuzluk ve iç sıkıntısı gibi hoşla gitmeyen duygulardan bunalır. Kendisine güven verecek ve bu duygusal durumların yaşla bağılı, bu çağı has ve geçici olduğunu anlatacak bir anne-babaya ihtiyacı vardır. "Anlaşılmamak" bu yaş gencinin en belirgin sorunlarından. Anne ve babanın gencin söylediklerini onu eleştirmeden, küçümsemeden ve yargılamadan dinlemesi ve böylelikle kendisini anlatmasına fırsat tanınması genci rahatlatacaktır, özellikle karşı cinsle ilgili hayal

kırklıklarında genç kendisini anlayacak birine ihtiyaç duyar. Ergen, anne ve babasından daha fazla İzin ister. Bağımsızca davranışları engellenince gerginleşebilir ve anne-babası ile çatışmaya düşebilir. Anne ve babanın genci istediğinden farklı alanlara yöneltmesi, ondan yapabileceğinin üstünde görevler beklemesi, onu aşağılaması, onu başkaları ile kıyaslaması, ona akranları yanında kaba davranması, sık sık eleştirmesi ve çocukların yanında birbirleriyle kavga etmesi, genci kaygılandıran tipik anne-baba davranışlarıdır.

Genç kızlar akranları ile olan sosyal ve kişisel ilişkilerinde daha fazla duyarlılık göstermektedir. Karşı cinse yönelik duygusal İçerikli arkadaşlıklardan sonra, âşık olma laşka düşme) ve sevdiği tarafından terk edilme ve benzeri hayal kırıklıkları, genç için acı veren duygulardır.

Kaynaklar:

Alkan, Cevat. Eğitim Ortamları. Ankara: A. Üni. Eğitim Fakültesi Yayını, 1979.

üaşanr. Deniz. Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı, Durumluk Kaygı. Akademik Basan ve Sınav Başansı Arasındaki İlişkiler. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Büyükkaragöz, S. Okulda Uyumsuzluk ve Başarısızlıkta Bilimin Rolü. Eğitim ve Bilim. Sayı 78. Ekim 1990.

Cengiz. Halise Ferda. "Lise III. Sınıf Öğrencilerinin ÖSYM 1. Basamak Sınavı. Öncesi ve Sonrası Kaygı Düzeylerinin Bazı Faktörler Yönünden Karşılaşı-lması", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1988.

Cüceloglu, Doğan, insan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevl. 1991.

Doğan. Süleyman. Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sonmları. Ankara; Türk Eği-lim Derneği Yayınları, 1990.

Ilurlock, E.B. "'Ergenlikte Beden Gelişimi" (Çev. G. Günce). Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1987.

Jerslld. A- Gençlik Psikolojisi (Çev. 1. N. Özgür), İstanbul: Kadioglu Matbaacılık, 1978.

Kaymak, D. A. "Sınav Kaygısı Envanterinin Türkçe Formunun Oluşturulması ve Güvenirliliği". Psikolojisi Dergisi. Cilt 6, Sayı 21. Eylül 1987.

Kılıççı. Yedigâr. "Ergenlikte Kişiliğin Gelişimi ve Uyumu". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 3. Aralık 1980.

Kılıçkaya, Nilgün. "Yurtdışı Deneyimi Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 1988.

Koptagel-İlal, Günsel. Tıpsal Psikoloji, Tıpta Davranış Bilimleri. Ankara: Güneş Kitabevl, 1991.

Kulaksızoglu. Adnan. "A Program For Adolescents About Thcir Physical. Physl-ological. Sexual. Emotional And Social Changes And Dcvlopment". Yayın lanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. 1982.

Kulaksızoglu Adnan. Ergen-Aİle Çatışmaları ite Annenin Tutumları Arasındaki ilişki ve Ergenin Problemleri, Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: I.Ü. Edebiyat Fakültesi. 1985.

Malrteu. Phllllppe. "Ergenlikle Toplumsallaşma" (Çev. B. Onur). Ergenlik Psiko lojisi Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1985.

Origlia. D. ve Oluillon, H. "Ergenlikte Kişilik." (Çev. B. Onur). Ergenlik Psikoloji st (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1985.

Origlia. D. ve Ouillon. H. Toplumda Okulda ve Ailede Ergen" (Çev. B. Onur). Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. UIH5.

Öner. N. ve Le Complr A. .Süreksiz (Durumluk). Sürekli Kaygı Eıww\tci El Küa bt İstanbul: Hofln/lvl I lılvrsİtesİ Yayınları. I9H.İ.

Özkan. Mahir. "15-17 Yaş Ergenlerde Görülen Korku ve Kaygılar1*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1984.

Şahin. Muzaffer. "Basan Düzeyi Farklı Üç Grupta Lise Öğrencisinin Kaygı Dü-zeyi Yönünden Karşılaş tın İm ası". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1985.

Türkan. S.; Türkcan. A.: Uygur. N. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinde ÖSS Öncesi ve Sonrası Dönemde Psikiyatrik Semptomatolojiyi Etkileyen Kişisel ve Ailesel Beklentiler". 1992 Çocuk iv Ergen Pst/ayalrısı Gün/en Kongre hunin. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Ülianır. Emel. "Yurtdışı Yaşantısı Geçiren Lise Öğrencilerinin Değerlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 1992.

Dördüncü Bölüm

Ergenlikte Sosyalleşme ve Ahlak Gelişimi

SOSYAL GELİŞME VE AİLENİN ETKİSİ

Çocuğun doğumundan itibaren büyüdükçe birçok sosyal ve psikolojik ihtiyaçları ortaya çıkar. Türünden olanlarla bir arada olma İhtiyacı veya dürtüsü en alt seviyeli canlılarda bile görülür, insanlar da diğer insanlarla bir arada yaşamak isterler ve çevreleri ile uyum içinde olma ihtiyacındadırlar. Sosyal gelişme, kişinin içinde yaşadığı lop lım tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme süreci dir. Bebek kendinin merkez olduğu anlayıştan kurtulup, uyumlu bu yetişkin olmaya doğru bir gelişme gösterir (Staton, 1962: 49). Top lumsallaşma bebeğin başka insanlara tepkiler vermesi İle haşl.ıı ömür boyu devam eder (Varış. 1963: 57).

Yetişkinin davranışları İle bebeğin tepkileri arasında bir İlişki vni dir. Anne-baba ve diğer yetişkinlerin davranışları ve hareketini İK-I» gııı kazanacağı güven derecesini belirler, bu da onun sosyallerin -I-recesiyle yakından ilişkilidir. Bebek, anne ve babası (aralından İM kadar çok bakılırsa, onları izleme şansı o kadar çok olur ve bu i/I< niimlere tepkide bulunur, Başka bir ifade ile çocuklar çevresindeki İnsanların, öncelikle anne ve babasının davranışlarını güzler ve onlu n örnek alır, Çocuğun diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerinin nasıl olacağı hayatının ilk yıllarındaki öğrenmelerine bağlıdır. İnsanlarla sıcak ilişkiler kurmaktan hoşlanan çocuklar bu davranışı öğieııııe İle kazanırlar. Bu bakımdan anne-baba ve diğer yetişkinlerin sosyal davranışları çok önemlidir. Kısaca sosyalleşme insan ilişkilerine alt izlenimlere sahip olmak ve kazandığı bu izlenimleri onlara yönelt inektir. Bu izlenimler, zihinsel, duygusal veya fiziksel düzeyde olabl lir.

Anne-baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslen ıııı, çocuğun temel güven duygusunu pekiştirir ve bu yıllarda anne ve İMİ>a ile İlişkilerinde sıcak ve hoş İzlenimleri varsa, başkalarına k.ııııı da benzer hiçimde davranacaktır. Kısaca çocuk, aile içinde km

dine yapılan sosyal davranışları yansıtır. Çocuğun aile dışındaki ilişkileri de olumsuzsa, bu ilişkilerinde reddedilmiş, itilmişse, bu tür sosyal ilişkileri tekrarlamak istemeyecektir. Olumlu sosyal ilişkiler tekrar edilir. Mutlu sosyal deneyimler, çocuğun sosyal deneyimlerini tekrarlamaya teşvik eder.

Çocuğun sosyal gelişiminde düzenli bir süreç gözlenmeyebilir. Hızlı bir gelişmenin ardından, sosyal bakımdan bir duraklama görülebilir. Bunun anne-baba ve öğretmen tarafından bilinmesi ve cesaret kinci olarak algılanmaması gerekir.

Çocuğun tek çocuk, ortanca veya büyük çocuk olup olmadığı, kardeş sayısı, cinsiyeti, ailenin büyüklüğü, ailenin katıldığı sosyal deneyimlerin kalitesi, eve misafir gelişi, misafir ağırlama biçimi, ebeveynin evdeki çocuklardan misafirlere karşı takınmasını istediği tavır, ailenin sosyal-ekonomik ve kültürel seviyesi hep çocuğun topluma uymasını, sosyalleşmesini etkileyen belli başlı faktörlerdir. Aralarında çok yaş farkı olan kardeşi olma, hep aynı cinsten kardeşi olma, sosyalleşmeyi güçleştirebilir. Kardeşlerin ve ev halkının hep aynı cinsiyetten olması karşı cinsle İlişki kurmayı güç hale getirebilir.

Çocuklar aile içinde anne-babalarından tek yönlü olarak etkilenmezler. Çocuk ve ergenler anne-babaları tarafından sosyalleştirilir-ken. anne-babalar da onlardan etkilenir. Bu "karşılıklı sosyalleşme" süreci çocuk ile anne-babanın etkileşimi devam ettikçe yaşanır (Santrock, 1993: 187-188). Ailede anne-babalık rolleri, evliliğe ait tutumlar ve ergen tavırları, aile içi etkileşim yolu ile biçimlenirler.

Sosyal gelişme ömür boyu devam eden bir süreç olduğuna göre, insan büyüdükçe, yeni çevrelere girdikçe ve statüsü değiştikçe farklı tipte ilişkiler geliştirir. Ancak ilk çocuk-annc-baba etkileşimi çocuğun hayat boyu başkaları ile ilişki kurma biçimini belirleyen temel yoldur. Özellikle otoriteyi temsil eden birisi ile bir sosyal ilişki kurduğumuzda, çoğunlukla çocukken anne-baba ile kurduğumuz sosyal ilişkiyi model alınız.

Anne-babanın çocuk yetiştirme tutumu, çocuğun sosyalleşmesini etkileyen diğer bir değişkendir. Anne-babanın demokratik ve eşitlikçi davranması, baskıcı ve otoriter olması veya aşırı koruyucu davranması çocuklarının farklı sosyal tavırlar gel işti nnel erine neden olur. Demokratik ve eşitlikçi bir ortamda yetişen çocuklar daha kendine güvenli ve sosyal olmaktadır. Üzerine fazla düşülen, çok ilgilenilen çocuk edilgen, kas gücü bakımından daha eksik ve sosyal ilişkilerinde daha geri olabilir. İstanbul'da lise ikinci sınıftaki 70 öğrencinin algıladıkları anne-baba tutumları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bir araştırmada olumlu anne-baba tutumu al-gılayanların uyum düzeyleri ile. olumsuz anne-baba tutumu algılayanların uyum düzeyleri arasında ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Olumlu anın- baba (ulumu algılayanlar daha yüksek bir *<mval uyuma sahiptir (Akimg. 1994: 13(i(. Bu araştırmada erkeklerin kişisel ve genel uyum dıı/«-yl<-ıl. kızlardan daha yüksek olarak bulunmuştur.

Sosyal olma hayalın ilk yıllanndan itibaren öğrenilebilen bir özellik olmakla birlikte, dışadönük kişilikte olanların sosyal bakımdan daha uyumlu olduğu söylenebilir. 221 üniversite öğrencisi üzerinde Ankara'da yürütülen araştırmada sosyal dışadönük öğrencilerin genel, sosyal ve kişisel uyum düzeylerinin sosyal içedönük olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Soyer. 1992). Bu araştırma kişilik özellikleri ile sosyal uyum arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından ilginçtir.

Anne-babanın çocuklara karşı tutumlarının onları etkilediği konusunda bulgular çoktur. Anne-baba davranışları toplumdaki aileler arasında ve ailenin içinde bulunduğu ekonomik ve kültürel düzeye göre farklılıklar gösterebilir (Mussen, 1973: 50). Bu davranışlar, çocuğun sosyalleşmesini ve topluma uygun şekilde davranıp davranmamasını etkilemektedir (Rozen, 1967: 316-321).

Ergenin Ailesi ile İlişkileri

insan toplumlarının temel bir kurumu olarak evrensel bir nitelik taşıyan aileyi bireylerin karşılıklı hak ve ödevlerle birbirine bağlı olduğu, ortak amaçlar çevresinde birleşmiş insanlardan oluşan bir birlik olarak da tanımlayabiliriz. Aile. içinde bulunduğu toplumun kültür özelliklerini yansıtır, aynı zamanda aile bireyleri toplumun kültürel özelliklerini nesilden nesile aktarma görevini yerine getirir. Aile. her çağda ve her toplumda insan topluluk!annın oluşmasını sağlayan temel bir kurum olmuştur. Aile, bireylerin korunduğu, barındığı, beslenmelerinin sağlandığı bir toplumsal birimdir (VVorsley, 1980, 168).

Aile içinde banndığı bireylerin sayısına, rollerine ve aile içi ilişkilerin kalitesine göre farklı özellikler gösterebilir ve bu özelliklere göre değişik şekillerde smıflandınlabılır: geniş aile. çekirdek aile. eksik aile, ataerkil aile gibi.

Ailenin en önemli işlevlerinden birisi çocukların bakımının ve eğilimlerinin sağlanmasıdır. Ailenin çocuğun ruhsal ve bedensel açıdan olumlu gelişmeler sağlayan temel bir kurum olduğuna birçok yazar tarafından işaret edilmiştir (Koptagel, 1981, s. 37-44. Yavuzer. 1981. s. 45-51. Yörükoğlu, 1983, s. 93-98). Çocuğun doğması, büyüme ve gelişmesi anne-babaya yeni görev ve sorumluluklar yükler. Bu bakımdan bir ailenin

çocuklarının yaşıyla bağlantılı olarak belli bir gelişim seyri izlediği söylenebilir. Daha çocuğun olmadığı evliliğin ilk yıllarında, aile içi ilişkiler ayrı bir özellik gösterir. İlk çocuğun dogması, bebek bakımının gelinliği sorumluluklar, çocuğun yürümesi, konuşması ve ölme gelişimi evrelerinde anne babanın ı/ı'm-ı î'.eieekeı yol İ1T. "yeni doğmuş bıı çoeuga" sahip aileyi laikli kılar İlk ÇOCUFUfl

anaokulu çağına gelmesiyle ve bu arada doğacak ikinci bir bebeğin yani biri oyun çağında, öteki bebek olan İki ayn çocuğun sorumlulukları ana-babaya yüklenir. İlerleyen yıllarda büyük çocuk okul çağına gelir. "Okul çağında bir çocuğu olma", ailedeki yaşama ağırlığını koyan Önemli bir değişikliktir. Sonra çocuğun ergenlik çağına gelmesiyle "ergen çocuğu olan aileye" yeni görevler düşer. İlk çocuğun genç yetişkinliği sonunda evlenerek aileden ayrılması ve onu izleyen kardeş ya da kardeşlerin büyüyerek evden ayrılmaları, ailenin gelişim döngüsünde belirgin dönemlerdir (Bloch. 1989: 1984-195. Onur. 1986: 40-41).

Aile içi ilişkilerde çocuklar anne-babalarından bulundukları yaşlara göre farklı davranışlar görebilirler. Ana-baba. küçük yaştaki çocukların davranışlarına daha az kalıcı özellikler atfedebilir. Çocuklar büyüdükçe, anne-baba onların davranışlarını daha kalıcı kişilik özellikleriyle nitelendirir. Ayrıca, aile. kültürel düzeyine ve içinde bulunduğu koşullara göre çocuklarının tutum ve davranışlarını, kişilik özelliklerini onların fiziksel yapısına ya da alışkanlıklarına bağlayarak önyargılı davranabilir (Hortaçsu, 53-55).

Bu tür önyargılar halk arasında yaygındır ve çocukları değerlendirmede yansız davranılmasını engeller. Örneğin, erkek çocukların, daha haşan olduğu: şişman çocukların. tembel olduğu ya da kız çocukların aileye daha bağımlı olduğu yolundaki önyargılar, çocukların anne-babalar tarafından yanlış şekilde değerlendirilmelerine neden olabilir. Anne-babanın çocuklarına yönelik değerlendirmeleri, çocukların da kendilerini algılamalarını ve ana-babalarıyla olan ilişkilerini biçimlendirmektedir.

Bir ailede eşlerin evliliklerinde mutlu olup olmamalarıyla, çocuklarına karşı olan tutumları arasında da ilişki vardır. Evliliklerinde mutlu olmayan eşlerin, çocuklarıyla olan ilişkilerinde aksamalar olacaktır. Anne-babanın çocuğuyla kuracağı ilişkilerin kalitesi, çocuk gelişiminin bütün yüzlerini etkiler. Ana-baba ilişkileri olumlu ise. normal bir çocuğun okul başarısının da iyi olması için elverişli bir zemin hazırlanmış olur. Aynı şekilde çocuğun arkadaşlarıyla kuracağı ilişkinin niteliği de ana-babayla olan ilişkisinden etkilenir. Ergenlik döneminde ergen, ana-babanın normal olmayan davranışlarından olumsuz olarak etkilenmekte ya da anne-babanın bozuk ilişkilerinden zarar görmektedir fTyermen ve Humprey. 1981: 353).

Ergenlik döneminde ergenin arkadaşlarıyla geçirdiği zaman artmakta ve arkadaşlarının etkisinde, çocukluk döneminde olduğundan daha çok kalmaktadır. Ancak ergenlerin akranlarından etkilendiği konular kısıtlıdır ve anne-baba. genç için önemli gördüğü konularda başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Öncelikle okul. meslek seçimi ve gelecekle ilgili konularda, ergen, anne babanın fikirlerini

önemli bulmaktadır (Curtla, 197Ö! -İHH ve noiaçsu: H7|.

Aileyi hlr "NİNİrm" olarak gören araştırmacılar! aile bireylerinin tü münün birbirlerini sıkı sıkıya denetlediklerini belirlemişlerdir. Her bireyin ailedeki Öteki bireylerin davranıştan üzerinde etkide bulunmaya çalıştığı, ayrıca bireyin durumu ve yaşamındaki herhangi bir değişmeden ailenin öteki üyelerinin de etkilendiği ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre ailedeki sorunlar, ailede, bireyler arasındaki güçlü ol-ma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu istek yüzünden çoğu ailede birbirini etkilemeye çalışan çeşitli alt gruplar (hizipler) ortaya çıkar. Bu gruplar ana-kız. baba-oğul ya da kardeşler ve anne-baba şeklinde olabilir. Bu arada, akrabaların ve çevredeki yakınların katılmasıyla ailede hizipler daha da çeşitlenebilir. Böylelikle oluşan alt gruplar, kendi aralarında çeşitli "koalisyonlara" girerek öteki grup ya da gruptan etkilemeye çalışırlar. Bazı durumlarda, aile içindeki gırıplaşma-lar gizil ya da açık bir çatışmaya dönüşebilir (Halley. 1988: 230, 236-237).

Ergenlik dönemindeki gençlerden gelen istekler ve yeni arayışlar, bir anlamda aile sisteminin değişmesine, ailedeki güç dengesinin sar Bllmasına yol açar. Her zaman olduğu gibi, aile içindeki değişmeye karşı ana-baba. eski dengesini ve eski otoritesini korumak için çaba gösterir ve ergenin arzularına karşı direnir.

Ergenlikte Arkadaşlık İlişkisi

Yedi yaşlanndan sonra arkadaşlarının çocuk üzerindeki etkisi İİİN sedilmeye başlanır. Ergenlikte arkadaşla verilen değerin önem ka/arı (lığını görmekteyiz.

Ergenlik başlannda kızlar ve erkekler vücutlarındaki değişimleri tartışabilecekleri, duygusal durumlarını paylaşabilecekleri a/ sayıda arkadaşla ihtiyaç duyarlar. Böylelikle kendilerini tanıyabilir ve başka lannın dünyalarını anlayabilirler. Buluş çağını izleyen yıllarda erge nin arkadaş çevresi genişler. Böylelikle İnsan ilişkileri İle ilgili dene yimleri oluşur. Sosyal gelişme için ergenin akranları ile İK-İ.İİ»İ ol masına İhtiyacı vardır. Bu sıralarda annenin, babanın ve diğer yetişkinlerin dünya görüşleri reddedilir, içinde bulunduğu arkadaş çevre sinin değerleri ve dünya görüşü genç için önem kazanmaya başlar. Bazı durumlarda ergen akran grubuna kabul edilmek için veya arka daşları tarafından onay görmek İçin onları hareketlerini, tutumlarını benimser görünür.

Ergenlerin arkadaşları İle ilişkileri, anne-babaları ile kuracağı ilişkilerden farklıdır. Anne-baba ile çocuk arasında eİK'veyn otoritesine dayalı bir ilişki vardır. Anne-baba yol gösteren, doğruları söyleyen ve karar verendir. Buna karşılık akranlarla beraberlik farklı bir İlişkiyi gerektirir. Bu daha eşitlikçi bir sosyal teması gerekli kılar. Akranları ■ ●■it bilgiye ve yetkeye (otoriteye) sahiptirler. Akranları ıyl,ı kınılı/Mi İlişkide genç. başla cşllllkçl sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış

göstermeyi kendi düşüncesini İfade etmeyi, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılayabilmeyi öğrenir. Aynı zamanda ergen, aileden gelen değer yargıları ile arkadaşlarından gelen değer yargılarını birbirleri İle uyuşturma uğraşısı içindedir (Kılıççı, 1989: 65). Karşı cinsin kabul edici tavırlar içinde olması ve genci beğenmesi, ergenin kendini değerli bir varlık olarak algılamasına ve karşı cinsle daha güvenli ilişkiler kurmasına yol açar.

Birincil gruplar: Grup içi ilişkileri çok kuvvetli, bir arada kalış süreleri uzun, aile veya çok yakın arkadaşlardan oluşan gruplar.

İkincil gruplar: Belirli bir nedenle bir araya gelmiş, bu neden kalktığında üyelerin ayrılacağı gruplar. Okullardaki, işyerlerindeki, sportif amaçla bir araya gelen takımlardakı gruplar.

Üçüncül gruplar: Geçici olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu gruplardır. İş için veya seyahatte bir arada olan gruplar gibi.

Her üç grup türünde de "grubu bir arada tutan güç" farklı derecededir. İşte bu "grubu bir arada tutan güç" veya bütün olmayı, bir olmayı sağlayan güç belirli durumlarda ve belirli nedenlerle artar, güç lenir. Grubun bütünlüğünü artıran nedenler şunlardır: Grubun bir arada geçirdiği zaman arttıkça grup bütünlüğü artar. Bu üyelerin birbirlerini tanımalarını kolaylaştırır. Tanımak, arkadaşlık ilişkilerini doğurur. Arkadaşlık ilişkisi arttıkça bütünlük-beraberlik duygusu pekişir. Gruptakilerin yardımlaşmaları, İşbirliğine dayalı çalışmaları da grupla bütünlüğü pekiştirir. Bir grubun üyelerinin her birini lehine eden bir dış tehlike gruptakileri bu tehlikeye karşı birleştirebilir. Bu da bütünlüğü artırır. Bu da bütünlüğü artırır. Gruplardaki sözü geçen ve onlara gelen kişilerin kişiliği de grubun bütünlüğünü etkiler. Otorite, baskıya dayalı bir tarzda davranılma grupla birliği bozucu bir etki olarak görülmektedir. Önde gelen kişilerin eşitlikçi ve demokratik davranmasının grubun bütünlüğünü artırdığından söz edilmektedir (Sprinthall ve Sprinthall. 1977: 551). Grup içi ilişkilerin eşitlikçi olduğu ortamlarda, herkes fikrini serbestçe ifade edebilir, baskıya maruz kalmadan kendi kararını söyleyebilir. Grup içi ilişkiler sevgiye dayalıdır. Baskı ve otoritenin egemen olduğu gruplarda herkesin serbestçe fikrini söylemesi teşvik edilmez. İlişkilerde bastırılma, sindirilme söz konusudur. Bu tür ilişkilerin olduğu grupların dayanışmasına umde olması, birlik ve beraberlik (bütünlük) duygusu taşıması daha az mümkündür.

Bireyin öğrenilmesi zor ve zaman alan. düşünce gücü gerektiren konularda yalnızken öğrenmesinin daha kolaylık yarattığı: ama grup bun bazı öğrenme durumlarında bireyin öğrenme işleğini ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı gözlenmiştir. ' öğrenilmiş bir konunun grup içinde irkını

edilmesinin öğrenmede kolaylık yarattığı görülmüştür. "Sosyal kolaylaştırma" olarak adlandırılan bu durum sınıfın bazı Öğrenme durumlarını kolaylaştırdığını göstermektedir. Ayrıca grup ortamı rekabeti artırmaktadır.

Grubun İnsana en önemli etkilerinden birisi "grup arzusuna uyumdur". Bir grupta gruptaki insanların bir örnek davranma eğiliminde olduğu gözlenmiştir. Herhangi bir grupta olduğu gibi. üyelerin gruplarında da üyeler benzer davranışlar gösterirler. Bu. ortak tavır ve hareketlerde, giyimde, dinlenen müziğin türünde ve konuşmada da gözlenebilir. Sosyalleşmenin itici gücü. grup arzusuna uyumdur. Gruptan bireylere adeta "bizim gibi ol" mesajı gitmektedir.

Her grubun kendine has bir sosyal havası vardır. Üyelerden oluşan arkadaş gruplarında zamanla ve arkadaşlık ilişkilerinin artması ile bütünlük duygusu artabilir. Bu gruplardaki birbirlerine bağlılık bir bakıma "biz" duygusunu ortaya çıkarır ve bazen kendi

grubundan olmayan diğerlerini "başkaları" olarak niteleyip, dışlayabilir. Bu duygular gruplar arası zıtlaşmaları ve çatışmaları doğurur.

Bazı genç grupları dışarıya kapalı, kendi aralarında ilişki kuran, çoğunlukla çevresini etkisi altında tutan bir-iki gencin ön ayak olduğu gruplardır. Grup liderlerinin saldırganca davranış sergilemesi ve suça eğilimli olması durumunda gruptaki gençler suç oluşturacak davranışlar sergileyebilirler. Ergenlik dönemindeki birey, grubun etkisine her zamankinden daha açıktır.

Yalnızlık Duygusu

Yalnızlık ergenlikte veya hayatın daha sonraki dönemlerinde görülen bir duygudur. Ergenler etraflarında samimi olacakları bir sosyal grubun desteğine ihtiyaç duyduklarında buna cevap verecek birilerine sahip değillerse veya başkaları ile uygun sosyal ilişkiler kurma olgunluğuna sahip olmadıkları için bunu yapamıyorlarsa, yalnızlık duyarlar. Yalnızlık duygusu bireyin sosyal yeteneği yanında benlik değerine ve cinsiyetine de bağlıdır. Yalnızlık duygusu çekenler kendi ana-babaları ile sönük ilişki içindedirler. Onlarla olan ilişkileri olumsuz olmuştur veya reddedilmişlerdir. Anne-babadan birinin veya her ikisinin veya bir yakınının kaybı da yalnızlık hissi doğurabilir. Yalnızlık hissi duyanlar daha düşük benlik değerine sahip olabilirler, aynı zamanda başkaları ile sosyal ilişki kurma konusunda eksikleri olabilir.

İki tür yalnızlıktan söz edilmektedir, duygusal yalıtım ve sosyal yalıtım. Duygusal yalıtım içsel dünyanın bir çeşit boşluğudur. Çok yakın ve mahrem ilişki kuracak karşı cinsten birinin yokluğundan duyulan yalnızlıktır. Sosyal yalıtım bir gruba katılmaktan veya bir topluma girmekten mahrum olma bireyde uzaklaştırılmış M- ililmiş olma duygusu doğurabilir. Bileyin bu dünyanın karşısında ı anı sıkılır veya huzursuz olur (Santrock. 1993: 359). Herhangi bir nedenle ken di grubundan ayrılan genç başkalarının yanında sosyal olarak yalıtılmış olmanın sıkıntıını yaşar. Yakın ve samimi ilişkiler içinde bir arkadaşla sahip olmama da yalnızlık duygusunu artırmaktadır. Zorunlu nedenlerle çevre değiştirenler, yeni sosyal çevre oluşturana kadar yalnızlık hissederler. Sosyal ilişki kurmakta becerikli olmayanlar yeni çevrelerine uyum sağlamakta güçlük çekerler. Yalnızlık hissi duyanlar sosyal ihtiyaç ve arzularını değiştirerek veya sosyal ilişkilerini değiştirerek bu duyguların üstesinden gelebilirler. Bazıları içki içerek, bazıları ise çok çalışarak yalnızlıklarını unutmak isteyebilirler.

Boşanmanın Çocuğa Olan Etkileri

Evlilikte tarafların benzer aile yapısına ve geleneklere sahip olması, aynı ırk, din, mezhep ve toplumsal kesimden olması, yetiştirme şartlarında ve eğitimlerinde benzerlik olması anlaşma şartlarını artırır. Dünya görüşlerinin, hayattan beklentilerinin ve ahlak anlayışlarının benzeşmesi de tarafların anlaşma şanslarını artırmaktadır, öte yandan evlenmeye aday tarafların kişilikleri bakımından zıt özellikler göstermesi, birbirlerini tamamlamalarına veya telafi etmelerine yol açar ve böylece bir anlaşma zemini oluşur.

Evlilik öncesinde taraflann birbirlerini tanımadan acele karar vermeleri ailelerin baskısı, cinsel beraberlikteki anlaşmazlıklar ve maddi sıkıntılar gibi nedenler yüzünden aynlık olabilmektedir. Ayrıca eşlerin birbirlerinden olan beklentilerinden haberdar olmamaları, ama bu beklenti ve arzuların karşı tarafça bilindiğini varsaymaları da ayrılığa varan anlaşmazlıklar yaratabilir (Edmondson. 1988: 24).

Ayrılık sırasında çocukların yaşları büyük olduğu ölçüde aynlıfım nedenini anlayabilirler. Okulöncesi dönemdeki çocuklar, anne-babalannın boşanmalarının nedenlerini anlayamamaktadırlar. İlkokul çağındaki çocuklar anne-babalannın boşanmasında korku, kaygı ve üzüntü tepkileri göstermektedir. Çocuklar istenmeyecekleri, anne-babanın onları koruyamayacağı korkusuna kapılarak üzülmürlü (İMAğdın ve Temel. 1991: 36).

Ülkemizde boşanma, gelişmiş batı ülkelerine kıyasla azdır. Boşanmamı) genel nüfusa oranı on binde üç ile dört arasındadır. Boşanmaların yansından çoğu şehirlerde ve evliliğin ilk beş yılında ve çocuksuz ailelerde olmaktadır (Yörükoglu. 1984: 85). Okulöncesi çağda ve ilkokuldaki çocuklar aynlık sonrası bebeksi davranışlar göstere-tek kaybetüklerini zannettikleri ilgiyi tekrar yakalamaya çalışırlar. Ayrılık sonrası beslenme ve uyku bozuklukları görülebilir ve çocuk mutsuzluğunu açık şekilde belli eder. Boşanmış ailede çocukların önemli bir korkusu annenin yeniden evlenerek yabamı bir babanın ve gelmesidir Erkeklerin babanın kaybına neden olduğu için anneyi suçlayabilecekleri bildirilmektedir (Ekşi. MMK): M«I|

Boşanma sırasında çocuğun velayetinin kime verileceği, boşanmadan sonra ortaya çıkacak yeni durumun ne olacağı çocuklar için kaygı yaratan bir durumdur.

Çocuğunu belli aralıklarla gören ayrılmış eş. genellikle baba, çocuğuna karşı daha tavizkâr davranıp onu hediyelere boğabilir. Bu durumda çocuk kendisine daha hoşgörölü davranan tarafa karşı daha sempati ile yaklaşacaktır. Bazı hallerde çocuğun beraber yaşadığı taraf -genellikle anne- ayrıldığı eşini çocuğuna kötülemekte ve çocuk da babasına karşı önyargılı olarak yetişebilmektedir. Boşanmadan sonra bazı durumlarda baba çocukları ile ilişkisini ya tamamen ko-partmakta veya çok seyrek görüşmektedir. Babanın bu ilgisizliğinin nedenini kavrayamayan ergen, terk edilmiş olmanın acısını hissetmektedir.

Boşanmış ailede yetişen çocuk ve ergenler karşı cinsle ilgili özdeşim kuracakları modellerden yoksun olmadan dolayı cinsel kimlik geliştirmede bocalama yaşayabilirler.

Ergenlik öncesinde ve ergenlikte anne-babanın boşanması gençte suçluluk duygusu doğurabilir. Boşanmaya kendisinin neden olduğu düşüncesi çoğu kez anne ve babanın ergene yönelttikleri suçlamalardan kaynaklanır. Boşanmış ailelerden gelen ergenler anne-babalarının ayrı olduğunu, en yakın arkadaşlarından dahi saklamakta ve bunun bilinmesini istememektedir. Aile birliğinin bozulması ergeni derinden etkilese de ev dışında arkadaşları ile daha çok vakit geçirerek ve yeni uğraşlar edinerek ayrılığın etkisinde daha az kalabilirler.

Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin yeniden evlenmesi çocukların yeni ebeveynine uyumunu gerektirir. Çocukların aileye girecek yeni bireyi kabul etmeleri için anne veya babaları tarafından hazırlanmaları ve üvey anne veya babanın üvey çocuklarına karşı olumlu tutumu, onların yeni duruma uyumunu kolaylaştıracaktır.

Ergen ve Önceki Kuşak Arasında Çatışma

Kuşaklar veya nesiller arasındaki anlaşmazlık, zamanımıza has değildir. Eski çağlardan bu yana gençlerle anne-babaları arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar çıkmıştır. Bir kuşak veya bir nesil demek, anne-baba ile çocukları arasındaki yaş farkı demektir. Bu da yaklaşık 25 yıllık bir zaman dilimidir.

Ülkemizde, toplumun her kesiminde çok hızlı bir gelişme ve değişmeyi gözlemleyiz. Bu değişimle beraber toplumumuzda yerleşik değerler, eski toparlayıcılıklarını yitirmektedir. TV ve yazılı basının, genel değer yargılarının değişmesindeki rolü çok önemlidir. Bu hızlı değişim, daha çok köy kesiminden büyük şehirlere gelen gençler üzerinde belirgindir. Köy hayatında kişiler arası ilişkinin yakın ve samimi oluşu, ahlaki ve ilmi değerlerin daha etkili ve topluluğu birleştiren oluşu, buna karşılık daha geniş ve değişik bir yapıya sahip büyük şehirlerde insan ilişkilerinin köydeki kadar sıcak olmaması, hemşehrilik bağının daha zayıf olması, dini, ahlaki ve toplumsal değer yargılarının köye oranla daha az etkili oluşu, özellikle gençler üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Daha önce, aile ve yakın çevre tarafından benimsenilmiş değerlerle, şehirdeki yeni çevrenin değerleri arasında fark vardır ve genç hangi değer hükümlerine ne ölçüde uyacağını veya uymayacağını kestirememektedir. Yetişkin toplumu ile farklı değerlere sahip olma, başlı başına bir uyumsuzluk ve çatışma nedenidir.

Gençlik dönemi bir bakıma kimlik arama, kendini ispatlama, bağımsızlık kazanma evresidir. Bu kimliğini kazanma çabası içindeki genç, yetişkinden arzu ettiği güveni göremezse huzursuz olur. Aslında anne-baba ve diğer yetişkinler, gençlerin neleri yapıp neleri yapamayacakları konusunda görüş birliğinde değillerdir.

Gençlerin bir kuşak önceki yetişkin topluma girmesini, bağımsız olmasını ve kendine has bir kimlik elde etmesini önleyen önemli bir engel de onların ekonomik olarak bağımsız olmamasıdır. Kendi hayatını devam ettirmek için gerekli parayı kazanamama, gencin bağımsız bir kişilik geliştirmesine engel olabilir. Eğitim döneminin uzaması, gençlerin bir an önce hayata atılıp sorumluluk almasını ve yetişkin safına geçmesini geciktirdiği için, gençler açısından bir huzursuzluk nedeni olabilir. Öğrenimi boyunca çalışmayan, üretici olmaktan anne ve babasının harçlıkları ile geçinmek durumunda kalan öğrenciler bunun ezikliğini duyarlar. Genellikle ülkemizdeki gencin anne-babası ve yakın çevresindekilere oranla daha çok okumuş olması aile içindeki kuşakların farklı kültüre ve anlayışa sahip olmasına ve hatta farklı dil kullanmasına yol açtığı için kuşak çalışmasına zemin olabilir (Yörükoglu, 1985:210).

Zamanımızdaki süratli gelişme ve bilgilendirme araçları arasındaki zamanı kısaltmıştır. Değişen çevre ve yeni şartları karşısında yeni davranışlar öğrenme konusunda genç nesiller,

blı kuşak Om ekilen oranla daha ataktırlar. Bu durumda gençler ve yetişkinin yaşadıkları ortak çevreye aynı oranda uyum gösteremez.

Her öğrenilen bilgi, kişide yeni birtakım davranış değişikliklerini* neden olmaktadır. Gençler bu tür bilgileri bir önceki kuşaklara daha çabuk ve kolay öğrendiklerinden, bu yeni bilgiler ve dolayısıyla yeni (kıvranımlar öğrenme kuşakları arasında farklılaşmaya neden olur. Önceki kuşakların gençlik dönemine karşı duydukları özlem, buna karşılık gençlerin de kendilerinden daha üstün bir dünyada bulunan yetişkinlere karşı duydukları Özlem, gençler ve yetişkinler arasında bir çatışma yaratabilir (Tezcan, 1981: 39-43). Anne ve babanın baskı yapması, çocuklarına söz hakkı vermemesi, onların bağımsızlık işleklerini arlarını*. Anne-babanın olumsuz tutumları gençlerde İslen ıııeyen duygusal birikimlere yol açar.

Lise son sınıfta okuyan gençler üzerinde yaptığımız araştırmada, en çok aşağıdaki konularda anne-babaları ile çatışmaya girdikleri saptanmıştır (Kulaksızoglu. 1985: 194-195);

Anne-babası tarafından eleştirilmek,

Sağlık durumları ile çok ilgilenilmesi,

3- Evde temizlik konusunda titiz davranılması. 4. Bir konunun çok uzatılması, 5- Aşın şekilde nasihat edilmesi,

Üstlerine çok düşülmesi.

Anne-babanın onu anlamaması,

Akşamları eve geç gelmeye izin verilmemesi.

Evde azarlanması,

Anne-babasının her şeyini öğrenmek istemesi,

Anne-babası tarafından dağınık olduğunun söylenmesi,

Okuldaki ders başarısının tenkit edilmesi,

Ailesinin ona baskı yapması.

Anne-babasının yanında tartışması.

Ayrıca alt ekonomik seviyedeki ergenler için "evdeki işlerin zamanında yapılmaması" ve "anne-babasının yeterince bilgili olmamaları" çatışma konusu olmaktadır.

Anne açısından bakıldığında, gencin radyoyu veya teybi çok açmasını ve fazla TV seyretmesini onunla çatışma yaratan bir neden olarak ileri sürmektedirler. Babalar genel olarak ergen yaştaki çocuklarının yaptıkları ile ilgili olarak onlarla çatışmaya düşmediklerini belirtmişlerdir. Bu, ergenlik çağındaki çocukların babaları ile sürtüşme yaratabilecek davranışlardan kaçınması ile açıklanabilir (Kulaksızoglu, 1985; 196). i

Tan (1974: 301-308). ergenlerin anne-babaları ile en önemli sorun alanları konusundaki çalışmasında okul ve ders çalışına, arkadaş ilişkileri, gezme ve izin. oyun ve

boş zaman faaliyeti, giyim ve süslenme konularını ergenin anne ve babası ile aralarındaki en önemli sorun alanları olarak görmektedir.

Yaşlıları 14 ile 19 arasında değişen kız-erkek 357 lise öğrencisi üzerinde yapılan başka bir araştırmada ergenler ile anne-babaları arasında en çok çatışmanın onların arkadaşları ile ne yaptığını bilmek istemesi yüzünden ortaya çıktığı bildirilmiştir. Sağlık konusundaki çatışma da ilk sıralarda yer almaktadır (Oktay, 1985: 90),

Ergenin anne-babası ile aralarında bir nesil farkı olduğu, bu yaş farkı yüzünden çatışmaların çıktığı düşüncesi de savunulmaktadır. Aslında ergenler anne-babaları ile arkadaşları ile olduğundan daha çok benzer yanlara sahiptir ve çoğu önemli konu hakkında aynı düşünceleri taşımaktadırlar. Ergenler önemli konular hakkında anne babalarının tavsiyelerini ilgisizlikten dolayı başarmakla, ilgisizlikten dolayı müzik dinlenileceği ve ilgisizlikten dolayı (»i ilgisizlik konularda da aynı anlatımları diğeri olan onları ilgilendirir.

BİT ergenin kendisi yetecek bir yetişkin haline gelmesi için ergenin ailesi ile ilişkisinin değişmesi gerekmektedir. Buluşun başlaması ile ergene verilen serbestlik ve sorumluluk da artırılmalıdır. Anne aile içinde daha etkin bir rol oynadığı için, kızlar ve erkekler anneleri ile babalarından daha çok çatışmaya girmektedirler.

Okul ve Ergen

Okul. öğrenciler için yeni bilgiler öğrendiği ve eğitildiği bir yer olduğu kadar, insan ilişkileri ile ilgili becerilerini geliştirecekleri bir ortamdır da. Okul sosyalleşme için âdeta bir deney yeridir (Stanley. 1962: 399). Öğrenciler okulda arkadaşları tarafından onaylanan davranışları benimser ve tekrarlar. Aynı zamanda başkalarının dikkatini çeken davranışlar genç tarafından benimsenir, ilköğretim ve ortaöğretim boyunca bir çocuk yaklaşık on bir yıl sosyal ilişkiler kurabileceği bir çevrede yaşar. Ailede ve okulda çocuk, yetişkinlerle kurduğu ilişkide belirli bir kontrol altında bulunur. Ergenin okulda öğretmenlerle ilişkilerindeki davranışları biçimlenmiştir. Öğretmenlere nasıl, ne şekilde davranacağı belirli bir biçimde yapılandırılmıştır. Öğretmen-öğrenci arasındaki ilişki biçimi öğrencinin yaşına, ailesinin bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeye, öğrencinin zekâsına ve okul başarısına bağlı olarak değişebilir.

Öğretmenin öğrenciye yönelik davranışları da öğretmen-öğrenci ilişkisinin biçimini belirler. Öğretmenlerin tutumları ve davranışlarının öğrenciye değer veren, onu peşin şekilde yargılamadan olumlu bir insan olarak ele alan, ona karşı samimi ve dürüst olarak davranan ve onunla duygudaşlık (empatik anlayış) kurabilen özellikler taşıması son derece önemlidir (Kılıççı, 1989: 137). Öğrenciler okulda öğretmenlerinin gösterdikleri sosyal tavırları örnek alırlar ve kendilerine yönelik öğretmen davranışlarının etkisinde kalırlar. Dünyanın her yerinde okullar öğrencilerinden belirli kurallara uymasını ister. Öğrenciden beklenen davranışlar, gençlerin yetişkinlere nasıl davranması gerektiği ile ilgili kültürel normlardan etkilenir. Bu sosyal kuralların öğrencilere açıklanarak onlardan kurula uymayı beklemek, baskı ve zorlamaya dayalı uygulamalardan daha iyi sonuç verir. Öğrenciler öğretmenlere saygı gösterdikleri gibi. öğretmenlerin de kendilerine saygılı davranmasını beklemektedirler.

Ergenin Sosyal Gelişimi ile İlgili İhtiyaçları ve Kaygıları

İtir grubu ait olma duygusu sosyal gelişme için Önemli bir duygudur. Ergen de bir grubun üyesi olmak ister. Bu bir spor kulübü, siyasi amaçlı bir örgüt veya mahalledeki arkadaşlarından oluşan bir grup Olabilir. Girmek istediği çevre tarafından benimsenmemek genç İrin ı/ünlü kaynacıdır

Konuşmak veya "çene çalmak", ergenlik çağında oldukça önemli bir davranış biçimidir. 15-20 yaş grubundaki gençler değişik mekânlarda bir araya gelerek saatlerce konuşabilirler. Konuşma konusu karşı cins veya spordur. Daha çok erkek gençler bir araya gelir. Bu gençlik çağına has bir davranış biçimidir. Bazı gençlerin bu tür arkadaş toplantılarında kenarda kaldıkları gözlenir. Arkadaşları İle tartışmaya katılamaz veya katıldığında fikri dinlenmez. Bu gençler muhtemelen bir güvensizlik nedeni ile veya bir iç çatışma yüzünden yeterince kendilerini ifade edememektedirler. Bu gençlerin anne-baba ve eğitimciler tarafından gözlenmeleri ve sorunlarına eğilmeleri gerekir.

Yeni tanışmalar, tanımadığı insanlar arasında olma, karşı cinsten insanların olduğu bir gruba girme, grup İçinde konuşmak zorunda olma genci beye can landırır. Heyecanlandığında, yüzü kızarır ve kendini tam olarak İfade edemez. Bazen sırf yüzünün kızarmasını istemediği için grupla konuşmaktan kaçınır. Bu nedenle liselerde sınıfta konuşmaktan, derse kalkmaktan, sözlü sınavı olmaktan çekinen gençler çoktur. Heyecanlar dengelenemediği İçin kan basıncında ani yükselmeler olmakta, bu da yüz kızarmasına yol açmaktadır. Bu, zamanla azalmaktadır. Uygun nefes alma ve kasları gevşetmeyi öğrenerek, başatmek mümkündür.

Güvendiği bir arkadaşının olmaması, arkadaşları tarafından yanlış tanınmak, hakkında olumsuz düşünüldüğünü zannetmek, gençler arasında sürtüşmelere yol açar. Akranlarla ve yetişkinlerle olan ilişkilerinde bozukluk genci üzer.

Ergenlik dönemindeki genç. tutum ve davranışlarını örnek alacağı, kendisini onlarla özdeşleştireceği uygun bireylere İhtiyaç duyar. Modelin kişiliği sosyal gelişme açısından önemlidir. Bu ergen İçin en etkili örnekler kendi anne ve babasıdır. Erkek çocuğun baba ile. kız çocuğun anne İle özdeşlik kurabilmesi gerekir. Anne ve babanın ev içi rolle-rindeki aksaklıklar ergenin uygun olmayan modelleri gözlemelerine yol açar. bu da ergenin gelişiminde aksamalara neden olabilir.

AHLAKİ GELİŞME

Ahlak İyi ve doğru davranışlar bütünüdür ve insanların uymakla sorumlu oldukları davranışlar ve kurallardır. Hangi davranışın iyi olup olmadığı konusunda kişiden kişiye ve toplumdan topluma değişen yargılar vardır. Herkesin kendine göre bir ahlak anlayışı olduğu gibi. ahlaklı davranış anlayışı tarihin çeşitli dönemlerinde de değişmiştir. Ahlakla ilgili genel bir anlaşmanın. İyi ve kötü davranışın ne olduğu konusunda herkesin ortak olduğu bir temel olmadığına İşaret edilmesine

karşılık (Heimsoeth, 1978: 14,48 Akarsu. 1970: 1,4) ahlak İlkelerinin

değişmeye ıllak değeri ılladığı gibi de M.İVİ mı ılageliul.l n

Ahlak ilkeleri adalel ve eşitlik ile gelişmeyen, adil olan İnsanların üzerinde ortak olarak birleşebilecekleri genel soyul İlkelerdir. Ahlak kuralları adalet ve eşitliğe dayalı olan kurallardır. İnsanlar arasında ahlaki değerlendirmeler ve ahlaki seviye bakımından farklar olmakla beraber bütün insanların birleşebilecekleri adalet ilkelerine dayalı ortak değerler de vardır.

Anne-babanın ve öğretmenin gencin kişilik ve ahlaki gelişimi hakkında bilgi sahibi olması, iki neslin arasındaki çahşmayı azaltacaktır.

Ahlak Eğitimi

Bireyler arasındaki ahlaki gelişim farkı eğitim yolu ile azaltılabilir, insanlar ahlaki bakımdan bir üst seviyeye geçme konusunda güdülen-dfrlleblırlr. Genel geçer ahlaki kurallar ve ilkeler bakımından eğitim almalan İnsanların daha üst seviyeli ahlaki değerleri tanımalarına zemin hazırlayacaktır. Bireyin içinde yetiştiği ve yaşadığı toplumun adalet anlayışı ile, ahlak gelişimi arasında ilişki bulunmaktadır. Eşitlikçi ve âdil bir çevrede yetişen insanlar kendi değerler sistemini sorgulayabilir ve bunları eleştirebilirlerse. bunları yeniden yapılandırabilirler ve ahlaki bakımdan gelişmeleri mümkün olabilir (Çileli. 1987:280).

Aynı mesleği yürüten bireylerin meslektaşları arasında ortak bir tutum ve davranış birliği sağlamaya yönelik kurallar oluşturmaları. onların ortak bir mesleki kimlikte buluşmalarını kolaylaştıracağı gibi, meslek mensuplarının davranışlarını da düzenleyecektir. Aynı mesleği yapanların benzer tutum ve ahlaki yargılar geliştirmeleri ahlak eğitimi de sağlayabilir. Böylelikle bireyler ahlaki değerler üzerinde düşünerek bunları düzenleyebilir (Kulaksızoglu, 1995: 185). Eğilimin nihai amacı da ahlaklı insanlar yetiştirmek olmalıdır.

Ahlaklı Davranışın Ortaya Çıkışı

Psikolojide ahlaklı davranışın ortaya çıkışı ile ilgili üç temel kuramı vardır. Bunlar psikoanalitik kuram, öğrenme kuramı ve zihinsel ahlak gelişimi kuramıdır. Zihinsel ahlak gelişimi kuramında J. Piaget ve L. Kohlberg ahlaklı davranışın zihinsel gelişme ve yaşla olgunlaştı gını ileri sürmektedirler.

Piaget'e göre işlemöncesi dönemdeki çocuk suç işleyeninin niyetini dikkate almadan, suçlu hakkındaki yargıların suçun maddi sonuçlarına göre vermektedir. Bu dönemdeki çocuk ceza ile suçun niteliği arasında bağlantı kurmamakta, ceza daha çok suça karşı bir Ödetme gibi ıısterilmektedir. Cezanın acı vermesi onun âdil bir ceza olmasının öl-< usu gibi görülmektedir, işlemöncesi dönemdeki çocuklar için yetişkinler hala yapmayan insanlar olduklarından, onların verdikleri cezaları da âdil olarak düşünmektedirler (VVright ve Croxcn. 1989: 294-295). Bu dönemdeki çocuklar için kurallar üstün bir güç biralından konulan, tartışılmaz İlkelerdir. Somut işlemler dönemindeki çocuk

oyun kurallarını kesin, değişmeyen ilkeler olarak görmez, istenildiğinde ve herkes aynı görüşü paylaştığında kuralın değişebileceğini kabul eder. Piaget'e göre yaş büyüdükçe ahlaki yargılarda olgunlaşma olmakla ve olumsuz bir davranış sergileyen

bireyin bu davranışı niyetine göre değerlendirilmektedir. Başkalarına zarar vermek için yapılan bir davranış, hata sonucu yapılan bir olumsuz davranıştan daha kötü olarak değerlendirilmeye başlanır (Wright ve Croxen. 1989: 296).

Piaget'e göre çocukta ahlaki yargı, yetişkinlerin çocuk üzerindeki kontrolü tarafından da etkilenmektedir ve buna göre çocukta demokratik davranma, işbirliğine ve otoriter kısıtlamalara dayalı iki ayrı ahlaki yargı ortaya çıkmaktadır (Wright ve Croxen. 1989: 297, 303).

Anne-babanın ve diğer yetişkinlerin otoriter kısıtlamaların sonucu çocukta görülen ahlaki yargıya Baskı Ahlakı, demokratik davranma ve işbirliğine dayalı tutum sonucu çocukta gerçekleşen ahlaki yargıya Otonomi Ahlakı ismi verilebilir. Baskı ahlakı sahibi birey kurala otoritenin zoru ile uymaktadır, doğru davranmanın nedeni cezadan kaçınmaktır. Baskı unsuru kalktığında kural da çığnenebilir. Kurala niçin uyulması gerektiği konusunda akıl yürütme ve bir iç hesaplaşma yoktur. Otonomi ahlakı taşıyan insanlar kendiliklerinden kurala uyarlar, kurala neden uymaları gerektiğini bilirler, bu yüzden onu iç-selleştirmişlerdir. Bir baskı unsuru olmadan da kurala uyan otonomi ahlakı sahibi insan, bir bakıma vicdanının sesini dinlemekte ve onu kendi "polis" yerine koymaktadır. Demokratik ve eşitlikçi tutumla yetiştirilen bireyler daha çok otonomi ahlakı geliştirme eğilimindedirler. Aşırı baskı ve otorite altında yetişenlerde de baskı ahlakı benzeri ahlaki hüküm ve yargıların oluşması çok muhtemel görünmektedir.

Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramı

Kohlberg bireyin ahlaki bakımdan gelişmesini incelemek üzere bir grup deneye çelişkiye düşecekleri belirli durumlar içeren kısa bir hikâye sunmuştur. Kohlberg'in deneklere sunduğu hikâye şöyledir:

Heinz isminde bir adamın karısı çok hastadır. Doktorlar aynı şehirde yaşayan başka bir doktorun icat ettiği bir ilacın Heinz'in kansı-nı iyi edeceğini, aksi takdirde öleceğini söylerler. İlaç iki yüz dolara mal olduğu halde, sahibi küçük bir miktarı için iki bin dolar istemektedir. Adam ilacı satın alabilmek için tanıdıklarından borç para alır, ancak ilaç parasının yarısını bulabilir. İlacı satan doktora giderek, karısının ölmek üzere olduğunu, ilaç fiyatından indirim yapmasını veya kalan parayı sonra ödemeyi önerir. Doktor öneriyi geri çevirir. Heinz bunun üzerine doktorun muayenehanesine giderek ilacı çalar.

Bu hikâyeyi dinleyen denekler bu durum hakkında kendi yargılarını ileri sürerken, Kohlberg ve arkadaşları onların verdikleri cevapların dayandığı temel varsayımları inceleyerek, belirli seviyeleri ayırmıştır (Wright ve Croxen. 1989: 301).

L. Kohlberg. İnsanların ahlaki bakımdan bir gelişme içinde olduğunu, bu gelişmenin yaş ve zihni olgunluğa bağlı olarak aşama aşama gerçekleştiğini belirlemektedir. Ahlaki gelişme. Piaget'in zihinsel gelişim basamakları gibi, Erikson'un kişilik gelişmesi aşamaları gibi aşamalar halinde gerçekleşmektedir. Kohlberg. altı aşama belirlemiştir. Bu altı aşama üç temel aşamada ele alınabilir. Her aşamada iki alt evre vardır.

Ahlaki gelişim basamakları (aşamaları) belirli bir sırada oluşmakta ve her aşama bir öncekinden farklılık göstermektedir ve genel olarak yaşla ve zihinsel olgunlukla ilgilidirler.

Bu aşamalar ve her aşamadaki insanların ahlaki tutum ve yargıları aşağıdaki gibidir:

1. Gelenek öncesi Aşama

1. Bağımlı Evre

Kendi benliği ile ilgilidir. Gücü kendinden çok olan otoriteye boyun eğme ve cezalandırılmaktan korkma en tipik Özelliğidir. Doğru davranışın Ölçütü ceza ile sonuçlanacak kuralların çiğnenmesinden sakınmaktır. Doğruya ulaşma nedeni cezadan kaçma ve otoritenin isteğidir. Kurala ve otoritenin isteklerine körü körüne bağlı kalma doğru davranış olarak görülür. Bu aşamadaki birey kendisinin merkezi olduğu bir dünyada yaşıyor gibidir. İyi davranış bireyin istediği ve hoşuna giden davranıştır. Başkalarının da ilgileri ve ihtiyaçları olabileceğini düşünmez. Onların ihtiyaçları ile ilgili değildir. Bu aşamadaki birey için davranışın sonuçları onun iyi veya kötü olduğunu belirler. Az zarar veren davranış, çok zarar verenden daha iyidir. İki bardak kıran, bir bardak kırana göre daha kötü bir iş yapmıştır. Bu evredeki biri için Önemli olan başının derde ginnemesidir.

2. Bireycilik ve Çıkara Dayalı Alış-Veriş Evresi

Etrafındaki diğer insanlarla tek yönlü bir İlişki içindedir. Bu aşamada da temel arzu, bireyin kendi ihtiyaçlarının tatmin edilmesidir. Doğru davranış, ihtiyaçlarını karşıladığı sürece kurallara uymaktır. Bireyler arasında ihtiyaca dayalı alış-veriş yapılabilir. Çıkarlar gelişse de herkes kendi çıkarını korumayı amaçlar. Her şey karşılıklıdır. Doğru davranış kişinin İhtiyacını tatmin eden davranıştır. Gelenek (İncisi düzeye ait ahlaki tutum ve yargılar 9 yaşma kadar olan çocuklarda ve bazı yetişkinlerde görülür.

II. Geleneksel Aşama

3. Karşılıklı Kişilerarası Beklentiler. Bağlılık ve Kişilerarası Uyum Aşaması

İlişki aşamadaki birey grupla ilgilenir ve grup normlarına uyum aşamasıdır. Doğru olmak, başkaları ile ilgilenmek, iyi olmak, sadık

ve güvenilir olmaktır. Grubun beklentileri ve kuralları doğrultusunda davranmak gerekir. İyi olmak, başkalarını memnun eden. onlara yardımcı olan davranıştır. Bu aşamada insan davranışları hareketlerinin sonuçlarına göre değil, niyete göre değerlendirilir. Başkalarını sevmemek ve onaylanmamak kaçınılması gereken bir davranış biçimidir (Vright ve Croxen. 1989: 303).

4. Sosyal Sistem ve Vicdan Aşaması

Bu evrede birey, toplumdan gelen görev ve kuralları kabul eder. toplumun haklarını korumayı amaçlar. Doğru davranış toplumun ve grubun refahı doğrultusunda

davranmaktır. Başkalarının beklentilerine saygı duymak, bağlı olduğu kurum, grup veya topluma katkıda bulunmak bu ahlaki seviyedeki bireyin doğru davranma ölçütüdür. Bu düzeyde sosyal düzeni korumak ve toplum düzeyini korumak önemlidir. Otoriteye saygı göstermek ve onun vereceği eczadan sakınmak gerekir. İkinci düzeyin üçüncü ve dördüncü evreleri 9 ile 15 yaş arasındaki çocuğun ve birçok yetişkinin ahlaki yargısını belirler.

III. Gelenek Ötesi, Prensiplere Dayalı Düzey

5. Sosyal Anlaşma, Yararlılık ve Bireysel Haklar Evresi

Bu evredeki bireyin toplumun üstünde bir bakış açısı vardır. Kanunlara, sosyal bir anlaşma olarak çoğunluğun haklarını koruyacağı için uyulur. Gerekğinde kanunlar değiştirilebilir. Grubun kanunları ile çelişse de. toplumun temel hak ve değerlerini korumak bu devrenin temel özelliklerindendir. Topluma yararı olacaksa, yasaların değiştirilebileceğine inanır. Başkalarının haklarını çiğnemekten kaçınır.

Bu evrelere ait ahlaki yargılara çok az yetişkinin erişebileceği, bunun da 20 yaş civarında kazanılabileceği belirtilmektedir (Çileli. 1986: 61).

6. Evrensel Ahlaki Prensipler Evresi

Bütün insanlığın uyması gereken ahlaki prensiplere göre davranmaya yönelirler. İnsan haklarına, insan onuruna saygılı davranılması gerektiğini düşünürler, insanlar araç değil, amaçlılar. Ahlaki prensipler, kurallardan farklıdır. Kurallar özeldir, ahlaki prensipler geneldir. En önemli ahlaki prensip adalet, eşitlik ve başka insanların haklarını korumaktır. Bu prensipler herhangi bir yasadan daha önemlidir (Sprinthall ve Sprinthall. 1977:241). insanların çok azının bu ahlaki yargıya ulaşabildikleri, filozofların, bilge kişilerin ve büyük din adamlarının bu seviyede düşünebildikleri bildirilmektedir (Çileli, 1987: 272. 277).

Kaynaklar:

Akarsu. Bcdia. Afiak öğretileri!. Mutluluk Ahlakı (Edaimonism). istanbul: 1.0. Edebiyat Fakültesi Yayını. 1970.

Akay. Nuray. "Lise Öğrencilerine İlişkin Bazı Niteliklerin Sosyal ve Kişisel Uyum Düzeylerine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosval Bilimler Enstitüsü. 1990.

Balabanh. Fatma, "öğretmen Liselerinde Okuyan öğrencilerin Kişisel vc Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler EnsUtüsü, 1990.

Akbag. Müge. "Uscll Ergenlerin Anne-Baba Tulumlarını Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, istanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1994.

İlloch. Sldney. Psikolcrapilrc Giriş (Çev. Engin Eker). İstanbul: Ccrruhpasn Yayın Bİrligl-Tas Kitapçılık. 1989.

Curtis. L. Russel. "Adolescence Orlentatlons Tovvard Parents and Pcers: Varia-tlons By Sex, Agc and Socloeconomlc Status". Adolescence. Vol. X. No: 40 Winter. New York. 1975.

Çileli. Meral. "Ergenlikle Ahlak Gelişimi". Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). An kara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1987.

Edmondson. Daisy. "Evlilikten Neler Bekliyorsunuz". Yaşadıkça Eğitim Dertlisi Sayı: 4. Ocak. Şubat 1988.

Ekşi. Aysel. Çocuk, Genç ve Anne Babalar, istanbul: Bilgi Yayınevi. 1990.

Haley. Jay. /telisim, Psikolojik Sonmlar ve Psikoterapi (Çev. Ali Uzun öz), Anka ra; Çark Kitabevl, 1988.

Ik-lmsoclh. Heinz. Ahlak Denen Bilmece (Çev. N. Uygur), istanbul: 1.0. I<l< M yat Fak. Yayın. 1978.

Ilortaçsu. Nuran. İnsan İlişkileri. Ankara: O.D.T.Ü..Tarihsiz.

Kılıççı. Yedigâr. Okulda Ruh Sağlığı. Ankara: Şalak Ofset-Tİpo Mutlum ılık 1989.

Koptagel. Günsel. "Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile." Aite «■ Çaruk. Sayı 1. 1981.

Kulaksızoglu, Adnan. "Öğretmenlik Mesleğinin Ahlak tikeleri Konuşundu Bli Deneme". M.Ö, Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 7, 1995.

Kulaksızoglu, Adnan. "Ergen-Aİle Çatışnıalan ile Annenin Tutumları Ansında kl İlişki ve Ergenin Problemleri", Basılmamış Doktora Tezi. istanbul: 1.0, Edebiyat Fakültesi. 1985.

M.ıgden. D. vc Temel. F. "Anne-Babası Boşanmış vc Bosanmamış olan 7-9 Ya» Çocuklarının Okul Başanlan Arasındaki Farklann İncelenmesi". Eğitim ps Bilim Dergisi. Sayı: 80. Nisan 1981.

Mıısscn. P. Tru- I'M/c/totopfcal Development oj Chttd. Nrw Jrrsey: Prrııllı r Hail İm LB73.

Oktay, Füsun. -Lise Öğrencisi Ergenlerin Algılamaları Açısından Kuşak Çatış-ması-. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Ünl. 1985.

Onur. Bekir. Gelişim Psikolojisi VeMsJcülüik. Yaşlılık. öiiun. Ankara: V Yayınlan. 1986.

Rozcn. B.C. "Soclal Class and Ihc Chlld's Percepllon of the Pareni". Reading in the Psychology ojPareni. Child Relattonshtp (Ed. G.R. Medİnnus). New York: John Vviley and Sons. Inc.. 1967.

Santrock. John W. Adolescence An Introduction. \Visconsin: Brown and Ben-marek Publishers. 1993.

Soyrr, M.K. "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal İçedflnüklük ve Dışadönüklük Kişilik özelliğinin Uyum Düzeylerine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.

Sprinthall. R.C., Sprinthall. N.A. Educational Psychology. California: Acldtson-Veslcy Publshing Company. 1977.

Stanlon. F.T. Dynamics of Adolescent Adjustlment. New York: The McMullan Company. 1962.

Tan. Hasan. "Ergenlerin Anne ve Babaları ile Olan En önemli Problem Alan la -n-l". Onuncu Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalış-maları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 1974.

Tezcan. Mahmut. Kuşaklar Çalışması. Ankara: Kadioflu Matbaası. 1981.

Tyerman. A. Humprey. M. "Dimcnsfons of Iht Family Emlronment in Adoles-cence." Januanj of Adolescence. Vol: 4 (4), London, 1981.

Varış. Katma. Ergenin Gelişimi. İstanbul: özgü Yayınevi. 1963.

Worsley. Peler (Ed.) Introducing Sociology. New York: Penguin Book. 1980,

Wrlnht. D. ve Croxen. M. (Çev. D. Ongen). "Ahlak Yargısının Gelişimi". A.Ü. Eğilim Dilimleri Dergisi. Cilt 22. Sayı: 1. 1989.

Yavuzer. Haluk. "Çocuğun Eğilimi ve Psiko Sosyal Gelişimi Açısından Ailenin Önemi". AÜEveÇocuk. Sayı: 1. 1981.

Yörükoflu. Alalay. Çocuk Ruh Sağlığı İstanbul: Türkiye İş Bankası Küllûr Ya-yınları. 1983.

Yörükoflu. Alalay. Aile ve Çocuk. Ankara: Aydın Kitabevi. 1984.

Yörükoflu. Alalay. Gendik Çağı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1985.

Zatmoğlu. Z. ve Büyükberber. Ç. "Adolesanlardaki Toplumsal Destek Algısı", İzmir: Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri. 1992.

Beşinci Bölüm

Ergenlikte Kişiliğin Gelişmesi

KİŞİLİĞİN TANIMI VE OLUŞMASI

Kişilik, bireyin sosyal ve psikolojik tepkilerinin tümüne verilen bir isimdir. Aynı zamanda bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerinden farklı kılan bütün ayıncı özellikleri onun kişiliğidir. Başka bir tanımda kişilik, bireyin sosyal, ahlaki, zihinsel ve fiziksel Özelliklerinin dinamik bir bütünleşme si olarak açıklanmaktadır (VVAİlstein. 1981: 208). Kişilik (şahsiyet) yukardaki tanımlardan da

anlaşıldığı gibi. insanın tüm özelliklerini İçeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Karakter, mizaç (huy), benlik ve kimlik gibi kavramlar da kişilikle ilgili olarak kullanılmaktadır. Karakter (seciye veya meşrep) kişiliğin ahlaki yönünü betimlemek için kullanılır. Huy veya mizaç kişiliğin duygusal yönünü açıklayan bir kavramdır. Benlik bireyin kendisi ile ilgili algılamalarından ve değer-lendirmelerinden oluşur. Kimlik ise zaman zaman benlik ve kişilik yerine de kullanılmaktadır ve "birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" olarak İfade edilebilir.

Ergenin kimliği, çocukluktan itibaren yapılan değişik özdeşimlerle yavaş yavaş gelişir. Ergenliğin başlangıcındaki çocukların kendi kimlikleri hakkında belirgin olmayan bazı imgeleri vardır. Ergenlik kimlik geliştirmede önemli bir dönemdir ve ergen "ben kimim?", "hangi hareket doğru?", "nasıl davranmalıyım?" sorularına cevap arar. Ergenlerin değer yargıları ve ahlaki standartlar, anne-babasının, akran-larının ve etraflarındaki yetişkinlerin değer yargıları ve ahlaki standartlarından etkilenir. Ergenler, çevrelerindeki insanların benzer görüşlerinin bir bileşimini yapmaya çalışırlar. Eğer ergenin dünya gö-MİŞÜ ve değerleri akranlarından ve etrafındaki diğer önemli kişilerin-kinden bariz biçimde fark Ulaşıyorsa o zaman ergen bir rol ve kimlik karışıklığı ile karşı karşıya kalmaktadır. Kimlik arayışı çok farklı biçimlerde çözülebilir. Bazı gençler, bir deneyim ve arayış dönemi geçirdikten sonra hayatta kendilerine bir hedef tayin ederler ve una ılıftı ilelelelele. İllı/ı eigenlele de kimlik karışıklığını hu. v.e,...ıııı.ı/ı.ıı

Genellikle anne-babalannın değer yargılarını olduğu gibi kabul ederler. Anne-babanın görüşlerine uygun yetişkin rolleri benimseyenlerin kimlikleri daha erken belirginleşmektedir. Ailenin veya toplumun değer yargılarını benimsemek istemeyenler uzun bir kimlik karışıklığı döneminden geçerek kendilerini bulmakta güçlük çekerler (Atkinson ve Diğerleri. 1990: 106). Kimlik karışıklığı Erikson'un kullandığı bir deyimdir.

Erikson'a göre İnsan hayatında kişilik gelişiminde ergenlik dönemi çok önemlidir. Ergenlikteki en önemli değişim "kimlik karışıklığı" olarak adlandırdığı değişimdir. Ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde kendisi ve kendi gerçek kimliği konusundaki kaygı ve arayışları onda ciddi sarsıntılara ve zaman zaman kendi üzerindeki denetimini kaybetmesine yol açabilir. Erikson'a göre ergenler yeni bir kimlik oluşturma mücadelesinde başkalarının gözündeki kendisi ile, kendi gözündeki kendisini karşılaştınlr. Önceden edindikleri rol ve becerilerini yeni durumla nasıl bütünleştirecekleri onlar için sorundur. Ergen çocukluktaki özdeşimlerini ve cinsel yönelimlerini, doğuştan getirilen yetenekler ve toplum tarafından sunulan olanaklarla bütünleştirir (Erikson. 1984: 27). Bu evrenin tehlikesi kimlik krizi veya kimlik karışıklığı olarak adlandırılmıştır.

Ergen, özellikle cinsel kimliğinin psikolojik olarak kabulü sürecinde kendi cinsel kimliğine yönelik kuşkular taşıyorsa, bu onda karmaşaya neden olabilir. İlk çocukluk yıllarında olumlu cinsel özdeşimler yapamamış ve cinsel kimliği konusunda şüpheleri olan gençlerin ergenlikte sahip oldukları biyolojik kimliği benimsemeleri ve buna uy-gun cinsel rolleri oynamalarında çatışmalar yaşamaları muhtemeldir.

Erikson'a göre çocukluk ve ergenliğin olumlu geçmesi, yetişkinliğe de yansıyacak ve bireyin sağlıklı bir yetişkin olarak yaşaması mümkün olacaktır.

Kimliğimizin oluşması çok sayıda değişkenin etkisine bağlı olarak gerçekleşir. Doğuştan getirdiğimiz genetik ve biyolojik özelliklerimizin dışındaki çevresel etkenleri de üç altı başlıkta İnceleyebiliriz. Böylelikle kişiliğimizi oluşturan özellikler şunlardır (Mussen. 1973: 47).

Genetik ve biyolojik etkenler,

Bireyin içinde yaşadığı kültürel etkenler,

Bireyin içinde bulunduğu sosyal sınıfa bağlı etkenler.

İçinde yaşanılan psikolojik ortalama bağlı etkenler.

Genetik ve Biyolojik Etkenlerin Kişilik Gelişimine Etkileri

Kişiliğin oluşmasında genetik mirasın ve çevrenin etkisini birbirinden ayırmak neredeyse imkânsızdır. Bununla beraber saldırganlık, sinirlilik, sosyal olma gibi bazı özelliklerin genetik yapıdan elkleıldığı saplanmışın

Tek yumurta İkizlerinde yapılan araştırmalar, ikizlerin birbirine kişiliğin değişik yüzleri yönünden ayrı yumurta ikizlerine göre daha fazla benzediği bulunmuştur. Bundan da kişilik özelliklerinin kalıtını yolu ile geçtiği anlaşılır. Ayrıca şizofreniler üzerinde yapılan incelemelerde tek yumurta ikizlerinden birinin şizofren olması halinde, diğeri % 86 oranında bu hastalığa yakalanıyor. Diğer kardeşler arasında bu oran %15'tir. Bu bilgiler bize genetik mirasın şahsiyet üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Mussen. 1973: 47).

Beden yapısı ve fiziksel görünüş, yüzün yapısı, boy ve ağırlık büyük oranda genetik olarak belirlenir. Vücut yapısı ve kişilik arasında anlamlı bir ilişki vardır. Fiziksel bakımdan kuvvetli olma çocuk ve gençler için başarı ve onur (prestij) kazandırmr. Bu özellikleri taşıyan çocuklarda olumlu bir benlik kavramı gelişir. Bunun yanı sıra zayıf, çelimsiz görünüşlü, yavaş gelişen bir vücuta sahip çocuklar kendilerini akranları ile karşılaştırdıklarında olumsuz benlik kavramı geliştirirler. Bu duygular kişilik gelişimini etkilemektedir.

Bunun yanı sıra bedensel gelişimi iyi olan. ama okul başarısı düşük olan çocuk ve gençlerin olumlu benlik kavramı geliştirmeleri güçtür. Okul basanları çok iyi zeki çocuklar vücutları çelimsiz de olsa olumlu benlik kavramı geliştirebilirler.

Genetik etkenler fiziksel özellikleri belirler, fiziksel özellikler de kişilik özelliklerini etkilemektedir. Anne-babanın, yetişkinlerin, çocuk ve gence olan davranışı onların fiziksel görünüşleri tarafından etkile nir. Ufak tefek, çelimsiz görünen çocuk ve gençlere onlar bağımsızlıktan yoksun, fazla yeteneği olmayan, hassas kişilermiş gibi davranır lar. Uzun boylu, kuvvetli ve sağlam görünüşlü çocuklara ve gençler ise, onlann daha olgun olduğu düşünülerek, daha yetlşkinmiş gihl davranılır. Onlann daha bağımsız ve yetenekli olduğu

düşünülür. Kı saca çocuğun ve gencin dış görünüşü ve fiziksel özellikleri onları karşı diğer insanların davranışlarını etkiler. Bunlar da kişilik gelişimi

üzerinde etki yaparlar.

Bilişsel gelişmenin büyük ölçüde doğumla getirdiğimiz zihinsel k.

pasl teye bağlı olduğu bilinmektedir. Kimlik (kişilik) gelişimi ile biliş sel gelişim arasında ilişki olduğunu ileri süren bazı görüşlere göre herkes soyut düşünce aşamasına ulaşamamaktadır. Soyut İşlemin dönemine ulaşan ergenler araştıncı. sorgulayan ve kuralın arkasında yalan mantıki nedeni anlamaya çalışan bir kimlik geliştirmekte, soyut düşünceye ulaşamayan ergenlerin de kendilerine verilen talimatlara daha kolay uyan ve tâbi bireyler olarak, bu özellikleri doğrultu-sunda bir kimlik geliştirdikleri belirtilmektedir.

"Kural Yönelimli" olarak adlandırılan bu tür kişilik özelliklerine sahip ergenlerin soyut düşünme yeteneklerinin az olduğu düşünül inektedir. Bırsa'da yapılan bir araştırmada 15 ve 17 yaşlarındaki ergenin kimlik gelişimini İle soyul düşünce yapılan arasındaki İle.

kileri incelenmiş ve kural yönelimli kişilik Özelliğinin artması ile soyut düşünce yeteneğinde azalma olduğu, kural yönelimliğin azalması ile ergende soyut düşünce yeteneğinin arttığı sonucuna varılmıştır (Özdemir, 1995: 64).

Kültürel Etkenlerin Kişilik Gelişimine Etkileri

Her toplumun diğerinden ayrı olan bir kültürü, düşünce ve hissetme özelliği, hedefi, tavır alışı vardır. Bireysel davranışlarımızın çoğunda yaşadığımız çevredeki hâkim kültürün yansıması vardır. Yemek yeme biçimi, temizlik alışkanlığı, giyim tarzı, dili kullanma ve konuşma biçimi, çalışma ve zamanı kullanma biçimi, dini inanışları-mız ve kalıp yargılarımız hep kültürümüzün etkisinde kalır.

Çocuk ve genç. içinde yaşadığı toplumun standartlarını benimser.

O standartlara ister istemez uyar. Toplumlarda ortak bir kültürden söz edilmekle beraber, o toplumun içinde, çeşitli yöresel ve dini faktörlere bağlı olarak gelişen çeşitli alt gruplar ve bu grupların da kendilerine has kültürleri vardır. Bunlar arasında da farklı standartlar vardır ve farklı şahsiyet özellikleri bu alt kültürlerin üyelerinde gözlenebilir.

Yirminci yüzyılda, şehir toplumlarında çocukluktan yetişkinliğe geçişte, sorunlar ortaya çıkmakta; gerginlikler, çatışmalar ve duygusal kırkılıklar başlamaktadır. Çağımızda bir ergen yetişkinliğe girerken kendi cinsiyet rolünü benimseme, bir mesleğe sahip olma. serbest ve bağımsız hareket edebilme gibi önemli gelişim görevlerinin üstesinden gelebilmelidir. Öte yandan hâlâ geleneksel tarzda yaşayan toplumlarda çocukluktan yetişkinliğe geçişte toplum, bireyi önceden hazırlar. Bu toplumlarda ergen, bir kimlik arayışına girmez. Ergenlik gerilim ve çatışmaların olduğu bir dönem değildir. Genç yetişkin safında daha kolay yer alır.

Toplumsal kültür daha çok aile (anne-baba) aracılığıyla yeni nesillere aktarıldığı için anne-baba tutumları ve bunun çocuk ve gençlere etkisini ayrıca incelemek gerekmektedir.

Kişilik Gelişiminde Sosyal Sınıflara Bağlı Etkenler

Birçok araştırma ergenin mensup olduğu sosyal sınıfın, onun tutumlarını ve değerlerini etkileyeceğini göstermiştir (Santrock. 1993: 302). Sosyal bilimlerdeki araştırmacılar toplumdaki bireyleri ekonomik seviyeleri, mesleki ve eğitim durumlarına bağlı olarak gruplara ayırma eğilimindedirler. Ayrılan bu "sosyal sınıflar" benzer mesleki, eğitimsel ve ekonomik özelliklere sahip insanların oluşturduğu gruptur.

İlkemiz gibi gelişmekte olan bir ülkede, her ne kadar toplumsal değişimin hızı yüksekse de ve ülkemiz bir kısım bireyler kısa sürede ekonomik olarak kalkınmış bir topluma ulaşılabilir. Ancak, Türkiye'de sosyal tabakalaşma vardır. Sosyal sınıf veya sosyal tabakalaşma kendi içiyle eşitsizlikler taşır. Genel olarak toplumdaki bireyler farklı eğitiminde, farklı mesleklerde ve farklı gelirlerdedir. Bu farklılıklar toplumdaki imkânları kontrol etmede, ayrıcalıkların kazanılmasında, resmi kurumları etkilemede kullanılabilir.

Araştırmacılar toplumu iki ile beş farklı sosyal sınıfa ayırabilir. İki sınıflı ayırmada toplum alt ve orta sınıfa veya sosyo-ekonomik seviyeye (SES) ayrılır. Alt sınıftaki bireyler işçilerdir. Mavi yakalı veya mavi önlüklü olarak adlandırılan düşük gelir grubundan genellikle ilkokul mezunu bireylerdir. Orta sınıf ise beyaz yakalı veya beyaz önlüklü olarak isimlendirilen, yaptıkları iş gereği kravatlı veya beyaz önlüklü çalışan bireylerdir. Bu sınıfa mensup olanlar genellikle yüksek eğitimi gerektiren mesleklerde çalışırlar.

Toplumu beş farklı sosyal sınıfta düşündüğümüzde de yüksek, ortanın üstü, orta, ortanın altı ve dar gelirli olarak isimlendirilen farklı sınıflarla karşılaşırız. Sosyal araştırmacılar ayrıca üçlü bir sınıflandırma ile toplumu alt, orta ve üst (yüksek) SES olmak üzere üç gruba ayırır. Üç gruba kendi irimle aynı HM üçe ayırarak [Üst-Üst, orta, alt] (üst-alt gibi) dokuzlu SES sınıflandırmasına da gidilebilir. Aynı ekonomik sınıflandırmada olduğu gibi bireyler ve aileler kültürel ve bakımdan da sınıflara ayrılabilir. Her seviyeli ailede çocuğa ait beklentiler ve tutumlar farklı olabilir. Orta halli bir ailenin çocuğunun beklentileri ile alt veya üst seviyeli ailelerin çocuğundan beklentileri birbirinden çok farklıdır. Anne-baba beklentileri de çocuğunun kişilik özelliklerini biçimlendirir. Anne-babanın çocuğundan olan beklentilerinin düşük düzeyde olması, çocuklarının geliştirecekleri benlik kavramlarını ve kazanacakları Öz güveni olumsuz olarak etkileyebilir.

Ülkemizde yapılan bir araştırma, alt SES'e mensup ailelerin ilçe çağındaki çocukları için geliştirdikleri "eğitimsel umu (beklentiler) üst SES'e mensup ailelerin geliştirdikleri düzeylerin çok altında kaldığı görülmüştür. Alt SES'teki aileler, liseye devam eden çocukları için daha düşük seviyeli eğitim beklentisi içindedirler. Ayrıca çocuklarının okul başarıları ile üst SES'e mensup ailelere oranla daha az yüksektir (Türker. 1977: 226-227).

Güngör'ün (1989) Ankara'da 1000 lise öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada ailelerinin gelir düzeyleri yükseldikçe, ergenlerin özsaygı düzeylerinin de yükseldiği

bulunmuştur. Anne ve babalarının tahsil İni orta ve yüksek olanların özsaygıları, öğrenim düzeyleri düşük olan anne-babaların çocuklarına göre yüksektir.

Yukarıdaki sonuçları destekler yönde bulguları olan başka bir u.ışının.ı da l/ııııı de yapılmıştır. Üst ve alt sosyo ekonomik seviye

alt SES'deki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Anne-babaların eğitiminin yüksek olması İle çocuklarının benlik saygısının yüksek olması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar vardır fTorucu. 1992: 244). İstanbul'da 13-19 yaşlarındaki 2169 lise öğrencisi İle yapılan araştırmanın bulgularına göre ergenlerin çoğu bu dönemi zorlanmadan geçirmektedir. Yaklaşık %15 oranındaki bir genç grubu ise ergenliği ruhsal bakımdan sıkıntılı ve çalkantılı olarak geçirmektedir. Bu gruba giren ergenlerin çoğunun düşük SES'e mensup kızlar olduğu bulunmuştur. Araşürmada ayrıca üst SES'deki ergenlerin alt SES'dekilere göre daha olumlu benlik imgesine sahip olduğu, SES'leri yüksek olan ergenlerin, düşük olanlara oranla duygularını kontrol etme, bulduğdaki değişikliklere uyum sağlama, cinsiyetle İlgili sorunlarla baş etme, anne-babaları İle uyumlu ilişkiler kurma konusunda daha başarılı olduğu bildirilmektedir. SES'leri düşük olan ergenlerin geleceğe yönelik gerçekçi planlar yapma ve dürtülerini kontrol etme konusunda avantajları vardır (Ekşi ve Özgüroğlu. 1992).

Kişilik Gelişiminde Psikolojik Etkenler

Psikolojik temelli belirli ihtiyaç ve istekler ergenlerin çoğunda yaygındır, ama bu ihtiyaç ve isteklerin dışı vurulması ergenden ergene değişebilir. Ergenin kişiliğini şekillendiren belllbaşlı İstekleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Crow ve Crow. 1956: 170):

Büyüme, gelişme ve kuvvetlenme isteği.

İlerleme, olgunlaşma ve değişme isteği.

Bireysel bağımsızlık elde etme isteği.

Başarma ve güven kazanma isteği,

Beğenilme ve takdir edilme isteği.

Olumlu sosyal ilişkiler kurma isteği.

Mutlu olma isteği.

Her ergen hayatını yukarıda sıralanan İstek ve arzular doğrultusunda yönlendirmek ister. Bu arzu ve işlekler, ergenin geliştirmekte olduğu benlik kavramı ile de yakından ilgilidir.

Benlik Kavramı

Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir. Benlik, ergenin kim olduğu konusundaki düşüncelerinin ve kendi hakkındaki değerlendirmelerinin tümüdür. Bireyin kendisi hakkındaki değerlendirmeleri gerçek benliğini oluşturur. Benlik bireyin kendine bakışından oluşmakta

ve bireyin davranışını tespit eden değerlerin, amaçların ve ideallerin bir organizasyonu otar.ık d.ı tanımlanmaktadır. Benlik pslkı lojik haklından bireyin çvieslni algılamasında, değerdirmesinde, yapılandı masında ve çevri alın lı pklclc bulunmasında en önemli da yanaktır. Kişilik, benlik ve kimlik kavranılalım da İrinde taşıyan, bl reye ait bütün ayırıcı özelliklerdir (Ö/oğlu. 197t>: «Kİ MA).

Ergenlik yıllarında kişi kendisine "Ben kimim?". "Ne olmak istiyorum?". "Nasıl davranmalıyım?". "Hangi yaşama biçimi doğru?" şeklinde sorular yöneltilir ve bu sorulara cevap arar. Ve verilen cevaplar doğrultusunda bireyin dünya görüşü, İyilik ve doğruluk anlayışı, dini İnanıcı ve değerleri biçimlenmeye başlar.

Benlik kavramı C. Rogers'ın geliştirdiği Fenomenolojik Benlik Kuramında" önemli bir yer tutar. Bu kurama göre her birey kendisinin merkez olduğu bir evrende yaşır. Herkesi etkileyen kesin gerçekler yoktur. Herkesin kendisine özgü gerçek olan olgular vardır. Bireyler çevrelerini nasıl algılıyorlarsa, ona göre davranırlar. Algılanan çevre birey için gerçek çevredir. Herkes İçin gerçek "kendine özgüdür" (HJclle-Ziegler'den. 1981: 406). Bireylerin birbirinden farklı tepkiler göstermeleri çevrelerini farklı olarak algılamaları ve farklı yorumlamaları, farklı kişilik ve benlik sahibi olmalarındandır.

Benlik kavramı bireyin "algıladığı benliği", başkalarının onu nasıl değerdindirdiklerine dair inanışlarını İçeren "başkalarının gözündeki benliği" ve gelecekte olmak istediği "ideal benliği" olarak üç ayrı biçimde düşünülebilir (Özoğlu. 1976: 94). İdeal benlik, ergenin ne olmak istediği ve ne olmaktan çekindiğidir. İdeal benliğin bu iki yönü ergenin beklentilerini ve neleri olmak istemediğini görmemizi kolaylaştırır. Ergenin bilişsel seviyesi geliştikçe benliği ile ilgili tanımlama lan daha tutarlı olur. Ergenlerin kendilerini anlama ve tanıma konu su zihinlerini çok meşgul eder ve çocuklardan daha çok benlik bilin Cine sahiptir (Santrock. 1993: 336).

Bireyler benlik kavranılan doğrultusunda davrandıklarında. ken dilerini güvenli ve yeterli hissediler. Davranışları, kendilerini değerdirmelerinden, kendilerine verdikleri rolden farklı olduğunda vc bireyler istediklerinin dışında davranmaya zorlandıklarında rahatsız/ olurlar, kendilerine olan güvenleri zedelenir. İnsanoğlu, benlik kavra nuna uygun ve tutarlı bir biçimde davranma eğilimindedir. Bireylerin benlik kavramları öğrenmeler ve çevreyle ilişki kurma yolu ile oluşur, olgunlaşma ve yeni öğrenmeler sonucu değişip gelişebilir. Ergenler başkalarının, öncelikle değer verdiği insanların gözünde nasıl birisi olarak görüldüğüne önem verir. Onların kendisi hakkındaki yargıların, kendisinin kendisi hakkındaki yargılan ile uyuşmasını bekler. Başkalarının kendisine, kendisinin kendisi hakkındaki değerdirmeleri ile çelişen bir yakıştınnada bulunmaları (veya ergenin böyle zannetmesi) unu fazlası ile üzer. Başkalarının onu "anlamadığım", "yanlış tanıdığım", "yanlış değerdindirdiğini" düşünür. Ergenin ken dışı hakkındaki kanaatlerinin (benlik kavramının) yanında, İleride nasıl bir liman olmak islediğine dalı bir ön^oıuşuı vardır. Kıgeınlı gereeklrşllıııelt l-.İrdiği İdeallerini ile içeren geleceğe yönelik istekleri

iyi bir eğitim almak, arzu ettiği mesleğe girmek, değer verilen birisi olmak şeklinde sıralanabilir. Bu istekleri gerçekleştirdiğinde de nasıl bir insan olacağına dair geliştirdiği düşünceler "ideal benliğini" veya "ümit edilen benliğini" oluşturur. Ergenler ideal benliğine

ulaşmak için gayret gösterirken, gelecekte olmak istemediği, hoşa gitmeyen durumlarda kalmaktan da sakınır. Bu ona hangi adımları atmaması gerektiği konusunda bir ipucu verir.

Bir kısım ergenler etraflarındakilere sahip olduklarından farklı bir benlik sergileyebilirler. Yanlış benlik olarak isimlendirebilleceğimiz bu benliği sınıf arkadaşları arasında veya karşı cins ile beraberken gösterebilirler. Ergenler başkalarını etkilemek için, yeni rolleri, davranışları ve tutumları denemek için bir bakıma "oynayabilir" ve olduğundan farklı görünebilir (Santrock. 1993: 336).

Ergenin Benmerkezciliği: Soyut (formal) işlemler döneminde ergen diğer insanların düşüncelerini de kavramlaştırabilmektedir. Bunu yaparken başkalarının düşüncelerinde yöneldikleri ile kendi düşüncelerinde yöneldiği konuları birbirinden ayıramaz. Diğer insanların da kendisi gibi ergenlik dönemi ile ilgili davranış ve düşüncelerle zihinlerini doldurduklarını düşünmektedir. Başkalarının daima kendine baktığını, kendisinin başkalarının gözünde ilgi odağı olduğunu düşünür. Kendisine hayali seyirciler yaratarak onlar tarafından izlenmekten "utanır". Ergenin düşsel olarak yarattığı bu "seyirciler" gerçekte mevcut olmayan, ama ergenin hem benmerkezciliğinden, hem de muhtemelen başkalarının ilgisini üzerine çekme ihtiyacınd doğan bir durumdur (Elkinde, 1987: 193).

Benlik Değerı: Benlik değerı, benliğin duygusal ve değerlendirilebilir boyutudur. Bir ergen kendini sadece bir öğrenci olarak algılamaz, aynı zamanda iyi bir öğrenci olarak da algılar veya iyi bir öğrenci olmadığından üzüntü duyabilir. Bunlar ergenin benlik değerı hakkında değerlendirilebilir yargılardır.

Anne-babanın ve arkadaşlarının ergenle olan ilişkisi, ergenin benlik değerine katkıda bulunur. Özellikle ebeveyn desteği çocukların ve ergenlerin kendilerini önemli ve değerli algılamaları için önemli bir faktördür. Ergenin benlik değerini artırmak için yeterli oldukları ve başarılı olabilecekleri alanların onlara tanıtılması ve bu alandaki başarılarının teşvik edilmesi, duygusal destek ve sosyal onay vererek ergenlerin güven duygularının pekiştirilmesi önerilmektedir (Santrock. 1993: 343).

Benlik Saygısı: Benlik saygısı (özsaygı) bireyin benliğini beğerme derecesidir. Benlik saygısı benliğin duygusal yanısırdır.

Ankara'da 1000 lise öğrencisi üzerinde gerçkleştirilen araştırma-da t ı r.enlei iii û/saygı (benlik ■..ıvfe.ıl du/eyle-ı lııl olumlu ve nhıııe.ıı/ dl.ıı.ık etkileyen değerışkenin ıı/ninde ılın ııhuıışıı Mn al asilinindi!

kız ve erkeklerin özsaygı seviyeleri arasında önemli bir laik bulunamamış, ilk ve son çocuk olanların ortanca çocuk olanlara göre özsaygılarının yüksek olduğu görölmüştür. Akademik olarak başarılı olan öğrencilerinin özsaygıları, kendilerini başarısız olarak algılayanlara göre daha yüksektir (Güngör. 1989).

Ruhsal olarak rahatsız olmak ergenlerin kendilerini olumlu algılamalarını da engellemektedir. İzmir'de yapılan bir araştırmada psiki-yatriste başvuran liseli ergenlerle, kontrol grubu olarak seğerilen liseli ergenler arasında benlik kavramlarını algılamak bakımından farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Psikiyatriste başvuran 24'ü

kız, 36'sı erkek 60 lise Öğrencisi, lisenin her üç sınıfında okuyan 121 erkek, 110 kız 231 ergenle benlik kuramları bakımından karşılaştırıl-mıştır. Psikiyatriste giden ergenlerin yansı olumsuz benlik İmajı belirtirken, kontrol grubundakilerin %15.9'u olumsuz benlik imajı belirtmiştir (Tamar ve Diğerleri. 1992: 406). Ankara'da 350 lise son sınıf öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada özsaygı (benlik saygısı) erkeklerde kızlara göre daha yüksek bulunmuştur (Dinç. 1992). İstanbul'da yapılan iki farklı araştırma da benzer sonuçlar vermiştir. 2169 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada erkek ergenlerin kızlara göre daha olumlu "benlik imajına" sahip oldukları bildirilmiştir (Ekşi ve Özgüroğlu. 1992). 619 ortaokul 2. sınıf öğrencisi üzerindeki araştırmada da erkek ergenlerin benlik tasarımları kızlara göre daha yüksek bulunmuştur (Hatipoğlu, 1996: 88).

Ankara'da lise ikinci sınıfa devam eden 1094 öğrenci ile yapılan başka bir araştırmada, cinsiyetlerine göre ergenler arasında benlik la sarım düzeyleri arasında önemli bir fark bulunmamıştır. Akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin benlik tasarımı düzeyleri orta ve düşük seviyede başarılı olanlardan daha yüksektir. Okul yaşamında serbest zaman etkinliklerine katılan ve spor yapan öğrencilerin benlik tasarımı düzeyleri yapmayanlara göre: ve üst sosyo-ekonomik ve küll türel seviyeli ailelerin çocuklarının benlik tasarımı düzeyleri alt seviyedeki ailelerin çocuklarına göre daha yüksektir. Öğrenim seviyesi yüksek annelerin ve babaların çocukları, öğrenim seviyesi düşük annelerin ve babaların çocuklarından benlik tasarımı düzeyleri bakımından daha avantajlıdır. Anne-babalarının tutumlarını hoşgörölü olarak al gılayan ergenlerin benlik tasarımı düzeyleri, bu tutumları katı olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Can, 1986: 119).

ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI VE KİŞİLİK

İler kültür kendi ö/el çocuk yetiştirme tulumuna sahiptir. Sözell

mi .lapını çorıklı ı İle Amerikan çocukları laı klı anlayışlar İçinde ye

I işi ii İlli lei .lapı ık la 11 daha çok bulundukları grubun çıkarları

nı ön planda tutacak şekilde yetiştirilirler ve daha pasiftirler. Amerikan çocukları ise daha bağımsız ve rekabete dayalı olarak yetiştirilmektedirler. Özellikle orta sınıf Amerikan kültürüne mensup çocuklar bireysel basan duygulan vurgulanarak yetiştirilir, rekabet ve yarışma duygulan ödüllendirilir, Bunun yanında Amerika'da bir kızıl-derili kabilesi olan Hopilertn çocukları arasında ve İsrail'deki Ki-butz'larda yetişen çocukları arasında rekabet duygusu yerine işbirliğı duygusu ödüllendirilerek onların işbirliğıne sahip bireyler olarak yetiştirmelerinin sağlandığına işaret edilmiştir (Mussen, 1973: 47-50).

Çocuk yetiştirme tutumu toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterebilir. Bir toplumun, her sosyo-ekonomik grubun kendi kültürüne hayat felsefesine ve kendi değerler sistemine sahip olduğu, farklı sosyal sınıflardaki ebeveynin farklı çocuk yetiştirme tutumu, farklı ödöl ve ceza anlayışı ile çocuklarını yetiştirdikleri söylenebilir.

ABD'de yapılan araştırmalarda, alt sosyoekonomik seviyelerdeki ailelerde ana-babanın çocukları ile ilişkisinin katı ve otoriteye dayalı olduğu bulunmuştur. Buna karşılık orta sınıf ailelerde anne-baba çocuklarına karşı daha aık. esnek ve eşitlik ilkesine göre davranmaktadır. Alt sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerde ocuk, ebeveynin otoritesinden ve kızgınlığını İfade etmesinden korkmaktadır. Ailenin sosyo-ekonomik seviyesi yükseldikçe ergenin aileye duyduğu güven arttığı halde, alt sosyoekonomik seviyedeki ebeveyn, yanlış bir davranışta çocuğunu daha şiddetli cezalandırmakta ve nadiren çocuğunu methetmektedir (Hurlock. 1955).

Anne ve baba davranışları, çocuğun ve gencin bulunduğu toplulukta, toplumsal nonnlara uygun şekilde davranıp davranmamasını etkilemektedir (Rozen. 1967: 316-321).

Aile yapılarının da ailedeki bireylerin birbirleri ile olan ilişkisini, birbirleri ile olan iletişimini etkilediği bilinmektedir. Aynı zamanda ailenin yapısı ebeveynin (anne ve babanın) tutum ve davranışlarına yön vermekte ve çocukların aile içindeki pozisyonunu da tayin etmektedir.

Anne-babanın çocukla ilişkisi üzerinde yapılmış birçok araştırma ve yazılı birçok kaynak vardır. Bu araştırmalarda vurgulanan genel fikirlere göre, ebeveynin, özellikle annenin çocukla olan etkileşimi, çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişiminin ve kişiliğinin ortaya çıkmasının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Annenin çocuğu 1le geçirdiği zamanın fazlalığı ve babaya göre çocuğuna daha yakın olması, annenin tutumlarının çocuğu babaya göre daha fazla el kilemeslne neden olmakta ve anne tutumlarının ocuk üzerindeki önemini artırmaktadır,

(,'ncufia karşı yapılan davranışları hlı ebeveynden diğerine farklılık K'isterelillli Diyebilir/ I, ı ne kadın t. ok ana baba v.ıııı. o kadar çok ocuk yetiştirme biçimi vardır. Ayrıca anne ve baba da çocuklarına karşı farklı yetiştirme davranışı içinde bulunabilirler.

Çocuğa karşı gösterilen bu farklı yetiştirme biçimleri yanında, hu yetiştirme biçimlerinin ortak ve ağır basan taraflarını ele alarak onları gruplandırabiliriz. Yapacağımız bu grupta genel halları ile tu tum biçimlerini sınıflandırmaktadır ve bu tür ayımlar görecelidir.

Başka farklı isimlendirme biçimleri bulunmakla beraber anne-babanın çocuğuna karşı olan davranışlarını ve onları yetiştirme biçimlerini aşağıdaki şekilde ele alabiliriz.

Eşitlikçi ve Demokratik Anne-Baba Tutumu

ocuklarına karşı demokratik tutuma sahip anne-babaların, onları n davranışlarını daha akılcı şekilde yönlendirdiği söylenebilir. Hu tutuma sahip anne-babalar. Çocuklarını ayrı bir kişi olarak kabul edip onlara değer vermekte ve bağımsız bir kişilik geliştirmelerini tf vik etmektedir.

Bu tutumu gösteren ebeveyn çocuğuna İnsan olarak saygı gstr rlr. onun gelişimine has. zgn davranışlar göstereceğini bilir ve bu gelişim basamaklarını izler, onlara uygun davranır. Her ocuğun kendine has. biricik ve tek olduğunu kabul eder, onun aile içinde / gr şekilde gelişmesine, yeteneklerini en st düzeyde aığa çıkarma sına ve "kendini

gerçekleştirmesine" izin verir, bunun için yardımla) da bulunur. Çocuğun bannma, beslenme, korunma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayanın yanında ona "sevgi" gösterir. Bu sevgi genelde karşılıksızdır. Çocuk böyle bir ailede anne-babanın sevgi ve güveniyle büyüme fırsatı bulur. Sevgi bir yaptırım aracı olarak kullanılmaz. Çocuğa aile içinde eşit haklar tanınmıştır. Fikirlerini açıkça ifade etmesi desteklenir ve bu konuda cesaretlendirilir. İlerlikçi ve demokratik tutum gösteren anne-baba çocuklarına kendisi de arkadaşça yaklaşır, onlarla birçok şeyi paylaşırlar, onlara «İyi..» verirler ve bunu onlara hissettirirler. Anne-babalar katı kuralları koyarak yerine esnek davranmasını da bilirler.

Doğal olarak çocuklarına bu şekilde davranan eğer kendi aralarında da birbirlerine değer veren, birbirlerine saygılı ve sevgi gösteren bir tutum içindedirler. Taraflar çocuklarına karşı olan davranışlarında da ortak tutumlar içindedirler. Böyle bir ailede çocuklar küçük yaştan başlayarak sorumluluk almaya hazır hale getirilirler, onlara bir iş başarmanın zevki tattırılır. Başsızsızlıklar cezalandırmak yerine, başarılar ödüllendirilir. Bedensel ceza uygulanmaz. Bedeni ceza uygulama yerine, istenilen davranışın kazandırılması için veya isten

meyen davranışın azaltılması veya söndürülmesi (ortadan kaldırılma ■!) için kanıt göstererek inandırma, mahrum bırakma gibi disiplin yöntemleri uygulanır. Kanıt göstererek inandırmada çocuğun istenil

meyen davranışın azaltılması için istenilen davranışın, bunun nelere neden olara

masını ona anlayacağı cümle kalıpları kullanarak anlatmaktır. Mahrum bırakma, istenilmeyen bir davranış ortaya çıktığında bundan dolayı onu bir avantajından yoksun bırakma yöntemidir. TV seyretme saatlerini azaltma, harçlığını azaltma, gibi. Bir başka disiplin yöntemi çocuğun yapmaktan hoşlandığı faaliyetlerle, yapmaktan hoşlanmadığı ama yapması gereken faaliyetlerin eşleştirilmesidir. "Ellerini yıkarsan, oyuncaklarınla oynayabilirsin", "dişlerini fırçalarsan, çizgi film seyrederdin" gibi.

Eşitlikçi-Demokratik Anne-Baba Tulumu gösteren ebeveyn, çocuğunu disipline etmek amacıyla onu sevgiden malınım bırakmaz. Hoşgörü ve sevgi gösterme ana-babanın temel davranışlarındandır. Aile içinde sevgi gösteren davranışları açık olarak sergilenir. Bu şekilde yetiştirilen çocukların temel güven duyguları gelişmiş, fikirlerini serbestçe söyleyebilen, girişimci, sorumluluk alabilen, kendisine ve diğer insanlara saygılı, kendini geliştirme, kendini gerçekleştirmeye ve yaratıcı fikirler üretmeye istekli bireyler olduklarını söyleyebiliriz.

Demokratik tutumlu ailelerde yaşayan çocuklar, ebeveyn otoritesinden korkmamakta, onlar tarafından sevildiklerini hissetmekte ve fikirlerini serbestçe ifade etmektedirler, demokratik bir ortamda yetişen çocuğun daha sosyal olduğu bildirilmektedir (Hurlock, 1955 A: 438).

Asın Koruyucu ve Müdahaleci Anne-Baba Tutumu

Aşırı himayeci bir tulumla yetiştirilen çocuklara, aile içinde devamlı himayeye muhtaçlarmış gibi davranılır. Böyle bir ailede anne-baba müdahalecidir. Çocuk ergenlik çağına geçse de ona kendi karar-larını vermesi için yeterli zemin hazırlanmaz. Bu ailede bazen çocuğun (ergenin) arzulanna rağmen çocuk adına bazı kararlar alınır ve anne-babanın buna hakkı olduğu savunulur. Bu tür bir davranış içinde olan aileye göre anne ve baba. çocuğu için her türlü fedakârlığı yapmalıdır ve çocuk da aileye bu konuda şükran duymalıdır. Böyle bir tutumla yetiştirilen çocukların yeterince girişimci olmadıkları, bağımsız davranamadıkları, İleri yaşlarda bile bir himaye edici aradıkları belirtilmektedir. Çok fazla kol-kanat gerici bir tutum içinde yetişen çocukların yetişkinliğe geçişinde güçlükleri olmaktadır. Ken-disine yetişkin gibi davranılan ergenler daha çok yetişkin davranışları göstermektedirler (Blair ve Jones. 1964: 10). Üzerine fazla düşülen çocukların da daha az aktif, sosyal ilişkilerde pasif ve kas becerilerinden yoksun olarak yetişeceklerine işaret edilmiştir (Hurlock. 1955 A: 438). Başka bir araştırmada da anne ve babanın aşırı koruyucu ve kontrollü davranışlarının çocuklarda esnek düşüncenin gelişmesini engelleyeceği iddia edilmektedir (Busse. 1969: 585 591)

Koruma himaye eline normal bir annelik ve babalık davı anı-n İnanı ak kollama ve koni lavı anısını coı uğun kendi gı t «ekleşil el ei e l'i ta.ıllivelleil engelleyecek şekilde yaygınlasın ıııak "aşın himayen olarak davranmak elemektir. Bu tulumu sergileyen ebeveyn, çocuğun gelişimine has özgürlükleri kazanmasını engelleyecek şekilde ona ııa sil davranması, neleri nasıl yapması gerektiğini dikte ettirir, (/ocuğun çalışkan, başarılı ve anne-babasına bağılı olmasını ister.

Bu aşırı koruma ve müdahale etme davranışı bebekliğin baskımı dan İleri yaşlara kadar devam edebilir. Bu şekilde yetiştirilen çocuk lar devamlı olarak bir yetişkinin koruma vc kollamasını arayan. Öl güvenleri zayıf, girişimci olamayan, sorumluluk almaktan çekinen, kendi yapmaları gereken işleri başkalarının yapmasını bekleyen, za yıf-sıllık kişilikler sergileyen bireyler olabilirler. Ergenlik ise anne babadan duygusal olarak ayrılma, onların sevgi ve desteğine daha M ihtiyaç duyma, gencin daha bağımsız ve kendine yeter dununa gel inek için bir hazırlık dönemidir. Bu süreçte aile içi ilişkiler azalırken aile dışındaki arkadaş ve diğer çevrelerle olan ilişkiler de artmaya başlar. Ailenin gencin duygusal olarak kendine yeter hale gelebilmesi ve "bireyleşebilmesi" için uygun davranışlar içinde olması İM-kleıııı (Canat. 1985).

Oysa "Aşırı Koruyucu Tutum" içinde olan anneler çocuklarının hu bireyleşme çabalarını engelleme yolunu seçmektedir. Bu engelleme ler çoğu kez ergenin aile dışındaki dış dünyada karşılaşabileceği teh likeli durumları abartılı olarak ona bildirmekle başlar. Böylelikle ei gene sahip çıkarak onu eve bağlamaya çalışırlar. Aileden ayrılması nm annce-babayı üzeceği telkini de gencin eve bağlanmasını kolayla* tiran, aynlıp gitmesini engelleyen ve bu tür girişimlerde suçluluk ya ratan bir telkindir. Ebeveynnden gelen bu tür çabalar, gencin bağıını sizliğini ve "birey" olabilmesini engeller.

Ruhsal bakımdan dengeli olan anne-babalann. çocukların yelliş kin bir birey olmaya yönelik davranışlarını hoşnuüukla karşıladıkları nı söylemek mümkündür.

Bedensel cezalandırma çocuğun saldırganlığı gözlemleyerek öğrenmesine yol açar. aynı zamanda öfke ve kızgınlık doğurur. Dayak yiyen çocuk -kabahati sonucu dövülmüşse- "bir kabahat yaptım, karşılığında cezamı çektim, artık ödedim, tekrar aynı hareketi yapabilirim" duygusuna kapılabilir. Bu şekilde yetiştirilen çocuklar daha kolay boyun eğen. korkak, otoriteye karşı çekingen, kendinden İstenileni fazlası İle yerine getiren, kendilerinden güçsüzlere karşı saldırgan, otoritenin baskısı kalktığında isyankâr davranan ve kural tanımayan bir kişilik geliştirebilirler. Çocuğun doğal öğrenme İsteğinden gelen merak dürtüsü ve doğal hareketliliği bastılır. Böyle bir tutumla

Kâğıtçıbaşı araştırmasında, kız ve erkek çocuklara verilen değerin laikli olduğunu ve erkek çocukların ekonomik değerinin ailelerce önemsendiği bulgusuna ulaşmıştır. Kız çocuklar can yoldaşı olma gibi psikolojik nedenlerle istenirken, erkek çocuk daha çok

İlçeyde ülkemizde H5(K) kişi üzerinde yaptığı vc toplum kalkanıma sim engelleyen
elkçuile ı ,ıı adığı ,ıı .ııııı m.ııııııı. aşı ı bağımlılık,

Bedensel ceza belli bir kesimde bâlâ çocuğa karşı uygulanan blı ecza biçimidir. Sürekli bu şekilde cezalandırılmanın çocukla olumsuz/ bir benlik gelişmesine yol açacağı söylenebilir.

Şehirleşme süreci içindeki toplumumuzda, gittikçe daha çok kadının çalışma hayatına atılması, eğitim düzeyindeki yükselmeler, televizyonun yaygın şekilde izlenmesinin İnsanımızın davranışlarında yaptığı yansımalar, aile içindeki bireylerin birbirleriyle karşı tavır alışlarında, kadının ve erkeğin ailedeki rollerinde ve çocuğun ele alınış biçiminde farklılıklar yaratmaktadır. Bu bağlam içinde anne-baba tutumlarında da bazı değişimler ortaya çıkmaktadır. Anne-baba tutumlarının hangi değişkenlere bağlı olarak farklılaştığı ve ergenler üzerindeki etkisi hakkındaki araştırmaların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Anne-Baba Tutumları ve Ergen

İstanbul'da İlse son sınıftaki 150 ergen ve onların anne ve babalarından oluşan -150 kişilik bir grup üzerinde, ergenlerin aileleri ile olan çatışmaları ve annelerinin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkileri inceleme amacı taşıyan araştırmamızda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir (Kulaksızoğlu, 1985: 165).

Annelerin sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeleri arttıkça onların "aşırı koruyucu" annelik tutumları azalmakla ve "demokratik davranma ve eşitlik tanıma" tutumundan artmaktadır. Aynı şekilde annelerin sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeleri arttıkça onların "baskı-disiplin" tutumlarında azalma olmaktadır. Anneleri "demokratik davranma ve eşitlik tanıma" tutumları gösteren ergenlerin genel sorunları, anneleri "aşırı koruyucu annelik" ve "baskı-disiplin" tutumları gösteren ergenlerin genel sorunlarına göre daha azdır. Aynı şekilde anneleri "demokratik davranma ve eşitlik tanıma" tutumları gösteren ergenlerin, aileleri ile çatışmaları, anneleri "aşırı koruyucu" ve "baskı-disiplin" tutumları gösteren ergenlerin aileleri ile çatışmalarından daha azdır. Anne ve babası ile çatışması çok olan ergenlerin genel sorunları da artmaktadır. Anne-babalar kızları ile, oğulları ile olan çatışmalarından daha az çatışma içindedirler. Alt sosyoekonomik ve kültürel seviyeli (SES) ailelere mensup ergenlerin orta ve üst SES'deki ergenlere göre daim çok sorunları vardır. Aynı şekilde alt SES'deki ailelere mensup ergenler orta ve üst SES'deki ergenlere göre aileleri ile daha fazla çatışma içindedirler.

Strang (1957: 201) da düşük SES'li grupları, yüksek SES'li gruplara göre daha çok sorunlara sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Bayley ve Schaefer (1967: 165). alt SES seviyedeki annelerin çocuklarına karşı kontrollü ve ısrarcı olduklarını ve üst SES'deki annelerin ise daha az ısrarcı olduklarını bulmuşlardır. Aynı şekilde alt SES'teki annelerin çocuklarına karşı daha fazla özerklik sağladıklarını ve üst SES'deki annelerin ise daha az özerklik sağladıklarını bulmuşlardır.

Lu'yun (1982: 68) bulgularında da "Aşırı Kontrol" olmada en yüksek puanları alan alt SES'teki annelerin olduğu belirtilmektedir. Anlaşıldığı gibi göre annelerin sosyoekonomik ve kültürel düzeyi arttıkça "Aşırı Annelik" boyutunda azalma görülmektedir. Bayley ve Schaefer (1967: 160-165) de eğitilmiş yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki annelerin çocuklarına daha fazla özerklik sağladıklarını ve onlara eşit şekilde davranmaya eğilimli olduklarını ve Özerkliğe önem vermeyen ve "cezalandırıcı" davranan annelerin çocuklarının ürkek ve tutucu olduğunu söylemektedir.

Le Compte. Le Compte ve Özerin (1978: 5-8) araştırmasında alt SES'teki annelere göre. orta ve üst SES'tekl anneler bu tutum boyutunu aynı şekilde desteklemektedirler. Kozacıoğlu'nun (198: 69) araştırmasında da üst SES'tekl anneler demokratik davranma ve eşitlik tanıma boyutunda belirgin şekilde fazla puanlar almışlardır, alı SES'teki anneler ise aşırı kontrolçülük ve baskı-dışlayıcı tutumlarını destekleyen puanlar almışlardır.

Yani orta ve üst SES'tekl anneler "Baskı-Disiplin" boyutunu alt SES'teki anneler kadar desteklememektedir. Rozetlin (1967: 3181) bulguları da bulgularımızı desteklemektedir. Ona göre orta sınıftaki ebeveyn fiziksel cezaları alt sınıftaki ebeveynlere göre daha az kullanmaktadır. Paterson (1967: 178) da uyum güçlüğü gösteren çocukların anne ve babalarının belli bir sorunu olmayan çocukların ebeveynlerine göre daha az demokratik davranan, daha az uyumlu ve daha az sosyal olduklarını ve daha disiplinli davrandıklarını söylemektedir.

Ankara'da üniversitenin birinci sınıfındaki 160 öğrenci üzerindeki anne-babalarını demokratik, otoriter ve İlgisiz olarak algılayan binlerce öğrencinin benlik kavramları ve ideal benlik kavramlarının bağdaşımını incelemek amacı ile yapılan araştırmada, anne-babalarını demokratik, otoriter ve İlgisiz olarak algılayan öğrencilerin benlik kavramları ve ideal benlik kavramlarının bağdaşım içinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak anne-babalarını demokratik olarak algılayanların benlik ve ideal benlik kavramlarının en yüksek, otoriter olarak algılayanların ise en düşük düzeyde olduğu bulunmuştur (Erkan. 1986: 47), Çocukluklarında algıladıkları anne tutumları ile benlik tasarımları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacı ile ilköğretim 7. sınıfta (orta ikide) okumakta olan 619 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada ergenlerin çocukluklarında algıladıkları anne tutumları ile benlik tasarımları düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Annelerini "İlgili ve şefkat gösteren" ile "amaçlarına ulaşmada yardımcı olan" ve "tutarlı disiplin uygulayan" olarak algılayan ergenlerin benlik tasarımları (benlik puanları ile algıladıkları tutumlar arasında aynı yönlü ilişkiler vardır. İttin. 1985) kısıtlı anneleri için iliygusal ve e/alanlı tutum uygulayanların olarak algılandığı da benlik

benlik puanları ile yukarıdaki tutum arasında aksi yönde bir ilişki bulunmaktadır (Hatiboglu. 1996: 54).

Adana'da 387 kız, 444 erkek 831 ilse son sınıf öğrencisinin algıladıkları anne-baba tutumlarının benlik imajlarına etkisini inceleyen bir araştırmada ana-babalarının tutumlarını demokratik olarak algılayan gençlerin benlik imajı olumlu olarak etkilenirken, otoriter olarak algılayanların benlik imajlarının olumsuz olarak etkilendiği bulunmuştur. Tutumların hangi ebeveyn tarafından gösterildiği, sonucu değiştirmemekte, kız ve erkek ergenler aynı şekilde etkilenmektedir. Ebeveynin demokratik tutum içinde olması gencin olumlu benlik tasarımı geliştirerek çevresine daha uyumlu davranmasını sağlamaktadır (Aksaray, 1992).

İstanbul'da genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin denetim odakları arasında fark olup olmadığını tespit etmek için her iki liseden 724 öğrenci ile yapılan araştırmada. İki grubun denetim odakları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Olaylara kendi irade ve çabası ile yön verebileceğini düşünme (içten denetimlilik) ve olayların bireyden

bağımsız olarak, dış güçlerce yönlendirildiğini düşünme (dıştan denetimlilik) olarak kabul edilen denetim odağı bir kişilik özelliği gibi ele alınabilir. Bu araştırmada, baskıcı-disiplinli ve asın koruyucu tutumla yetiştirilen gençlerin adaletli ve demokratik tutumla yetiştirilenlere göre daha çok dıştan denetimli oldukları bulunmuştur (Sert, 1994: 145).

Ergenliğin Basları. Ortalan ve Sonlarındaki Gençlerin Özellikleri

Buluğ dönemindeki genç. ergenliğin başındadır. Buluğda ve onu izleyen yıllarda bireyin fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel bakımdan değişimi ve gelişimi söz konusudur. Büyümenin çabuk olması değişen bedenle duyguların, davranışların ve tutumların da değişmesini gerektirmektedir. Değişimin hızı yüksektir ve ergen buna uyum sağlamakta güçlük çeker. Cinsel gelişme ile ergenin duygularında farklılıklar olur. Genç yeni bir duygu dünyasını tanır. Diğer cinse karşı duyulan aşk. coşku. neşe. karamsarlık, iç sıkıntısı ve keder ergenin taşıdığı İkizli hislerdir. Bu duygular ergenin davranışlarına da yansır. Dengesiz ve kararsız olma. zaman zaman yalnız kalma isteği ile huzursuzluk duygusu ve iç sıkıntısı buluğdaki gençte görülebilir.

Kızlar için 14-16, erkekler için 15-17 yaşları ergenliğin ortalarıdır. Ergenliğin ortalarındaki genç buluğdaki değişmelerin kısmen devam ettiği bir süreci yaşamaktadır. Gelişme ve farklılaşmanın getirdiği bazı sorunları olabilir. Bu dönemdeki bir genç. yetişkinin gözünde ne tam çocuk ne de yetişkindir. Anne-baba ve çevredeki diğer yetişkinler İçin bu yaşlardaki gençlerin neleri yapabilecekleri ve neleri yapamıı V.ıı aklan acık değildir. Okuyan gcncler bu (.ağda ol taogı < illinde (İlse de) okumaktadırlar. Kızlar, erkeklere göre daha önce olgunluğa ulaş inaktadırlar. Okullu gençler, ergenliğin . Malarında lise son sınıfa ulaşırlar. Bu yaşlar okullu ve okul dışındaki gençler İçin bir işe veyn mesleğe girmek veya bir üst okula devam etmek gibi ciddi kararların verildiği yaşlardır.

Ergenliğin sonlarına doğru genç. sorunlarını daha olgun biçimde karşılamayı öğrenir. Bu yaşlardan sonra gencin kendine somu ettiği meselelerin niteliği değişmektedir. Ergenliğin son dönemindeki genç daha dengeli davranışlar içine girer. Duygusal bakımdan ilk yarıdaki yoğun duygululuk hali azalmış, duygusal bakımdan daha sakin hale gelmiştir. 18-21 yaş grubundaki gençlere anne-babanın yaklaşımında da değişimler olur. Anne-babalar olgun davranışlarından dolayı ergenlere karşı daha az müdahaleci olmaktadır. Gerçekten de bu yaş grubundaki gençler yetişkin safında yer alma yolunda çabalar gösterir ve yetişkin tavırlarını daha çok benimser. Olaylar karşısında daha i'etvkcı bir unum izler Brflenliğtn ortalanndaki gençler kadar ger çekleşmeyecek isteklerin peşinde koşmazlar (Hurlock. 1987: 127 129). Toplumsal konulara artan bir ilgi göze çarpar Toplumsal ak s.ıklıkların ve az gelişmişliğin nedenleri, ülkenin ve dünyanın ekom» inik ve siyasi yapısının nasıl düzeleceği gibi konularla meşgul olabl lir. Çocukluk döneminde kendisine öğretilmiş dini ve ahlaki bilgileri yeniden gözden geçirip onları sorgulayabilir. Bu öğretileri akıl 11 mantık temeline oturtmaya çalışır. Bazı gençlerin bu çağda din dışı düşüncelere saplandıkları görülmüştür.

Ergenin Kişisel Gelişimindeki İhtiyaçları ve Kaygılan

Otoriteye karşı olma. söz dinlememe, eleştirme hata bulma g(n «ın lutumlanndandır. Gelişme döneminde anne-baba tarafından ha zcı çocuk, bazen yetişkin gibi algılanan çocuk, ne zaman ne şekildi davranacağını bilemez. Gelişmekte olan bedenine, cinsel ve duygusal değişimlerine ayak uyduramaz, 'kimlik kanııaşasfna düşebilir. Ye tlşkinin baskılı ve disiplinli davranmaktan çok. gence karşı sevgi gos lereıı, güven veren, Önemseyen ve değer veren bu tutum içine gıme si onun kimlik geliştirmesini kolaylaşıruracaktır. Ergen, birbirinin kar şıtı İkizli duygular dile getirebilir. Yetişkinin uzaktan denetimine ilitl yaş duyar. Aynı zamanda anne-babanın ve yetişkinin güvenliğini ka /.anmaya, kendisine güvenilen bir insan olmaya İhtiyaç duyar. Kendi sine güven duyulmaması onda kaygı yaratır.

Kaynaklar

Aksaray. Sema. "Adolesanların Benlik İmajlarını Etkileyen Etmenlerden Ana-baba Tulum Algısı". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Alkinson. R. L.. Alkinson. R.C.; Smith, E.E.: Daryl. J.D. Introduction To Psychology. New York: Harcourt Bracc Jovanovich Collcge Publishers 1990.

Ayvalıoglu. Namık. "Hcipfulness İn Cities and Dowas: The Rclalionshp Belcen Urbanizalion and Social Behavior in Turkey". Basılmamış Doktora Tezi. St. Andrews Üniversitesi, ingiltere. 1981.

Bayley. Nancy-Schaefer. S.E. "Maternal Behavior and Personality Developmcent Data From thc Berkeley Crovvth Study". (Ed. C.R. Mcdinnus). Readings in the Psychology of ParentChtid Relationship. New York: John Wilcy and Sons, Inc.. 1967.

Blair. G.M.; Joncs. R.S. Psychology of Adofescense For Teachers. New York: The McMillian Comp. 1964.

Busse. Thomas. V. "Chlld-Rearİng Antccedents of Flexiblc Thİnking". Develop-ment Psychology I. No. 5 .1969.

Can. Gürhan. "Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarım Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Ünİ. 1986.

Canat, Saynur. "Ergenlik Dönemi ve Bireyselleşme Sorunu". XX/. Ulusal Psiki-yatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çauşmalan. Adana: Çukurova Üniversitesi. Tıp Fakültesi. 7-13 Ekim 1985.

Crow. D. L.: Hossan. B. The Aulhoritarian Family and Its AdolescenIs"". Cana-dlan Psychiatry Associalton Journal. Vol: 23 (7). Ottawa, 1978.

Elkind. David (Çev. M. Çileli). "Ergenlikte Ben Merkezcilik". Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1987.

Eksi. A. ve Özgüroglu, M. "Adolesan Döneminde Benlik İmajı". İ992 Çocuk ve Ergen Psikiyatri Günleri izmir: Saray Tıp Kitabevi. 1992.

1-eCompte. Güney. Türkiye'de Aile-tçi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sistemi. İstan bul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Araştırma ve Uygulama Enslitüsü 1979.

LeCompte. Güney-LeCompte. Ayhan-özer. A. Serap. "Üç Sosyo-Ekonomik İ)ın zeyde Ankaralı Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları: Bir Ölçek Uyarlama sı", Psikoloji Dergisi. 1978. sayı 1. sayfa 5-8.

Mussen, Paul. The Psychological Developmcut of the Child. New Jersey: Preııl ce-Hall Inc. Englewood Cltffs. 1973.

Örnek, Sedat Veyls. Geleneksel Kültürümüzde Çocuk. Ankara: Türkiye İş Ban-kası Kültür Yayınları. 1979.

Özdemir. İsmet. "Kural Yönelimli Ergenlerde Kimlik Gelişimi ile Formal Düşün ce Arasındaki İlişki". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

Özoglu. S.Ç. 'Psikolojik Danışmada Benlik Kavramı". A.Ü. Eğitim Fakültesi Der gisi. Cilt: 8. Sayı: 1-4. 1976.

Öztürk. M. Anadolu Toplumunda Özerklik ve Girişme İXtygıllannın Kısıtlanması. V. Nöro-Pslklyatrı Kongresi Tutanaklarından Ayrı Baskı. Tarihsiz.

I'aterson. Donald K. vc diğerleri. "Parcntal Atlitudcs and Clııld Adjustmcnt". (Ed. C.E.I Mrdİnnus, Readings in the Psychology of Parenı Child İıclattons hip. Nrvv York: -İnlin Wiley and Sons. Inc.. 1967.

Rozen, B.C. "Soclal CUM and the Chlkfa PerccpUon of ılır Parenı". G.R. Mv

Santrock. John. W. Adolescence An Introduction. VVİsconsin: Brown and Bcnck-mark Publishers. 1993.

Savaşır. Yusuf. "Çocuk Suçluluğunda Cinsel Suçlar ve Çocuk Yetiştirme Tarzı". Nöro-Psikiyatri Arşivi VI. Sayı 4. 1969.

Strang. Ruth. TTıe Adolescenı Vıeıvs Himself: A. Psychology of Adolescence. New York: McGraw-Hill Book Co.. 1957.

Sert-Agır. Meral. "Normal Lise ile İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odaklan Üzerinde bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Estitüsü. 1994.

Semin, Refia. Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri: Kalkınmamıza Engel Olan Başlıca Sebepler. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 1973.

Tamar, M.; Erermiş, S.; Aydın. C. "Çocuk Psikiyatrisine Başvuran Ergenlerde Kendilik Kavramı". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Tezcan. Mahmut. Türkler'le İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: A.Ü. Eğitim Kak. Yay.. 1974.

Timur. Serim. "Türkiye'de Aile Yapısının Belirleyicileri". Türk Toplumda Kadın. İstanbul: Sosyal Bilimler Derneği, 1982.

Torucu, B.K. "13-14 Yaşlarındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılması". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatri Günleri. İzmir: Saray Tıp Ki-tabevi. 1992.

Türker. Vural. A. Ankara'da Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sonuçları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1977.

Ulugtekin. Sevdâ. "Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba-Çocuk İlişkileri: Ana-Baba Davranışları ile Çocuğun Saldırganlığı Arasındaki İlişkiler". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 4, Aralık. 1981.

Vallerstein, Harvey. The Penguin Dictionary of Psychology. New York: 625 Madison Avenue, 1981.

Yörükoğlu. Atalay. Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1983.

Yörükoğlu. Atalay. Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları. 1984.

Altıncı Bölüm

Ergenlikte Zihinsel Gelişme ve Üstün Yetenekliler

ZİHİNSEL GELİŞME

Zekâ öğrenmemizi sağlayan en önemli niteliktir. İnsanların öğrendikleri bilgilerin miktarında, öğrenme hızında, öğrenebildikleri bilgi türünde ve akılda tutma süresinde gözlenen değişiklik, onların zekâ seviyelerindeki ve kısmen zekâ biçimlerindeki farklara bağlıdır.

Zekâ yeni durumlara uyum sağlama, problem çözme ve öğrenme kapasitesidir. Binet'e göre zekâ "belirli bir amaca yönelmek, amaçla erişmek için direnmek, uyum sağlayabilmek ve kendini eleştirebilmek eğilimidir". Yerichsler'e göre zekâ "bireyin amaçlı davranışlarının, mantık düşüncesinin ve çevre ile etkin bir biçimde başa çıkabilmek için giriştiği çabaların hepsini kapsayan genel bir yetenektir" (Cansever. 1982: 162, 167). Zekâ, cevaplandırmada ve çözümler bulmada yardımcı sağlayan, bir problemin çeşitli evreleri arasındaki yeni ilişkileri anlamayı gerçekleştiren kapasitedir (Smith, 1986: 191). Zekâ beyne ait; bilgiyi öğrenme, kaydetme, eski bilgilerle ilişkilendirerek yeniden yorumlama, akılda tutma ve geri getirme, akıl yürütme, çağırışım yapma, algılama ve sezebilme gibi işlevleri kapsayan bir kapasitedir. Zeka beyne ait bir niteliktir ve onu tanımlarken sonuçlarından yola çıkarak açıklama getirmek kaçınılmaz bir zorunluluk olmaktadır.

Hayatın ilk yılları zekâ gelişimi için son derece önemlidir. İlk yıllarda çocuğun beş duyu organına ulaşan uyaranların doyurucu ve beslenmenin dengeli olması ile anne sevgisi görme, zekâ gelişimi için uygun bir ortam yaratır. Ancak yeterli kalıtsal mirasa sahip çocuklar elverişli bir çevrede büyüdüklerinde zekâ gelişimi en iyi seviyede olur.

Zeka gelişiminde kalıtım ile çevrenin ilişkisi tarla ve tohum örneği ile daha iyi açıklanabilir. Verimsiz tarlaya (çevre) iyi tohum (kalıtım) ekildiğiyle veya verimli tarlaya kötü tohum ekildiğinde iyi ürün elde edilme/ İlminin iyi olabilmesi için İ.ulanın da. tohumun da iyi olması gerekir

Çocukluk ve ergenlikteki zihinsel gelişim hakkındaki bilgilerin çoğunu İsviçreli uzman Jean Piaget'ye borçluyuz (1896-1980). Piaget çocuğun zihinsel yapısının yetişkinlerden niteliksel açıdan farklı olduğunu ve çocukların yetişkinlerden farklı olarak dünyayı algıladıklarını söylemiştir. Ona göre zihinsel yapılar ve zekâ. yaşa bağlı olarak gelişmekte ve doğumdan ergenlik sonlarına kadar bu olgunlaşma devam etmektedir.

Piaget'ye göre zihinsel gelişim beynimizde kalıtsal olarak mevcut olan bazı biyolojik yapı ve işlevlere dayanmaktadır. Beynimizin Örgütlenme ve uyum sağlama olarak isimlendirileceğimiz iki temel görevi bu yapıları oluşturmaktadır. Örgütlenme beynimizde doğuştan bulunan bazı yapıların birleştirilmesi ile daha üst düzeydeki zihinsel yapılara ulaşmak anlamına gelmektedir. Bir bebeğin oyuncakı tutarak kendine çekmesi ve sallaması birbirinden farklı hareketlerin eşgüdümle örgütlenmesi demektir. Uyum sağlama ise Özümleme ve uyum süreçleri ile İşlev görmektedir. Her zihinsel faaliyette bulunduğu kabul edilen özümleme ve uyum yolu ile beyin çevre ile ilişkilerinde kendi yapılarını değiştirerek ve düzenleyerek faaliyet gösterir. Bireyin beyin yolu ile uyarınları mevcut yapılarına göre seçerek ve değiştirerek içe almasına "özümleme" denir. Böylece çevre ile organizma arasındaki denge kurulmaya çalışılır (Zeytinöğü. 1987: 531.

Piaget bireyleri birbirinden farklı kılan en önemli zihin işlevi olan zekânın temel özelliklerini üç noktada toplamıştır:

1-Zekâ organizmanın çevreye uyumunun özel bir halidir. Bu uyum) bireyin çevre ile etkileşimini gerçekleştirir.

Zekâ bir çeşit denge halidir. Zihinsel yapılarla çevre arasında durmadan yenilenen bir denge vardır.

Zekâ bir çeşit zihinsel işlemler sistemidir. Bilgi edinmek hareketle olur.

İnsan eylemler yolu ile çevresini öğrenir (Günce 1973: 29). Piaget doğumdan ergenliğe kadar çocukların kullandıkları düşünce maddelerini inceledikten sonra, belirli yaşlarda zekânın belirli özellikler gösterdiğini bulmuştur. Piaget buna dayanarak zihinsel gelişimi dört esas döneme ayırarak incelemektedir, bunlar;

Duyu-Hareket Zekâsı (doğumdan iki yaşın sonuna kadar).

İşlemöncesi Dönem veya Sezgisel Dönem (İki yaşın sonundan yedi yaşına kadar).

Somut işlemler Dönemi (yedi ile on bir yaşları arası).

Soyut İşlemler Dönemi veya Formel (Bijimsel) İşlemler Dönemi (On bir yaşından sonraki dönem).

Bu dört temel aşama kendi içinde alt bölümlere ayrılır. İler aşama kendinden önceki ve somaki aşamadan farklılıklar gösterir. Bir a sn maya alt zihinsel Ö/elliklerle allamak

daha somaki aşamaya girmek için bu ikiliyi deyişir. İlerim düşünme r-ı aidişik k İh bir su a takip ede

rek gelişir. Çocuğun zihinsel bakımından nlgunlaşabilmesi İçli hrr aşamada belirli bir zamana ihtiyacı vardır (Sprinthall ve Sprinthall. 1977: 124).

11 yaşlanndan sonraki ergen düşüncesi daha küçük yaşlardaki çocuk düşüncesinden farklıdır. 11 yaşlanna kadar çocuk İçin düşünmek ile konuşmak birbirine eş kabul edilir. Çocuk için düşün inek sanki sözcükleri kullanmak demektir. Konuşmayı kelliıeleı aracılığı ile eşyaya etki yapmak gibi algılamaktadırlar. Zihinsel olan bir nesne İle onun gösterdiği şeyi birbirine karıştırmaktadırlar. Aynı şekilde rüya ile gerçek olan da küçük yaşlarda birbirine karıştırılmaktadır. Ancak 11 yaşlanna doğru rüyanın maddi olmayıp düşünceden oluştuğunu anlaması mümkün olur. Düşünce ile dış dünya arasında çocukta doğuştan bir ayırım bulunmamakta, çocukta bu yavaş yavaş oluşmaktadır. Çocuk kendine göre düşünür, başkaları ının kendinden farklı düşünebileceğini kavrayamaz (Piaget. 1966i 46. 80. 106).

Soyut İşlemler Dönemi

Piagetin zihinsel gelişimin son dönemi olarak nitelendirdiği **bu aşama 11 yaşlanndan sonradır**. Biçimsel (formel) İşlemler Dönemi olarak da isimlendirilmektedir. Çocuk düşüncesi daha çok şimdiki zamanla sınırlı olduğu halde, ergen şimdiki zamanın yanında gele. e gl de hesaplayabilir. Geleceğe yönelik soyut biçimde düşünebilir, varsayımlar ileri sürerek çeşitli ihtimaller üzerinde akıl yürütebilir. Bil konunun farklı yönlerini düşünerek onları ayrı ayrı sınavabilir (Gail der ve Gardiner. 1993: 425. 426).

Gözlemler yaparak bundan ilkeler çıkarmak, varsayımlar İleri HÜ rerek onları denemek ergen düşüncesinin temel özelliklerindedir. Krgcnln soyut sözcükleri kullanma vc anlama becerisi gelişmiş, lelse fe. din, siyaset ve ahlak gibi soyut konularda akıl yürütmeye başla mışür. (Köker. 1993: 259).

Çocuk 7, 8 İle 11, 12 yaşlan arasında nesnelere dayalı olarak akıl yürüitebilirken. soyut işlemler döneminde soyut düşünebilme, denen çeler ileri sünııe, akıl yürütme, ve tümnden gelişim yolu ile düşünebil ine söz konusudur. Genç böylelikle gerçeğe alt bütün ihtimalleri lir sap edebilir (Piaget, 1991: 261). Gerçek olaylar arasındaki İlişkileri kavrayabilir. Görüşlerine aldanma/., olayların daha arkadaki neden İnini anlamaya çalışır. Ergen düşüncesi daha esnektir. Bir prohle min farklı çözümlerinin olabileceğini düşünür. Deyimler ve atnsö/le ılıımı kelimelerle ll.ıde edilen anlamının ardında daha farklı bir an lanı olduğunu bilir. Sö/grllml "Ayağını voğanıııa göre uzat nlnno /imden avak ve yorgan kelimeleri ile Hacir edilmek İstenenlerin ır ol d ıı fin II vasl.iiiiiiIniioiurklcfHiikl.il İçli tanı aydınlık defiidli Oysa Örgen vr yetişkin ılışılırı-ıl Hu» 'dileni anlayabllh I eşllıleı ı. ben

zetmeleri kavrayabilir. Bir yazılı metnin, bir tiyatro eserinin veya bir filmin ana tlkrini daha kolaylıkla çıkarabilir.

Her ergenin aynı yaşlarda soyut düşünceye ulaşamadıkları, bazı yetişkinlerin bile soyul düşüncenin gerektirdiği zihinsel özellikleri kazanamadıkları bildirilmektedir. Soyul

düşünmeye ulaşma ile ergenin yaşadığı kültürel çevresi, ailesinin sosyo-ekonomik seviyesi ve zekâ seviyesi arasında ilişkiler bulunmaktadır (Gander ve Gardiner. 1993: -127).

ZEKÂ İLE İLGİLİ SON ARAŞTIRMALAR

Son yıllara kadar kuramsal olarak zekânın doğuştan 16 ile 20 yaşlarına kadar geliştiği, bundan sonra bilgilenmenin arttığı, ama insanın zekâ kapasitesinde gelişme olmadığı kabul edilmekteydi. Son gelişmeler bu konudaki kuramsal bilgilerimizin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Fareler üzerinde yapılan deneyler, beyin kabuğundaki hücrelerin, beynin kullanıldığı ölçüde artacağını, kullanılmadığı ölçüde de azalacağını bize göstermektedir. Zenginleştirilmiş, standart ve fakirleştirilmiş çevre koşullarına sahip üç grup farenin katıldığı deney ortamında, zenginleştirilmiş ve fakirleştirilmiş çevre koşullarına sahip farelerin beyinlerinde, standart koşullara sahip farelerin beyinlerine oranla ölçülebilir ve gözlenebilir kimyasal ve yapısal farklılıklar olduğu ortaya çıkarılmıştır: Araştırmalar beyin kabuğunun kalınlığını, beyindeki sinir hücresi gövdesinin boyutlarını, beyindeki sinir hücrelerinin beslenmesini sağlayan ve onlara gerekli maddeleri senlezeleyen glial hücrelerini, sinir hücrelerinin alıcı anten uçları olan dendritleri ve iki beyin hücresi arasında elektriksel iletişimi sağlayan, sinir hücresinin aktarıcı kısmı olan sapslardaki değişiklikleri kapsamaktadır.

Zenginleştirilmiş çevrede büyümek beyin yukarıda işaret edilen niteliklerini olumlu etkilemektedir, ancak beyin gelişimi ile beslenme arasındaki ilişki dc önemlidir. Hamilelikleri sırasında proteinsiz bırakılan farelerin yavruları zenginleştirilmiş çevreden yeterince yararlanamamaktadır. Çevre koşullarına göre beyin kabuğunda ortaya çıkan olumlu veya olumsuz değişme, sadece hayatın İlk yıllarında değil herhangi bir yaşta da olabilmektedir (Diamond. 1996: 3. 5).

Zekânın ölçülmesi

Psikolojide test hareketini İlk başlatan İngiliz biyologu Francis Galton'dur. Galton 1884'le bireylerin gönne ve işitme keskinliği, kas gücü. tepki zamanı vb. gibi belirli özelliklerini ölçerek insan vücudunun basit psikolojik süreçleri hakkında da önemli bilgiler topladı. 1890da Amerikalı psikolog J. McKee (attell İlk defa zihin leşti teri mini kullanmış ve öğrencilerin zihinsel seviyelerini IM-IIİİleinek Kin hi ıeyse ol.ıı.ık uygulanan hlı trst grllstlıııslıı (Anıast.ısl. 1976: I 1 ve Pil bot. 1065: 7)

1905 yılında Fransa'da Alfred Binet ve meslektaşı Théodore Simonin öğrencilerin normal eğitimden yararlanıp yararlanamayacağını teşhis etmek için bir ölçek geliştirdiler (Cansevcr. 1982: 12). 1916 yılında L. M. Terman tarafından ABD'de Stanford Üniversitesinde standardize edilen ve o zamandan bu yana Stanford-Binet. (S.B.) testi diye anılan bu ölçek genel zekâ ölçmek üzere hazırlanmıştı (Anastasi. 1976: 12 ve Semir 1972: 1-3).

Zekâ Testinin Hazırlanışı

Binet'e göre zekâ beynin algılama, akıl yürütme, anlama gibi işlev lerinden ayırt edilemez. Bu zihinsel yetenekleri ayrı ayrı değil, hepsi tarafından oluşturulan genel zihinsel yeteneği ölçmeyi hedeflemiştir (Cansever. 1982: 162).

S.B. testinde sorulan sorular veya .çözülmesi İstenen problemler zorluk derecelerine göre ayrıldı ve aynı yaştaki bir grup çocuğa verilen sorular onların %60-70'i tarafından doğru olarak cevaplandırıldı gında o sorular o yaşa ait kabul edildi. Her yaş için ayrılan somların bir küçük yaştakilerin yalnız %10 gibi küçük bir grubu tarafından çözülebilmesi sorulann bir önceki yaşa ait kabul edilmesinde dıgei bir ölçüttü (Semin. 1972: 1).

Zekâ Yaşı

Bir çocuğun zekâsı hakkında fıki yürütebilmek için kendi yaşına (takvim yaşına = kronolojik yaşına) ait soruları yapıp yapamadığına bakılır. Eğer bir çocuk yalnız kendi yaşına ait soruları hatasız yapıyor ve daha üst yaşa ait soruları yapamıyorsa bu çocuk kendi yaşın dakilerin zihin seviyesine (zekâ yaşına) sahip normal bir çocuktur.

Kendi takvim yaşına ait soruları yapamayan, daha küçük yaştaki çocuklara ait soruları yapabilen çocuğun zekâ yaşı da cevaplandırdığı yaş seviyesindedir.

Görüldüğü gibi zekâ ölçümünde çocuğun yapabildiği sorularla tespit edilen zekâ yaşı. takvim yaşı ile karşılaştırılarak bir değeri <llrme yapılabilir.

Zekâ Bölümü

İnsan zekâsını bölümlere ayırıp bunları ayrı kompartımanlar olarak düşünmek doğru olmaz. Farklı zekâ seviyelerindeki insanlar bir birlerinden kesin çizgilerle ayrılmazlar. Zekâ testleri uzunluk ve ağırlık ölçümleri j^ibi kesin sonuçlar veren ölçme araçları olmadıklarından zekanın ölçülmesini illgei niteliklerin ölçülmesi gibi ele almamak gerekir

Blıeylu zekasının «myı olarak Hadi- edilmesi ba/ı tlııı ı ıııııı da ve

pı.ıllık kııll ılın için gerekli ol.ıblıllı Zeka Bölümü (Zil.) bireyin

ha-.kal al ıııa ı hu İM ■ ■ \ iyede olduğum i al ila mamı/a yaı ılımlı ı olan

Zekâ Engelli Öğrenme Güçlüğü Çeken (Ağır Öğreneni Normal (Orta) Zeki (Ortanın Üstü) Çok Zeki

Yukarıda İM-liıttlen değeri tamamen yaklaşık olarak düşünölme İldir. Genel nüfusun yaklaşık 2/3*ü normaldir veya ortalama zekâya sahiptir. Normal, bir bakıma "sık rasüanan" demektir. İnsanların ço-ğunluğu bu gruba girer. Diğerleri de ortalama İnsana göre yapılan sı-nılandırmada dağılımın sağında veya solunda yer alırlar. Zekâ engel II olanlar genel nüfusun yaklaşık %2'sini oluştururlar. Zekâ engelli ler ağır derecede zekâ engelli, orta derecede zekâ engelli ve hafif derc-< ede zekâ engelli olarak veya idiyo. embesil. dcbıl veya moron şeklin de tasnif edilmektedir. Öğrenme güçlüğü çekenler veya

Duygusal olarak daha dengeli olma, sosyal ve kişisel bakımdan ol-gun olma üstün yetenekli çocuk ve ergenlerde gözlenmektedir. Tak-vim yaşının iki-üç yıl üstünde bir

Hangi öğrencilerin gerçekten üstün yetenekli olduğuna karar ver inek uzmanlık gerektirir. Bazı üstün yetenekli çocuk ve gençlerin okul başarılarının beklenenin çok altında olduğu görülmüştür. O haldi okul başarısı ve yukarıda açıklanan niteliklerin her biri tek basma Qı tün yetenekli olmanın ölçütü değildir. Aşağıda sıralanan niteliklerin

hepsinin incelenerek öğrencinin üstün yetenekli olup olmadığına karar verilebilir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır (Evrin, 1978: 91).

Öğrencinin sınıfına göre yaşı.

Özel yeteneklerinin olup olmadığı.

Zekâ testlerinin sonuçları,

Okul başarısı.

Öğretmenin görüşleri.

Ailesinin görüşleri.

Sosyal, duygusal ve kişisel gelişimi.

Bedensel özellikleri.

İlgi alanları. 10. Özgeçmişi.

1 Üstün Yeteneklilerin Eğitimi

Üstün yeteneklilerin eğitimine özel önem veren ülkelerdi' uygulamalı yöntemlerin başlıca alanı aşağıda belirtilmiştir.

1. (Üstün yeteneklilerin normu/ üstün yetenekli öğrenciler sınıfı, daha azının üstlenmiş programla karşılanmalıdır)

Normal Öğrencilerle bir arada eğitimli üstün yetenekliler onlara göre ayrılmış konularla ilgilenmeli ve Öğrenciler için ayrılan zamanlarında kendilerine daha ileri düzeyde bilgilerin verilmesi, zihinsel

bakımdan yeterince güçlü sorunlarla karşılaştırılmaları amaçlanmaktadır. Üstünler, okullarda onlar için oluşturulan zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarında kendilerini geliştirebilirler.

Okul kol çalışmalarına katılıp etkin bir şekilde, işbirliğine dayalı olarak bir faaliyeti yürütme, bağımsız olarak bir proje hazırlayıp onu sunmakla görevlendirilme, okullarda düzenlenen münazaralarda (bir konuda iki karşıt fikrin savunulması ile oluşturulan tartışma ortamı) görev alma. çevredeki bilim ve kültür merkezlerine gezi yapma, güzel sanatlar alanında (müzik, resim, heykel, edebiyat gibi) okuldaki gruplara katılıp yaratıcılıklarını ve yeteneklerini geliştirme ve sergileme, çeşitli bilgisayar programları yolu ile eğitim, okulda gazete çıkarına, zenginleşmelerinin yollarındandır.

Üstünler için yalnızca zenginleştirme yapıldığında ders programlarında değiştirme yapılmamaktadır (Davasligil. 1995: 24).

Üstün yeteneklilerle normal öğrenme kapasitesindeki öğrencileri bir sınıfta öğretmenin üstünlerin sosyalleşmelerinde yaran olacağı belirtilmektedir. Öte yandan normallerle bir arada eğitilen üstün yeteneklilerin yetersiz zihinsel uyaran alacaktan, öğretilenleri öğrenmeye değer bulmayacakları, bu nedenle Öğrenme isteklerinin azalacağı ve çalışma alışkanlıklarını yitirecekleri endişesi belirtilmektedir (Evrin. 1978: 101. 110).

BU uygulamada bir yandan her İki grubu bir arada eğitmek, bir yandan da üstünleri zenginleştirilmiş programlara tabi tutmak öğretmen açısından güçlük yaratmaktadır.

2. Üstün Yeteneklilerin Özel Sınıflarda Eğitilmesi

Lütfen durumda öğrencilerin öğrenme ar/ulan ve öğrenilecek konu İle İlgili Ön bilgileri birbirine benzer olduğu ve Üst düzeyde bir öğrenme gücüne sahip oldukları İçin onlara yönelik eğitim hizmetinin niteliği yükseltilebilir. Müfredat programı onların seviyesine ve öğrenme hız-, lanna göre zenginleştirilip, düzenleme yapılabilir.

Üstün yeteneklilerin eğitime özel bir önem veren gelişmiş ülkelerde sadece üstünler için açılan tam gün eğitim veren sınıflar olduğu gibi, normal ve üstünlerin karışık olarak bir arada okuduğu sınıflar da vardır. Bu sınıflardaki üstün yetenekliler normal seviyedeki akranları ile beden eğitimi, ev ekonomisi gibi dersleri bir arada okurken, günün geri kalan saatlerinde özel eğitim öğretmenlerinin ders verdiği sınıflarda ders görürler. Buna benzer üçüncü bir uygulama da normallerle bir arada okuyan üstünlerin haftada yanm gün kendi aralarında geçici gruplar oluşturmaları ve özel eğitim öğretmenlerinin gözetiminde keıı dilerine eğitim verilmesidir (I)avasılıglı. 1995: 2(i).

Normal Öğrencilerin devam elliği okullardaki üstün yeteneklilerin avıı sınıll,mi.ı toplanması, ıısluıııı lıı kendilerim dıgeıııııııe kaıııı daha değerli görmeııı İne yol ac...ı« ağı l<. m .1. -..ııı ih inkri < İli

3. Üstün Yrтііrklіcіn Ayrı Okullarda Eğitilmesi:

Bu uygulamada okulun bütün ders programları ve öğretilen kadro su üstünlere yönelik eğitim yapmak üzere hazırlanır. Bu okullara Öğrenci alırken oldukça seçici davranılır. Bu okullarda görev alacak öğ retmenlerin de alanlarında en iyiler arasından olması beklenir Bu şekilde seçkin insan yetiştirmeye dayalı eğitimin eşitlik ilkesine ters düştüğü, uygulamaya yönetilen en önemli eleştiridir. Ancak üstün yeteneklilerin yetiştirilmesinde uygulanan en yaygın yöntemlerden birisi de budur.

4. Eğitimin Hızlandırılması:

Üstün yetenekliler için eğitimin hızlandırılması farklı biçimlerde olmaktadır. Eğitime erken (küçük yaşta) başlama, sınıf atlama veya bazı dersleri atlama, eğilimin hızlandırılmasının örnekleridir. Ergenlik çağındaki üstün yetenekliler için uygulanabilecek bir öğretim şek li ders atlama ve sınıf atlamadır. Başka bir hızlandırma biçimi üç yıllık programı iki veya iki buçuk yılda bitirmek üzere sıkıştırmaktır, önceki yıllarda uygulanan Ders Geçme ve Kredi Uygulaması, lisenin İK.-Ş yarıyılıda (iki buçuk yılda) bitirilmesine imkân sağlıyordu. AHD'de uygulanan hızlandırma yollarından biri dersi okumadan sınavına gir inek. bir diğeri de lisede eğitim alırken üniversiteden bazı dersleri alabilmektir (Davasılıglı. 1995: 25). Öğrencilerin okul eğitimi dışıyla kazandığı becerilerin de (otomobil ehliyeU almak, bir müzik aleti çt labilmek gibi) okul yönetimince kredilendirilmesi eğitimi hızlandırma mn başka bir yoludur.

Böylelikle üstün yetenekli öğrenciler okulu bitirebilmek için geri ken kredi (ders saali) sayısına daha erken ulaşabilecek ve daha ÖnCfl mezun olacaklardır.

Ülkemizde Üstün Yeteneklilerin Eğitimine Yönelik Uygulamalar

Üstün yetenekli öğrencileri yetiştirmek üzere 1964 yılında kurul muş Fen Liseleri, fen ve matematik derslerinde daha yoğun bir pog ram uygulamaktadır. İlköğretim ikinci kademedeki matematik ve ieiı dersleri not ortalamalarını belli bir puanın üstünde tutturanların arasından sınavla öğrenci alan bu liselerde kaliteli bir eğitim uygu I anmaktadır.

Çok sayıda öğrencinin giriş sınavına katıldığı Anadolu Liseleri İle Yabancı Dil ile Eğitim Yapan Özel Liselere giren öğrencilerin bir kıs minin üstün yetenekli ulılığrı kabul edilebilir.

Dar gelirli allelere mensup ama yetenekli İlkokul mezunlarına yönelik parası/ yatılılık s vıııı kazanan öğrenciler aı.ısında uslun ye teneklilei ön plmıdadu

İlk kez IIMIU ' ognTııı yılında açılan Süper Linçlere İlköğretim diploma notu ıııbil ııı rıı yüksek öğreniliri okulun kontenjanı ııU

pelinde sıralanarak alındığı için, en başarılı ve öğrenme güdüsü yüksek olanlar bu okullarda toplanmaktadır. Süper Liselerde bir yıl ingilizce hazırlık okunduktan sonra Türkçe olarak öğrenime devam edilmekte, ancak diğer liselerden daha yoğun ingilizce okunmaktadır.

Iiazı liselerde hem süper lise uygulaması yürütölmekte, hem de normal kayıtlı gelen öğrenciler alınmaktadır.

Ülkemizde belirli bir alanda özel yeteneğı olanlar için Özel eğilim imkânı tanıyan en eski uygulama 1948de çıkarılan 660 sayılı yasaya dayanılarak yapılmaktadır. Bu yasaya göre resim, müzik ve plastik sanatlarda olağanüstü başarı sağlayan ve yetenek gösteren öğrenciler devlet tarafından yurtdışında eğitime gönderilir.

Lise ve yüksekokul mezunlarının yurtdışına gönderilerek eğitilmelerine imkân sağlayan 1416 sayılı yasa da üstün yeteneklilerin eğitimine yöneliktir. Sınavla seçilen öğrenciler devlet hesabına eğitmek üzere yurtdışına gönderilmektedirler (Knç ve diğerleri. 1975: 221. 223).

TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) lise ve üniversite öğrencilerinin fen ve matematik alanında özel yetenekli Oıanlanm seçerek burs vermektedir. Üstün yeteneklilere yönelik yapılan bir uygulama da TÜBİTAK ve çeşitli okullar kanalı ile gemilikle yurtdışında yapılan uluslararası fizik ve matematik olimpiyatlarına yetenekli öğrencileri seçerek göndermektir. Son yıllarda bu olimpiyat-lara katılan gençlerimiz başarılı sonuçlarla dönmektedirler.

Lise birincileri İçin ÖSYM tarafından verilen haklar da üstün yeteneklilere yönelik bir uygulama olarak nitelendirilebilir.

Üstün yetenekli çocukların okula erken başlaması ve sınıf atlaması ülkemizde de uygulanmaktadır. Bu öğrencilerin zihinsel kapasite yanında sosyal ve duygusal olgunluğa, yeterli İskelet ve kas olgunluğuna ulaşmış olması da Herki sınıflara kabul edilmeleri için gereklidir.

Ergenlik Dönemi ve Yaratıcılık

Yaratıcılık, sorunlara duyarlı olma. onlara yeni çözümler arama ve çözümlerini sinama süresi olarak tanımlanmıştır. Bireyin başkalarından farklı, değişik fikirler İfade edebilmesi veya ürünler ortaya koyabilmesi yaratıcılık gerektirir. Üretilen ürünün orijinal olmasının yanında, düşüncede esnek olma ve fikirlerin ifadesinde akıcılık, yaratıcı olmanın göstergelerindendir (Gaye. 1988: 155).

Esneklik, fikirlere karşı herkesinkinden değişik tepkilerde bulunma yeteneği, akıcılık ise kişinin ürettiği düşünce ve tepki sayısıdır. Özgün olma ve zenginleştirme olarak isimlendirilbilecek düşünme İle ilgili boyutların da yaratıcılığın Özelliği olduğu IM-Hİ ttilmiştir. Özgün olma üretilen düşünce ve tepkilerin yeni ve o kişiye has oluşudur, /engİnleşİlme de hlı düşünceyi geliştirilir ve ona yeni ayı ııııııı ek İrilir yelenegİldı II t.ıvasİglı I' I' I | S.lj

Yarahı ılık ve zekâ ile İlgili araştırmalar her üst düzeyde /eki lıısa um. aynı zamanda yüksek derecede yaratıcılığa sahip olmadığını göstermektedir, oysa yaratıcı olanların en az 125 zekâ bölümüne sahip olmaları gerektiği bildirilmektedir (Sungur, 1992: 77). Başka bir İfade İle her yaratıcı insan bir dereceye kadar üst düzeyde zeki iken. her üst düzeyde zeki (yetenekli) insan yaratıcı olmayabilir.

Guilford "yakınsak" ve "ıraksak- düşünce olarak Türkçeleştirilebl-lecck İki tip düşünmeden söz etmekte ve ıraksak (divergent) düşünce biçiminin yaratıcı fikirler üretmeye daha yatkın olduğunu İfade etmektedir. İraksak düşünce verilen bilgiden yola çıkarak farklı cevap-ler vermeye imkân sağlayan düşünce hiçimi iken, yakınsak düşünce doğru, esnekliği olmayan ve geleneksel sonuçlara götüren düşünce biçimi olarak tanımlanmaktadır (Ellen. 1973: 263: Arık. 1987: 69).

Yaratıcılık özel bir yetenektir ve doğrudan zekâ ile ilgili olmayan bazı kişisel niteliklerin olması yaratıcılığı desteklemektedir. Kendini yeterli görme, kendine güven, kendini kabul etme. sezgi yeteneği, belirsizliğe karşı hoşgörölü olma. karmaşıklıktan hoşlanma, mizah anlayışına sahip olma yaratıcının kişilik özelliklerindendir. Yaratıcı kişi daha esnek düşünmekte, bir probleme daha açık fikirli bir şekilde yaklaşmakta, daha bağımsız ve duygularını daha az kontrol altında tutan bireyler olarak tanınmaktadır (Ellen. 1973: 273. 275). Ayrıca yaratıcı kişilerin hayal güçleri ve başarı güdölari yüksek, yeniliğe açık. Özgün ve risk alabilen insanlar olduğu belirtilmektedir (Arık. 1987: 129). Yaraücüük yeteneğinin herkeste az veya çok bulunduğu na ve bu yeteneğin eğitimle artırılabilceğine işaret edilmiştir (Yavuz. 1989: 42). Ancak yaratıcılık potansiyeli bakımından insanlar arasın da çok geniş bireysel farklar bulunmaktadır ve eğitim yolu ile geliştİ rilecek yaratıcılık, bireyin kişiliği ve sahip olduğu potansiyel İle sınır lıdır.

Yaratıcılık Eğitimi

Ana-baba tutumlarının, okuldaki eğilim ortamının ve öğretmenin etkinliğinin bireydeki yaratıcılık potansiyelinin geliştirilmesinde çok önemli el kileri bulunmaktadır.

Aşırı kontrollü olmayan, esnek düşünceli, çocuğun kendi düşün »elerini ifade etmesine imkân sağlayan, herhangi bir konuda yeni çözümler üretilmesini destekleyen, çocuğun yaratıcı basanlarını ödüllendiren, çocuklarının yaratıcılıklarını sergileyebil meleri için özellikle güzel sanatlar alanında- uygun çalışma ortamları sağlayan, seviyeli kültürel ilgilere sahip olabilen ana-babaların yaratıcı bireylerin yet iştirilmelerinde birinci derecede rolü vardır.

Okul ol anın giren iyi uğretilir güdülcü ve düşü nineyi leş

vlk eden. seünlüer. muıt tanışması, dönem ödevi ve bleysel pıojelrı rıhı m1. İ
Hkinhkl.ıl ık /rığlnlrştlrİllirHİ yaralı ılığı da ieşvlk H

mektedir. Okulun Öğrencinin Öğrenmesi gerekenleri tespit edip. öğretmen merkezli bir biçimde öğretim uygulaması yaratıcı bireylerin yetişmesini zorlaştırır. Öğretmenin öğretim ruzmetinin niteliği de yaratıcı bireylerin yetişmesinde etkilidir.

Öğrencinin sınıf içinde yeni bir fikri ifade etmesini veya yaratıcı bir hareket göstermesini ödüllendirmek, öğrencilerin merak duygularını geliştirecek konulan seçmek, sorunlara farklı açılardan yaklaşmanın sorun çözümüne nasıl yardım ettiğini öğrencilere anlatmak, öğrencilere birbirleri ile çelişen durumlar göstererek onların fikirlerini harekete geçirmek, yaratıcılığı geliştiren uygun bir öğretmen örne-ğidir. Sonunu öğrencilerin tamamlayacağı hikâyeler yazdırmak, bir grup öğrencinin katkıları ile çok değişik malzemeler kullanarak bir resim, heykel veya afiş üretmek, sınıfta belirli bir konu hakkında beyin fırtınası yaptırarak da öğrencilerin yaratıcılığını geliştiren diğer uygulamalardır. (Gaye. 1988: 160).

Tartışmalarda kendi fikrini veya kendi çözümünü baskı kullanarak kabul ettinıiek isteyen yetişkin, gencin özgün ve yaratıcı yanını köreltiyor demektir.

Kaynaklar

Anastasi. Anne. Psychological Testing. Fourth Ed. New York: Mac Millan Publishing Co. Inc.. 1976.

Ank. Alev. Yaratıcılık. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 790. 1987.

Cansu. Gökçe. Klinik Psikolojide Değerlendirme Yöntemleri İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. 1982.

Civelek. Ali Hikmet. "Üstün Yeteneğin Teşhisinde Bir Durum Tespit Araştırma-sı". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.

Davasligil. Ümit. "Yüksek Gizil Güce Sahip Lise Öğrencilerinin Yaratıcılıkları Üzerinde DeneySEL Bir Araştırma". M.Ü. Atatürk Eğilim Fakültesi Eğitim Ut timleri Dergisi, Sayı 6, 1994.

Davasligil. Ümit. "Üstün Zekâlı Çocukların Eğitimi", Yaşadıkça Eğitini. Sayı 4:*. Kasım-Aralık 1995.

Diamond Marian. "Öğrenmeyi Öğrenme". İstanbul: Enka Eğitim Formu K«/x>nı. 6 Nisan 1996.

Kilen. V, Plers. "Creativity" Undersinding Adolescence (Ed. J. Adams). Boston Ally and Bacon. Inc. 1973.

Knç. M.: Çağlar D. ve Özsoy. Y. Özel Eğitime Giriş. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 49. 1975.

Evrin, Selmin. Psikoloji Açısından keka Sorunu, Toplum Hizmetinde Psikoloji. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.

Gage, N.L.; Berltner. D.C. Educational Psychology. Boston: Houghton Mtliliı Com. 1988.

Gander. M.J. ve Gardlner H.W. Çocuk ve Ergen Gelişimi (Yay. B. Onur). Anka ra: İmge Kitabevi. 1993.

Günce. GÜlseren. Çocukta Zihin Gelişimi, Piaget Kuramına Toplu Bir Bakış. An-kara: Bavlın Matbaası. 1973.

Köker. Süreyya. "Ergenlikte Zihin Gelişimi". 3P Psikoloji, Psikiyatri, Psiko/amm koloji Dergisi. Cilt: 1. Sayı: 3. 1993.

NAGC. Eğitim Komitesi. Özellikle Çocuğa Yardım (Çev. M.N. Büyüksezer ve C. Eriş). İstanbul: Merkezi Yayıncılık ve Petek Çocuk Evi. Tarihsiz.

I'laget. J. (Çev. Kefla Uğırel-Semin). Çocukla Dünya Tasannu. İstanbul: Mar-mara Üniv, Yayın No: 461, 1988.

I'laget. J. (Çev. Z. Sinem Knvasoglu). "Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim". Eğitim Bilimini Deyişli.İUt: 24. Sayı I. 1991.

IVlıol. P. /Mfc.-Hı Akınında Testler (Çev. S. Evrim). İmanlını: Anıl Yayınevi. M105.

'iinllll. Anloiiy fnııui IH/MM İV Yu^maı İç ev K (inin) İsi,ıı ilmi Kcılı/i Kll.ıile vl, 1878

Span, Pleter. "Algılamayı Öğrenmek. Öğrenmeyi Öğrenmek". Üstün Yeteneklile-rin Eğüimt Semineri, İstanbul: 28-29 Ağustos 1991.

Sprinthall. R.C.; Sprinthall. N.A. Educational Psychoiogy. California: Addlson-Wesley Publshlng Company. 1977.

Sungur. Nuray. Yaratıcı Düşünce. İstanbul; Özgür Yayın Dağıtım. 1992.

Semin. Refia. Zekânın Değerlendirilmesi istanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. 1972.

Yavuz. Halide. Yaratıcılık. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını. 1989.

Zcycinoglu. Sezen. "Plaget: Zihin Gelişim Kuramı" (Yay. B. Onur). Ergenlik Psikolojisi. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1987.

Yedinci Bölüm

Ergenlik Dönemi ve İlgiler

İlgi, bireyin özel bir çaba harcamadan, zevk alarak bir eyleme yönelmesidir, ilgi bir çeşit iç Kilimdir. İçimizden gelen istekler bir anlamda davranışlarımızın ne yöne olacağını belirleyen uyarılardır. Bu uyarılar hem içerden, hem de dışımızdan gelebilir.

İlgi bir etkinliğe bir süre bağlanmadır. Bir kişinin bir nesneye veya faaliyete ilgi duyması, ondan hoşlanması veya o ilginin kişinin bir ihtiyacını karşılaması ile açıklanabilir. Bireyin bir nesneye veya faaliyete ilgi duyması ve ilgisini gerçekleştirmesi ondan haz almasını ve bir tatmin duygusu oluşmasını sağlar.

İlgilerin Gelişme ve Değişmesini Etkileyen Etmenler

İlgiler birçok niteliğe bağlı olarak farklılaşabilir. Bunlar arasında yaş, cinsiyet, zekâ, beden yapısı, aile ile yaşanan kültürel ve coğrafi çevre en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Yaş: Çocukluktan ergenliğe ve yetişkinlikten yaşlılığa doğru bireysel ilgilerin konusunda, bağlanma süresinde ve ilgilerin değişme hızında farklılaşma görülür. İlgilerde, başka bir ifade ile bireylerin hoş (andıkları ve hoşlanmadıkları faaliyetlerin türündeki değişme ömür boyu devam eder. Ancak en çarpıcı değişme ve gelişme çocuklukta, ergenlik yıllarında olmaktadır. Değişen yaşla beraber ergenlerin zihinsel olgunlukları artar, bedenlerinde değişiklikler olur. Görev ve sorumlulukları değişir. Bunlara bağlı olarak ilgi alanlarında da farklılaşmalar olur. İlgilerin yaşla değişmesi çocukluktan ergenliğe geçişte gördüğümüz bir durumdur. Yoksa İlgilerde bir devamlılık vardır. Çocukluktaki ilgilerle, ergenlikteki ilgiler arasında da bir devamlılık tanımlanabilir. Değişme; ilgi alanlarının genişlemesinde ve hoşlanılan faaliyetlere karşı daha kararlı olma anlamındaki değişimdir. Çocukluktaki ilgilerde devamlılık azdır, çocuğun ilgileri daha az kararlılık gösterir. Ergenlikteki ilgilerde devamlılık ve kararlılık artar, zihinsel gelişimin getirdiği olgunlaşma sonucudur. Ayrıca yeni çevrelerle ve farklı kaynaklarla karşılaşarak ergenlikte çocukluktan farklı ilgilerin doğması da devamlılığa katkı sağlar. Ergenlik dönemindeki iyileşmeler, dünya görüşü, inanç sistemi ve ahlaklı davranışlar ergenlik dönemindeki gelişmelerle bireyin içinde bulunduğu farklılıkları yansıtır.

Cinsiyet: Kız ve erkeklerin ilgilerindeki farklılıklar, iki nedene bağlanarak açıklanabilir. Birincisi her iki cinsiyetin biyolojik ve fizyolojik yapılarındaki farktan kaynaklanır. Cinsiyet farkları bedenin yapı ve işleyişinde, kas gücünde ve duygululukta farklar getirir. Bu da kız ve erkeklerin hoşlandıkları faaliyetleri veya ilgi alanlarını genel hatları ile cinsiyete bağlı olarak değiştirir. Kız ve erkek çocukların küçük yaşlardan itibaren öğrenmeye bağlı olmadan hoşlandıkları faaliyetin türünde farklılıklar gözlemlenebilir. Kızlarda konuşmaya, el ve parmak eşgüdümü gerektiren işlere, güzel sanatlara, yardıma

yönelik çalışmalara İlgi daha yüksektir. Erkeklerin matematiğe, teknik bilgi gerektiren alanlara, siyaset gibi yönetimle ilgili konulara, bedeni güç gerektiren kas faaliyetlerine olan ilgisi kızlardan çok görünmektedir.

Kız ve erkeklerin ilgilendikleri alanların birbirinden değişik olmasının ikinci nedeni İçinde yaşadığımız toplumun koşullandırmasına, her iki cinsiyete alt görevlerin kültürel bakımdan kabulüne ve bunların etkisindeki öğrenmelerle ilintilidir. Kız ve erkekler belirli tavır alışları göstermesi ve belirli görevleri yapması İçin çevre ve kültür tarafından yönlendirilmektedir. Beklentilere uyan davranışlar pekiştirilmektedir. uymayanlar İse onaylanmamaktadır. Böylelikle kızlarda daha çok eve alt ve çocuk yetiştirmeye yönelik ilgiler geliştirilirken, erkeklerde ev dışında yapılabilecek uğraşlar teşvik görmektedir.

Zekâ Zeka bir bakıma öğrenme veya kavrama kapasitesinin belirleyicisidir, insanlar arasındaki öğrenmeye dayalı bireysel farklar zekâyâ bağlıdır, öğrenme hızı ve öğrenme kapasitesi ile hoşlanılan konular yani İlgi alanları arasında doğrudan ilinti vardır, öğrenme kapasitesi arttıkça merak edilen konular artmakta, ilgi alanı genişlemektedir. Zeki insanlar öğrenilmesi zor olan ve zaman alan konulara yönelmekte ve birbirinden farklı konulara ilgi duymaktadırlar. Öğrenme kapasitesi sınırlı olanların ilgi alanları da geniş değildir. Daha kolay Öğrenilecek konularla uğraşmakla ve ilgileri daha yüzeysel ve geçici olmaktadır. Bir konuya lutku derecesinde bağlanmanın ve bir "fanatik" olmanın arkasındaki nedenler zekâyâ bağlı olmaktan çok, kişilikle ilgili görünmektedir. Bireylerin zekâ seviyeleri yanında zekâ biçimleri de İlgilerinin belirleyicisidir. Yetenek (kabiliyeti, doğuştan getirdiğimiz hazırlıklı oluşun (istidat) öğrenme ile geliştirilmesiyle ot taya çıkan yatkınlıklardır. Yeteneğimizin olduğu alanlara ilgi duymamız ve yönelmemiz doğaldır, ama her ilgi duyduğumuz konuda yetenekli olmayabiliriz. Daha çok güzel sanatlar alanında ilgi duyulan dalda gelişip uzmanlaşabilmek için yetenekli olmaya ihtiyaç vardır.

İhtiyaçlar Yapısı ve Fiziksel Güç: Bazı rlılıklar .sağlam bir İhtiyaçlar Yapısı

Yapısı ve İhtiyaçlar Miktarı: Kas İhtiyaçları. Sırtüstü vaktlilik İhtiyaçları

İhtiyaçlar Yapısı ve Fiziksel Güç: Bazı rlılıklar .sağlam bir İhtiyaçlar Yapısı
Yapısı ve İhtiyaçlar Miktarı: Kas İhtiyaçları. Sırtüstü vaktlilik İhtiyaçları

Çevre: Çevre aile ortamını da içeren, bireyin içinde yaşadığı kapsamı daha geniş bir ortamdır. Kültürel ve coğrafi çevre olmak üzere iki ayrı boyutta incelenebilir. Kültürel çevre, aile ve okulla birlikte toplumdaki diğer kültür odaklarını, bunların bireyi etkileme biçimini ve derecesini içerir. Çevredeki temel ilgiler, yaşanan ortamda geçerli kültürel yapıdan ve kültürel mirastan etkilenir. Kültürel çevrenin önemli bir belirleyicisi, çevredeki üretim biçimi ve ekonomik seviye-İhtiyaçlar. Üretim şekli iş dışındaki serbest zamanın süresini ve bu zamanı kullanma biçimini de düzenler. Coğrafi çevre, İklim şartlarını da kapsayan; hem ekonomik üretimi, hem de bireyin temel uğraşlarını doğrudan biçimlendiren önemli bir göstergedir. Deniz kenarında veya yüksek, dağlık bir yörede yaşamakla, çok soğuk veya sıcak iklim şartlarında yaşamak, o bölgedeki yaşama biçimini ve hoşlanılan faaliyetin

türünü etkiler. İklimin etkisindeki bitki örtüsü ve tarımsal faaliyetler ekonomik gelişmeye etki etmektedir. Bütün bunlar bireysel ilgilerin belirleyicileridir.

Aile: Bireyin içinde yaşadığı ailedeki ana uğraşlar, aile bireyin inin serbest zamanlarını değerlendirme biçimi, ailenin kültür düzeyi ve ekonomik durumuyla ve imkânları, anne-babanın çocukları için bek lentileri, ailenin geleceğe yönelik düşünceleri, hedefleri, çocuk ve n genlerin ilgilerini belirleyecek önemli değişkenlerdir.

İlgi Çeşitleri

İlgilerin çeşitleri ve sınıflandırılması konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. İlgiler hakkındaki sınıflandırma, uzmanlarca de gışık biçimde yapılmıştır. İlgiler geniş olarak üç alanda toplanabilir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

Kişisel ilgiler,

Serbest zaman ilgileri.

Mesleki ilgiler.

I. Kişisel ilgiler:

Bu alan her bireyin kendisi hakkındaki İlgilerini, kişisel alışkanlıklarını ve tercihlerini kapsar. Ergenlikte yüzün, saçın, vücudun dış görünüşü ve giyim kuşamla ilgilenme: konuşma, eğlenme, yemek yeme gibi konulardaki ilgiler ve tercihler önemli bir yer tutar. Büyüme çağındaki genç karşı cinse cazip görünebilir. İçin dış görünüşünü çok önemser ve bu arada cinsellik önemli bir kişisel İlgidir, lirdenim-, bedeninin farklılaşan ve gelişen organlarına ve ■.esme k.ii-.ı n/H bu İln gösterir. Ses tonunu alçaltıp yükselterek ço ı uklukları laikli <ikin.iv>! başlayan vınl sırsılır alışmaya

II. Serbest zaman Ugileri.

Bu alan kendisine yönelik ilgilerinden farklı olarak serbest zamanlarında yapmaktan hoşlandığı etkinlikleri kapsar. Bu etkinlikler spor yapmaktan bir araç tamirine, müzik dinlemekten fotoğraf çekmeye kadar sayısız beceriyi ve uğraşları içine alır. Serbest zaman İlgileri de çok farklı alt gruplara ayrılabilir. Bunlar şu şekildedir:

A. İlgilerin etken veya edilgen olmasından dolayı yapılan sınıflan-
dırma. Burada iki tür ilgi grubundan söz edilebilir:

Etkcn olarak gerçekleştirilebilen ilgiler: Herhangi bir bedensel ve zihinsel etkinlik gerektiren ilgiler bu sınıflandırmaya girer. Resim yapmak, satranç oynamak gibi ilgiler bu gruplarıdır.

Edilgen olarak gerçekleştirilen ilgiler: Bir seyirci olarak yapılan, aktif katılım gerektirmeyen TV seyretmek, müzik dinlemek gibi ilgiler bu gruba girer.

B. ilgilerin gerçekleştirildiği sosyal ortama göre yapılan sınıflandır-
ma. Burada da ilgileri ikiye ayırmak mümkündür.

Bireysel ilgiler: Tek başına gerçekleşürilebilen. başka bir insanın katılımını gerektinmeyen ilgiler bu türdendir. Bir aletin tamirinden hoşlanma, kitap okuma ve benzeri İlğiler gibi.

Grup ilgileri: En az bir başka kişinin de katılımını gerektiren faaliyetlerden hoşlanma anlamına gelir. Grupla bir arada yapılan faaliyetler buna örnektir. Bir grup sporundan hoşlanma gibi.

C. ilgilerin gerçekleştirilmesinde etken olan organlar göz önüne getirilerek yapılan sınıflandırma. Buna göre ilgileri ikiye ayırabiliriz:

Züinsel ağırlıklı ilgiler: Bunlar daha çok beyin gücü veya düşünsel güç gerektiren uğraşlardır. Zekâ oyunlan veya satranç oynama, matematik problemi çözme ve benzeri uğraş alanları daha çok zihinsel güç gerektiren İlğilerdir.

ZÜmse/ bakımdan ağırlıktı olmayan ilgiler. Bunlar gerçekleştirilmesinde üstün bir beyin gücü gerektirmeyen ilgilerdir. Yukardakl İlğilerin dışındaki bütün ilgiler bu gruba girer.

D. İlğilerin gerçekleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ürüne veya sonuca göre yapılan sınıflandırma. Buna göre de İlğiler iki grupta ele alınabilir:

1. Yeni us orijinal bir ürün ortaya çıkarmaya yönelik ilgiler.

İlgi duyulan faaliyet gerçekleştirilip yaratıcı çabanın sonunda yeni bir ürün ortaya çıkıyorsa, bu yukarıdaki ilgi grubuna girer. Kesim yapma, fotoğraf çekme veya beste yapma gibi yaratıcılık gerektiren İlğiler buna Örnektir.

2. Yukntulaki tini grubunun dışında kalan, varolanı tekrara veya bedensel euei|i hareain.ıva yönelik İmlini İlğileri İkinci grupta topla yahılılıl/

E. İlğilerde hangi duyu organının baskın biçimde kullanıldığı hakkında sınıflandırma. Bu sınıflandırma bir veya birkaç duyunun uyarılmasından İlgi duymaya göre yapılabilir. Aşağıda lx*ş duyu organımız dikkate alınarak İlğiler grupl andırıl mı ştır.

Görsel ilgiler. Daha çok göze hitap eden seyirlik ilgiler. Sinema ve TV ilgisi gibi.

İşitsel ilgiler. Daha çok işitmeye dayalı ilgiler. Müzik ilgisi gibi.

Dokunsal ilgiler. Ellerin ve dokunma duyusunun da İşe karıştığı ilgiler. Heykel yapma vc benzeri ilgiler.

Koklama duyusunun ön planda olduğu ilgiler: Güzel kokulardan hoşlanma gibi.

Tat alma duyusunun baskın olduğu ilgiler. Yemek yeme başta olmak üzere tat alma duyusunun uyanılmasmdan hoşlanma.

F. İlgilerin yapıldıkları yaşlara ve dönemlere göre sınıflandırılması.

Bu sınıflandırma hayatın dört temel döneminde bireylerin bulunduğu yaşlara has gösterdikleri ortak ilgiler dikkate alınarak yapılır. Buna göre ilgiler şu şekilde sınıflandırılabilir:

Çocukluk dönemi ilgileri: Çocuklukta ilgiler de çocuğun bebeklikte, ilk çocuklukta ve okul çocukluğu döneminde olmasına göre de genişir. Çocukluk ilgileri çocuklukla çocuğun oyun ve oyuncak ile kurduğu ilişkiler çerçevesinde incelenir.

Ergenlik dönemi İlgileri: Ergenlikteki ilgiler büyük bir oranda ÇOCUKLUK ilgilerinin devamıdır. Ergenlikteki ilgiler ayrıca daha geniş olarak incelenecektir.

Yetişkinlikteki ilgiler: Yirmili yıllardan başlayarak daha Herkesi dönemlere uzanan hayat yolunda kadın ve erkeğin ilgileri ve serbest /a man uğraşları genel çizgileri ile biraz değişip, ilk gençlikteki ilgilerden farklılaşır. Deneyimlerde ve bilgilenmedeki artış ve ekonomik koşullardaki gelişme yanında fiziksel güçteki ve duyguların coşkunluğundaki azalma orta yaşlarda daha çok hissedilir. Bunların beraberinde hoşlanılan faaliyetlerin türünde, hoşlanmanın derecesinde ve süresinde farklılaşmaların olması kaçınılmazdır.

4. Yaşlılık dönemi İlgileri: Yaşlılıkta ortaya çıkan sağlık sorunları

ve beş duyunun duyarlılığındaki yaşa bağlı bozulmalar, fiziksel güçsüzlük ve geleceğe yönelik beklentilerin yaşlandıkça azalması ilgilenilen faaliyetin biçimini ve bağlanma derecesini etkiler. Bunun yanı sıra emeklilikle artan serbest zamanın verimli şekilde değerlendirilmesi için bireyin yeni düzenlemeler yapmaya ihtiyacı vardır. Yaşlılıkta yeni uğraşlar öğrenmek hayatı daha yaşanır ve zevkli hale getirebilir.

G. İlgilerin alanlarına veya konularına göre sınıflandırılması. Bu sınıflandırma veya gruplandırma çok geniş bir dağılım getirir. İlgili alanları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

I. .Sosyal İlişkiler: binalılarla hı arada olma. onlara yardım etmek
im ve sohbetten hoşlanma gibi ilgiler bu gruba girer.

Müzik ve sanat ilgisi: Müzik ve diğer güzel sanatlara yönelik ilgiler bu başlık altında toplanabilir.

Okuma ilgisi: Öğrenmeye ve merak tatmine yönelik olarak veya serbest zamanını değerlendirmek amacı ile yapılan okumalar ayrı bir ilgi grubudur.

Spor ilgisi: Bedeni hareket ettirmeye dayalı faaliyetlerden hoşlanma veya spor yapanları seyretmekten hoşlanma bu gruptadır.

Soyut konulara o/an ilgi: Başta din olmak üzere siyaset, hukuk ve benzeri alanlarda soyut kavramlar üzerinde düşünmekten, bunların birbirleri ile ilişkisi üzerinde akıl yürütmekten hoşlanma soyut ilgidir.

III. Mesleki ilgiler:

Mesleki ilgiler "Okula ve Mesleğe Yönelme" bölümünde açıklanmaktadır.

İlginin Ölçülmesi

Bireylerin bağlandıkları veya hoşlandıkları alanların saptanması, onların yönlendirilmesinde kullanılır. İlginin anlaşılması için üç yol izlenebilir.

Doğrudan somut yolu ile anlama: Bu yolla bireye ilgi alanının ne olduğu veya neleri yapmaktan hoşlandığı sorulur. Birey bu soruya günlük hayatını göz önüne getirerek cevap verecektir. Bazı durumlarda "belirtilen ilgi" denilen ilgiler gerçeği yansıtmayabilir. Birey olduğu gibi değil, olmasını istediği gibi cevap verebilir ve gerçek ilgi alanları gözden kaçabilir. Bu arada neleri yapmaktan hoşlanmadığını sormak da gerçek ilgileri hakkında ipucu verecektir. Bireyin hoşlandığı ve hoşlanmadığı faaliyetin türü yaşla ve öğrenmeyle değişebildi-gine göre ifade edilen ilginin bunların etkisindeki ilgiler olduğu düşünülmelidir.

Gözlem yaparak anlama: Bireyin serbest zamanlarında bir zorlama olmadan kendiliğinden yaptığı faaliyetleri gözleyerek onun ilgisini anlama yolu. adayın gerçek ilgilerini anlamamızda yanlışlığa düşmemize neden olur. Bireyler çevrelerindeki olanakları ve bilgilerini kullanarak hoşlandıkları faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Bireyin olanakları arttıkça ilgi alanları da zenginleşecektir. Bu bakımdan bu ilgilere bakarak aday hakkında geleceğe yönelik kestirimlerde bulunmak güçlük yanılabilir (Özoglu. 1983: 20).

İlgi testi veya envanteri uygulayarak anlama: Burada yapılan işlem doğrudan olmayan yolla bireyin ilgi alanlarını belirlemektir. İlgi envanterinde birey, önceden hazırlanmış birbirinden oldukça farklı bir dizi ilgi alanına ilişkin faaliyetleri içeren çeşitli durumlarla karşı karşıya bırakılır. Bunlar arasından yapmaktan en çok ve en az hoşlandığı iki faaliyeti seçmesi istenir veya bireyden çeşitli ilgi alanlarını içeren ifadelerle ilgili olarak şüaya göre en azından birini seçmesi istenir.

Bu uygulama dolaylı olarak bireyin ilgilerinin saptanmasına yarar, ilgilerin bu şekilde belirlenmesi benzer ilgi alanları olanların birbirleri ile karşılaşılmasını mümkün kılar. Bu uygulama ile bireylerin hangi alanlara ilgi duymadığını da belirlemiş oluruz. Böylelikle ergenlerin mesleki ilgileri belirlenerek onların mesleğe yönlendirilmesinde sağlıklı bilgiler edinilebilir. Ergenlik yıllarında ilgi alanları zaman zaman ayrılmadığı için bir ilgi testine göre mesleki yönlendirme yapmak sakıncalı olur. Ergenin ifade ettiği (belirttiği) ilgi ile. öğretmeninden bağımsız olarak hoşlandığı ve hoşlanmadığı ders alanları. başarılı ve daha az başarılı olduğu dersler ilgi testi sonuçları ile tutarlılık gösteriyorsa testin sonuçlarına göre hareket edilebilir.

Kişisel ilgilerden yüzünün ve vücudunun dış görünüşüne, saçının biçimine ve giyimine olan ilgi. ergenliğin ortalarında ve sonlarında da devam eder. Macera hevesi daha çok ergenliğin ortalarında başlayan bir İlgidir. Okumaya yönelik (gelecek, meslek ve

eğitim konusunda) ilgi ve bunun doğurduğu sorunlar (Kulaksızoglu. 1985: 133) ve toplumsal konulara yönelik İlgi ergenliğin ortalanndan başlayarak son-lannda da devam eder. Ergenliğin sonlannda. okuyan gençlerde siyaset ve din gibi soyut konulara yönelik ilgiler görölür. Ekonomik yoksunlukla, toplumların geri kalmışlığıyla, uzak ölkelerde yaşayanların durumuyla İlgilenme yoğunlaşabilir. Karşı cinse yönelik ilgiler ve sohbet etmeye (konuşmaya) olan ilgi. seyirlik uğraşlara Özellikle TV'ye olan ilgi bütün ergenlik yılları boyunca göndür.

Aşağıda ergenlik yıllarında başlayan ve geniş olarak görölen ilgiler açıklanmaktadır.

Koleksiyon Yapma İlgisi

Çocukların ve ergenlerin bir kısmı bazen buluş öncesinden başlayan bir ilgi geliştirirler. Bu hoşlandıkları. İlginç bulduktan nesneleri biriktirmektir. Soyut düşünme yeteneğinin iyice kazanılması ve kavrama gücündeki genişlemenin koleksiyon yapmayı etkilediği düşünülebilir. Pul. para. kartpostal ve benzeri nesnelerin toplanması öğrenmeyi ve merak duygusunu tatmin etmeyi sağlar. Ergenin zekâsına ve ekonomik gücüne bağlı olarak, toplanılan nesnenin türü ve toplama süresi değişebilir. Buluş yılları bazı uzmanlarca "koleksiyon çağı"

olarak nitelendirilse de bazıları için koleksiyonculuk ömür boyu devam eden bir uğraştır.

Yazma ve Okuma İlgisi

Hatıra defteri tutma, günlük tutma, şiir veya hikâye yazma gibi ergenlikte başlayan uğraşlar daha çok artan duygusal coşkunluğun dışı vurulma biçimleridir. Duyguların sözlü olarak İfade edilmesinin güç olduğu durumlarda yazmak, ergen için bir boşalma yoludur. Okumaya ilgi daha çok örgün rgUını sırasında ve ergenliğin sonların da görölen bir İlgidir. Duygusal içerikli roman, hikaye veya marna kıl.ıpl.ııı okuma, ten ih rllıklrlı Kitap liirİntdlı

Uzmanlarca "Koman Çağı' olarak nitelendirilmekte olan bu evrede ergenler yoğun olarak roman okuyabilirler.

Konuşma İlgisi

Ergenlik çağında bazı etkinlikler yaygın bir biçimde görölür. Arka daşları ile sohbet bu çağdaki başlıca faaliyetlerdendir. 15-20 yaş grubundaki erkek gençler değişik yerlerde birkaç kişiden İbaret topluluklar oluşturarak "çene çalarlar". Bazen saatler süren konuşmaların konusu daha ziyade futbol ve karşı cinstir. Bazı gençler grup içinde konuşkandır, konulara yön verir. Bazdan sadece dinlemeyi seçer, nadiren fikrini belirtir. Grupta az konuşanlar kendilerini ifade edememenin sıkıntısını duyabilirler. Anne-baba ve eğitimciler gençlerdeki bu çekingenliğin veya sosyal ilişkilerden duyulan korkunun muhtemel nedenlerini anlamalı ve ergenin gruba uyumunu sağlamak İçin ona rehberlik etmelidir. Kızların sohbet grupları daha küçüktür. Ergenler arasında görölen ortak bir ilgi

de konuşulan dil ile ilgilidir. Kız ve erkekler günlük konuşmada argo deyimleri kullanabilirler. Erkeklerin daha çok argo konuştuğu bildirilmektedir (Vanş. 1963: 84).

Ergenlikte TV ilgisi ve TV'nin Ergene Etkisi

Ülkemizde TV'nin çocuk ve gençler üzerindeki etkisi konusunda kapsamlı çalışmalar yoktur. Bununla beraber genel gözlemlere dayalı olarak bazı temel noktalara dikkat çekilebilir.

Çocukluk döneminin sonlarına doğru 'IV seyretmeye ayrılan zaman artmaktadır. Ergenliğin başlanandan itibaren okul Ödevlerinin VI sosyal faaliyetlerin artması TVye ayrılan zamanı azaltmaktadır. Bu lı'da yapılan tahminler ergenlerin günde iki ile dört saat arasında IV seyrettiğini göstermektedir (Santrock. 1993: 316). Ülkemizde 1987'de yapılan bir çalışmada 11 yaş grubu çocukların günde ortalama 3 saat TV izlediği saptanmıştır. 18 yaşına gelene kadar çocuk ve gençlerin toplam TV izleme süresi 17.520 saat olacaktır (Tümerdem ve Diğerciler. 1987). Ancak bu dağılım ergenden ergene farklılık gösterir. Bazıları hiç TV seyretmezken, bir kısmının günde dört saatten fazla seyrettiğini söyleyebiliriz. Kitap okuyan ergenlerin okumayanlara göre daha az TV seyrettiği düşünülebilir. Ergenin faydalandığı iletişim araçlarının türü, ne amaçla faydalandığı, bu araçlara ayırdığı zaman ile ergenin yaşı, cinsiyeti, ekonomik seviyesi ve zekâsı gibi bireysel özellikleri arasında ilişki vardır.

TV'nin günlük hayalimizi biçimlendirmedeki etkisi göz ardı edilemez, İnsanın Öğinim yollarından biri de gözleyerek, taklit ederek veya örnek olarak öğrenilirdir. (Çocuklar ve gençler yetişkinlere göre daha fazla öğinim için alımlıdır. Değişikliklere açık bir çağdadırlar IV bu bakımdan tıpkı vır gurırları daha çok etkilenmektedir. ancak IV ulu UMUMİ-" ı • dilaltı şıktır ngınırı hırlırlı haline gırlırlı İddia

edilmektedir. Fazla TV seyretmek sadece öğrenmede edilgenlik yaratmamakta yaşamı da edilgin hale getirmektedir. TV'yi az seyredenlerin, çok seyredenlere göre daha hareketli ve fiziksel olarak uyumlu olduğu görülmüştür.

Çok fazla TV seyretmek veya müzik dinlemek gençlerin bütün zamanını almakta ve bazen bunlar gençlerin günlük hayatın getirdiği sıkıntıları unutmak için kullandıkları sığınma veya kaçma faaliyetleri olmaktadır.

Birçok IV filminde saldırgan şekilde davranma ve şiddeti kullanma bir yaşama biçimi olarak sunulmaktadır. Araştırmalar şiddet ve saldırganlık unsuru taşıyan bazı davranışların seyretme yolu ile taklit edilebileceğini göstermiştir (Ayvahoğlu. 1985: 15). Saldırganca davranışların onaylandığı sahneleri seyreden çocukların bu davranışları günlük hayatlarında daha çok tekrarladıkları, saldırgan davranışlar yaptıktan sonra ceza gören bireylerin konu edildiği filmleri seyredenlerin ise bu davranışları daha az taklit ettikleri çeşitli araştırmalarca desteklenmiştir.

TV giderek daha fazla bir şekilde gençlerin tutum ve davranışlarına şekil vermekte ve onların dünya görüşlerini etkilemektedir. Bu bakımdan denebilir ki, bazı durumlarda TV gençler üzerinde aileden ve eğitim kurumlarından da etkili olmaya başlamıştır. TV'yi

belirli bir süre izleyen ergenler duydukları ve gördükleri olay ve olguları doğru ve kabul edilebilir olarak düşünmektedirler. TV'de her şeyin iyi sonla bittiği filmleri seyreden ergenler, hayatın filmlerdeki gibi olduğuna inanabilir. TV'nin bireylerde Önyargı oluşturacak tarzda yayın yapması da ergeni etkiler. Bu önyargı belirli bir ülke, etnik topluluk, bir inanış veya bir meslek hakkında olabilir. Benzer konularda taraflı bir yayın genç izleyicileri daha kolaylıkla inandırır ve belirli kalıp yargıları oluşturabilir.

TV yolu ile herkesin etkilendiği çevre genişlemiş ve değişmiştir. Önceden anne-babalarını, akrabalarını, toplumdaki tanınmış kişileri veya sinema yıldızlarını kendisine örnek alan ergenler, TV yolu ile tanıdığı bireylerle kendini özdeşleştirmeye başlamıştır. 'IV ile gençler başka toplumlarda yaşayanları gözlemlemekte ve onların müziklerinden, giyim tarzlarından, yaşama biçimlerinden ve giderek dünya görüşlerinden etkilenmektedir. Böylelikle dünyanın birçok yöresinde bir-örnek giyinen, benzer tür müzikten hoşlanan, günlük hayatını benzer davranışlarla geçiren geniş bir gençlik kesimi vardır ve başta TV olmak üzere İletişim araçları dünyamızda ortak bir gençlik kültürü oluşturmuşlardır.

Yetişkinlerde TV'nin çocuk ve ergenlerde cinselliği gerçekçi bir şekilde öğretmediğine ve onların cinsel bakımdan gerek-.1/ yere uyardığına dair bir İnanç vardır. Ergenlerin IV'dr İzledikleri riiscl içerikli görüntülerin etkisinde kaldığı (İngindin IVde cinselliğin duygusal tarafına daha az ağırlık verilmekte, çarpıcı ve bedensel hazza yönelik yayınlara daha çok yer vermektedir, Ayrıca cinsel İlişki ile bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelik gibi konular TV yolu ile daha az iş-lenmektedir. Ergenler belirli cinsel tutundan TV'den izleyerek edinmektedirler. Ailenin kazandırmaya çalıştığı tutum ve davranışlarla TV yolu İle edinilen tutumlar çeliştiğinde ergenle ailesi arasında çatışma çıkması kaçınılmazdır. Doğal olarak her ergen, TVdeki saldırganlık içeren sahnelerden ve cinsel mesajlardan aynı şekilde etkilenmez. Bu onun kültürel ve ahlaki ölçülerine, ihtiyaçlarına, İlgi ve yeteneğine, zekâsına, ekonomik seviyesine, yaşına ve cinsiyetine bağlı olarak değişebilir.

TV ergeni olumlu şekilde de biçimlendirir. İçinde yaşadığı dünyanın başkalarının öğrettiklerinden farklı bir yer olduğunu öğrenebilir. TV bu yönü ile gencin sosyalleşmesi için de Önemli bir araç olarak kullanılabilir. Toplumca arzu edilen ortak değerlerin yayın yolu ile gençlere kazandırılması mümkündür. Böylelikle TV toplumu ayakta tutan ahlaki değerlerin devamlılığına yardım edebilir. Bu açıdan bakıldığında TV programlarının kalitesi önemlidir. Yayın yolu ile verilecek mesajların toplumca kabul edilen doğru davranışlarla çelişik olmamasına özen gösterilmesi gerektiği ortaya çıkar. Çünkü özellikle gelişim sürecinde bireyler öğrenme sırasında daha az seçicidirler ve gözlem yolu ile öğrendiklerini daha çabuk benimseyebilirler.

Toplumdaki değer yargılarının vermek istedikleri ile yayın yoluyla edinilen tutum ve davranışlar çeliştiğinde gençlerde bir "değerler kaı maşası" ortaya çıkar ve "hangisi doğru" sorusu sorulur.

Video oyunu oynama televizyon ve benzeri seyirlik uğraşlarla İlin tili olan bîr ilgi alanıdır ve son yıllarda ülkemizde ve dünyada giderek daha yaygın hale gelmektedir. 1994-1995 öğretim yılında istanbul'da 16 yaşındaki 151'i kız, 150'si erkek, video oynayan

ve oynamayan 301 ergen üzerinde gerçekleştirilen araştırmaya göre video oyunu oynayanlar, benlik kavranılan hakkında video oyunu oynamayanlar dan daha olumlu görüşlere sahiptirler. Video oyunu oynayanlar, oynamayanlara göre gerilim ve korku filmleri, bilimkurgu filmleri, macera filmleri ve şiddet içeren TV programlarını daha çok izlemektedirler. Bu araştırmada video oyunu oynama ile, denetim odağı, sosyal ilişkiler ve aile ilişkileri arasında manidar bir ilişki bulunamamıştır (Alantar. 1996: 111, 112).

Müzik ilgisi

Ergenlerin çoğu. zamanlarının Önemli bir kısmını müzik dinleyerek geçirmektedirler. Müzik zevki çocukluktan ergenliğe değişmekle ve lise yıllarına doğru O/el bh hur yönelmektedir (Santrock. İİHK1: 323).

Müzik dinleme bir kişisel ve sosyal İhtiyaç karşılanır. Duyu gıdan tamına, konumlanır. İhtiyaçları. sesleri lamına, sesin ve

ritimlerle duygusal durum arasındaki İlişkiyi anlama gibi İhtiyaçlar müzik yolu ile anlaşılır.

Bir müzik parçası dinlemek İnsanı rahatlatır, gevşetebilir. Müzik İnsan duygularının boşalmasını sağlar. Belirli sesler ve ritimlerle insan duygularını başkalarına iletebilmektedir.

Müzik bireyin saldırganlık ve güvensizlik gibi duygularını azaltmada da yardımcı olmaktadır (Güngörmüş, 1988: 251. Bazen dinlenen müziğin türü de saldırganca duyguların oluşmasını besleyebilir. Ankara'da üç devlet lisesinde okuyan 1079 Öğrenci üzerinde yapılan araştırmada heavy metal müzik dinleyenlerin saldırganlık düzeyleri, diğer tür müzik dinleyenlerden daha yüksek bulunmuştur. Duygusal ve ruhsal durumla dinlenen müzik türü arasında karşılıklı bir İlişki vardır. Yukardaki araştırmada arabesk tarzda müzik dinleyen kız öğrencilerin depresyon seviyeleri, heavy metal ve klasik batı müziği dinleyenlerden daha yüksek olarak belirlenmiştir (Güner. 1995).

Ergenin müziğe ayırdığı zaman ve dinlediği müziğin türü. onun arkadaş grubunun müzik zevkine, yaşına ve müzik İlgisine bağlı olarak değişebilir.

Çocuklukta verilecek iyi bir müzik kültürü insanın kurallara uymasını da kolaylaştırır. Art arda gelen melodi ve ritimlerin düzenliliği ve çocuğun bunu duyması onda bir iç disiplin geliştirir. Beraber bir müzik parçası çalmak veya söylemek gençlerde bir aradalık ve beraberlik duygularını geliştirir. Arkadaşlık duygusunu artırır. Müzik bireyde hoş duygular uyandıran ve keyifli anlar yaşatan bir uğraştır. Bazen, ergen dinlediği müziğin tonunu yükselterek, onu yetişkine karşı beslediği isyankârca duyguların ifadede bir araç olarak da kullanabilir. Bu durumda dinlenen müziğin tonu ve türü yetişkinle ergen arasında çatışma yaratabilmektedir.

Spor ilgisi

Spor ve diğer kampçılık, izcilik gibi güç ve hareketlilik isteyen uğraşlar ergenlikle artar. Spor bireysel veya bir grupla yapılan düzenli bedensel hareketlerdir. Yarışma. rekabet etme. işbirliğine dayalı davranma, lakım veya grup ruhuna sahip olma ve

kazanma arzusu gibi duygular ve kişilik özellikleri spor ile edinilir. Ergenlikte artan beden enerjisinin en uygun biçimde kanallara edileceği alan spordur. Sporun yanı sıra dağcılık, kampçılık ve İzcilik gibi doğaya yönelik çalışmalarda ergenler birbirinden farklı kültürel, biyolojik ve coğrafi çevreleri gözleme ve tanıma şansına sahiptir, doğa sporları yapan bir sporcu etkin bir İştirakçi olarak doğal çevreyi doğrudan öğrenir ve İnsanın canlılar alemi içinde bütünü yalnızca bir parçası olduğunu kavrar. Bu yolla çevreye karşı duyarlılık kazanılabilir (Kulaksı/oglu. 1991: 163).

Spor yapmanın Öğrencilerin okul başarılarını düşürmediği yolundaki görüşün ışığında desleklemlenmiştir. Ankara'da Sırtüstü tıllı yayınlarda da dırır e alan lise öğrenilirim akademik başarılarını belirlemek amacı ile bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda sporcu öğrencilerin okul başarılarıyla, spor yapmayanların okul başarıları arasında spor yapanların lehine bir fark bulunmuş, ancak bu fark İstatistik olarak anlamlı bulunmamıştır (Kara, 1991: 74).

Spor yapan ergenlerin spor yapmayanlara göre daha uyumlu olacağı görüşü de desteklenmemiştir. Yapılan bir çalışmada sonuçlar denenceyi doğrulamamıştır. Ankara'da bir lisede okuyan 122 lisanslı sporcu ile aynı liseden haftada İki saat beden eğitimi dersine katılan 124 öğrenci uyum düzeyleri bakımından karşılaştırılmış ve aralarında fark bulunamamıştır (Gültekin. 1991: 447). Spor yapma ile bireylerin uyum seviyeleri arasındaki ilişkiyi gösterebilmek için daha sık ve seyrek olarak spor yapanların karşılaştırılacağı yeni araştırmalar yapılmalıdır. Spor yapma aynı zamanda bir sosyalleşme aracıdır. Gençlerin çok geniş bir kısmı aktif bir spor yapmasa da ülkemizde yaygın bir spor dalı olan futbol kulüplerinden birini desteklemekte ve kendini o takımın taraftan saymaktadır. Aktif spor yaşamına bir katkısı olmayan bu takım tutma olgusunun "bir gruba ait olma" ve "o gruba bir dayanışmaya girme" şeklinde açıklanabilecek sosyal bir işlevi vardır.

Sporun ülke çapında yaygınlaştırılarak, gençlerin sporun bir dalında aktif olarak çalışmasının sağlanması toplumun ruh sağlığına güç kazandıracaktır. Gelişmiş ülkelerde özgün eğitimdeki gençler arasında bir sporda lisans sahibi olanlar yaklaşık dörtte bir oranında iken. ülkemizdeki gençler arasında lisanslı sporcu oranı son derece düşüktür.

Ülkemizde Serbest Zamanları Değerlendiren Kuruluşlar

Gençliğin serbest zamanlarını değerlendirmek için çalışan en yetkin kuruluş Gençlik ve Spor Bakanlığı'dır. Bu bakanlığa bağlı "Boş Zamanların Değerlendirilmesi ve İzcilik Genel Müdürlüğü" gençliğe şu hizmetleri sağlamaktadır (Tezcan. 1977: 169):

Gençlik kültür merkezleri açmak.

Gençlik kampları kurmak.

İzcilik çalışmalarını düzenlemek.

Halk oyunları yarışmaları açmak.

Milli Eğitim Bakanlığının da serbest zamanları değerlendirilmeye yönelik çalışmalar yapmakla birlikte bakanlıkların uygulamaları İleride mi yayılmamıştır ve geniş gençlik

Güner. Nedret. "Ergenlerin Dinledikleri Müzik Türünün Depresyon ve Saldır-ganlık Düzeyine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

I^ıra. Hüseyin. "Liselerde Sportif Yanşmalarda Derece Alan Öğrencilerin Aka-demik Basanları", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Kepçeoğlu M. Mesleğe Yönelme ı«e Mesleki Yönelim Envanteri Samsun: Sönmez Matbaası. 1990.

Kulaksızoğlu. Adnan. "Çevre Bilinci Kazandırma ve Kendini Gerçekleştirme Or-tamı Olarak Dofla Faaliyetlerinin ve Sporun Önemi". Spor Ahlakı ve .S/HM Felse/esinde Yeni Yaklaşımlar (Ed. A. Erdemli). İstanbul: Maya Malbaarılık. 1991.

Kulaksızoğlu. Adnan. "Ergcn-Aile Çatışmaları ile Annenin Tutumları Arasında kl İlişki ve Ergenin Problemleri". Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: 1,0. Edebiyat Fakültesi. 1985.

Kuzgun. Y. Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 1989.

Özöglü. S.Ç. Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri Mesleki Form CH El Kitabı. İz-mir: Ticaret Matbaacılık T.A.Ş. 1983.

Kazon. Norma. Meslek Seçiminde ilgiler ve Yetenekler. Yayınlanmamış Rapor. İstanbul. 1988.

Santrock. J. W. Adolescence An Iniroductton. Wisconsin: Brown and Benmarc Publshers. 1993.

IV/cıııı. Mahmud Bos Zamonıttı .V>.S;;O.V>;İM. Ankara: Doğarı Matbaası, 1977.

Tümerdem Y.: Korkmazlar. O.: Aydogmuş. K. "Farklı Sosyo Ekonomik Kültürel İhl/eylerden Gelen Çocukların TV İzleme İle 11011 Davranış ve Tutumları Üzerinde Bir Çalışma". XXIII Ulusal 1'sikUtatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi SrröeM Hıkfırı 0/eflrri, I-I İH Eylül 1987. Alalûrk Kültür Merkr/I. İstanbul

Valış. !•' Eı<ıenin l.rllşımı kt.tftitıl (Vgı'i Yayınevi. İİHİ.I

Sekizinci Bölüm

Ergenlikte Mesleğe Yönelme

Ergenlik dönemi gencin bir sonraki okulu ve mesleği seçmek gibi daha sonraki hayatını etkileyen iki önemli seçim kararının alındığı bir yaş dilimidir.

Ergen lisedeyken hangi bransa ayrılacağına, hangi seçmeli dersleri alacağına karar vermek ve bunlara dayalı olarak hangi yükseköğretim programlarına gireceğini belirlemek durumundadır.

Örgün eğitime devam edip etmeyeceğine, devam etmeyecekse ne yapacağına karar vermek de zorunlu eğitimden sonraki yıllarda olmaktadır. Ergenlik dönemindeki bireyin vereceği kararlar daha sonraki mesleki hayatını ilgilendirmektedir.

Meslek seçimi kişinin hayatı boyunca yapacağı en önemli seçimlerden biridir. Birey, mesleğini seçmekle yaşayacağı çevreyi, bir anlamda ekonomik durumunu, ilişkide bulunacağı insanları da seçmiş olmaktadır.

Ergenliğin başlarında, buluşdaki hızlı büyümenin getirdiği uyum güçlükleri gençlerde ortamdan uzaklaşma ve çevreyi değiştirme arzuları doğurmakta, macera hevesi, başka yerlerde olma arzusu gibi istekler ergenlerin meslek seçiminde sağlıklı kararlar vermesini engellemektedir. Bu yüzden buluş döneminde olanlar meslek seçimini sağlıklı yapamayabilmektedir. Bu dönemde seçilen mesleklere buluş meslekleri denmektedir. Bu meslekler gençlerin gözünde onları değişik çevrelerle yüzleştirecek, yeni bir yaşam biçimi verecek, bireyi yücelten mesleklerdir. Bu meslekler kaçış meslekleri olarak da adlandırılmaktadır (Razon, 1988: 9).

Ergenler, okul ve meslek seçiminde bilgilendirilmeye ve rehberlik yapılmaya ihtiyaç duyarlar. Onlara kendi ilgi, yetenek ve kişilikleri hakkında ve meslekler dünyası hakkında bilgi vermek daha sağlıklı kararlar almalarını kolaylaştırır.

Ankara'da yapılan bir araştırmada lise 1. ve 3. sınıftaki 64 öğrenciye grupta mesleki rehberlik uygulanmış ve sonuçta bunun öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun mesleki tercihi yapmalarında etkili olduğu bulunmuştur (Öncü. 1991).

İstanbul'da yapılan başka bir araştırmada da liseye devanı eden 20 erkek öğrenciye seki/ balla sınırlı grupta mesleki rehberlik programı uygulanmış ve sonuçta bu gruptakiler kontrol grubundakiler göre mesleki tercihlerinde tutarlılıklar göstermişler ve mesleki tercihlerine ilişkin bilgileri zenginleşmiştir. (Güney. 1982: 65).

Ergenlerin mesleklere ait bakış açısının genişlemesi için bilmeleri gereken temel bilgiler arasında en önemlisi hangi faaliyetlerin meslek olarak tanımlanacağıdır.

Meslek Nedir?

Meslek bireyin yaşamını sürdürebilmesi için yaptığı işidir. Bir faaliyeti meslek olabilmesi için aşağıdaki özellikleri taşıması gerekir.

Meslek devamlı olarak yapılan bir faaliyettir.

Meslek yapana maddi ve/veya manevi doyum verir.

Meslek belli bir eğitimi ve/veya tecrübeyi gerektirir.

Meslek bireyin yapmaktan haz duyduğu bir faaliyettir.

Meslek belli bir dereceye kadar bilgi ve beceri ister.

Meslek toplumca kabul gören ve ahlak ilkelerine göre yapılan bir faaliyettir. Her kazanç getiren iş meslek değildir. Bu bakımdan yasadışı işler meslek sayılamaz.

Meslek belirli şartlarda ve belirli kurallara göre yapılan bir iştli ve toplumda meşru bir ihtiyaca cevap verir (Özcan. 1985: 3. Razım, 1988: 11). ""jfl

İş kelimesi bazen meslek yerine kullanılmaktaysa da. iş daha çok gelip geçici olan mesleki faaliyetler için kullanılır. Fazla bir mesleki tecrübe ve eğitim istemeyen, kolaylıkla öğrenilebilen ve sürekli yapıl mayan mesleki faaliyetler iş olarak nitelendirilebilir. Sözelimi, ga/e te dağıtıcılığı yapmakta olan bir öğrencinin bu faaliyeü meslek yerine iş olarak tanımlanabilir.

Meslekler Dünyası

Meslekler gün geçtikçe farklılaşmakta, teknolojik gelişmeler yeni uzmanlık alanları yaratırken, bir kısım eski meslekler giderek orta dan kalkmaktadır. Meslekler dünyası yapılan faaliyete göre. üretim lerine göre ve çalışanların eğitimlerine göre ayrılabilir.

Çeşitli mesleklerde çalışanlar eğitimlerine göre şu şekilde ayrıl maktadır:

1. Beyaz Yakalılar: Üniversite diploması gerektiren mesleklerde

çalışanlar bazı batı ülkelerinde bu şekilde tanımlanmaktadır. Profes-yonel meslekler diye de tanımlanabilecek öğretmenlik, doktorluk, hâ-kimlik, psikolojik danışmanlık gibi meslekler üniversite bitirmeden yapılanı.ı/ Hrynz Önlüklüler olarak da gruplanan bu mesleklerde ça-lışanları grıı İlikle leııl/ kıyafetli, kravatlı veya beyaz önlükle çalıştık-lan İçin İtiı »ehilde anılmaktadırlar.

2. MuH fc'ııl'-'M.ıı Yükseköğretim gri ekliı ıııeyrn meslekinde çalı

şanlar. İşçiler, esnafıar, zanaatkarlar (demirci, tornacı vb. gibi) mesleklerde çalışanlar mavi yakalı veya mavi önlüklü olarak İsimlendirilirler. Du meslekler İş önlüğü giyilerek yapıldığı İçin mavi önlüklüler olarak anılmaktadır.

İş dünyası veya meslekler ürettikleri "ürünün" türüne göre İki biçimde ayrılırlar.

Hizmet Üreten Meslekler: Bu gruptaki meslek mensupları çalışmalarının sonunda somut bir ürün ortaya koyma/: başkalanna. onları yaşamlarııı kolaylaştırarak ve onları iyileştirip, geliştirecek bazı hizmetleri sunarlar. Öğretmenler, doktorlar, şoförler "hizmet" üretirler.

Mal Üreten Meslekler: Bu mesleki alanda çalışanlar elle tutulabilen bir mal üretmekte, bir ürün ortaya koymaktadırlar. Endüstrinin çeşitli kollarında çalışanlar mal üretimi yapmaktadır. Bu çeşit İş kollarında çalışanlar mal üretimi yolu ile insanlara hizmet etmektedirler. Hem mal. hem hizmet üretimini birlikte yapan işkolları da vardır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça mal vc hizmet üretimleri de artmaktadır. Ülkeler geliştikçe ö/ellikle hizmet üreten mesleklere daha çok İhtiyaç duymaktadırlar. 2000*11 yıllarda beş mesleğin dördünün hizmet mesleği haline geleceği bildirilmektedir. Hizmet sektöründe satıcı, sekreter gibi hizmet elemanı artarken, muhasebeci, avukat, hemşire

gibi eğitim isteyen hizmet elemanlarına da talep arta-caktır. Birçok hizmet mesleği daha çok eğitim İsteyen ve daha karmaşık meslekler haline gelecektir (Santrock. 1993: 479).

Ergenin mesleklere ali bilgilerinin geliştirilmesi onun meslek seçiminde daha sağlıklı karar vermesini sağlayacaktır. Oratögrellm çağındaki ergenin yönelmeyi düşündüğü meslekler hakkında aşağıda ayrıntılan verilmiş sorulan cevaplandırması uygundur (Tan. 1992: 126: Kulaksızoglu. 1992: 6).

Meslekler Hakkındaki Temel Bilgiler

Mesleğin Unvam ve Niteliği: Bu meslekte çalışan bir eleman bir İş gününde ve haftasında neler yapmaktadır? Meslek mensuplarının görünenin arkasında yapmakla yükümlü oldukları faaliyetler nelerdir?

Çalışılan Ortam: Bu meslek nasıl bir ortamda ve çevrede yapılmaktadır? Meslek kapalı bir mekanda mı. yoksa açık havada mı yapılıyor? Mesleğin yapıldığı coğrafi koşullar ve iklim koşulları nedir? Çalışma ortamının gürültüsü, titreşimi ve hava kirliliği var mı? Nem seviyesi sağlığa zararlı mı. çalışanlar zararlı ışınlarla manız kalıyor mu? Çalışırken daha çok insanlarla mı. makinelerle mi beraber olunuyor? Daha çok ayakta mı. oturarak mı çalışılıyor? Çalışırken vücudun aldığı ö/el bir |H>/ISVOİİ vai mı? Akşamları, geceleri veya halta sınılan (.alışına /<>Hinluİıııı nlahllıı nıl?

Mesleğe Hazırlanma: Bu mesleği öğrenmek için gereken eğitim süresi ne kadar? Hangi okullarda okumak gerekiyor? Okullarda ne gibi özel dersler olmalı? Okul sonrası özel bir hazırlık veya tecrübe gerekiyor mu? Bazı özel araçtan kullanmak gerekir ml? Bütün bu hazırlıklar kaçta mal olur? Mesleğin eğitimi ve ön hazırlığı bulunulan şehirde ml?

Mesleğin Olumlu ve Olumsuz Yanları: Bu mesleği yapanlar İçin mesleğin en cazip tarafı ve en hoşta gitmeyen tarafı nedir? Çalışanlar mesleklerini nasıl niteliyorlar? Mesleğin itlban nedir? Sosyal güvenliği ve tatil İmkânı var mı? Meslekte çalışanların ortalama ömür süreleri ne kadar?

Mesleğe Girmek İçin Aranılan Örx'İllikler: Bu mesleği yapmak için yaş. boy. kilo ve dış görünüşle İlgili belirli şartlar var mı? Mesleğe girmede tercih edilen bir cinsiyet ve meslekte aranılan Özel bir yetenek var mı? Adaydan İstenen belirli mesleki araçlar var mı? Bu meslekte çalışmak İçin uygun bir kişilik yapısından veya duygusal dengeden veya belirli tutum ve değerlere sahip olmaktan söz edilebilir mi? Belirli bir din. mezhep veya etnik kökenden olma mesleğe girişte etkili olabilir ml? Yabancı dil bilme ne ölçüde bu mesleğe başlamayı kolay-laştırır?

İşe Giriş Koşulları: Bu mesleğin yapıldığı İş kollarına nasıl glri lir? Başvuru nasıl yapılır? Meslek daha çok kamu kuruluşlarında mı. o/el kuruluşlarda mı yapılıyor? İşe giriş tayinle ml. sınav kazanarak mı. yoksa İş görüşmesi yaparak mı oluyor? İşe girmek için nasıl hlı hazırlık sürecinden geçmek gerekiyor? İşe alınma yılın belirli ayların da mı yapılıyor? Sözleşme yapılarak mı işe başlanıyor?

Mesleğe Olan Talep: Bu meslekte İş bulma şansı ne kadar? Bu talep yerleşim yerlerine, bölgelere veya mevsimlere göre farklılık gös-leriyor mu? Mesleğe duyulan

Okulun esas amacı öğrenciyi hayata ve mesleğe hazırlamaktır. Okul. öğrenci yetiştirmekteki esas İşlevinin bu okluğunu hiçbir zaman gözardı etmemelidir. Okulda mesleğe yöneltmenin amaçları öğrencinin yaşına, zihinsel olgunluğuna, özel yeteneklerine, öğrencinin özel eğitime ihtiyaç duyup duymamasına ve okuduğu okulun türüne ve seviyesine göre değişir. Okulun mesleğe yöneltmedeki amaçları anaokulundan,

yükseköğretime doğru farklılık gösterir. Aşağıda okul seviyesine göre mesleğe yöneltilmede uyulması gereken genel amaçlar sıralanmıştır.

Okulöncesinde Mesleğe Yöneltilme

4-6 yaşlarındaki çocuğa, günlük hayatında ilişkide olduğu in-sanların mesleğinden başlayarak yakın çevresindeki meslekleri rol oynama ve pantomim yöntemiyle tanıtmak.

Çalışma ile para kazanma arasında kurulan İlişki gibi yardım etme. kendini geliştirme, işbirliği yapma gibi değerlerle çalışma arasında ilişki kurarak çalışmaya verilen önemi artırmak.

Meslekler hakkında önyargı oluştumadan. her mesleğin insan vasamı için önemine işaret etmek.

Mesleki çalışmaların verimli olabilmesi İçin sahip olunması gr reken /.imam kullanma, verimli (..alışma, bir İşi snlandııına. dıııısl nlıııa gibi iş yaşamındaki değerler! öğretmek

İ>. Çeşitli meslek inensıpl.uınııı bulunduğu İşyeileiıııe gr/İlrr dÛ /rıleyeırk. IM-IIİİİ UM .İrki la.ılıyı İleı İn nasıl yapıldığını HM ıklııı

KRGENLİKTK MKSI-KÜE YONKI.'IMK

gözlemelerini sağlamak ve İş yaşamı hakkında merak duygularını gc Üşürmek.

İlköğretim Birinci Kademedeki Mesleğe Yöneltilme

1. Öğrencileri çalışma alanlarını tanımaları İçin eğitmek, çalışma alanlarını birbirinden farklılıklarını anlamalarını sağlamak,

2. Mesleklerin birbirleri ile etkileşim içinde olduğunu anlamak.

3. Bir hizmetin veya bir ürünün çeşitli meslek mensuplarının işbirliği İçinde nasıl ortaya konduğunu anlamak, bunun için fabrikalar veya büyük tırmalar ziyaret etmek.

4. Ders konuları İle meslekler arasındaki ilişkileri fark edebilmek.

Meslek edinmenin ve çalışmanın para kazanmak dışındaki temel amaçları hakkında farkındalık geliştirmek.

Meslek yaşamının daha etkin ve verimli geçebilmesi için okul öncesinde kazandırılmaya başlanan çalışkan ve üretken olma, /ama nı değerlendirme, sebatkâr olma. başarılı olma. işbirliği yapma, reka bet etme gibi değerleri pekiştirmek.

İlköğretim İkinci Kademedeki Okula ve Mesleğe Yöneltilme

Derslerle meslekler arasındaki ilişkileri anlayabilmeleri içli branş öğretmenleri tarafından uyanılmak.

Fen bilimleri, sosyal bilimler, ekonomi, sanat gibi mesleki alanları tanıtmaya devam ederek kendi kişisel özellikleri ile mesleki alanları hakkında düşüncelerini sağlamak.

Çevrelerindeki insanlarla görüşerek iş alanı ve meslekler hakkında bilgi toplamalarını sağlamak.

Sekizinci sınıftan sonra gidilebilecek orta öğretim kurumları (İlçe ve endüstri meslek liseleri) hakkında bilgi sahibi olmaları için tanıtıcı programlar hazırlamak.

Hangi ortaöğretim kurumuna devam edeceğine öğrencinin kendi velisi ve sınıf öğretmenleri ile beraber karar verilecek.

ti. Sekizinci sınıftan sonra okuldaki öğrencilere 330H sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi yasasını tanıtmak ve çırak olacakların yükümlülüklerini bildirmek.

7. Çalışma yaşamını tanıyabilmeleri için çeşitli mesleklerle ilgili kısa süreli gözlemler yapmalarını ve bu gözlemlerini sınıftaki arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlamak.

Ortaöğretim-İlçe (Uçtan) Okulda Mesleğe Yönelme

İ Kendilerine en uygun olan dallara ayrılabilmesi için yönlendirilme

İle

İlçede bulunan ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilere okullarındaki ilişkiye dikkatli olarak

İ Kendilerine en uygun olan yükseköğretim programlarını seçme

Üniversite sınavı öncesi dolduracağı tercih bildirim formunu hatasız olarak hazırlayabilmesi için Öğrenciye rehberlik yapmak.

Ders öğretmenlerinin her birinin ders konuları ile doğrudan ilgili olan meslekleri tanıtmalarını, böylelikle Öğrencilerin meslek çeşitleriyle ilgili sözcük dağarcıklarının genişlemesini sağlamak.

İş tecrübesi kazanmak için yaz aylarında ve hafta sonları kısa süreli çalışmalarını için öğrencileri teşvik etmek.

Bir yükseköğretim programına giremeyen öğrencilerin hangi mesleki alanda kısa vadeli mesleki eğitim alacağı veya hangi işlerde çalışabileceği konusunda bilgilendirmek.

Eğitsel kolların amacına uygun çalışması sağlanarak öğrencilerdeki ilgi ve yeteneklerin geliştirilip geliştirilmediğine çalışmak.

Hangi yükseköğretim programına gireceği konusunda kararsız olan öğrencilere gerekirse mesleki ilgi testi uygulamak.

Meslekler hakkında etraflı bilgi vererek teknolojik gelişmelere ve ülke ekonomisindeki ilerlemelere bağlı olarak talebi artan veya azalan meslekleri tanıtmak.

Mesleğe yöneltilmede okuldaki öğrencilere, veya üstün yetenekli olanlara özelliklerine uygun mesleğe yöneltilme yapmak.

Meslek Seçiminde Etkili Olan Özellikler

Bireyin meslek seçiminde rol oynayan etmenleri aşağıdaki başlıklarda toplayabiliriz.

Bireyin Kişisel Özellikleri:

- A. Zekası.
- B. Özel yetenekleri.
- C. İlgileri.
- D. Kişilik yapısı.
- E. Benlik kavramı {değerleri, amaçları}.
- F. Mesleki olgunluğu,
- G. Çalışma alışkanlıkları,
- H. Okul başarısı.

2. Bireyin Fiziksel Özellikleri:

- a. Cinsiyeti.
- b. Boyu.
- c. Ağırlığı.
- d. Sağlığı.
- e. Ses Tonu.
- f. Duyu Organlarının İşlevliliği.
- g. Dış Görünüşü.
- h. Bedeni Gücü.

3 AtUuc An O/rhklı

- B. Ailenin küllimi ••> **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil..**
- C. Anne babanın ÇİH tıgımdan beklentisi.

4. Dış Çehreye AH Özellikler:

- A. Akran gruplarının etkisi.
- B. Çevredeki temel mesleki faaliyetler.
- C. Ülkenin genel ekonomik durumu,
- D. Teknolojik gelişmeler.

5. Mesleklere Ait Özellikleri:

- A. Mesleğin İtibarı,
- B. Mesleğin kazancı.

C. Mesleğе olan talep.

Zekâ:

Meslek seçiminde etkili olan niteliklerden veya özelliklerden zekâ bireyin öğrenme kapasitesini; bir bakıma kavrama genişliğini ve hızını gösteren önemli bir niteliktir. Bireyler arasında zekâ seviyeleri ve zekâ biçimleri bakımından ölçülebilen farklar, onların mesleki seçimlerini de belirleyebilir. Bir mesleki alanda öğrenilmesi gereken becerileri kolaydan zora doğru sıralarsak bireyler arasında çeşitli zorluk seviyelerindeki becerileri öğrenme bakımından farklar olacaktır, bu farkla becerilerin gerektirdiği bilgilere ve o beceri ile ilgili tecrübelerle ilgili olduğu gibi, bireylerin öğrenme kapasitelerine de bağlıdır. Bir mesleki uğraş ne kadar karmaşık ve zor öğrenilir ise o meslekte çalışan insanın zekâ seviyeleri o oranda yüksek olur. Kısaca denebilir ki, kısa sürede kolayca öğrenilen ve düşünsel güç gerektirmeyen mesleklerde çalışanlarla, zor öğrenilen, eğitimi zaman isteyen ve detaylı bilgi ve beceri gerektiren mesleklerde çalışanların öğrenme hızları, öğrenme kapasiteleri ve akılda tutma süreleri arasında ikinci gruptakiler lehine fark vardır. Mesleki uğraşlar karmaşılaştıkça, o mesleği yapan kişinin öğrenme kapasitesinin de mesleğin gerektirdiği düzeyde olması beklenir.

Bir mesleğin talep ettiği öğrenme kapasitesinin çok üstünde kapa siteye sahip olanlar uzun süre zihinsel güçlerinin altında bir işle uğraşmaktan doyum sağlamazlar.

Yetenek:

Yetenek bireylerdeki bir etkinliği yapabilme konusundaki doğuştan getirilen yatkın olma (istidat) ve öğrenme İle kazanılmış yapabilme becerisine denir. Yetenekler sözel veya sayısal alanda olabileceği gibi hareketlerle İlgili, güzel sanatlarla ilgili veya başka faiktlı alanlarla ilgili olabilir. Kuzgun (1989: 3) yetenekleri üçe ayırmakta ve aşğıdaki gibi açıklamaktadır.

1. Sözel Yetenek: Kelimelerin manasını anlama, cümlelerle kendini düzgün hlı
hiçimde ilade edebilme, düşünceleri dogrı olarak yazıya dőkeblılıne gibi lırırllrıt- sahip
olmadır. Sözel yetenek yazarlık. 6ğ

İletişimlik. t İlik gibi mesleklerde. sosyal bilimleri alanındaki İm

Ulu inrBieklrılı \. itllllluileı I alanında gneklldir.

Sayısal Yetenek:

Sayıları akılda tutmayı, sayılar arasındaki ilişkileri anlayabilmeyi, sayılarla uğraşmaktan hoşlanmayı ve sayısal problemleri çözebilmeyi gösterir. Sayısal yetenek mühendisliklerde, matematik, fizik, kimya, biyoloji ve tıp alanında gereklidir.

Sekfl-Mekd/ı (ŞckllVzay) İlişkileri Yeteneği:

Bu yetenek İki boyutlu düzlem üzerinde çizilmiş şekli üç boyutlu olarak düşünebilme becerisini ifade eder. Bir makinenin birbirinden farklı parçalarının beral>erce çalışma biçimini, şekiller arasındaki benzerlik ve farkları kavrayabilmeyi ifade eder. Bu yetenek bir

şeklin veya bir yüzü görünen bir cismin bir mekanda farklı yönlerden nasıl görüneceğinin bi-linmesine ihtiyaç duyulan mesleklerde İşe yarar.

Bunlar endüstriyel tasarım mühendisliği, diş doktorluğu, mimarlık, makine, inşaat, harita ve kadastro mühendisliği, heykeltıraşlık ve ağaç modelciliği vb. gibi mesleklerdir.

İlgiler: ilgilerin mesleğe yöneltmedeki önemine önceki bölümde de değinilmişti. Kuder (1960: 2) tarafından geliştirilen mesleki İlgi envanterinde belirlenen İlgiiler aşağıda sıralanmıştır:

Açıkhava: Zamanın çoğunun açıkhavada geçirilmek istendiğini gösterir. Hayvanlarla, canlılarla ilgilenmeye İşaret eder.

Mekanik: Makineler ve aletlerle ilgilenmeyi gerektir.

Hesap: Sayılarla çalışmanın tercih edildiğini gösterir.

İlim: Problem çözmeyi ve yeni gerçekleri keşfetmeyi tercih etmeyi gösterir.

İkna: İnsanlarla tanışmanın, onlarla ilgilenmenin, insanlara satmak İçin eşya ve proje üretmenin sevildiği anlamını taşır.

Sanat: Elle yaratıcı bir İş yapmanın tercih edildiğini gösterir. Bu genellikle göze hoş gelen çekici materyalleri, renkleri ve çizimleri içerir.

Edebiyat: Okumanın ve yazmanın sevildiğini gösterir.

Müzik: Müzik alcll çalmanın, şarkı söylemenin, konsere gitmenin, veya müzik ve müzisyenler hakkında yazılar okumanın hoşla gittiğini gösterir.

Sosyal Hizmet: insanlara yardım etmenin sevildiği anlamını taşır. Büro: Kesinlik ve dognlugin İstendiği büro İşlerinde çalışmanın tercih edildiğini gösterir.

Kuzgun (1989: 41 tarafından geliştirilen Kendini Değerlendirme Envanterinde ölçülen İlgiiler Kuder Mesleki tlgıt Envanterindeki İlgiilerden birkaç noktada farklılık göstermektedir. Bunlar aşağıda açıklanmıştır.

Temel Bilim ilgisil: Bu İlgi matematik, fizik, kimya ve biyolojinin konularını incelemeyi, onlarla uğraşmayı ve İlgili konularda akıl yürütmeyi İçerir.

Snsı/al Bilim Hgtsti Sosyal olayları İnerini ırk onlann nedenlerini .o ı-..lıı inak gibi faaliyetlerin aı kasnıdaki llgıdlı

Anlık Varlık tlyisl: Hayvan ve hlıklınlı İncelemekten ve onları yr-ıııııınekten, açıkhavada çalışmaktan hoşlanma gibi İlgiilen kapsaı

Ticaret İlgiisi: Mal alıp salmaktan ve bu yolla para kazanmaktan hoşlanma ilgisi çeşitli ticari çalışmalarla kendini gösterir.

tş Ayrımlıan İlfisi: Bu ilgi düzenlilikten ve ayrıntılarla ilgilenmek ten hoşlanmayı ve günlük yaşamda vc çalışına ortamındaki tertip ve düzeni korumaya olan Özeni gösterir.

Kişilik:

Kişilik bireyin kendisini başkalarından farklı kılan bütün ayırıcı özelliklerini kapsar. Bireyler kişiliklerine göre başkalarla tepkide bulunurlar ve çevrelerine kişiliklerine özgü biçimde davranmaya ve uyum sağlamaya çalışırlar. Ayrıca insanlar kişiliklerine göre laikli istek ve İhtiyaçlar içindedir. Bu açıdan bakıldığında kişilik yapısı ile meslekler arasında yakın bir ilişki vardır ve İnsanlar kişiliklerine uygun gelen meslekleri seçerler. Bazı özel meslekler de belirli kişilikteki insanlara uygundur.

Benlik Kişinin kendine ait değerlendirmeleri nasıl bir insan olduğuna, neleri yapması ve neleri yapmaması veya nasıl davranması gerektiğine dair düşünceleri de kişiliğinin bir boyutunu oluşturur.

Benlik kavramı denilen bu değerlendirmeler, bireyin ilen ye yönelik düşünce ve tasanımlarına da yansır. Bireyin mesleki İndillerinin kişiliklerinin uzantısı olduğu yolundaki Süperin kuramına göre birey bir meslek seçerken, bu yolla aynı zamanda kendini ilade ediyordur (Süper ve Diğerleri. 1963: II Bu açıdan baktığımızda bireyin **benlik kavramı** ile **meslek tercihleri arasında** yakın bir ilişki vardır. **Benlik kavramının** yanında mesleki benlikten de söz edebiliriz/ Mesleki benlik bireyin İhtiyaçlarından, meslekler hakkındaki niyyetlerinden, geleceğe yönelik tasarımlarından, dinsel ve ahlaki tutumlarından. değerler sisteminden ve ailesinin beklentisinden etkilenir. Mesleki benlik bireyin hangi mesleki rolü ve itibarı (orunu) benimseydiğine dair düşüncelerini içerir.

Mesleki Değer: Mesleki değer, çalışmaların sonunda beklenen doyumlardır. Bireyin mesleki çalışmalar sonunda sahip olmak istediklerine ulaşmaya çalıştıklarına veya gerçekleştirilerek İstediklerine mesleki değerler denebilir. Mesleki değerler: para kazanma, ün kazanma, düzenli bir hayata sahip olma. başkalarını yönetme, trkdıı/e olmayan bir hayat yaşama, rekabet etme. yaratıcılığını geliştime. başkalarına yardım eline, yelenkrllrnl geliştirme, bağımsız/ olma gibi nitelikler olabilir İKıı/gun. 1989: 5).

İhtiyaçları/ İhtiyaçları/ Şöhret sahibi olma. hizmet etme gibi mesleki de grılm vrılını <.ıı. in hııevdnı buryr değışir Birisinin çalışına \.ıı.ı mıııd.ı blum ilınnr Önemli olan değer, dıgnl İçin önem İ.ışma/ İli M \ l< ı un ■>!■ ı 11. e. 11. ı un g,cı i. t-klr-.ı l el »ilerek ilgi aşıla a vıı uılı İın

Ülkemizde **benlik** ve **mesleki benlik** kavramları ile ilgili olarak ergenler özerinde yapılan araştırmalarda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Diyarbakır Endüstri Meslek Usesi birinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin benlik ve mesleki benlik kavranılan arasındaki bağdaşımı araştırmak ve her iki sınıfın bağdaşım oranlarında fark olup olmadığına bakmak amacıyla yapılan bir araştırmada birinci ve üçüncü sınıflardan 120 öğrenci ele alınmıştır. Sonuçta hem birinci, hem üçüncü sınıf öğrencilerinin benlik ve mesleki benlik kavramları arasında bağdaşım bulunmuş, ama birinci sınıfla üçüncü sınıfların bağdaşım oranları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Oysa beklenen sonuç, eğitim süresinin artmasıyla bağdaşım düzeylerinin de artacağı yolundaydı (Karcıoğlu. 1994: 71).

ABD'de yapılan başka bir araştırmaya göre liseye devam eden er genlere çalışmalarının gerekip gerekmediği sorulmuş ve ergenlerin %92'si bu soruyu "evet"

Bazı meslekler belirli bir cinsiyete özgüdür. ABD'de yapılan bir araştırmada 15-18 yaş arasındaki kız öğrencilerin %95'i öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik, hosteslik ve sosyal hizmet uzmanlığı gibi mesleklerle ilgilendiklerini söylemişlerdir (Gander ve Gardiner. 1993: 463).

Bazı meslekler fiziksel yapıya, boy ve kiloya alt belirli ölçüler talep eder. Dış görünüş, konuşma biçimi ve ses tonu gibi nitelikler ve kişinin 'temsil yeteneğinin olması' bir kısım işlerde önemsenmektedir.

Aile: Aileye ait bireyin meslek seçimini etkileyen özellikler arasında ailenin ekonomik düzeyi önemli bir belirleyici gibi görünmektedir. Sosyal bilimlerde bireyler veya aileler genel olarak üç farklı gelir grubuna ayrılmaktadır. Bu gruplama aileye giren paranın ülkedeki ortalama gelire göre nerede olduğuna bağlı olduğu gibi, bireylerin kendilerini hangi gelir grubunda gördüklerine de bağlıdır. Alt, orta ve üst ekonomik seviyeye mensup olarak ayrılabilen aileler, bulunduktan ekonomik durumuna göre ileriye yönelik farklı beklentilere sahiptirler. Ailenin ihtiyaçtan, aile üyelerinin kendilerini algılama ve değerlendirme biçimleri, çocuklarından olan beklentileri, aile üyelerinin geleceğe yönelik düşünceleri de sahip olunan ekonomik düzeyden etkilenir. Orta sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerin çocuklarının daha yüksek itibarlı mesleklere yöneldikleri görülmektedir.

Ankara'da üç ayrı liseden 228 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada bireyin sosyo-ekonomik seviyesi ile mesleklere atfedilen nitelikler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (İsmailoğlu, 1991: 74).

Aileler kültürel bakımdan, ekonomik seviye gibi alt, orta ve üst gibi üç farklı gruba ayrılabilir. Kültür seviyesi aile üyelerinin aldıkları eğitimle ilgilidir. Ailenin kültür seviyesi: aile üyelerinin olasılıkları değerlendirebilme becerisini, çocukların ilerleme ve gelişme yöneli oluak yetişmelerini ve onların kendilerini gerçekleştirmeye olan eğilimliliği doğrudan biçimlendirmektedir.

Ailenin etkisinin beklentisi ekonomik ve kültürel seviyesiyle ilişkili olduğu kad.u ayrı bir değişken gibi de ele alınabilir. Ailenin İM etkisi

İM-etkisi co* uğun zekâsını ve okul başarısına da bağlıdır. Çocuğun ailede ele alınışı biçimi ve rolu uğa verilen değer ile ailede çocuktan olan beklentiler arasında da ilişki vardır.

Ailenin çocuktan beklentisi anne ve babanın çocuğunun neleri yapacağına ve neler yapamayacağına dair düşünce ve kanaatlerini ve bunu ona yansıtma biçimini kapsayan bir değerlendirme şekildir ve çocuğun kendini değerlendirmesini ve algılamasını doğrudan etkilemektedir. Çocuğundan düşük seviyede beklentileri olan anne-babalar onda çoğunlukla düşük benlik değeri ve düşük benlik saygısı yaratırlar. Çocuğu hakkında olumsuz değerlendirmeleri olan ve bunu hoşla gitmeyen benzetmelerle ona yansıtan anne-babanın kendileri hakkındaki değerlendirmeleri de genellikle olumlu olmamaktadır. Buna karşılık çocuğunu olumlu algılayan, ona değer veren ve ondan üst seviyeli beklentileri olan anne-babalar çocuklarında yüksek benlik değeri ve yüksek benlik saygısı yaratırlar. Bu şekilde yetiştirilen çocukların kendilerini değerlendirmeleri de olumlu olur. Neleri başarabileceklerine dair kanaatleri sınırlandırılmamıştır ve üst seviyede başarı beklentileri vardır. Meslek seçiminde, mesleki rol, itibar ve kazanç bakımından daha üst

seviyeli tercihler yapabilirler. Öğretmenle rin de Öğrencisinden olumlu l>eklentiler içinde olması, bireyin benlik değerini ve saygısını yükselten doğru davranış biçimidir.

Aile ve çevrenin, çocuğundan gücünün üstünde basanlar l>rklr mesl ve bunun için zorlaması veya onun mesleki İlgi ve İsteklerini önem vermeden, kendi arzuları doğrultusunda mesleklere yönlendti mek İstemesi ergenlerde zorlanma ve gerilim yaratır.

Aile. çocuğun ilk deneyimlerini kazandığı yerdir. Çocuklar çeviri, rindekl insan davranışlarını gözler ve onları taklit ederler. Anne baba davranışları da taklit edilerek ve örnek alınarak tekrarlanır. Bir baş ka öğrenme biçimi de Özdeşleştirme (kendini başkası ile bir tutma) yolu ile öğrenmedir. Çocuk, kendisini Örnek aldığı annesi veya b.b.ı sının yerine koyar, kendini onunla bir tutar ve sanki o imiş gibi davranır, Anne ve babanın mesleklerinden ve evdeki temel mesleki ilgi terden çocuklar taklit etme. örnek alma ve özdeşleştirme yolu ile rklr lenir.

ABD'de yapılan bir araştırmada doktorların erkek çocuklarının %44'ünün tıbbı, hukukçuların erkek çocuklarının "<30'unun hukuku meslek olarak seçtikleri bulunmuştur (Gander ve Gardiner. 1993: 463).

Dlkemi/de yapılan "İlkokul Sonrası Meslek Seçiminde Ailenin Et

kileri" konulu kalabalık bir Örnekleme üzerinde yapılan ar.ışlınıay.ı

12 İM yaşlarında 6394 Öğrenci katılmıştır. Bu Öğrencilerin aine-

babalatından oluş.m İ,İH.H kişilik vrll grubuna uygulanan aıkrtr gö

ir anne babalanıl ı.<M ukl.uuuuu okuyacakları okulu »rçınryr rıklsl

t .uuuıl ıııı Yani aıkrh kalıl.ın • babalanıl k

lannın okuyacakları okulu kendileri seçmiştir. Meslek seçiminde ailenin etkili olduğunu belirten ana-babaların oranı %65'ür. Aynı anne-baba grubunun %27'si kendilerinin mesleklerini seçmelerinde ailelerinin etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Aynı araştırmada 2568 Halk Eğitim Merkezi kursiyeri ile Çıraklık Eğitim Merkezi Öğrencisine uygulanan ankette "Çocukların halen devam ettiği okulu seçmesinde kim etkili olmuştur?" sorusuna kursiyerler ve çıraklık eğitim merkezi öğrencileri %58 oranında anne-babaların etkili olduğunu söylemişlerdir. Halk Eğitim Merkezleri kurslarına devam edenlerin 2350 kişiden oluşan anne-babalanna sorulan "Kendi mesleğinizin seçiminde kimlerin etkisi olmuştur?" sorusuna %30 oranında anne-babaların etkili olduğu cevabı verilmiştir (Konaklı ve Diğerleri. 1990: 13. 16).

Akranların değerleri ve mesleki tercihleri de gencin geleceğe yönelik düşüncelerine etki eder. Ergenler bir yükseköğrenim programını veya bir mesleği seçerken hem kendi yaşındakilerden. hem de etraflarındaki yetişkinlerden etkilenir. Çevre, aile ile başlayan ve okulla devam eden önemli bir etki grubudur. Sanayi ve teknolojiye ilerlemeler üretim biçimini ve dolayısıyla meslekleri etkilemiştir. El emeği ile üretim yapan bazı geleneksel mesleklerin, mal üretimi makinelerce yapılmaya ortadan kalkması buna örnektir.

Teknolojik gelişme, meslekleri giderek karmaşıklaştırmakta ve yeni uzmanlık alanları yaratmaktadır.

Ülkenin genel ekonomik durumu ve kalkınma planı hedefleri yatırımların hangi alanlara ne kadar yapılacağını, dışalımın ve dışsattımın ne kadar olacağını, ülkedeki mal ve hizmet üretiminin ve para politikasının nasıl olacağını belirleyicileridir. Ekonomik kalkınmayla ticaret canlanır. Hizmet üretimine ayrılan pay ekonomik gelişmeyle artar. Bütün bu iyileşmeler ticaret, işletme, turizm ve diğer hizmet mesleklerinin popüler olacağını işaretlerdir. Teknolojik gelişine elektronik, haberleşme ve bilgisayarla ilgili meslekleri ön plana çıkartmaktadır.

Ülkedeki işgücünün ve meslek gruplarının dağılımı da meslek seçimini etkiler. Bazı meslek alanlarında işgücü fazlası olabilir ve bu durum o alanda yeni yetişenlerin işe girişini (istihdamını) zorlaştırır. Bazı mesleklere olan talep mevsimlere göre artar veya azalır. Bazı mesleklere talep bölgeden bölgeye farklılaşır. Çevredeki temel mesleki eğilimler de meslek seçimini önemli ölçüde etkiler. Bölgenin ekonomik, coğrafi veya iklime alt özelliklerinden kaynaklanan veya hammadde kaynaklarının o bölgede olmasından dolayı bazı işkolları belirli yerlerde yaygındır. Ülkemizin belirli bölgelerinde bazı mesleki uğraşlar ön plandadır ve o yörenin insanları bu uğraşları öğrenirler veya mesleki tercihlerini o doğrultuda yapabilirler.

İtlimi (orun): Bir sosyal sistemde, bireyin diğer bireyine göre karşılaşılan malîlık sahip olduğu sosyal dereceye "itlimi" denli itibar kaybı herkes için önemli bir sıkıntı nedenidir. Bireyler itibarlarını korumaya özen gösterirler. Bir gruptaki yüksek itibarlı kişiler, düşük itibarlı kişilere göre daha çok güce sahiptirler, (Davis, 1977: 40. 41). İler mesleğin, bireylerin gözünde belirli bir derecede itibarı vardır. Mesleğin kazanılması için yapılması gereken eğitimle mesleki itibar arasında ilişki vardır. Meslektekilerin kazancı da mesleki itibarı belirleyen önemli bir özelliktir. Eğitimle kazanılan mesleklerde çalışanlar daha çok kendilerini gerçekleştirebilirler, daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilirler. Çalışırken daha bağımsız olabilir ve daha çabuk iş bulma imkânları vardır. İnsanın yaptığı meslek. İtibarını (statü) da etkilemektedir. Her meslek toplumda belirli bir saygınlığa sahiptir. Dolayısıyla bu meslekteki insanlar sırf işleri dolayısıyla göreceli bir saygınlığa sahiptir (Ganderve Gardiner. 1993: 461).

Bir kısım meslek mensupları mesleklerini yeterince saygın ve itibarlı görmüyorsa mesleki unvanlarını daha saygın olduğunu düşündükleri benzer mesleklerle değiştirebilirler. Seyyar satıcılar pazarlama uzmanı, terziler modacı, bakkallar market işletmecisi, şoförler kaptan pilot olarak tanınılıyorsa bunun arkasında bir itibar kazanma isteği vardır. Toplumda belirli bir ihtiyacı giderdiği ve insanlara hizmet verdiği için aslında her meslek saygındır.

Ortaokul. İlse ve meslek liselerinden 12-18 yaşlarında 6394 Öğrencinin katıldığı araştırmada, öğrencilerden en itibarlı üç mesleğe sıralamaları istenmiş: verilen cevapta İlk sırada doktorluk, ikinci sırada öğretmenlik, üçüncü sırada ise mühendislik mesleği yer almıştır. Avukatlık mesleği dördüncü olarak belirtilen itibarlı meslektir. Aynı araştırmada 1075 ilkokul öğrencisine sorulan büyüyünce ne olmak istiyorsun sorusuna, öğrencilerin

%30'u doktor, %18'i öğretmen %6'sı polis olmak istediğini belirtmiştir. Bu meslekleri seçme nedeni olarak da %30 oranında toplumdaki itibarını ilk tercih nedeni olarak ileri sürmüşler, daha sonra kolay başarılabacak meslekler olduğu um %11 ve sevdiği kişilerin mesleği olduğu için %6. bu meslekleri ten ih ettiklerini belirtmişlerdir. İlkokul öğrencilerinin anne ve babaları olan 1082 yetişkine göre en itibarlı üç meslek sırası ile doktor, öğretmen ve mühendis olarak ifade edilmektedir. 2568 Halk Eğitim Merkezi kursiyeri ile Çıraklık Eğitimi Merkezi kursiyerlerine göre ise en itibarlı meslekler şu şekilde sıralanmaktadır: Öğretmen, doktor, avukat ve polis (Konaklı ve Diğerleri. 1990: 13. 16).

Kaynaklar

Akuy. Bengisu. "Lise öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü. Eğilim Bilimleri Fakültesi. 1983.

Akbalık. Gül. "Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü. Eğilim Bilimleri Fakültesi. 1991.

Çakar, Murat. "Lise Son Sınıf öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri tlc Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 1997.

Çam. Sabahattin. "Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinden Kariyere Yönelenlerle. Ev Kadınlığına Yönelenlerin Benlik Kavramları". Basılmamış Yüksek Usans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi. 1991.

Davls. Kelth. İşletmede İnsan Donranızı (Çev. K. Tosun ve Diğerleri). İstanbul: I.Ü. işletme Fakültesi Yayını. 1977.

Oander M.J. ve Gardlner, II.VV. Çocuk ve Ergen Gelişimi (Ed. B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi. 1993.

Güney. Z. "Bir Grup Rehberliği Programının Öğrencilerin Mesleki Tercihleri ile Meslek Alanlarına Bağlı Değerleri Arasındaki İlişkiye Etkisi". Basılmamış Yüksek Usans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitlm Fakültesi. 1982.

İsmalloglu. Lütfi. "Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylerdeki Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekleri Algılamaları". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitlm Bilimleri Fakültesi. 1991.

İzci. A. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik ve İdeal Benlik Kavramlarının Tercih Edilen ve Seçilen Meslek Kavranıları ile Bağdaşım Düzeyleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü. Eğitlm Bilimleri Fakültesi. 1986.

Karcioglu. F. "Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Mesleki Benlik Kavramları Arasındaki Bağdaşımın Karşılaştırılması", Ankara Ünl. Eğitlm bilimleri Fakültesi. Basılmamış Yüksek Usans Tezi. 1994.

Konaklı Nurettin ve Diğerleri, "ilkokul Sonrası Meslek Seçiminde Ailenin Etkileri Araştırması". Devlet bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının tşbirtliğinde Yapılan Araştırma. Ankara. Ocak 1990.

Kuder. Frdceric. Kuder Preference Record. Vocational Form CH. Chicago: Sicen-cc Research Associates, 1960.

Kulaksızoglu. Adnan. "Genç ve Meslek Seçimi". Kavram Haber Bülteni. Sayı: 13. Ocak 1992.

Kuzgun. Yıldız. Kerıdfni Değerlendirme Envanteri El Kitabı. Ankara: öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 1989.

öncü. Hüseyin. "Grupla Mesleki Psikolojik Danışmanın Usc Öğrencilerinin Mesleki Tercihlerine Etkisi". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: İlaetlepe Onl. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Öner. Uğur. "Benlik Kavramı tir Mesleki Benlik Kavramı Artışındaki I arkın

Akademik Başarı lir İlişki*!", Basılmamış Doktora IV/I Auk A ı Eğilim

Otrar. Muştala "Endüstri Meslek Liseleri ve Çıraklık Kflitim Merkezlerinde Öğ renim Görmrktr Olan 16-İH Yaş Grubundaki Öğrencilerin Mesleki olgun luk Düzeyleri İle Ba/ı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması'. Basılmamış Yüksek Usans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Egltlm Bilimleri Enstitüsü. 1997.

Özcan. Ali Osman. Ülkemiz İçin İsabetli OiabÜecek Bir Mesleğe Yönelhme Dene mest. İstanbul: I.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi. 1985.

Razon, Norma. Meslek Seçiminde İlgiler ve Yetenekler. Yayınlanmamış Anıştırma Raporu. İstanbul: I.Ü. Edebiyat Fakültesi. 1988.

Santrock, J.VV. Adolescence An Introduction. VVIsconsin: Brown and Benchmark Publlshers. 1993.

Süper D.E.; Startshrvsky R., Matlin N.. Jordaen J.P. Career Development: Self Concept Theory. Essays in Vocational Developptnent. Ncw York: Teachere Col-lege. Columbla University. 1963.

Tan. Hasan. Psikolojik Danışma ve Rehberttk. İstanbul: Milli Egltlm Basımevi. 1992.

Dokuzuncu Bölüm

Çocuğa ve Ergene Kötü Davranma

Çocuğa kötü davranma terimi yerine İstismar etme. taciz etme. örseleme veya çocuk ezimi terimleri de kullanılmaktadır. Çocuğa kötü davranma ilk kez 1962 yılında Henry Kenıpc tarafından kaleme alınan "Örselenmiş Çocuk Sendromu" makalesinde gündeme getirilmiştir. Kötü davranış veya istismar bedensel (fiziksel), duygusal ve cinsel olarak ayrılmaktadır. Genel olarak korunmaya muhtaç herkes (çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar ve özürlüler) kötü davranışın hedefi olabilirler. Bu bölümde daha çok ergene yönelik kötü davranışlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bedensel İstismar

Bedensel İstismar veya bedensel fena muamele tabiri, ilgili kaynaklarda fiziksel İstismar (physical abuse) yerine de kullanılmaktadır. Fiziksel istismar çocuğun ve gencin anne-babası ve diğer yetişkinler tarafından bedensel olarak örselenmedir. Bu örselenmeden doğan bedensel zedelenme. Örselenmenin süresi ve örselenen çocuğun yaşı. fiziksel istismarın yol açacağı zararları belirlemektedir. Fiziksel istismar yetişkin tarafından yapılan sürekli ve sistemli bir davranış biçimidir. Fena muamele devamlı yapılırsa bu fiziksel istismardır.

Çocuğun fiziksel olarak istismar edilmesi onun duygusal bakımından da hasara uğramasına neden olmaktadır. Çocuğun istismar gelişiminin bütün yönlerini etkilemekte ve bu etki yetişkinlik döneminde de devam etmektedir.

Yetişkinlikteki suça yönelen davranışlar, duygusal bozukluklar, kişilerarası ilişkilerdeki rahatsızlık, antisosyal davranışlar, saldırganlık ve kendi çocuklarına yönelik örselleyici davranışlar, çocuklukta karşılaşılan istismarla ilgili görünmektedir. Daha az ciddi vakalarda İstismara uğramış çocuklar daha çok içedönmekte, edilgen ve depresyona eğilimli olmaktadır (Volker ve Diğerleri. 1988: 33).

Çocuklara fena muamele veya fiziksel İstismar önemli ve dünya çapında bir sorundur. Çocuk İstismarı sosyal, tıbbi ve yasal yönleri olan bir konudur (Costin. 1972: 265).

Anne baba ve ügirtinlrln çocuklarla olan ilişkln İnde bedensel ı r/a kullanın.ının hırıırı hırı toplumda gınırlı hılı davı.ıolı. bu inil dır. Dayak okulda da başvuru bir cezalandırma biçimi olarak gö-rülmrklıdır. Gözlemler sonucunda ulaşılan sonuçlara göre, Türk toplumunda çocukların başınsızlık gösterme, boyun eğmeme ve söz dinlememe gibi davranışlar karşısında cezalandırma biçimi genellikle dayaktır. Bunun dışında korkutma, sindirme veya isteklerini yerine getirmeme gibi davranışlar da diğer ceza şekilleridir (Tezcan. 1974: 138; Yörükoglu. 1981: 25).

Dayak eğitim amacı ile. bir davranış değıştirme aracı olarak, bazı gelişmiş ülkelerde de kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra yetişkinin öfke ve kızgınlığı sonucunda çocuğa yapılan saldırılar veya çocuğun ve gencin doğal isteklerinin bastırılması için yapılan şiddete dayalı davranışlar, davranış değıştirme amacı ile yapılan bedensel cezalandırmadan ayrı düşünölmelidir. Bu tür davranışlar fiziksel İstismardır. Türk toplumundaki çocuk ve gençlerin ailede ve okulda uğradıkları bedensel fena muamele veya fiziksel istismar konusunda yapılan çalışmalar azdır.

Bilir ve arkadaşlarının (1991: 45) yaptığı bir çalışmada 4-12 yaşları arasında 16.100 çocuğun annelerinden elde edilen bilgilere dayanarak ülkemizde fiziksel ve duygusal olarak örselenen çocukların oranını belirlemeye çalışılmıştır. Bu çalışmada sekiz ayrı örnekletil olarak seçilmiş ve anne-baba yaşı, eğitimi, ailedeki çocuk sayısı ve aile tipi ile çocukların fiziksel ve duygusal örselenmeleri arasında ilişki-1 aranmıştır. Tan tarafından yazılan bir makalede (1991: 55) öğretmen dayaağı üzerinde durulmuş, bu konudaki çalışmalara dikkat çekilerek Türk toplumunda şiddet ve saldırganlık içeren davranışların

drsrirk gönneslnin okulda da bu tür davranışları yandaş bulmasına nınlı olduğunu belirtmiştir.

15-22 yaşlarındaki 152si kız 295 genç üzerinde bedensel İstismar konusunda yaptığımız araştırmada anne-babaları ayrı yaşayanları daha çok istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir (Kulaksı/oglu. 1993: 87). Bu bulgu başka kaynaklar tarafından da desteklenmektedir. İstismar ve İhmal davranışlarının tek ebeveynli ailelerde daha yüksek oranda görüldüğüne işaret edilmektedir (Walker ve Arkadaşları. 1988: 14). Başka bir araştırmada boşanmış aile çocuklarının diğer çocuklarla karşılaştığında daha çok saldırganca davranışlar gösterdiği bildirilmektedir (Rickel ve Ailen. 1987: 60). Aile içi ilişkilerin olumsuz olması, eşlerin ayrılma karar vermesine yol açan bir nedendir. Bu tür evlerde yetişen çocuklar bedensel istismara daha çok açık olmaktadır ve evlendiklerinde, bunun riskini taşımaktadırlar. Araştırmamızda ailedeki birey ve kardeş sayısı ile fiziksel istismar arasında manidar bir ilişki bulunmuştur. Beş ve daha fazla kardeş olanlarla, ailede seki/ ve daha çok kişi yaşayanlar çocukluklarında vırma olarak daha çok fiziksel istismara uğradıklarını belirtmişlerdir. «İstismarın sıklığı ile ailedeki oda sayısı ile k.u şiddetliliği arasında bir ilişki bulunmuştur»

İstismar davranışları arasında da manidar bir ilişki bulunmuştur İki odalı evlerde oturanlar daha çok fiziksel istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Ailede mekân daraldıkça şiddet artmaktadır. Bu bulgu saldırganlığı açıklamak için ileri sürülen 'organizmalar birer yaşam alanına sahiptir ve bu alanı korumak isterler. İnsanların yaşam alanlarının daraltılması yaşamın devamına bir tehdit olarak algılanır, bu olgu da bireyleri saldırganlaştırır" görüşüne göre açıklanabilir (Spillit-hall ve Sprinthall. 1977: 544).

Bilir ve arkadaşlarının araştırmalarına göre de (1991: 51) tek çocuklu ailelerde, çok çocuklulara göre çocuk örselenmesine daha az rastlanmaktadır. Aile içinde çocuk sayısının artması ebeveynin her çocuğa ayıracığı zamanı azaltmakla ve evdeki çalışmalar çoğaltmaktadır. Artan iş yükünün getirdiği yorgunluk ve stres ailede şiddetin anmasına başka bir neden olabilir.

Araştırmalar stresin ailedeki şiddeti artırma bir etmen olduğunu söylemektedir (Justice. Justice. 1990: 13). Yoksulluk da aile içinde stres yaratan bir durum olduğu için. yoksul aileler arasında çocuk istismarına yol açan davranışlara daha çok rastlanacağı tahmin edilir. Bulgularımıza göre erkek ergenler çocukken ve okul ortamında kızlardan daha çok bedensel istismara uğramışlardır. Walker ve arkadaşları (1988: 14) erkek çocukların kızlardan daha çok şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir.

Ailelerinde ruh hastası olan ergenlerin ailede ve okulda daha çok bedensel istismara uğradıklarını ve daha olumsuz aile. çevre ve okul içi ilişkileri olduğunu söylemeleri beklentiler doğrultusundadır. Çocuk ve ergenlerin, aile içinde psikolojik olarak hasta bir ebeveyn veya yetişkinle beraber yaşamaları onların bazı gelişim sorunları taşımalarına neden olacaktır. Her İki ebeveynin de ruhsal sorunlara sahip olması durumunda, çocuk ve gencin sorunları daha da artacaktır.

İpsikolojik olarak hasta anne-babalar çocukları ile İlişki kurmakta zorlanan, daha eleştirici yapıda olabilirler. Ailede ruh sağlığı Uv.uk bir insanın olması, aile içi çatışmaları artırır ve çocuklar bundan daha kolay etkilenirler (Factor. Wolfe. 1990: 178. 194).

Bedence özürü olan çocuklar evde ve okulda daha çok bedensel olarak fena muamele gördüklerini belirtmişlerdir. Özürü olmak kötü muamele görmek İçin bir risk faktörü oluşturmaktadır. Özürü bir çocuğa sahip olma. anne-baba için bir stres uyancısı olarak algılanabilir, ayrıca bu tür çocuklar evde ve okulda ondan beklenenleri yapma konusunda daha yavaştlar ve Özürü çocuklar daha kolaylıkla incinebilirler (Ammenian. 1990: 221).

Anne-baba tutumlarını ilgisi/ olarak algılayan ergenler, şimdiki ve çocuklukta fiziksel İstismarla ilgili davranışlarla daha çok karşılaş inakla ve daha kötü ıllr. çevre ve okul İçli İlişkilin sunimin, kinin Anne babaların baskı» ı otouley ulayık gören eigrnleiln ile eşitlikçi

inışlimin ol.u.ık yel işi ıı ı tei ile ı e ğnn- ilaha lı/ıksel istismara yönelik davranışlarla kaı sıkıştığı uÖrünüektedir. Buna karşılık eşitlikçi-hoş-görülü yetişkinler daha olumlu aile. çevre ve okul içi ilişkiler İçindedirler ve fiziksel İstismarla İlgili davranışlarla daha az karşılaşmışlardır. Bu sonuçlar beklentilere uygundur. Anne-baba tutumları ile çocuğun aile içinde ele alınışı biçimi ve ona yapılan davranışlar arasında yakın İlişki bulunmaktadır. Çocuğun bakımından hoşlanmama, ebeveynin duygularını kontrol edememesi, çocuğun ebeveyne duyduğu bağımlılık ihtiyacından ebeveynin memnun olmaması çocuğunu İstismar eden anne-baba özclllkleriİndendir (Starr. 1988: 125, 129).

Anne-babanın çocuklarına kötü muamelede bulunmasının sosyal olarak yalıtılmış olmakla ilişkili olduğu söylenmektedir. Sosyal desteğin bireylerin kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak olumlu hissetmelerine yardım ettiği belirtilmektedir (Starr. 1988: 133). Sosyal kabulün az olmasının olumsuz bir benlik geliştirmesine yol açacağı, bu tür ebeveynin daha saldırganca davranışlar göstereceği, kendileri hakkındaki olumsuz imajı çocuklarına yansıtacağı söylenebilir. Anne-babaları kişiler arasındaki sorunların çözümünde şiddetin kullanılmasını kabul eüneleri de fiziksel istismara yol açan bir diğer değişkendir.

5 yaşın altındaki çocuklarla 15-17 yaşları arasındaki ergenlerin fiziksel İstismar İçin daha çok risk taşıdıkları söylenmektedir. 5 yaşın altındaki çocuklar anne bakımına daha çok İhtiyaç duvmakta ve anneleri İle daha çok zaman geçinimektedirler (Starr. 1988: 135). Çocuğun bakımı İçin sorumluluk almaya hazır olmayan anne-babalar sa-vunmasız olan küçük çocukları daha kolay örseleyebilmektedirler.

Ergenlik döneminin sorunlu bir devre olduğu, ergenin toplumla ailesi ile çeşitli çatışma ve sorunları olduğu söylenebilir. Ergenlerdeki sorunları ve çatışmaları çeşitli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bunları n. ergende meydana gelen bedensel, cinsel, duygusal ve sosyal gelişmelerin yarattığı farklılaşmaya bağlı nedenler ve ergenin ailesi, arkadaşları, okulu ve çevresindeki diğer kişilerle ilgili beklentilerine bağlı nedenler olmak üzere iki ana grupta toplamak mümkündür (Kulaksı zoglu. 1989: 72).

17 yaşlarına kadar olan ergenliğin İlk yarısındaki gençler, anne babasından ve çevredeki diğer yetişkinlerden bağımsız olma ve bağımlı bir kimliğe sahip olma konusunda yeni haklar talep etmekle ve bu yüzden anne-babası ve diğer yetişkinlerle (Öğretmen gibi) sürtüşme gerektirmektedir. Ergenlik çağıının ilk yarısındaki gencin otoriteye karşı olma. yetişkin değerlerine karşı çıkma, başına buyruk olmayı isteme gibi çağıına has özellikleri anne-baba ile çatışmaları artırmakta ve onları yalnızca fiziksel olarak onaylanmasına neden olmaktadır Anne

te »aba ile ilişkiler ve . it'i ilişkiler ağındaki çocuk ilişkileri » . kın d İM anısla

ile ÇİM ilişkileri m gelişim • < kleri kişilik ar . randa ilişki İ »ulu uma kıl adlı

Bedensel olarak cezalandırmanın çocuklarda olumsuz bir benlik geliştireceği söylenebilir (Kulaksızoğlu. 1989 A: 35).

Bedensel cezalandırma veya dayak okulda da uygulanan bir cezalandırma biçimidir, öğretmenin dayığı bir cezalandırma aracı olarak kullanması da çocuk ve gençlerin kendilerine olan öz saygılarını zedelemekle ve öğretmenle olan iletişimi bozmaktadır (Tan, 1991: 62).

Türk kültüründe çocukların dayakla terbiye edilmesi, kabul gören yetiştirme biçimidir. "Kızını dövmeyen dizini döver". "Oğlunu dövmeyen böğrünü döver". "Dayak cennetten çıkmadır". "Annenin vurduğu yerde gül biter" ve "Eti senin, kemiği benim" gibi atasözleri toplumumuzun dayak hakkındaki yaklaşımlarını sergilemektedir. Bu yüzden anne-babanın ve öğretmenlerin çocuk ve gençlere yönelik eğitici davranışlarının kültürel ve toplumsal alışkanlıklar ve birikimler çerçevesinde değerlendirilmesi de gerekmektedir. Sonuç olarak: Türk toplumundaki geleneksel çocuk yetiştirme tutumları içinde yaygın bir uygulaması olan dayığın hangi şartlardan sonra bir istismar türü veya örseleyici davranış olduğu aynı bir çalışma konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bir kültürde kötü muamele olarak kabul edilen bir davranış, diğerinde aynı biçimde algılanmamaktadır. Bu nedenle çocuk ve ergene yönelik davranışların istismar niteliği taşıyıp taşımadığı kültürel ve çevresel değerlendirmelere bağlıdır.

Duygusal İstismar

Duygusal İstismar en yaygın olarak yapılan istismar biçimidir. Fiziksel ve cinsel İstismar çocuk ve ergenlerin aynı zamanda duygusal bakımdan da Örselenmesine yol açmaktadır. Duygusal istismar çocuk ve ergene duygularının rencide edecek biçimde davranılması anlamına gelmektedir. Çocuk ve ergenin kendisini (bedenini ve kişiliğini) olumlu biçimde algılamasını, değerlendirmesini ve geliştirmesini engelleyici her türlü olumsuz uyarıyı kullanma, duygusal bakımdan kötü muamele yapmak demektir.

Duygusal istismara neden olan davranışlar, daha çok çocuk ve ergenin yakın çevresinde onunla ilişkili olan yetişkin kişiler tarafından gösterilir. Bu davranışlar aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır (Erkman. 1991: 164).

Reddetme

Aşığılama.

İstanbul'da, lisenin her üç sınıfında okuyan 392 ergenin algıladık lan duygusal istisinin kendilerini kabul düzeylerine etkisini incele yen bir araştırmada ergenlerin algıladıkları duygusal istismar düzey terinin azalmasıyla kendilerini kabul düzeylerinde anlamlı bir artış gönıldüğü tespit edilmiştir. Bu araştırmada tek çocuk olarak yetişen ler. kardeşi olan çocuklardan daha fazla duygusal bakımdan Istis mar edildiklerini algılamışlardır (İşnıell. 1993: 12).

Cinsel istismar

Cinsel İstismar, kız veya nkrk çocuk vr grıırlrrrı yetişkinler tara tından cinsel bir uyanın olarak algılanması vr kendi rlnslr ihtiyaçla ının bu ar.u i ul.llık muamele g n rlridir

Olusrl bakımdan grhşınr vr drglşınrlrı lıı yaşandığı buluğ öner

sinde vr buluğda, eıgrı rlnsrı bakımdan kulu d.iM.ııııııla k.ıııla

tahlili, (iisrl Inlnnuaİ İn ilgili .1.IM.HU	I	I	I. illin klııllgl
---	---	---	-------------------

faille maktul arasındaki yaş farkı, cinsel işüsmarın zor kullanılarak yapılip yapılmadığı, istismara uğrayan ergenin bundan duyacağı üzüntüyü ve zarann boyutunu belirler.

Ergenle telefonla veya yüz yüze müstehcen konuşma, açık saçık hikâyeler anlatma, pornografik resim gösterme, teşhir, sözlü sataşma, sarkıntılık yapma ve cinsel ilişki kurma, ergenin maruz kalacağı başlıca cinsel istismar davranışlarıdır. Cinsel konularda açık saçık konuşma ve laf alına yolu ile özellikle yeni yelmelere yönelik tacizler ve kalabalık yerlerde kız ve erkek ergenlere yönelik sarkıntılıklar yaygın bir cinsel istismar biçimi gibi görünmektedir. 13ü türlü durumlarla karşı karşıya kalan ergenler sıkılma, utanma, korku ve huzursuzluğun yanı sıra öfke, kızgınlık ve çaresizlik duygulan hissetmesi doğaldır.

Yetişkinlerden dokunma veya sarkıntılık yolu ile cinsel tacize maruz kalan genç erkekler cinsel kimlik oluştunna sürecinde bocalayabilir ve eşcinsel olma kaygısı taşıyabilirler.

Bu davranışları yapanlar aile içinde ergenin en yakınları (anne, baba veya aya-baba yerini tutan yeUşkinler, kardeşler veya yakın akrabalarından birisi) veya ergenin tanımadığı bir yabancı olabilir. Suçlular ve mağdurlar erkek veya kadın olabilirler, ancak mağdurlar arasında kızların oranı erkeklerden fazladır.

Aile içi yasak cinsel ilişki (ensest veya fücür) en çirkin, mağdurda en kalıcı ve olumsuz etkiler bırakan İstismar türüdür. Bu tür olayların ne ölçüde olduğuna İlişkin batı kaynaklı araştırma bulgularına göre; ana-baba veya onların yerini tutan kişilerce fücure maruz kal dıklarını bildirenler çeşitli araştırmalara katılan kadınların %1-2'sini oluşturmaktadır (Kutchinsky. 1991: 203).

Tecavüze uğrayan çocuk ve ergenler korkutulup hırpalanmak suretiyle bu duruma zorlanmışlarsa. ağır bir duygusal şok yaşayacaklar ve değersizlik duyguları hissedeceklerdir. İsteği dışında bu eyleme itilmekten Ötörü ergenin kendisini çaresiz ve aciz olarak hissetmesi ve cinsel bakımdan zedelenmekten dolayı sapan cinsel davranışları göstermesi mümkündür. Cinsel saldırıya maruz kalan çocuk ve ergenlerin, bunu önleyememekten veya buna neden olduklarını düşünmekten doğan suçluluk duyguları taşıdıktan ve kendilerini olumsuz tarzda algıladıkları görülmektedir. Yakınlarından böyle bir fiille karşı taştan çocuk ve ergenlerin, onların bu ahlak dışı davranışları karşı smda ihanete uğrama duygusu da taşıdıktan bildirilmektedir (Günce. 1991: 131-133).

illi Allelel t.nalından sadrı e paiaş.ıl ı ı t leilele le kuuım.ı hıakllanla

ın ailelerine geri verilmeleri, gerekirse bu tür ailelere belediyelerin sosyal yardımlaşma fonundan para aktarma yolu ile desteklenmesi gerekmektedir.

Çocuk ve gençler hakkında korunma karar alma yetkisi Çocuk Mahkemeleri'ne verilmiştir. Bu mahkemelerin yeterince işlerlik kazanmaması ve yaygınlaşmaması önemli bir eksikliktir. İstismara uğramış ve yasal olarak hemen konuma altına alınması gereken çocuk ve gençlerin gidebilecekleri kurumların azlığı, kuruma kabul edilme sürecinin uzaması ve en önemlisi yeterince donanımlı ve ihtiyaca uygun kurumların olmaması, en önemli sorun olarak görülmektedir.

Belediyelerin, vakıf ve dernek konumundaki sivil toplum örgütlerinin istismara uğramış ve konum bakımı altına alınması gereken çocuk ve gençlere yardıma yönelik çalışmalara katılmalan sunulan hız-mellcri yaygınlaştıracaktır.

İstismarı Önceden Kestirme

İstismann ciddi boyutlara ulaştığı bazı gelişmiş ülkelerde, potansiyel olarak çocuklarını İstismar edebilecek özellikler taşıyan "riskli" aileleri belirlemek, önlem alma ve engellemenin en etkin yollarından birisidir. İngiltere, istismara yaygın olarak rastlanılan ülkeler arasındadır ve her hafta en az dört çocuk anne-babalan tarafından Öldürülmektedir. Bu nedenle çocuklarını istismar edebilecek aileleri önce-den belirleme yolunda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bro\ne (1991: 295) tarafından bildirilen bir çalışmada bu tür aileleri daha güvenilir olarak tespit etmek üzere bir "Risk Etmenlerini Tarama Ölçeği" oluşturulmuştur. Böylelikle belirli bir alandaki bütün ailelere bu ölçek uygulandığı zaman çocuklarını istismar etme tehlikesi olan aileler tespit edilip önlemler almak mümkün olmaktadır.

Tarama ölçeğinde, aileye ait' aşağıda belirtilen niteliklerin çocuklarını istismar edip etmediklerini anlamada anlamlı bir ayırt edici değeri olduğu bulunmuştur:

1. Anne ve babanın aşırı kaygılı, ilgisiz ve hoşgörüsüz olması.

Aile içinde şiddetin kullanılır olması.

Ailede işsizliğin olması.

Çocuğun erken doğması veya doğum ağırlığının düşük olması.

Anne-babanın da kendi çocukluklarında İstismar edilmiş olması.

Anne-babanın birinin veya her ikisinin üvey olması veya evde l>eral>cr oturan başka bir kişinin olması.

7 Anın- babanın ayrılmış olması veya lek ebeveynle yaşama. H Doğumda annenin 21 yaşından küçük olması. 9 Anne babanın inli sağlığının bo/ıık olması, alkol vry.ı ıvıvıslıı illi ıı bağımlı*.ı olması

Doğum sonrasında belirgin 24 saatten uzun süre annesinden ayrı kalması.

Doğumlar arasında 18 ay veya daha az zaman olması.

Anne yaşının düşüklüğü ile annenin yeterince duygusal, sosyal ve fizyolojik bakımından olgun ve hazırlıklı olmadan annelik görevini üstlenmesi arasında ilişki vardır.

Bu bakımdan genç yaşta anne olma, buna eşlik etmesi gereken olgunluk belirtilerinden yoksunsa anne ve çocuk için risklidir. Ailedeki bozuk ruh sağlığı açık olarak çocukların normal aklın ilkelerinin geçerli olmadığı bir ortamda yaşaması sonucunu doğurmaktadır. Bu yaşam çevresi çocuk için koruyucu olmak bir yana tehdit edicidir. Yeni doğmuş çocuklarda anneden ayrı kalış süresinin zorunlu nedenler olmaksızın 24 saatten uzun olması, çocuk için çok nahoş bir durumdur. Anneden ayrı kalış sırasında onun yerini tutacak bir yetişkinin olup olmaması, ayrılığın süresi ve bebeğin anne ile kurduğu ilişkinin kalitesi gibi nedenlere bağlı olarak çocuğun vereceği tepkiler değişebilir. Burada annenin hangi nedenlerle bu ayrılığa göğüs gerdiği önemlidir.

Bebeğin bedensel veya zihinsel olarak özürlü olması, çocuklu yaşları arasında 18 aydan daha az bir sürenin bulunması ve bebe hiç anne sütü almaması gibi niteliklerin anlamlı bir ayırdediciliği olmadığı belirtilmektedir.

Böyle bir tarama ölçeğinin kullanılabilmesi için toplumda ailele izleyen sağlıklı sosyal hizmet kurumlarının olması ve istismar ed aileler belirlendiğinde alınacak yasal ve eğitsel önlemleri uygulamaya koyacak yeterli donanımına sahip insan gücünün olması temel şarttır.

Kaynaklar

Ammerman, R.T. "Predispasing Chlld Factors", Chlldrcn At Risk (Edited by R. T. Ammerman. M. Herson). New York: Plenum Press. 1990.

Bilir Ş. ve Diğerleri. 4-12 Yaş Arasındaki 16.100 Çocukla Örselenme Durumları İle ilgili Bir inceleme. "Çocuk İstismarı ve ihmali" (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Rcpro Ofset. 1991.

Brownc. K. "Çocuk İstismarını Önceden Kestirme". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Rcpro Ofset. 1991.

Coslin. L. B. Chlld Welfare: Policies and Practice. New York: Mc Graw-Hill Book Company. 1972.

Erkman, F. "Çocukların Duygusal Ezimi". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Repo Ofset. 1991.

Factor. D. C; Wolfe. D. A. "Parental Psychopathology and High - Risk Chlldrcn" Chlldren At Risk (Ed. R.T. Ammerman. M. Hersenl. New York: Plenum Press. 1990.

Günce. G. "Çocuğun Cinsel İstismarı". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Repo Ofset. 1991.

İsmen, Esra. "Duygusal istismarın Liseli Ergenlerin Kendini Kabul Seviyelerine Etkisi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1993.

Justice, B.; Justicc. R. The Abusing Family. New York: McGraw Hill Book Company. 1972.

Konanç. E. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk istismarı ve İhmali". Çocuk İstisnum ve İhmali {Der. E. Konanç ve Diğerleri}. Ankara: Gözde Repro Ofset. 1991.

Kulaksızoglu. Adnan. "Ergen-Aile Çatışmaları ile Annenin Tutumları Arasındaki İlişki ve Ergenin Problemleri." M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 1989. Sayı: 1.

Kulaksızoglu. Adnan. "Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Aile-Türkiye'de Çocuğun Kişiliğinin Oluşumunda Ailenin Etkisine İlişkin Araştırmalar". Eğitim ve Değerler, Ekim 1989 A., Sayı: 74.

Kulaksızoglu. Adnan. "Bir Grup Gencin Ailede ve Okulda Karşılaştığı Bedensel Olarak Fena Muamele ile İlgili Bir Araştırma". M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi. Eğitim Bilimleri Dergisi, 1993. Sayı: 3.

Kutahinsky. B. "Çocuğun Cinsel İstismarı: Yaygınlık. Müdahale ve Önleme". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Repro Ofset. 1991.

Rickel A.II.. Ailenin Etkisi/ Maladjustment from Injunctive through Adolescence. Beverly Hills " »Wiley Publishing. 1977.

Sprtnllmll İM Spı İnflınlı N A Edıcatımal l'sı/clutlogı A ıVıW»prnenını Anv hhuİ MİİMMİİ huarlla Adılıtton We»ley l'ulıİİİİlılı^ (nni]>arıv. İÜ77.

.'.lan. KM rııyh.ıl Ahııar ..1 (lııUİrrn". İltuult**'h .»/ Family Vlolorve (Kıl VII Vnıı İltıaaH tınıl İllhıal NevvYı.ık Plmııııı l*rrM, l'İHH.

Tan. M. "Öğretmen Dayanışması". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Repro Ofset. 1991.

Tezcan, Mahmut. Türkler'le İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yay. 1974.

Walker. C.E.: Bonner B.L.. Kaufman. K.L. The Physical and Sexually Abused Child Evaluation and Treatment. New York: Pergamon Press. 1988.

Yörüköflu. Atalay. Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Ankara: Aydın Kitabevi 1984.

Onuncu Bölüm

Alışkanlık ve Bağımlılık Yapan Maddeler ve Ergenlik

Sigara, alkol, uyuşturucu maddeler ve benzerleri gibi keyif verici olan ve alışkanlık veya bağımlılık yaratan maddelerle ilk karşılaşma genellikle çocukluğun sonlarında ve ergenlikte olmaktadır.

Alışkanlık veya ruhsal bağımlılık keyif verici bir maddeyi kullanmaya alışmak, olmadığı zaman onu arzu etmek, onun yoksunluğundan sıkılıp gerginlik ve kaygı duymaktır.

Tutsaklık veya fiziksel bağımlılık, keyif verici maddeye alışkanlığın ötesinde bağlanma haidir. Maddenin yoksunluğunda terleme, titreme, kasılma, gerginleşme, kusma gibi vücutta fiziksel olarak bazı yoksunluk belirtilerinin görülmesldir.

DSM-IV'ün (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-Fourth Edition - Amerikan Psikiyatri Birliği nin Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı 4. Baskısında) ölçütlerine göre aşağıdaki belirtilerin en az üçünün olması bireyin madde bağımlısı olarak tanımlanması İçin yeterlidir (Köroğlu. 1994: 92):

Bağımlı olunan maddeye karşı son bir yıl içinde bir tolerans geliştirmiş olunması.

Yoksunluk belirtileri göstermek ve bundan kurtulmak için bağımlı olunan maddeyi veya benzerlerini almak.

Düşündüğünden yüksek dozlarda ve uzun dönemlerde maddeyi kullanmak.

Madde kullanımından kurtulmak veya kontrol altına almak İçin devamlı çaba içinde olmak.

Maddeyi bulmak, kullanmak ve etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman harcamak.

Maddeyi kullanmaktan dolayı sosyal, mesleki ve SCİİHSİ /aman etkinliklerinde azalma veya bu etkinlikleri terk etmek.

Kullanılan maddeden dolayı fiziksel veya psikolojik sorunların varlığına rağmen madde kullanımına devam etmek.

Alışkanlık ve bağımlılık yapan maddelerin ülkemi/ gençleri tıara tından kullanılmalında l'i'Milairi başından Itlbairn İlıı allına eorıl mekleıllı l-l.ııılıl ila İlnr Ağı eni tlei lı ılın pılkoakllı ıll.ıddelei l kulla ınırı manianın belli İnin K .un.M İ ılrl l'ıu'ı \ ihı M I .i yapılan hlı aı.ıştıı

mada 18 ayrı liseden %57.2'sı erkek, %42.8'i kız 2845 lise ikinci sınıf öğrencisinin içinde herhangi bir psfkoaktif maddeyi deneyenlerin oranı %6.9 olarak bulunmuştur (Yazman. 1995: 88).

Uyuşturucu kullanımı ile cinsel olarak aktif olma. genellikle bir aradadır. Uyuşturucu kullanan ergenler genellikle aktif bir cinsel yaşantı içindedirler ve uyuşturucu kullanımı ile doğum kontrol araçlarını kullanmadan cinsel İlişkide bulunma bir arada görülmektedir (Berger, 1988: 359). Uyuşturucu kullanımı İle fuhuş ve yasadışı eylemler arasında İlişki vardır. Uyuşturucu kullanan genç kızlar içinde uyuşturucu kullandırılarak fuhuşa sürüklenenler olduğu gibi; bağımlı olduğu maddeyi temin etmek İçin fuhuş yapanlar da bulunmaktadır (Uyuşturucu. 1986: 65).

Uyuşturucu kullanımı İle suçluluk arasında da ilişki vardır. Bağımlılar kullandıkları maddeyi satın almak için sürekli bir gelire ihtiyaç duyarlar. Çalışma güçleri uyuşturucunun etkisi ile zamanla azalır ve bağımlı oldukları maddeye yaptıkları harcama artar.

Maddi durumları bozular. Uyuşturucuya sahip olabilmek için uyuşturucu satıcılığı, hırsızlık vb. yasadışı olan yollar deneyebilir. Bu nedenle uyuşturucu kullananlar arasında suç işleme oranı yüksektir. Ögel ve Tamar'ın hazırladıkları raporda ifade edildiğine göre (1996: 23). İstanbul'da suç işleme sıklığı yüz binde 186 olduğu halde 21HO madde bağımlısının 1878'1 en az bir kez suç işlemiştir. Aynı raporda Alkol ve Madde Bağımlıların Tedavi Merkezinde (AMATEM) yatarak tedavi gören 1679 bağımlının %59.7'sinin en az bir defa cezaevine düştüğü bildirilmektedir.

Uyuşturucu madde bağımlılığı erkeklerde, kızlara göre iki misli daha fazladır.

AMATEM e 1996 yılının ilk altı ayında başvuranların onda birinin yurtdışında yaşayan Türkler olduğu bildirilmektedir (Ögel ve Tamar. 1996: 17). Yurtdışında uyuşturucu maddenin bulunabilirliğinin kolaylığı, toplum ve aile baskısından uzak olma. arkadaş çevresinin uygunluğu ve benzeri nedenler yurtdışında yaşayan Türk gençlerinin uyuşturucuya alışma bakımından önemli bir risk altında olduğunu göstermektedir.

Alışkanlık ve Bağımlılık Yapan Maddelerin Sınıflandırılması

Alışkanlık ve bağımlılık yapan maddeler etkilerine göre ve madde lerin türlerine göre değişik biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Kaynak' ulla maddelerin sınıflandırılması ile ilgili ortak bir görüş bulunamamış ve aşağıdaki tasnif tercih edilmiştir.

I. Bağımlılık oluşturan maddeler içinde afyon ve ondan elde edilen maddeler birinci sırayı alır. Eroin, morfin, kodein, methadon ve 11H-11/cil hammaddesi afyon ulla maddeleri hem ulla, hem de h il. • I bağımlılık yap.ulla Minim kodein ve ulla bado ulla lıpla -anıtı ulla

ulla kullanılmaktadır. Bu maddeler çok çabuk bir biçimde alışkanlık ve bağımlılık oluşturabilmekle ve kullanıldıktan sonra birkaç saat içinde etkisi son bulmaktadır.

Afyon, morfin ve eroin kullananlarda, önceleri yoğun bir mutluluk yaşanır. Kısa bir zaman sonra vücut alışır ve alınan madde ilk etkilerini yaratmaz olur. Bağımlı, maddenin dozunu artırarak önceki etkilerini sürdürmeye çabalar (Özaydın, 1984: 359). Aşırı dozda kullanım ölüme neden olur. Eroinin keyif verici etkisi geçicidir. Bağımlı son derece pahalı olan maddeyi bulmak için her türlü girişimi denemekte, yoksunluk belirtilerinin getirdiği gerilime ve acı veren fiziksel belirtilere dayanamakta, tekrar maddeyi aramaktadır.

Afyon, morfin ve eroin bağımlıların ağılık duyguları bastırılır. cinsel dürtüler giderek zayıflar, kas kramptan, mide ağrıları gibi organik bozuklukların yanında zihinsel melekelerde zayıflama, halsizlik, çalışmada güçlük, sürekli ağız kuruluğu, deride kuruluk ve soluk bir renk, donuk bir yüz ifadesi ve iştahsızlık görülür (Özaydın. 1984: 360).

Varsam (halüsinasyon) yaratan uyuşturucu maddeler grubunda en önemlisi LSD'dir. Tam adı D Liserjik Asit Dietilamit'tir. LSD bütün vücut mukozaları tarafından emilebilir. Kullanıldıktan bir saat kadar sonra etkisi görülür ve on dakika kadar etki devam eder. Duygusal dünyada değişimler, önce görsel varsamılar olmak üzere algı bozuklukları görülür. Zaman ve mekân algıları bozulur, kendini algılaması değişir ve yönelimi (oryantasyon) bozulur. USD bağımlılarında kromozomlarda yapısal bozulmalar, panik

ataklan. şizofreniye benzer hastalık tablosu ve zihinsel bozukluklar görülmektedir (Ana Britannica. Cilt 14: 629).

Bağımlılık yapanlar arasında üçüncü grup. uçucu maddelerdir. Uçucu maddeler içinde bağımlılığı yaşıyan toluen denen çözücüdür. Bağımlılar tarafından kullanılan uçucular tiner ve benzeri sıvı uçucular, yapıştırıcılar, aerosoller. çakmak gazları ve bütan gazı gibi maddelerdir.

Uçucu madde kullanımında nihai bağımlılık göndür. 1992 yılında İstanbul'daki AMATEM e (Alkol ve Madde Bağımlıların Tedavi Merkezi) tedavi için başvuran otuz beş uçucu madde bağımlısı üzerinde yapılan araştırmada bağımlıların yaş ortalaması 16 ve uçucu maddeleri devamlı olarak kullanmaya başladıkları yaş ortalaması 14.5 olarak bulunmuştur. İncelenen gençlerin tümü erkektir, %66'sı arkadaşlarının teşviki ile bu maddeyi kullanmaya başladıklarını söylemiş, büyük bir çoğunluğu (%91't) çocuklukla sigara içmeye alışıklarını bildirmişlerdir. Yaklaşık yansı ailelerini fakir olarak tanımlamış, aynı olandaki bağımlı genç de babalarının içki içtiklerini belirtmiştir (Arman. 1993: 62-64). Yazman 2845 lise Öğrencisi u/nıml. vıpiğı M.ısınmasında (1995: KH) uçucu kullanımı oramın "ı-.l M ılaiak bil ihı inekledn Öğrl ve Diğerlerinin !.M*':t lise İki öğınılM ii/ei İndeki araştırmada (1996) bir kez uçucu madde deneyenlerin oranı %4'tür. Ancak uçucu kullanımının süresi ve sıklığı konusunda ve araştırmalara ihtiyaç vardır. Özellikle kimsesiz ve sokakta kalan çocuk ve gençler arasında yaygın şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Ayrıca bu maddelerin kullanıldığı İş kollarında (ayakkabı sanayii, mobilyacılık gibi) çalışan gençler arasında da uçucu bağımlılığına rastlanmaktadır. Kullananların önemli çoğunluğu (yaklaşık %50'i) erkektir. Uçucu madde bağımlılarında kullandıktan maddenin bağımlılık yapmayacağı. İstenildiğinde bırakılabileceği şeklinde bir yanılgı olduğu, kullananların %10 gibi bir bölümünün bağımlılık kazandığı, birçok vakada ise kullananların tedavi görmeden kendiliğinden maddeyi terk ettikleri bildirilmektedir (Özden ve Canat. 1996: 37).

Uzun süreli kullanım solunum organlarında tahrişlere, ağız ve burun çevresinde egzamalara, beyin, karaciğer ve böbreklerde yıkımlara neden olmakta, kullananda paranoid psikoz belirtileri ortaya çıkmaktadır. Uçucuyu daha yoğun bir biçimde solumak için başa naylon torba geçirilerek kullanma biçiminde boğulma yolu ile ölüm olabilir (Özden ve Canat. 1996: 37; Sprinthall ve Collins. 1984: 375).

Uçuculara piyasada ucuz olduğu ve bulunabildiği için kolayca ulaşılmaktadır. Bağımlılığın oluşmasında önemli bir etken olan bu durumla baş etmek için bu maddelerin kontrollü şekilde satışa sunulması, uçucuların içinde bağımlılık yapan toluen maddesinin çıkarılması. koklandığında rahatsızlık veren kokularla kaşunlarak tiksinti verici hale getirilmesi uçucu madde bağımlılığın önlemeye yönelik tedbirlerdir.

4. Bu grupta uyancılar bulunmaktadır. Bunların en tanınmışları kokain ve tütündür. Kokain Güney Amerika kökenli koka bitkisinin yaprağından elde edilen ve alışkanlık yapan bir maddedir. Toz halinde burna çekilerek ve sulandırılıp deri altına şırınga etme yoluyla veya sigara gibi içme biçiminde kullanılmaktadır. Burna çekine bici mindekl kullanımlarda burundaki mukoza tarafından emildiği için bunun içi yaralara ve burundan (nazal)

konuşmaya neden olur. Kul İananlarda görsel, işitsel ve dokunma ile ilgili varsanılar (halüslıas yon), uykusuzluk ve sinirlilik görölür. Sindirimde bozukluğa ve aşın kilo kaybına neden olur. Merkezi sinir sisteminin işlevlerini bozarak çalışmasını engelleyen bir zehirli maddedir (Ana Britannica. Cilt İS 430).

Tütün de uyancılar arasında sayılan bir maddedir. Tütün sigara olarak, pipo içinde, puro şeklinde içilerek veya yaprakları çiğnenerek dünyada ve Türkiye'de çok yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ya salar tarafından ekimi ve fabrikalarca sigara vb. biçimlerde üretimi kısıtlanmadığından kullanımı artmıştır. Sigara üretiminin geçmişi kırz yıldan la/ladı Tutun. Kilsini Kolomb tarafından Amerika'dan getirilmiş ve İlk slgaı.ı incilini IMb'ile İngiltere'de başlatılmıştır.

AI İSKANI İK VI hArİMI.II.İK YAPAN MADDKLLK VK KİttİRNÜK

Sigarada ılkollu İsimli zehirli bir maddi' varılır ve <i>< miligram nı kotln damar yolu ile bir yetişkine verilirse bu İnsan birkaç dakika sonra nikotin zehirlenmesinden ölür. Oysa her sigarada bir miligram nikotin bulunmaktadır ve içenler nikotini daha uzun bir zaman içinde aldıkları İçin Ölümle sonuçlanan zehirlenme olmamaktadır. Uzun süreli kullanımda nikotinin merkezi sinir sistemine etki yapması İle bağımlılık görölür. Sigara akciğer, solunum yolları, dil ve gırtlak kanserine yol açmaktadır. Müzmin bronşit, kalp ve damar hastalıkları sigaranın neden olduğu diğer hastalıklardır (Köknel. 1982: 291).

Sigara alışkanlığı olanlar, sigaradan uzak kaldıklarında gergin ve sinirli olma. İç sıkıntısı. İştahsızlık ve uyku bozuklukları gibi belirliler göstermektedir.

Sigara İçilen çevrelerde büyüyen çocukların vücut dirençleri düşmekle ve hastalıklara yakalanma tehlikesi artmaktadır. Büyüme döneminde sigaraya başlayanların bronşlarında tıkanmalar olmakta, göğüs kafesi yeterince gelişmemekte ve yeterli solunum yapmaları güçleşmektedir.

Sigara İçen ergenlerin içmeyenlere göre okul başarıları düşük bulunmuştur. Dikkatin bir noktada yoğunlaştırılması sigara alışkanlığı olanlarda güç olmaktadır (Köknel. 1982: 291-292).

Sigara yetişkinler arasında Önemli oranda kullanımı olan bir maddedir. Çocuk ve ergenler "sigara içmeyi" yetişkine has dayanışlardan birisi olarak um düklerinden yetişkinlik simgesi olan sigarayı kullanarak ne kadar "büyüdükleri" konusunda çevrelerine bir "gösteri" yaparlar.

Sigara kullanımı konusunda ülkemiz İnsanlarının hiç de hoş olmayan bir şöreti vardır. İngilizce'de "Türk gibi tütme" anlamındaki deyim sigarayı ne İmyutta tüttürdüğümüze işaret etmektedir. Yük taşıırken, ağır iş yaparken, merdiven veya yokuş çıkarken solunum sıklığı artmakta, bu sırada içlmekte olan sigaranın zararları da uç boyutlara çıkmaktadır İki elin kullanılmasını gerektiren bir İş yapıldığında da hâlâ sigara İçilmeye devam edilmesi sigaranın "kötü kullanımına", yani zararlarının daha da artmasına yol açan durumlara örnektir.

Esrar ülkemizde yetiştirilmektedir. Sigara İçine konularak içilebilir veya lokum İçine konularak yutulabilir. Esrar kullanan önce kendini dinç ve canlı hisseder, sonra varsam la; görmeye başlar, zaman ve mekan algısında bozulmalar olur. Bunalı. ruhsal çöküntü ve para-noya tepkileri göndür lözaydın. 1984: 360). Esrar daha etkili uyus-tuncılara geçiş

737si kız. 5811 erkek 1318 üniversite öğrencisi üzerinde Ankara'da yapılan bir çalışmaya göre psikolojik bakımdan sonumlu olanlar, anne babaları tarafından otoriter ve baskıcı tutum ile yetiştirilenler ve ailede kötü muamele ile karşılaşanlarla erkeklerin daha çok alkole bulaşma tehlikesi olduğu ifade edilmektedir. Ayın, 11 si du/eyde geliri olan

İle karşılaşılır. sorumluluklarında korkarak ı/aklaşınak güçsüz bir kişilik sergileyen gençlerin özclilikciııdır. Bu yapıdaki gençler bağımlılık yaratan maddelere sığınabilirler (Kasatura. 1995: 26. 28).

6. Kötü Alışkanlıklara Sahip Arkadaş Çevresi

Ergenlikte arkadaş-akran etkileşimi yoğundur, gençler arkadaşlarının etkisine açıktır. Ergen için bir arkadaş grubuna sahip olmak grubunda değer verilen bir İnsan olmak en güçlü isteklerdendir. Alkol ve diğer uyuşturucuların kullanıldığı çevrelerde yaşayan, bu maddeleri kullanan arkadaşlara sahip gençler onların özendirmelerinden dolayı bu maddeleri deneyebilir ve bağımlılık geliştirebilirler. Gençler için yeni olanı denemek ve bir faaliyeti "ilk defa" gerçekleştirmek onları belirli eylemlere yönelten önemli bir nedendir. Gençler kendileri için yeni olan bir alışkanlığı "merak ettikleri için" denemek isteyebilirler.

Arkadaş çevresinin değerlerini grup tarafından dışlanmamak için benimseme ve bu yüzden onların etkisinde kalarak sapan davranıştan taklit etme yanında, bir bakıma grup baskısı yüzünden onların alışkanlıklarını benimseyenleri de görmek mümkündür. Arkadaş ve akranlarının kötü alışkanlıkları ergenlere yeni alışkanlıktan deneme ler için bir öğrenme ortamı yaratmakta ve teşvik edici olmaktadır (Köknel. 1982: 309 ve Kasatura. 1995: 39). Alkollü içki içmek bas gençler arasında bir ayrıcalık ve güç göstergesi olarak görülüp, yetişkinliğe ait davranışlar gibi anlaşılmaktadır. Bu da gruptaki diğer gençlerin alkole özenmesine yol açmaktadır. Çocuk ve gencin yetiştirilme ortamı ve yakın akraba çevresi de benzer olumsuz örneklerle taahhüt edilir. kötü alışkanlıklar kazanılması benzer çevrelerde yetişenler de daha çok görülür.

Bakımlılık Yapan Maddelerin Kullanımının Önlenmesi'

Bağımlılık yapan maddelerin kullanımının önlenmesi veya uyuşturucu ile mücadele için iki yol önerilmektedir (Ögel ve Tamar. 1996: 32).

1. Bağımlılık yapan maddelerin bulunabilmesinin engellenmesi.

2. Bu maddeleri kullananlarla mücadele edilmesi. Uyuşturucu kullanımının önlenmesi için yukarıda sıralanan yolları daha çok polisiye usullere ihtiyaç göstermektedir.

Eğitimsel ve psikolojik olarak madde kullanımı ile mücadelede kullanılan yöntemler aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

Caydırma: Maddenin zararlarını anlatarak kullanacakları vazgeçirmek.

Bilgilendirme: Maddenin yapacağı etkileri gençlere anlatarak onları eğitmek.

Kişiliğini Güçlendirme: Gencin kendine güven duymasını sağlama ve kişisel sorunların üstesinden gelmesini sağlama.

Sosyal Becerileri Artırma: Serbest zamanlarını uygun becerilerle değerlendirebilmeyi sağlama ve başkaları ile iyi iletişim kurmayı öğrenmeyi sağlama.

Uyuşturucu Karşıtı Bir Tutum Kazandırma: Uyuşturucu maddelere karşı bireydeki yanlış inanç, değer ve tutumların uygun inanç, değer ve tutumlarla değiştirme.

Alış kanlık ve Bağımlılık Yapan Maddelerle Mücadelede Toplumsal Görevler

Yazılı ve sözlü basın yayın kuruluşlarının, eğitim kurumlarının ve diğer kurumların alkol ve madde bağımlılığına karşı görevleri ve sorumluluktan vardır. Basında ve TV'de sigara, alkol ve uyuşturucu kullanmayı özendirici biçimde yayın yapmak, sanat ve müzik dünyasında tanınmış ama uyuşturucu bağımlısı da olan bazı simaların bu kimlikleri ile ön plana çıkarılması, ünlüleri beğenen gençler içinde uyuşturucuya karşı da sempati doğurabilir. Sigara ve alkollü İçkilerin reklamlarla özendirilmesi, bazı sinema ve TV İlimlerinde sigara ve alkol İçmeyi teşvik edici sahnelerin olması bu maddelerin tüketimini artırıcı etkiler yaratır. Uyuşturucu üretimi ve ulaşımının yapıldığı bölgede bulunan ülkemizde benzeri cesaretlendirici uygulamalar önü alınamaz alışkanlık ve tutsaklıklara neden olur.

Basının ve TVnin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullananların bundan gördüğü zararı teşhir etmesi, gençler üzerinde çok önemli caydırıcı etki bırakır. Örnek olarak sigara alışkanlığı olan ve bundan zarar gören ergenlerin sigaradan gördüğü zararları TV ekranlarında anlatması; dişleri sararmış, nefes alış-verişi bozulmuş akranlarını seyreden ergenler için vazgeçirici olacaktır (Berger. 1988: 359). Toplumda ön plana çıkmış, gençler tarafından sevilen, öncelikle sanat ve spor alanındaki ünlülerin sigara, alkol ve uyuşturucunun zararlarını anlatan konuşmalarla uygun saatlerde TV ekranlarında görölmesi de insan sağlığına zararlı bu maddelerle mücadele yollarından biridir.

Bu maddelerle mücadelede özgün ve yaygın eğitimi kuruluşlarının, din kın ulularının, sivil toplum örgütlerinin ve emniyet leşkil.ularının öncelikli görevleri vardır.

Sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde emniyet leşklallı.

İlgili bilimlerinin okull.ua giderek bağımlılık yapan ınadıkı.ılr ıl^ih

taniÜCl konuşmalar yapması da caydınıc etkiler doğurabilir. Uyuşturucu maddelerin zararlarını anlatmayı amaçlayan bu türlü konuşmaların bile benzeri maddeleri gençlere tanıtarak hiç akıllannda yokken olmadığı halde onlarda bu yönde merak uyandıracağı, bu yüzden çok dikkatli olmak gerektiğini düşünenler de vardır.

Belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile okullu ve okul dışındaki gençlere yönelik spor ve diğer serbest zaman etkinlikleri yapabilecekleri mekânları oluşturmak, eğitsel, mesleki ve psikolojik sorunlarına yönelik rehberlik ve danışma hizmetleri sunmak bağımlı olmaya karşı risk taşıyan gençlerin çevrelerini iyileştirici ça-lışmalardandır.

Bağımlının Tıbbi ve Psikolojik Tedavisi

Alkol ve madde bağımlılığının tedavisinde iki farklı tedavi döneminden söz edilmektedir. Birinci dönemde bağımlı olunan maddenin tedavi sırasında kesilmesinden dolayı görölün yoksunluk belirtilerinin tedavisi; ikinci dönemde ise ruhsal tedavi ve beraberinde bağımlının maddeye bir daha İhtiyaç duymaması İçin ona yapılan ilaç tedavisidir.

Başta afyon, morfin ve eroın gibi uyuştıurucular olmak ü/ere diğır bağımlılık yapan maddeleri kullananlar Öncelikle kendilerinin bu maddelerin "tutsağı" olduklarına gerçekten İnanmaları gerekir. Çoğu durumda bağımlının kendisi bağımlı olduğunu kabul etmediğinden tedaviye başlamak olanaksızdır. Tedavi için önce bağımlının kendisinin tedavi olmayı İşlemesi gerekir. Bunun kadar önemli diğır konu. bağımlının tedavi olacağına İnanmasıdır. Hiçbir güç bağımlıya rağmen onu tedavi edemez.

Tedavide bağımlının kaygı ile başetmesinin yollarını öğrenmesi de maddenin yokluğunun getireceği gerginliği azaltmaya yarayacaktır. Tedavi sonrasında bağımlılıktan yeni kurtulmuş bireyin Önceki alışkanlıklarını devam ettirmemesi için eski çevresinden ve bağımlı arkadaşlarından uzak durması, çevresini değiştirip yeni bir çevreye girmesi tedavinin devamı için önerilir.

Eski bağımlının günlük zamanı uygun amaçlarla kullanması, serbest zamanını verimli biçimde değerlendirmek için uygun serbest zaman uğraşları edinmesi önerilmektedir (Kasatura. 1995: 54).

Bağımlının Ailesinin Yapacakları

Aile bağımlıya davranışları ile kötü örnek oluyorsa (içki İçerken olduğu gibi) bu davranışlarına son vermelidir. Ailenin ergen üzerindeki aşın baskıcı ve otoriter tutumu da. ilgisiz ve tutarsız tutumu da olumsuz etkiler bırakır. Özellikle anne ve babanın ilgisiz ve tutarsız tutumu ergenin ev dışında olumsuz çevrelerin etkisinde kalmasına yol açabilir. Anne-babadan bekledikleri ilgi ve sevgiyi bulamayan gençler bu tatminsizliklerini bağımlılık yaralan maddelerin vereceği geçici hazla bastırmaya yönelir, bu gençler uyuşturucu pazarlayan çetelerin ağına düşerek, benzer alışkanlıklar kazanmışların gruplarına katılabilir. Aile bireylerinin birbirleri ile az sözel iletişim kurduğu, aile içinde sevgi tezahürlerinin görülmediği, birbirlerine de sirk olma dıkları. daha çok bireyci İlişkilerin egemen olduğu evlenir yaşayan egiimler bağımlılık dogman maddeye daha çok \ ellili kledliler. Al

le. ergenin ilişkide olduğu arkadaşlarının ne tür alışkanlıkları olduğunu, onların hangi çevrelerden geldiklerini gözleyerek, çocuğunu karşılaşılabileceği muhtemel kötü durumlarla nasıl baş edebileceği konusunda donanımlı hale getirmelidir.

Bağımlılık kazanmış ergenin anne-babası, ilişkileri bozuk olsa da bu sorun ortaya çıktıktan sonra, sorunun çözümü için bir araya gelerek çocuklarına destek olmak durumundadırlar. Aile bağlanmı zayıfladığı, eşler arası ilişkilerin bozulduğu durumlarda benzer bir sorun kan-kocayı çözüme ulaşmak amacıyla tekrar bir araya getirebilir. Bağımlılık tedavisi hem bağımlının özgür İradesi ile kurtulmayı İstemesi, hem de tedavide kararlılığını gerektirir. Tedavi sırasında ve sonrasında, önceki arkadaş çevresinden uzaklaşması tedavinin selameti açısından gereklidir. Bağımlının tedavisi zordur ve zaman gerektirir. Bu sırada ailenin desteği sürdürülmelidir.

Kaynaklar

AnaBritannica. istanbul: Ana Yayıncılık, Cilt 8, 13 ve 14, 1990.

Akman. Yasemin ve Tuğrul Ceylan. "Üniversite Gençliğinde Alkol Kötüye Kullanım Riskini Yordayan Değişkenler". Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 2. 1996.

Akın. Münevver. "Lise Öğrencilerinin Uyuşturucu-Uyancı Madde Kullanımının Zararlarına İlişkin Sağlık Eğitim Gereksinimi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Arman. Tülin. "Uçucu Madde Bağımlıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin ve Ailelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Bergcr, K.S. The Developing Person. Through The Life Span. New York: Worth Publishers Inc.. 1988.

Cirit. Haluk ve Diğerleri. "Alkol Bağımlılarında Psikiyatrik Semptomoloji ve Kişilik Bozukluklarının Araştırılması". 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi. 9-14 Eylül 1994.

Doğan, Orhan. "Lise Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlığı ile Bazı Değişkenler Arasındaki ilişkiler". Düşünen Adam Dergisi', Cilt: 3. Sayı: 1. Kasım 1989.

Karavuş. M.: Hayran O.: Çalı, Ş. ve Diğerleri. "Lise Öğrencilerinde Stres Düzeyinin Sigara içme Durumu ile Karşılaştırılması". Kayseri: III. Halk Sağlığı Kongresinde Sunulan Bildiri. 5-7 Mayıs. 1993.

Kasatura. İlkay. Gençlik ve Alkol Bağımlılığı. İstanbul Fotokopi Baskı, 1995.

Köknel. Özcan. Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar. 1982.

Köknel. Özcan. Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış, İstanbul: Altın Kitaplar. 1983.

Koroğlu. Ertugrul (Çev.). DSM-/V Tanı Ölçüleri Başvuru El Kitabı. Ankara: He-kimler Yayın Birliği. 1994.

Ögel. Kültegin ve Diğerleri. "AMATKM-Özel Okullar Derneği Uyuşturucu Madde-ler ve Bağımlılık Eğitim Paketi Gençlik Anketi Bulguları". İstanbul: AMATEM ve Özel Okullar Derneği Tarafından Yürütülen Araştırma Özeti Mayıs. 1996.

Ögel. Kültegin ve Tamar. Defne. "2000li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Madde Bağımlılığı". İstanbul: TÜGİAD'ın Hazırlattığı Rapor, 1996.

Özaydın. S. Toksikomanlar". Psikiyatri (Düz: S. Özaydın). İstanbul: 1.0. İstanbul Tıp Fakültesi, 1984.

Özbay. Haluk ve Göka. E.: Aktaş. A.M.: Öztürk. E.; Şahin. N.; Güngör, S.; Aybaş, M.; Hınca!. G. "Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımının Benlik imajı. Depresyon ve Anksiyete Ölçümleri ile ilişkileri". Düşünen Adam. 4 (3): 1991.

(İzden. A.: Canat, S. "Çocuk ve Ergenlerde Uçucu Madde Bağımlılığı: Bir Göz-den Geçirme", Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi: CM: 3. Sayı: 1. 1996.

Ö/ilei. Salih Yaşat th/uştururu Maddr IUıQımUQi. İstanbul: Nobel Tıp Klliibeve. 11MI2.

Sprılıılı.ıll. A.N.: Collfns, W.A. Adolescent Psyclıologıj. A Devclopmental Vfeır. Ncw York: Random Housc. 1984.

Tol. Canan. 'Lise Öğrencilerinin Alkol Kullanımını Etkileyen Değişkenler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Uyuşturuu Salgını ve Tedbirleri, İstanbul: M.E. Basımevi, 1986.

Yazman, Ümit. "Lise Gençliğinin Psikoaktlf Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye-İstanbul Örneği ile incelenmesi". Basılmamış Uzmanlık Tezi. Sağlık Bakanlığı. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi. 1995.

Yüksel Nevzat vc Dercboy, Ç.; Çifter, 1. "Üniversite Öğrencileri Arasında Madde Kullanımı". Türk Psikiyatri Dergisi 5 (4): 1994.

On Birinci Bölüm

Ergenlikte Suçluluk

Suç Yönetmenin Nedenleri

Suç. kamunun menfaatine karşı olan herhangi bir davranıştır. Suç. toplumdaki hukuk düzenini bozduğu için yasalar tarafından yasaklanmış eylemlerdir. Suç. hukuki veya ahlaki kurallann ihlali anlamına gelir. Suç. bir sosyal grubun üyeleri tarafından iyi ve yararlı kabul edilmiş İnançların, geleneklerin ve âdetlerin dayandıktan kurallara aykırı olarak yapılmış bir davranıştır. Suç aynı zamanda top-lumsal düzeni sarsar. Suç olarak nitelenen davranışlar iki kaynaktan ortaya çıkabilir; bir davranış ya doğrudan ahlak dışıdır veya ahlaki bir görevin yerine getirilmemesi İle suç oluşmaktadır (Garofalo, 1957: 65-66, Evrim. 1970: 18).

Suçluluğun meydana gelişini açıklamaya çalışan görüşler suçluluğu iki ana nedene bağlamışlardır (Evrin, 1970: 24):

1. Yaşanılan iklim ve coğrafi şartlara göre suçluluğu açıklayan görüşler:

Bu görüşü ileri sürenler sıcak iklimlerde yaşayanların şahsa karşı daha çok suç işlediklerini, soğuk bölgelerde ise daha çok mala karşı suç İşlendiğini Heri sürmüşlerdir.

2. Biyolojik etkenlere göre suçluluğu açıklayan görüşler: Bu görüşü savunanlar vücudun ve başın şekli ile suçluluk arasında ilişki kurmaya çalışmışlardır.

Suçluların belirli bir baş ve vücut yapısına sahip olduğunu iddia eden bu görüşlere göre dar alınlı. İri çene kemikli, çıkık kaş kemeri olan, belirgin elmacıkkemiklerine sahip

ve vücudu kıllı olanlar suç işlemeye elverişli bir tipe sahiptir. Daha sonraki çalışmalarda bu görüşün doğru olmadığı anlaşılmıştır.

Suçluluğun gençlik grubu üyelerinin birbirleri ile etkileşimlerinden ortaya çıktığı, gençlik gruplarında grubun Önde gelen üyelerinin suçluluk davranışları sergilemesinin gruptaki diğer mensupları olumsuz olarak etkileyeceği ve grubun kuralları ve ahlaki kabulleri de ona göre biçimlendireceği bildirilmektedir (Hood. 1972: 108).

Suç eğilimli bireylerden oluşan bir kısım gençlik "çetelerinin" suç işleme eğilimleri de, eğilimleri in suça yönelmelerini unu nedenini tanımlamak buna bağlamak doğru olmaz. Birçok ergen hırslı ve etkisinde kalmadan, bağımsız olarak suç işlemektedir.

Suçluların aileleri ile suçlu olmayanların aileleri üzerinde yapılan incelemeler, suçluların ailelerinin aşağıdaki niteliklere sahip olduğunu ve bunlarla suç arasında ilişki bulunduğunu bildirmektedir (Günce. 1983: 1). Ailenin kalabalıklaşması suçluluğu doğuran bir etken gibi görünmektedir. Aile kalabalıklaştıkça ailede kişi başına düşen gelir azaldığı ve ekonomik olarak gerileme arttığı için suça yönelme olmaktadır. Ailenin parçalanması ile suçluluk arasında ilişki bulunmaktadır. Anne ve babadan yoksun olarak büyüme, suçlu gençlerde daha çok görülmektedir. Parçalanmış ailelerde suçluluk iki misli daha fazla olarak bildirilmiştir (Akıncı-Sokullu. 1993: 127). Ailede gerginliğin ve geçimsizliğin üst boyutta olması aile içi gerilimi artırmakta, aile içi kavga ve huzursuzluk ailedeki gençlerin suça yönelik davranışları göstermelerine neden olmaktadır. Ev içinde disiplin yokluğunun da suçluluğa neden olan olumsuz bir durum olduğu bildirilmektedir (Akıncı-Sokullu. 1993: 131).

Anne-babanın birbirinden çok farklı disiplin anlayışı içinde olmasının ve tutarlı davranışları içinde olmamasının ergenin kuralları öğrenmekte zorlanmasına neden olmaktadır. Bu tarzda davranan ebeveynin dengesiz ve hoyrat tavırları sergilemesi de gencin sapan davranışları göstermesine zemin hazırlar.

Suçlu ergenlerin Önemli bir kısmının suçlu yetişkinlerin okulu ailelerden gelmesi, suçun öğrenilebilen bir davranış olduğunu bize göstermektedir.

Gençlik suçluluğunu açıklamak için ileri sürülen bir başka görüş "kültür çarpması" modelidir. Bu görüşe göre yüksek hareketliliğe sahip grup. kültürel bütünlüğünü kaybetmekte ve genç insan bu kültürel karmaşa içine düşmekte, kendisinin bir parçası olduğunu düşünmediği sosyal kurumlara ve düzene karşı bir saygı duymamaktadır. Bu süreç içinde hangi davranışın yanlış veya suç olarak nitelenileceği konusunda farklı yaklaşımlarla karşılaşmakta ve karmaşaya düşmektedir. Sözgelimi demiryolu boyunca vagonlardan dökülen kömürü toplamak suç olarak yorumlanabileceği gibi, bazı gruplarca onaylanabilen bir davranıştır (Cohen. 1971: 33).

Suç davranışı, kenar semtlerde ekonomik olarak baskı altında yaşayan kesimlerin daha sıklıkla gösterdiği davranışlardır. Yoksul çevrelerde yaşayan gençlerde suç davranışının görünme nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Shertzer ve Stoner. 1976: 17):

1. Gencin sosyal ve ekonomik olarak bazı ar/ular taşıması ve bu ar

/ulara yasal yull.nl,. ulaşmak ivin fırsatların olmadığını düşünmesi.

2. Şimdiki dtı ı <1.ııı hoşnut olmama, daha iyi ılın uma gelmek

anı kai şı k.u a \ ı k.ıııı.ııı enj'.elleri e kaişı duyulan ıııııı milliyetsiz İlk.

t (ok s.ı\ nl.ı in . un ıı .n ,u lan eğilimle veya geleneksel ynllaı la yık

sek mevkilere gelmesinin kısıtlılığı karşısında gencin İçine düştüğü ümitsizlik.

İnsanların niçin suç İşlediklerini tanı olarak anlayabilmemiz İçin deneysel araştırmalarla desteklenmiş bilgilere ihtiyacımız vardır. Henüz suçluluğun nedenlerini açıklayan geniş kapsamlı teorik yaklaşımlara sahip değiliz.

Ergenlik Dönemindeki Suçluların İyileştirilmeleri

Ergenlik dönemindeki suçluların iyileştirilmelerinde üç farklı yöntemden söz edilmektedir (Yavuzer. 1981 A: 51). Bunlar:

önleyicilik ve erken tanıma

Yeniden eğilim

İzleme çalışmalarıdır.

1. Önleyicilik ve erken tanıma yolu İle küçükken antisosyal eği-

limleri belirlenen çocuklara özel eğitim programları uygulanmakta

vc böylelikle suça yönelik davranışlar göslermeleri önlenmektedir.

Yeniden eğitimde suçlu gencin kalmakta olduğu kurum İçinde grup tedavisi yolu ile eğitilmesine ve topluma kazandırılmasına çalışılmaktadır.

İzleme çalışmalarında suçlu gencin cezasını tamamlayıp topluma döndükten sonra onu suça İten nedenlerin yeniden aynı durumuna yol açmasını Önlemek için düzenli olarak takip edilmesini ve ona rehberlik yapılmasını içermektedir.

Suçlu ergenlerin iyileştirilmesi için yapılan çalışmalardan birisi de Tedavi Topluluğu Uygulamasıdır". Tedavi Topluluğu suçlu olarak tanımlanan ve ıslahevi veya hapisanede kalan gençlerin ve erişkinlerin davranışlarında olumlu değişimler sağlayan bir uygulamadır (Topçu. 1983: 75. 76). Bu uygulamada olumsuz çevre şartlarından dolayı, öğrenme yolu İle kazanılmış bazı bozuk davranışların. uygun çevre koşulları yaratılarak, ters şartlandırma ve yeniden öğretme yolu ile dü-zeltilebileceğine inanılmaktadır. Tedavi Topluluğunda suçlu ergenin bir sosyal ortam içinde özgürce çevre ile iletişim kurarak uyumsuz davranışlarını değiştirmesi için ortam hazırlanır. Bu anlayışta suçlu bireyin kabul edilebilir sosyal tavır ve tutumları öğrenmesi İçin yeterli bir gizli güce sahip olduğu vc uygun davranışlar öğrenmesinin kendi sorumluluğu olduğu kabul edilmektedir.

Tedavi Topluluğu anlayışı dört temel İlkeden hareket etmektedir (TO|M u. 1983: 76):

Demokrasi; topluluk üyeleri kararları ortak almakta ve sorumlulukları paylaşmak t. ulu

(eınaatclllk. sosyal bakımdan bir gruba bağılı olma. bu gırıba alt olma \e paylaşımı, giup İrinde kaşıılıkh etkileşim ve sei \» -.1 ılı ıı simle sağılanmakta ve grup dinamizminden yararlanılarak davranışlar biçimlenmektedir.

Hoşgörü; gruptakiler! olduğı gibi kabul ederek herkesin kendini serbestçe İfade etmesine fırsat verme.

Yüzleştirme: gruptakilerin sözleri ile davranışlarının karşılaştı-nlması. yaptıklarının ve söylediklerinin başkalannea nasıl karşılandığının görölmesi ve anlaşılması yolu ile olumlu davranış değışikliğı sağılamaya çalışma.

Bu Tedavi Toplulugu'nda suçlu ergenler 10-16 kişilik küçük gruplarda, görevli psikoterapist ve diğler personel ile bir araya gelirler. Ergenler gnıp içinde duygu ve düşüncelerini belirterek kendilerini tanımaya, diğlerlerinin gözünde kendilerini bulmaya çalışrlar. Böylelikle davranışlarını yansız bir biçimde değlerlendirmeye ve davranışlarının sonuçlanın gözden geçirmeye başlarlar.

Türk Hukuk Sisteminde Çocuk ve Gençlik Suçluluğı

1979 yılında yürürlüğe giren 2253 Sayılı Çocuk Mahkemeleri Usul Kanunu'na göre suç İşleyen çocuk ve ergenlere verilecek cezalar belirlenmiştir (Aksay. 1995: 103-104). Türk Ceza Hukuku sistemine göre 18 yaşına kadar herkes çocuktur. Hukuk sistemimizde çocuk ve gençlere verilecek ceza İle ilgili üçlü bir ayınm vardır:

1.11 yaşının sonuna kadar suç fiilini İşleyen kişinin cezai sorumluluğı bulunmamaktadır. Ancak en az bir yıl süre ile hapis cezası gerektiren bir suç İşlemişse tedbir uygulanır.

Yaşları 11 ile 15 arasında olan çocuk ve ergenler. Türk Hukuk sistemine göre kısmi olarak cezai ehliyete sahiptirler. Bu yaşlar arasın da suç İşleyenlerin "farik ve mümeyyiz" olup olmadığına bakılarak ceza verilir. Eğer suçlu yaptığı fiilin bilincinde ve sonuçlanın kavrayabilecek durumda İse. ceza belli oranda indirim uygulanarak verilmektedir. Farik ve mümeyyiz olmadığına karar verilenlere ceza verilmemektedir.

Yaşlan 15-18 yaşlan arasındaki ergenlerin İşledikleri suçun bl linçinde ve sonuçlanın kavrayabilecek dununda olduğı kabul edilir. Bu yaş grubundakilerin "farik ve mümeyyiz" olup olmadıkları araştı rılmaz. Suçluya ceza verilir, ancak belli bir oranda indirim uygulanır. 18 yaşını doldurmuş olanlara herhangi bir indirim yapılma/

Suçlu Ergenlere Uygulanabilecek Önlemler

Çocuk Mahkemeleri Yasasında hakkında tedbir uygulanacak suç lu çocuk ve ergenler:

a) İşlediğı suç bir yıldan fazla cezayı gerektiren I 1 yaşından küçük çocuklar.

b| '.m. İşlemiş .un.t kooooim.ıya muhtar «'lanlar

İ I Sı ıı İşlemiş II 15 yaşlı u ıııd.ıkl ı İ M tık vr eigenlri olmak ıı/rır »■ 111.1 .ı■ ı.ıİtlılı
iDap.ı.ıı l'l'IS \JJ\ Hu İrdblılı fil »rkildrdlı

1. Çocuk ve ergeni koruyacak anne-babaya veya bir akrabaya teslim etme.
2. Resmi veya Özel kuruluşların çocuk bakımevlerine teslim etme.
3. Mahalli idareler, bankalar. KİT'ler ve bunların ortaklıkları ile kurulmuş müesseselere, buralardaki meslek sahibi ustaların yanına yerleştirme.
4. Resmi veya Özel bir tedavi merkezine yerleşürme.

Mahkemelerde görevli gözeUnı ve deneUm delegelerinin girişimleri

ile alman tedbirlerin İzlenmesi, bu tedbirlerin çocuk ve ergenler üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir, ülkemizde ikisi İstanbul'da, diğerleri Ankara. İzmir ve Trabzon'da olmak üzere l>çş Çocuk Mahkemesi bulunmaktadır.

Ülkemizdeki İslahevlerinin Durumu

Ülkemizdeki islahcvlcrı Ankara. İzmir. Elazığ ve Sinop'la bulunmaktadır. İslahevlerinde farklı suçlar işlemiş değişik kişilik özelliğinde gençler olmasına karşılık, kurum yönetimi merkezden yönetilen birörnek bir Örgüt yapısı içindedir. İslahcvleri suçlu ergenleri kontrol altında bulundurma, cezalandırma ve İş eğitimi vererek onları çalıştırma amacına yöneliktir. Okula devam edenler dışındaki suçlu ergenler genellikle toplumdan soyutlanmış görünmektedir. Kurumlardaki hava cezaevlerini hatırlatmaktadır (Atrar. 1992: 214).

İslahevlerinin eğitim amaçlı bir kurum olabilmesi İçin emir-komuta yolu İle yönetilen bir kurum havasından çıkarılıp, sıcak ve suçlu gençlerin de yönetime katıldıkları bir eğitim kurumu kimliğini kazanması yararlı olacaktır.

Bunun için kurumdaki görevlilerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve suçlu gençlerin özellikleri konusunda özel eğitim almaları gerekmektedir. İslahevlerinde Psikolojik Danışman ve Sosyal Hizmet Uzmanı gibi uzman elemanların bulundurulması. suçlu ergenlere yeniden eğitim programlarının islahevlerinde uygulanmasını sağlayacaktır.

Ülkemizdeki Genç Suçluları İyileştirme Çalışmaları

(11 Tıllıklyr (.<- tıklara Yrnklrn O/Kııılık Vakfı vr DoataV l).ı>.ım>ııı.ı İllrurflı
htı.ıııı<ıaıı Uta»

bul. Kacılıkııı ılr (Mak 11*17 tatlhlıılr adlımı, tutuktu vr linklimin UH tık vr njtrnlrlılı
lahit

V ftıMral vr anuta»! «ıııııııııııı (A/ılımı l\tn AM-ılrı İlakanıııııı İtr hu lıkır ılıyın Ontlık

1011111) Mnkr/i l.ıı h;ıh İnnı ıııırk hlı Hamilin ktırlıııııı

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesinin hükümlerini uygulamaya geçirmek üzere Adalet Bakanlığı'nda "Çocuk Gözetim Eğitim ve İyileştirme İşleri Şube Müdürlüğü" kurulmuştur. Bu müdürlük Ankara, Elazığ, İzmir ve Sinop Çocuk Eğitimi merkezleri'ndeki ve diğer cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu çocuklarla ergenlerin iyileştirilmesi ve tahliye sonrası koruma çalışmalarından sorumludur. Tahliye sonrası giderecek yeri olmayan ergenler için resmi ve gönüllü kuruluşlardan yardım istenmektedir¹. Bu ergenlerin bir kısmı yatılı okullara, okula gidemeyecek olanlar ise işe yerleştirilerek çalışmaktadır. Ailesinin yanına dönen ergenlere de uyum sağlamaları için rehberlik edilmektedir (Eraslan, 1995: 132). Suçlu çocuk ve ergenlerin iyileştirilmeleri için bırakılacakları resmi ve özel kurumların çok az oluşu yüzünden bu hizmet yeterince yürütülememektedir.

18 Yaşını Bitiren Ergenlerin Cezai Sorumluluğu

1953 yılına kadar Ceza Yasamızda 18-21 yaşları arasındaki hükümlülerin cezalarında 1/6 oranında indirim uygulanmaktayken, bu uygulamaya son verilmiştir. Batı ülkelerinde 18-21 yaşlarındaki gençlerin suça neden olan uyaranların etkisinde daha çok kaldığı düşünülerek, suçluluğun bu yaşlar arasındaki artışı yukarıdaki etkenle bağlanmaktadır. Bu yüzden 18-21 yaşları arasında bulunan gençlerin, daha üst yaşlardaki gençlere göre suç ve ceza ile ilgili bazı özellikleri olduğu konusunda ortak bir görüş olduğu bildirilmektedir. (Dönmezer, 1993: 65, 69). Bu nedenle 18-21 yaşlar arasında uygulanacak cezalara yumuşatıcı kurallar getirilmesinin doğru olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde Ergenlerin İşledikleri Suçların Türü ve Suç İstatistiklerinin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması

1992 yılında kesinleşen 30855 çocuk ve ergen suçluluğuna ilişkin Adli Sicil Genel Müdürlüğü bilgi bankasındaki mahkûmiyet kararlarına göre hırsızlık suçu suçların %52.3'ünü, müessir suç %19'unu, cinsel suçlar %8.7'sini ve adam öldürme suçu %2.7'sini oluşturmaktadır. Diğer suçlar %17.3 oranındadır (Yücel, 1995: 113). Yukarıdaki sıralamaya göre ergenlik dönemindeki suçlar en çok hırsızlıkta yoğunlaşmaktadır.

Eylül 1993 tarihinde ülkemizde infaz kurumlarında bulunan 18 yaşın altındaki çocuk ve genç suçlu sayısının toplam hükümlüler arasındaki payı %3.2'dir. Suçlu gence özel indirim uygulama yaş sınırı 21 olan Fransa'da bu yaşın altındaki gençlerin toplam hükümlüler arasındaki payı %10.8 iken, İngiltere ve Galler'de 21 yaşına kadar olan hükümlülerin toplam hükümlüler içindeki payı %20.7'dir. Hollanda'da suç işleyen gençlere özel indirimin uygulandığı yaş sınırı 23'tür ve bu yaşa kadar olan hükümlülerin bütün hükümlüler arasındaki oranı %27.7'dir (Yücel, 1995: 111). Alman suçlular içinde 21 yaşına kadar olanların oranı %23'tür.

Suçlu çocuk ve gencin ailesinin bir kısmının suçlunun verdiği zararını ödeyerek, çocuğunun damgalanmasını önlemek için olayı adli yerecele intikal ettirirler. »yaş alı ..hı'mı hu nedenle ergen ilk flAneıllıdır İşlenen mıçlaıııı resmi İHİıllıslıklerııı gösterdiğinden ilaha lı,lıı olduğunu hdlı hıık yanlış olma/

Suçlu Ergenler Üzerinde Yapılan Araştırmalar

1994 yılında Paşakapısı. Metris ve Bayrampaşa cezaevlerindeki sübyan koguşlannda bulunan 12-18 yaşlanndaki 115 erkek hüküm-lüğe uygulanan anket sonuçlarına göre suçlu ergenlerin üçte ikisi ilkokul terk veya ilkokul mezunudur, %42'sinin ailesinin ekonomik seviyesi ortanın altında bulunmaktadır ve %6 Tinin dört veya daha çok kardeşi vardır. Suçlu ergenlerin ailelerinde ve yakın akrabaların-da %19 oranında suçlu ve %11 oranında alkol kullanan bulunmaktadır. Suçlu ergenlerin %72'si ailelerinden dayak yediğini belirtmiştir. %69'u en az bir defa evinden kaçmıştır ve %87'si sigara kullanmaktadır (Cezaevleri Anket Formu, 1995: 146).

Ankara. Kalaba ocuk Islahevi'nde bulunan 15-18 yaşlan arasındaki 60 ergenle. Adalet Meslek Lisesi'nde okuyan aynı yaş gnıbunda ve aynı sayıdaki öğrenci gnıbunun karşılaştırılması ile 1991 yılında yapılan araştırmaya göre suçlu ergenlerin, öğrenci gnıbundaki ergenlere göre ana-baba tutumları arasında farklar vardır. Suçlu ergenlerin aileleri onlara daha az sevgi vc şefkat göstermekte ve daha kontrol edici ve kısıtlayıcı davranmaktadır (Başar. 1994: 48). 14-18 yaşlan arasındaki suçlu ve suçsuz ergenler üzerinde gene Ankara'da yapılan başka bir araştırmada her iki gruptaki ergenlerin bulundukları ahlaki gelişim evreleri arasında fark olmadığı, ergenlerin adaletsizliğin kaynağına ilişkin yargıları arasında büyük farklar bulunmadığı bildirilmektedir. Bu araştırmada ergenlere uygulanacak ahlak eğitiminin onlann daha üst seviyeli ahlaki yargılar geliştirmelerine yardımcı olacağına işeret edilmiştir (Özsöz. 1990: 101).

Almanya'da Yasayan Türk Gençleri Arasındaki Suçluluk

1990 polis istatistiklerine göre Almanya'da suç işlediğinden şüphelenilen sanıkların %26.7'si yabancıydı. Bütün yabancıların içinde Türkler'in oranı %21.4'dür. Şüpheli Türklerin %43.7'sinin yaşı 2Tin altındadır. Buna karşılık Alınan suçlular içinde 21 yaşına kadar olanlann oranı %23'tür fTellenbach. 1993: 135).

Almanya'da yaşayan Türkler nüfus yapısı, sosyal seviye, yaşadıkları semtler, yaşlan ve cinsiyetleri bakımından farklılık göstermektedirler. Almanya'da yaşayan Türkler arasında erkekler daha fazladır ve Türkler Al inanlar'a göre daha az eğitimli, daha az gelirli ve daha genç nüfusa sahiptir.

Almanya'daki Türk gençlerinin işlediği suçlar daha çok hırsızlık suçlarıdır. Bu suç türü Alman gençlerinin de birinci sırada işledikleri suçtur. Almanya'daki İspanyollar ve Portekizliler işledikleri suçlar bakımından önemli bir sayı oluşturmadıkları halde Yılgoslavlara ve Türkler suç işleme oranı bakımından yüksektirler En vuk'.ek suç iş leine oranı Atı ıka kökenli olanlarda gön ilmektedir (Tcllcnhai h. 1995: I.'IM 1391.

Karıklı kültürlerin etkisinde kalan gençler uyum zorluğu çekmek te. ahlaki tutum ve davranışlarda çatışma yaşamaktadırlar. Bu uyum zorluğu ve çatışma, suça yönelmede önemli bir neden gibi görünmektedir.

Kaynaklar

Akinci-Sokullu. Fusun. 'Çoruk Suçluluğu Kriminolojisinde Aile Faktörü', Fa cuUalis Dectnia Aninversaria. Marmara Üniversitesi Yayın No: 536, 1993.

Aksay. Bekir. "Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü". İstanbul Barosu Dergisi. OH: 69. Sayı: 1.2. 3. 1995. No: 1531. 1970.

Atrar. Handan. "Suçlu Çocukları Yeniden Eğitlm Kurumlarının Yönetimi". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.

Başar. F. "Ankara Kalaba Çocuk İslahevinde Kalan 15-18 Yaş Grubu Ergenlerin Suça Yönelmelerinde Ailenin Etkisi Üzerinde Karşılaştırmalı Mir Araştırma". 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi. 9-14 Eylül 1994.

Cezaevleri Anket Formu. İstanbul Barosu Dergisi. Cilt: 69. Sayı: 1.2 3. 1995. Cohen. A. Dclli\quenl Boys. The Culture OJ The Gang. Ncw York: Frcc l*ress. 1971. Dağlar. Seda. Tedbir Müesseseleri ve Çocuk Yargılamasında Uzmanların Kolu". İstanbul Barosu Dergisi. Cilt: 69. Sayı: 1. 2. 3. 1995.

Dönmezer. Sulbl. "Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu", Facultntts Decimn Anniversaria. Marmara Üniversitesi Yayın No: 536. 1993.

Eraslan. Tülay. "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutuklular Genel Müdürlüğünün Gözetim ve Sorumluluğu Altında Bulunan Hükümlü ve Tutuklu Çocuklarla İlgili Bilgiler". İstanbul Barosu Dergisi Cilt: 69. Sayı: 1. 2. 3. 1995.

Evrin. Selinin. Psikoloji Açısından Suçluluk Sorunu ve Psikososyolojik İzahı De nemesl. istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No: 1531. 1970.

Garofalo. Rnfnele İçev. Muhillin Göklü). Crtminologia. Suç. Suçlu ve Ceza. İstanbul: Nurgök Matbaası. 1957.

Günç. Gulscren "Çocuk Suçluluğu ve Aile". Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu. 22-23 Haziran 1983. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını: 130. 1983.

Ilood. R. and Sparks R. Key Issues İn Crimonalogy. Iandon: World University Ubrury. 1972.

özsöz, Canan. "14-18 Yaşları Arasındaki Suçlu ve Suçsuz Ergenlerde Adalet-sizlik' Yargısının Değerlendirilmesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Shertzer. B. And Stonc S.C. Fbridamenials of Guidance. Boston Houghton Mü fin Company. 1976.

Tcllenbaclı. Sllvta. "Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinin Suçluluğu". Facul tatts Dectma Anniversaria. Marmara Üniversitesi Yayın No: 536. 1993.

Topçu. Sedat. "Suçlu Çocukları Eğiten Kurumlarda Tedavi Topluluğu Uygulaması". Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu. 22-23 Haziran 1983. Ankara Üniversitesi Eğitlm Bilimleri Fakültesi Yayını: 130. 1983.

Annelerdeki psikiyatrik bozukluğun çocuklarında depresyon olma ihtimalini artırdığı, psikiyatrik bozukluğu olan annelerin çocuklann-daki psikolojik rahatsızlık riskinin üç misli fazla olduğu bildirilmiştir (Gök ve Diğerleri, 1994: 81). Ankara'da üç farklı sosyo-

ekonomik düzeyden 256'sı kız. 2081 erkek 464 İlse 1. 2 ve 3. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada grubun depresyon puanları patolojik değerin altında bulunmuştur. Üst sosyo-ekonomik seviyeden gelen ergenler diğer iki gruba göre anlamlı derecede daha az depresyon belirtileri belirtmişlerdir. Bu araştırmada kızlar daha çok depresif belirtiler göstermişlerdir (Çuhadaroglu ve Sonuvar. 1992 A: 350). Ergenliğin başlanndaki 316 Öğrenci üzerindeki başka bir araştırmada ergenlik-teki depresyon seviyesi İle eve giren aylık gelir, oda sayısı ve yaşanan bölge arasında ilişki bulunmuştur (Ayverdi. 1990). Yaşam koşulları zorlaştıkça bireyin depresyon belirtileri artmaktadır. Depresif kişiler başlanndan geçen olayları daha olumsuz algılama eğilimindedir. Sürekli kaygılı ve depresif olan bir grup tıp fakültesi Öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada, öğrencilerin yaşadıkları olayları olumsuz olarak algıladığı bulunmuştur (Aytar ve Erkman. 1985: 77).

Ergenlik Dönemi Depresyonlarında Tedavi: Bu durumda profesyonel bir uzmandan yardım alınması gerekir. Depresyon geçiren ergenin depresyonunun derecesine göre ilaçla veya psikolojik olarak tedavisi mümkündür. Depresif ergen yetersizlik ve çaresizlik içindedir. Ergenle yapılacak psikolojik danışmalarda danışanın psikolojik olarak desteklenmesi, rahatlatılması ve cesaretlendirilmesi gerekmektedir. Ergenin depresyona girmesine neden olan olaylar ve durumlarla ilgili olarak aydınlatılması ve gelişime has nedenlere bağlı depresyonların geçici olduğu konusunda bilgilendirilmesi yerinde olur.

Ergenlikle Davranım Bozukluğu

Davranım Bozukluğu devamlı olarak saldırganca ve bozuk davranışlar gösteren ergenler için kullanılmaktadır. Davranım bozukluğu DSM-IV'te şu alt başlıklarda ele alınmaktadır (Köroğlu. 1994: 57).

1. İnsani, duyu ve hayvanlarda il/iksel zarara neden olacak davranışlar.

2. Hırsızlık ve taşınma/ malların zararlı olma veya kayıplara neden olma ile ilgili davranışlar.

Dolandırıcılık ve hırsızlık,

Kuralları çiğneme veya bozma.

Bu davranışlardan üçünün son on iki aydır yapılması ve 10 yaşından sonra başlaması ergenlikte başlayan davranım bozukluğu olarak tanımlanmakla ve belirtilerine göre hafif, orta ve ağır derecede olmak üzere ayrılmaktadır. Davranım bozukluğu ile asi davranışlar göstermeyi birbirinden ayırmak gerekmektedir.

Asi davranışları olan gençlerle ilgilenip konuşulduğunda, bu davranışlarında azalma görülmekte ve daha uyumlu olmaktadır. Oysa davranım bozukluğu tanısı konmuş ergenlerin olumsuz ve sosyal yönden bozuk davranışlarının yetişkinin gösterdiği olumlu yaklaşımlar sonucunda da azalmadığı ifade edilmektedir (Yavaş. 1996: 81). Davranım bozukluğu erkeklerde dört ile beş misli fazla görülmektedir. Bu bozukluğun niçin erkek ergenlerde daha çok görüldüğü tam olarak açıklanamamaktadır. Bu bozukluğun görülme sıklığı açısından dikkat bozukluğu hastalığından sonra İkinci sırada geldiği ve yetişkinlikteki antisosyal davranışların temelini oluşturduğu belirtilmiştir (Güleç. 1991: 56).

Ergenlikte öfke Patlamaları

Ergenlikte görülen ruhsal kriz durumlarından biridir. Öfkenin yoğunluğu ve ergenin öfkelenmenin sonucunda yaptığı saldırganlığın ve tahribatın derecesi bireyden bireye, öfkeyi doğuran nedenlere bağlı olarak değişir. Bu tür Öfke patlamaları veya nöbetleri psikotik bir kriz değildir, ancak çok yoğun öfkeler sonucu ergen etrafını kırıp ge çiriyorsa ağır bir ruhsal bozukluğun ilk belirtilerini gösteriyor olabilir. Öfke nöbetleri sırasında muhakeme, otokontrol ve gerçeği değer lendirme bozulmaktadır. Ergenin önceki bastırılmış öfke ve saldırı gardı duygularının yoğunluğu, öfke patlamasını tetikleyen olayın ergeni rencide edici olması, öfke patlamasını büyütebilir. Ergenin olke si bir kişiye yönelik de olabilir veya engellenmelere ve hayal kırıklık lanna karşı ortaya çıkan çevreye yönelik yoğun tepkiler şeklinde de görülebilir. Bu Up patlamalarda ergen çoğu kez öfkesini doğrudan öfkeyi doğuran kaynağa değil de kendinden güçsüzlere yöneltir, öfke krizi geçtikten sonra ergen yaptıklarından pişmanlık ve utanç duyabilir. Sıklıkla tekrarlanan öfke patlamaları bir hekim müdahalesini gerektirir.

Karşıt Olma veya Karşı (irime Bozukluğu

DSM IV'le tanımlanan bu bozukluk, "bir kişiye karşı sürekli hiddetlenip, büyük leil ile inılışmava glen İn tı ikle alın. işleklerine uymayarak karşı ge leli vr bunları lededri, Inıryiek başkaları ı ı kı/ditan. kındı y.ıplığı nıııııııı 11 l.n ı ,ıı işl.ıı İı. İı 11 ı.ışk.ıl.ıı ıııı MU. la yan, kolayı a kızdı ı ilip all

nabilen. çoğunlukla başkalarına karşı gücenik ve içermiş olan. kin ve intikam isteği ile dolu bireyler" olarak tanımlanmakta ve yukardaki davranışların en az dördünü altı aydır göstermekte olan ergenlerin bu bozukluğa sahip olduğu kabul edilmektedir (Köroğlu. 1994: 59).

Ergenlikte Yeme Bozuklukları

Anoreksiya nervoza. kilo almaktan aşın korkma, bireyin vücut ağırlığını ve biçimini yanlış değerlendirmesi, bir deri bir kemik haline geldiği halde kendim hâlâ şişman olarak değerlendirilme gibi belirtilerle görülen bir ruhsal rahatsızlıktır. Bulimiya nen'oza. zaman zaman tekrarlanan aşırı yemek yeme durumudur. Hasta yeme krizi sırasında kontrolden çıkar ve kriz sonunda kilo almaktan kurtulmak için bir süre hiç yemek yemez veya çeşitli yöntemler kullanarak yediklerini çıkarmaya çalışır. Her iki yeme bozukluğu da ağır bir ruhsal bozukluk olarak kabul edilmektedir (Köroğlu. 1994: 219-220).

Anoreksiya 10-30 yaşları arasında, sıklıkla 12-18 yaşlarında görülen, kadınlardaki görülme sıklığı erkeklere göre %95 fazla olan bir bozukluktur. Bulimiya 15-30 yaşları arasında görülür ve kadınlarda erkeklere göre on defa fazla rastlanır. Görünürdeki şişmanlıktan kaçma arzusunun arkasında cinsel kimliğini reddetme derinlerdeki psikolojik nedenlerden birisidir (Gander ve Gardiner. 1993: 412).

İstanbul Bakırköy'de 1992 yılında dört liseden seçilen 1022'si kız. 956'sı erkek 1978 öğrenci arasında yapılan taramada, yaş ortalaması 16.22 olan 14-19 yaşları arasındaki

grubun %2.52'sinde (50 kişi) bu-limiye ve %2'sinde (4 kişi) anoreksiya bulunmuştur (Yeşilbursa ve Diğerleri. 1992: 95).

Vücut ağırlığı konusundaki kalıp yargılar kızları erkeklerden daha çok etkilemekte ve bazı normal olmayan (sapan) davranışlar göstermelerine neden olmaktadır. Anoreksiya ve bulimiya nervosa ile şişmanlık ergenlerde görülen yeme bozukluklarıdır (Gander ve Gardiner. 1993: 411).

Şişmanlık, açlık duygusu olmadan, devamlı yemek yeme sonucu ortaya çıkabilir. Şişman olma ergenin olumlu benlik kavramı kazanmasına ve arkadaşları ile uyumlu beraberlikler geliştirebilmelerine engel olabilir. Bazı hallerde genç kızlardaki cinsel kimliği reddetme arzusu, bedenlerini aşırı şişmanlaştırarak onu cinsel bakımdan çekici olmaktan çıkarma şeklinde kendini gösterebilir.

Mevsim Değişikliklerine Bağlı Davranış Değişiklikleri

Mevsim değişikliklerinde, özellikle bahar aylarına rastlayan günlerde bazı bireylerle birlikte ergenler de ruhsal bakımdan olumsuz olarak etkilenmektedir.

Ruhsal durumda ve davranışlarda mevsim değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkan etkilenirlerle ilgili olarak 1993 «M. Ögeiim yılında sonbahar ve kış aylarında M.Ü. Tıp Fakültesi'nde okuyan 119'u erkek, 109'u kız 228 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada, öğrencilerle ilgili %15.8'inin hafif, %14'ünün orta, %8.3'ünün belirgin ve %1.3'ünün ciddi olarak mevsim değişikliklerinden etkilendiğini bulunmuştur (Öney ve Göktepe. 1994: 82).

Ergenlikte Şiddet ve Saldırganlık

Ergenlikte artan fiziksel güce ve ergenin yaşadığı çevre koşullarına bağlı olarak şiddetten hoşlanma ve saldırganca davranma sıklığında artış olabilir. Saldırganlık ve şiddet konusunda yapılan Ankara'da gerçekleştirilmiş bir araştırmada 276 üniversite birinci sınıf öğrencisinin lisedeyken tanık oldukları şiddet ve saldırganlık olaylarını hatırlamaları istenmiştir. Liselerde para ve eşya çalınması, sıra ve sandalye gibi okul eşyalarının tahribi ile okul dışında yaralanmalarla biten kavgalar en sık görülen olaylardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %58.5'i liselerde okurken öğretmenlere yönelik fiziksel saldırı olaylarına tanık olduğunu bildirmiştir (Öğülmüş. 1995: 72-73). Trakya Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinin birinci ve dördüncü sınıflarında okuyan 550 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kızlara göre anlamlı olarak yüksek olduğu bulunmuştur (Ancak. 1995: 93).

Saldırganlığın Nedenleri Konusundaki Görüşler

Psikoloji saldırganlığının nasıl ortaya çıktığı hakkında dört temel görüş ileri sürmektedir. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmaktadır (Sprinthall ve Sprinthall. 1977: 544-545).

Freudiyen Görüş: Freud'a göre saldırganlık dürtüsü organizmada doğuştan vardır ve cinsel istek kadar temel bir insan davranışıdır. İlkel benliğin (id) içgüdüsel olarak yaptığı

Birçok 'TV filminde saldırgan şekilde davranma ve şiddeti kullanma bir yaşam biçimi olarak sunulmaktadır. Araştırmalar şiddet ve saldırganlık unsuru taşıyan davranışların seyretme yolu ile taklit edilebileceğini göstermektedir (Ayvalıoğlu, 1985: 15). TVveya

Anne-babanın ölmesi, ayrılması veya aileden ayrılma gibi nedenler de gencin güven duygusunu zedeler ve depresyona girmesini kolaylaştırır (Patros ve Shamoo. 1988: 6. 7). Karşı cins tarafından reddedilme, aşkta hayal kırıklığına uğrama, özellikle grup içinde İken aşk Çılganına ve onuru İle oynanması ergenleri derin bir üzüntüye ve ümitsizliğe düşürebilir. Üzüntü verici olaylarla ilk kez karşılaşıldığında onların yarattığı duygusal kırılglık daha yoğun olur. Daha Önce karşılaşmış üstesinden geldikleri duygular olmadığı için. ergenler onlar için üzüntü yaratan yeni durumlarda nasıl davranacaklarını kestirir»

mezler. daha kolay kırıklığa uğrarlar ve denebilir ki üzüntü verici dır
rumların başedebilirler Irtril>rylr öğrenilebilir Üzüntünün aşın ol-
ması, bireyi çaresizlik vr ümitsizlik İçinle bırakmanı. ergeni Ölüme
bu acı verici duygulu-ın kaçmanın hlı yolu olarak bakmaya İleblılı
Olumun sıkıntılardan kullılıuauın lek yolu olarak görülmesi rgrı
leln İntihar rlıır M hm alılan çok İı hlı rıkendlı

I. İH ukluklakl depirsyt.nl,mu daha tomak) İni Ih n gıı ■ -.. 111 ■ I * 11 hin (»nemli
hlı U İli leyli 1 olduğu VC çoi ıklık depımyoıllannın erişkinlik

ntttlar etme eğilimi olanların belirtileri: İntihar öncesinde İntihara eğilimli olan
bireyler bazı İşaretler gösterirler. En belirgin İpucu bireyin canına kastetmeyi
düşündüğünü ifade etmesidir. Bir şekilde hayattan bezdiğini. İntihar etmeyi düşündüğünü
ifade eden birey kesinlikle ciddiye alınmalıdır. İntihar etmeyi düşünenin bunu
söylemeyeceği İddiası ile İntihar edeceği söyleyenin bunu yapmayacağı İddiası tamamen
temelsiz, doğru olmayan peşin kabullerdir. Daha önce intihara teşebbüs etmiş bir İnsan
da açık bir şekilde İntihar riski taşımaktadır. Ölüm hakkında konuşmalar, ümitsizlik İçinde
olma. geleceğe yönelik isteklerden ve değer verdiği şeylerden vazgeçme, aile ve
arkadaşlarından uzaklaşma, sürekli endişeli ve gergin olma. davranışlarında ani olarak
ortaya çıkan değişmelerin olması, alkol ve uyuşturucu kullanma gibi alışkanlıkları edinme,
uykularda bozukluk, kendini değersiz bulma, sürekli bezgin ve mutsuz olmanın yanında
hayalî yaşamaya değer bulmama glbf belirliler intihar eğilimi taşıyanlarda gözlenmektedir
(Batma ve Şamıoo. 1988: 11. 102).

Alkol ve uyuşturucu kullanma İle bireyler geçici bir güven duygusuna kapılabilirler
ancak alkol ve uyuşturucu etkisi İle toplumsal baskılar daha az hissedilir ve gerçek eğilim
ve duygular daha kolay ortaya serilir. Bu bakımdan alkol ve uyuşturucu hem intihar
rgillm-lerinl açığa çıkarması bakımından tehlikelidir, hem de sorunlu olanlar İçin bir
sığınma aracı olarak kullanıldıklarından. sorunlarla ba-setme yollarının öğrenilmesini
zorlaştırırlar. Ayrıca fiziksel ve ruhsal bağımlılık yaratan maddeler olmaları bakımından da
bireyin geleceğini tehdit ederler.

İntihar eden gençler arasında anne ve babası ayrılmış olanların oranının yüksek
olduğu ve İntihara teşebbüs edenler veya İntihar edenlerin ailelerinde veya yakın
çevrelerinde daha sıklıkla bir İntihar vakası İle karşılaştıkları ifade edilmektedir (Sonuvar,
1985: 27).

İntiharları Önleme

Ergenlik intiharlarının önlenmesinde İlk yapılması gereken anne-balıaın,
öğrenilenlerin ve eı anlarJfl egltilmelerldlı Anne babalara ve Öğretmenlere İntihar eğilimi
olan ergenlerin nasıl tanınacağını ve onlara nasıl yardım edileceğini öğretmek önem taşır.
Ergenin intihar İle ilgili düşüncesi aile içinde çeşitli tepkilere neden olabilir: panikleme,
üzülme, kendini suçlama, durumu inkâr etme. görmezlikten gel-me ve önemseme gibi.

Bu durumda anne-babaya durumun ciddiyeti anlatılmalıdır. Anne ve babanın bu durumda öncelikle bir uzmandan yanlım alması gerekir.

Aşağıda anne babaya, öğielmeıllere ve ergenin kendisine intiharla başetmeleri ile İlgili belli başlı öneriler sıralanmıştır.

Anne-baba ve öğretmenler İçin en önemli başlangıç bu eğilimi lası-yan gençlerle konuşmaktır. Bu konuşmanın onları değerlendirme, yargılama ve benzeri tavırlar taşımadan yapılması, destekleyici, onunla yakın ve sıcak İlişki kurmaya yönelik olması İlk şarttır. Ergen onu anladığımızı, değer verdiğimizizi ve destek olacağımızı hissetmelidir. İntihara teşebbüs edenlerin önemli bir kısmı derdini anlatacak bir kimse bulamamaktan yakınmıştır. Dertlerini ifade eden ergen, kısmi bir rahatlama duyar.

İkinci yol ergenin sorunlarını çözme konusunda geliştirdiği başet ine biçimlerini gözlemek ve ona bu konuda yeni stratejiler Öğretmek tir. Bireyler çocukluklarından beri çevresindeki İnsanların benzer duranlarda kullandıktan çözüm yolların taklit eder. Sorununun ağırlığı altında ezilmek, onun çözümsüz olduğunu ve kendisine hiç kimsenin yardım edemeyeceğini düşünmek İntihan düşünenlerin sorunlarına yaklaşımlarında genellikle gözlenen tavır alışlardır. Buna karşılık sorunların önemli bir kısmının zamana ve içinde bulunulan şartlara has olduğunu, zamanla İçinde bulunulan sırtların değişmesi İle sonullara yaklaşımın da değişeceğini kabul etmek daha olumlu bir yaklaşımdır. Sorunların üstesinden gelme ile ilgili olumlu bakış açılan öğretme İle kazandınlabılır. Sorunlan ve çözümleri konusunda kendisinden daha deneyimli bireylerin degerlendinnelei. bireyin İç-görü geliştirmesine yardım eder.

Üçüncü olarak İntihar eğilimi olan bireye kaygı ve gerilimi (stresli ile başedebilmesi için gevşeme tekniklerini ve kendine güvenini dea teklemek için güvenli davranış tekniklerini öğretmek önerilebilir. Bil teknikleri öğretmek İçin psikolojik yardım konusunda uzman olmak gerekir.

Depresyonda olmak intihar eğilimlerini güçlendirir. Bireyin dep resyonda olduğu durumlarda bir psikiyatristten yardım istemek ıv gun bir davranıştır. Psikiyatrik tedaviye ilave olarak intihara yönelme tehlikesi taşıyan bireylere bilişsel tedavi İle bireysel ve grupla palko lojlk danışma uygulanabilir.

Ülkemizde İntiharla tlgiti Araştırmalar

14-21 yaşlan arasında İntihar girişiminde bulunmuş 35 ergrıle. psikiyatrik şikâyeti olan ama İntihar girişimi olmayan 50 ergenin ve normal (sağlıklı) ergenlerden oluşan 50 ortaokul ve İlse öğrencisinin karşılaştırılması ile Hacettepe Üniversitesinde yapılan hır araştırma da İntihar girişlini olan ergenlerin ailelerindeki kişi ve çocuk sayısının diğer iki gruba göre fazla olduğu bulunmuştur. Çocuğa verilen değer ve çocuğu aile içinde bir birey olarak ele almanın ve onu Önemsemenin çncık ve ergendeki O/giiveıl desteklediği ve kemlim

daha değerli algıladığı birçok araştırmalarda desteklenmiştir. Muhle melen ailede çocuk sayısının artması İle anne-babanın çocukla kurdu gu ilişkinin sevgi ve şefkate

dayalı olması arasında olumsuz bir İlişki vardır. Karşılaştığı sorunların çözümsüz olduğunu düşünen ergenler ailelerinin de kendilerine yeterince destek olmadıklarını görürlerse İntihara yönelebilmektedir (Çuhadaroglu ve Sonuvar. 1992: 118).

12-18 yaşlarında 6'sı erkek. 34ü kız intihar teşebbüsünde bulunmuş 40 ergen üzerinde İzmir'de yapılmış bir araştırmada intihar denemelerinin %92.5'inin evde yapıldığı saptanmıştır (Dilsiz ve Diğerleri. 1992: 144). Bu araştırmada ergenleri intihara yönelten en önemli nedenin aile içi bir sorun olduğuna dikkat çekilmekte ve evde intihara denemenin ergenin aileyi cezalandırma girişimi olabileceği gibi. yardım arama ve kendi sorununa anne-babanın yardım etmesini İsteme olarak açıklanabileceği! bildirilmektedir.

RUH SAĞLIĞINI KORUMA YOLARI

Ruh sağlığı insanın kendisi ve çevresi İle bir uyum ve denge İçinde olmasıdır diye tanımlanabilir (Yörükoglu. 1985: 1191. Hayatın her dö-neminde bazı temel düşünce biçimlerine sahip olmak ve bunun yanı sıra bazı temel davranışla;. kazanmak nıh sağlığını korun . k için elzemdir.

Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. öfke. kızgınlık, korku, sevinç gibi olumlu ve olumsuz duyguların İçe atılmaması, uygun bir dille ifade edilmesi şandır.

Isıyı hareket enerjisine çeviren bir buhar kazanına belli bir basınca kadar buhar depolanır ve sonra buharın itme gücünden faydalanılır. Buhar depolanan kazanın fazla buharın salındığı bir emniyet supabı vardır Böylelikle kazanın fazla buhar doldurularak patlaması Önlenir.

İnsanlar da bir anlamda 'istim çıkannalıdırlar*. Bu. İnsanın güvendiği insanlara içini dökmesi, duygu ve düşüncelerini onlara anlatması şeklinde olur. Gençlerin de konuşmaya, dinlenmeye ve anlaşılmaya İhtiyaçtan vardır.

Herkes kendisinin dünyada bir başka benzeri olmayan bir varlık olduğuna ve en az bir alanda yetenekli olduğuna inanmalıdır. Kişinin kendisine ve yeteneklerine saygı göslennesi şarttır. Herkesin kendini gerçekleştirmeye, kendindeki saklı güçleri açığa çıkannaya gücü olduğuna inanması gerekir.

İnsanın acı ve elem veren olaylardan kaçarak, neşe ve inııllulu ga yönelirler. İhi İnsanın yapısında varıııı Mıtsıı/luk veren olaylar dan u/aklaşıkıııı oııııı İyi anlamak la/undu Mutsuzluk veıııı nla\ lan göıııııı/İlkteıı gelmek, yok saymak d.ı bit yoldur. Ancak hlı sorun meydana geldiği zaman çözülmeye çalışılmalıdır. Kişiler arasında bir sürtüşme varsa, taraflar araya üçüncü kivileri sokmadan kabul edilebilir Ölçüler İçinde konuşmalıdırlar.

Zamanı verimli şekilde değerlendirmek olumlu nıh sağlığına sahip olmanın birinci şartıdır. Çalışmak ve üretken olmak ile nıh sağlığı arasında yakın ilişki vardır. Gencin İş veya okul dışı serbest za-manlannda da uğraştan olması, onun yapıcı ve yaratıcı olmasına yol açacaktır.

Ergenlik döneminde, gencin isteklerinin engellenmesi veya bir arzusunun gerçekleşmemesi onda kinklık yaratır. Gençlerin arzulan-nın gerçekleşmemesi karşısındaki hayal kinklıklarının yarattığı üzüntü yetiştikenden çok daha fazladır, Karşı cinsten bir arkadaşı tarafından reddedilmek, okulda başansızlık veya bir isteğinin yerine getirilememesi gibi olayları karşılama biçimini öğrenmeleri üzüntülerini telafi etme yollarının artıracaktır. Arzu edilmeyecek durumlarla karşılaşınca nasıl davranılacağına önceden karar vermek. herhangi bir konudaki başansızlığın kişinin bütün alanlarda başarısızlığı anlamına gelmeyeceğini düşünmek, başansız olma veya engellenme karşısındaki kırınglıktan azaltacaktır. Burada anne ve babanın desteğı gereklidir.

Beden sağılığı İle ruh sağılığı arasındaki ilişkiye dikkat etmek gerekir. Yeüşme çağındaki bir İnsan için gerekli proteinlerden ve minerallerden yoksun bir beslenme beden ve ruh sağılığını tehlikeye düşürebilir (Kılıççı, 1989:60).

Spor yapmak beden ve ruh sağılığını güçlendirir. Sporlif faaliyetler gençteki beden enerjisinin uygun şekilde harcanmasını sağılar. Gençlerdeki öfke ve saldırganlık duygulan spor yolu İle giderilebilir. Grup İçinde yapılan sporlar aynı zamanda gençlerin sosyalleşmesi İçin uygun ortamlar sağırlarlar.

Günlük hayatın getirdiğı gerginlikler ve zorlanmalar karşısında vücuttaki kas gerginliklerini gevşetme ve uygun nefes alma yöntem lerini bilmek yarar sağılar. Böylelikle gerilim ve zorlanma karşısında kalan bir İnsanda uzun vadede ortaya çıkabilecek baş ağnsı. kalp çarpıntısı ve sürekli İç sıkıntısı gibi olumsuz belirtilerle baş etmek mümkün olur.

Her insini gibi ergenin de beslenme, barınma ve korunma ile ilgili temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. Ergenin aynı zamanda sevilme ye. güven duymaya, takdir edilmeye ve kendini değerli görmeye İhtiyaçı vardır (Kılıççı, 1992: 110). Bunların yanında gençlerin her liman gibi faik edilmeye, yani dikkat edilmeye, hoş vakit geçirmeye, akad.ıslan İle nohrl elinryr. hayal kumıaya vr mı/ık dinlemeye dr İllily.ıı ı \ aı t hı Anne ve babanın bilmesi gereken şey. bel gencin bu İlliy.ıı. laı ı kırıslama İ>ı< lininin laikli olduğudur. İleı İııı.nı, lama

mm kendine has özellikleri olan ve kendinden başka kimse ile benzeşmeyen tek" bir varlıktır. Gencin bu farklılığı yetişkinler tarafından saygı ile karşılanmalıdır.

10. Bütün öğretilerde "kendini bilme" kuralı ruh sağılığının ve olgunlaşmanın temel basamağıdır (Köknel, 1982: 406). insanın duyguları, ilgileri, yetenekleri, ileriye yönelik düşünceleri, yürüme, giyinme ve konuşma şekli, yalnızken veya başkalarının yanındayken takındığı tavırlar ve daha birçok özellik kişiliğini yansıtır. Gencin kendi kişiliğini bilmeye çalışması, olaylar karşısındaki tavrını anlamasına, kendi kendini değerlendirebilmesine, gerektiğinde kendisini eleştirebilmesine, kendini başkalarının gözü ile değerlendirebilmesine, iyi ve kötü yanlarını fark edip daha iyi olmaya çalışmasına yol açar.

Kaynaklar

Ancak. Tolga. "Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Dene-tim Odağı İlişkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

Aytar. G. ve Erkman. F. "Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Yaşam Olayları. Depresyon ve Kaygı Araştırması". 21. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fak., 7-13 Ekim 1985.

Ayvalıoğlu, Namık. Televizyonun Gençlere Etkisi". Aile ve Çocuk. Sayı: 4. 1985.

Ayverdi. Meltem. "Erken Dönemdeki Ergenlerin Depresyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Dış Etmenler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üni.. 1990.

Cüceloğlu, Doğan. İçimizdeki Çocuk, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1992. Çuhadaroğlu. F. ve Sonuvar. B. "Adolesan İntihardan ve Kendilik İmgesi". 1992

Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı, İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Çuhadaroğlu. F. ve Sonuvar, B. "Adolesanlarda Depresyon", 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Dilsiz, F.; Dilsiz. A.; Ökten. N. "Bir Grup Ergende Suistimal Eylemi". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı, İzmir: Saray Tıp Kitabevleri, 1992.

Gander. M.J.; Gardner, H.W. Çocuk ve Ergenin Gelişimi (Ed. B. Onur). Ankara: imge Kitabevi, 1993.

Gök. Ş.; Öztürk. M.; Zaroğlu. S.; Tüzün, Ü. "Depresif Çocuk ve Adolesanların Annelerindeki Psikiyatrik Bozukluklar". Kayseri; 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi, 9-14 Eylül 1994.

Güleç. Cengiz. Psikiyatrinin ABC'si. İstanbul: Simavi Yayınları, 1991.

İşık, Erdal. Duygulanım Bozukluğundan. Depresyon ve Mani. İstanbul: Boga/İti Matbaası. 1991.

İstatistik Yılı 1994, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. 1995.

Kılıççı. Yedigöller. Okulda Ruh Sağlığı. Ankara: Şafak Ofset-Tipo Matbaacılık. 1989.

Köknel. Özcan. Kişilik. İstanbul: Allın Kitaplar. 1982.

Kırtoglu. E. (Çev.) DSM IV Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı. Ankara: Hekimler Yayıncılık Birliği. 1994.

Kırtoglu. Selim. "Okullarda (Lise) Şiddet ve Suikastlılık", Ankara: Yayınlanmamış Araştırma Raporu. 1995.

Kırtoglu. T.İ.; Kılıççı. K. < > Ulusal Üniversite Öğrencilerinin Ruhsal Durumları ve Davranışları Mevcut Durum". Kır/Seil, 'HI I/fıı.snM'sıfııı/dJff Kır r. -,

Oy. Hırma. "Çocuk ve Ergenlerde Depresyon Kapsamındaki ve Kısık Etkenleri". Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi Cilt: 2. Sayı: 1. 1995.

I'atros. P.G.; Shamoo. T.K. Depression and Silicide in Children and Adolescents: Prevenlton, Intervention and Postvention. Boslon: Allyn and Bacon Inc. 1988.

Rycraft. Charles. Psikanaliz Sözlüğü (Çev. S. Kayatekin). İstanbul: Ara Yayıncılık. 1989.

Sonuvar. Birsen. "Gençlerde İntihar ve İntihar Girişimleri". 21. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik ililiinler Çalışmaİan. Adana: Çukurova Üniversitesi. Tıp Fakültesi. 7-13 Ekim 1985.

Sprinthall. R.C.; Sprinthall. N.A. Educational Psychology. Kaliforniya: Addison-WVeslcy Publishing Company. 1977.

Ulusların Gelişmesi Raporu. UNICEF. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii A.Ş.. 1994.

Yavaş. İsmail. "Davranım Bozukluğu Tanısı Olan Çocuk ve Ergenlerin Demo-grafik Özellikleri". Çocuk ve Gençlik Rııı Sağlığı Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 2. İ 996.

Yeşİlbursa. D.; İmrc. H.; Tûrkcan. S.; Uygun. N. "Lise Öğrencilerinde Anorekst-ya Nervoza-Bullımya Nervoza". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kllabevleri. 1992.

Yörûkoğlu. Alalay. Gençİtk Çağı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Küllür Yayınları. 1985.

Konu Dizini

Âdem elması. 43

Âdet dönemi şikayetleri. 53

Afyon. 180. 181. 182

Ağlama. 66

Ahlak eğitimi. 87

Ahlak gelişimi. 86. 88

Aile. 135. 160

Ailenin çocuktan beklentisi. 160. 161 Ailenin etkisi. 73-75 Aknetler). 38-42

Alkol bağımlılığı. 179. 181. 18G. 187

Akran değerleri. 162

Anne-baba tutumu, 110-112

Anorckslyya nervoza. 208

Aşın koruyucu anne-baba tutumu.

104. 105. 110 Aşın otoriter anne-baba tulumu. 106 Aşık Olma. 60. 70

Bağırma. 66 Bağımlı evre. 89

Bağımlılık yapan maddeler. 179-187 Bağımlının tedavisi. 191-193 Baskıcı a')j tutumu. 106, 110 Basan kaygısı. 64 bebeklik. 14

Beden İmgesi (imajı). 37. 38. 112 Bedensel İstismar. 166-170 Beden yapısı. 134 Benlik. 28. 93 Benlik defleri. 100 Benlik kavramı. 98. 99. 157 Benlik saygısı. 38. 100. 101 Beslenme. 35. 39-41. 215 Birey scllrşcbtlme. 105

Birincil cinsel değışiklikler. 41. 42

Bıyık çıkması, 42

Boşanmanın etkileri 81. 83

Bullııılyıı nervoza. 208

Buluğ. 16, 17. 30, 35. .'16, 59. 78

Burundan konuşma. 183

Büyüme l.ı/ı doruğu. ."Mi

Cinsel. 41-45 Cinsellik. 25

Cinsel kaygılar, 5152. 54, 55 Cinsiyet kromozomu, 11 Cinsiyet benzerlikleri. 45. 46 Cinsel eğitim. 48-51 Cinsiyet farklan. 45. 46 Cinsel istismar. 171. 172 cinsel kimlik. 172 cinsiyet rolü. 44 Cinsel rüyalar. 43 cinsel olgunlaşma. 46 Cezai sorumluluk. 201

Çalışma alışkanlıkları. 159 Çekingenlik. 60 Çene çalmak. 86 Çevre. 12. 117. 13 Çocuk İhmali. 172, 173 Çocuk isusman. 166-172. 173-176 Çocuk merkezli unum. 105 Çocuk yetiştirme tutumu, 74. 75. 101-110

Davranış değışiklikleri. 208. 209 Değersizlik duygusu. 188 Demokratik anne-baba tulumu. 103. 110

Dışlan denetimlilik. 112. 188

Doğum öncesi. 13

Duygu. 58. 59

Duygusal İstismar. 170, 171

Duyu hareket zekası. 118

Durumlultık kaygısı. 63

Duygusal olgunluk. 188

Eğitimin hızlandırılması. 127

Embriyo. 13

Ergen kısırlığı. 42

Ergeni İhmal etme. 172. 173

Ergenin.

ailesi lir ilişkileri. 75. 76. 711. HO

hcnmrrkr/iillgl. 100

İhtiyaç vr kaygılan. 38. 51. 54. 55, 67. 70. H5. I 13 Ergenlik kuramları. 17 29 Ergenlikle.

ahlık grlifiml. VI

anın* baha lk i'l'uu. H I

arkadaş İlişkileri. 77. 78. 189 büyüme ve gelişme. 34-37 davranım bozukluğu. 206. 207 depresyon. 205. 206 hamilelik. 54 İlgiler. 133

İlgilerin özellikleri. 139

İntihar. 211. 212

kuşak çatışması 82-85

ortak İlgiler 140

Ölke patlaması 66, 207

sorunlar 67-70. 84

sosyalleşme 73-75

suça yönelmenin nedenleri 196

suçlulann İyileştirilmesi 198. 200

suçluluk 196-203

şiddet ve saldırganlık 209

yeme bozukluktan 208 Ergenliğin

başları 30. 112

ortalan 30. 112

sonlan 30, 112 Krinllk 30. 59 Krkcı olgunlaşma 47. 48 Eroin. 180181. 182 Esas cinsel gelişme(ler). 41. 42 Esrar. 181. 185 Eşcinsellik. 52. 53

< 'o. olgunlaşma. 47. 48 Geleneksel aşama, 89 Gelenek öncesi aşama, 89 Gelenek ötesi aşama. 90 Gen. 11

Gençlik. 29-32. 69. 70

Gençler arasında suçluluk. 202. 203

Gençlik çeteleri. 196

Gençlik. 94. 95

Gırtlakta kıkırdaklaşma. 43

Grubun etkisi. 79

Grup arzusuna uyum. 80

Göğüslerde düğümcüklenme. 43

Gündüz rüyası. 60

Hassas dönem. 13 Hayal kurma. 60 H.ı/ya yönelik olma. 189 Heyran. 58. 61 I İni
in.inl.it. .15 Huy 113

İçten denetimlilik. 112. 188 İhtiyarlık. 30

İlave (İkincil) cinsel değişiklikler. 41. 42

İlgiler. 133. 135-138. 156 tıgl envanterleri. 139 İlgilerin Ölçülmesi. 138, 139 İlk
ayhali. 42 İlk çocukluk. 15 İnsanın sekiz çağı, 27 İntihar. 211-214 İntihar araştırmaları,
213 İntiharları önleme 212 İsUsman önceden kestirme. 174 İstismarı önleme. 173
İşlemöncesi dönem. 118

İraksak düşünme. 129

Jinekomasli. 43

Kalıtım. II. 12,35. 117 Karşı cinse İlgisizlik. 52 Karakter. 93

Karşıt olma (karşı gelme bozukluğu),

207. 208 Kaygı. 62

Kendi kendini tatmin. 51 Kendini bilme. 216 Kimlik. 28. 93

Kimlik kaşıklığı (krizi). 29. 93. 94. 113

Kişilik. 93-98. 101. 107. 157 Kişilik gelişimi. 93-98 Kılanma, 43

Kınkılık (furüstûrasyon), 65. 210. 215

Kız-crkek beraberliği. 46

Kızgınlık. 66

Kolleksiyon çağı. 140

Kolleksiyon ilgisi. 140

Konuşma ilgisi. 141

Kokain. 181. 183

Korku. 62

Krilik dönem. 13

Kronolojik yaş. 121

Kromozom. 11

Kural yönelimli. 95

Kuşak çatışması. 82. 83

Küfretme, 67

Lise gençliği (öğrencisi). 31. 78. 84.

112. 113. 145. 159. 179. 185.

187. 213 Usede mesleğe yönelime, IfV'I I,SI>. IH2

M,nera hevesi, 1411 Madde bağımlılığı. 179-193 Madde bağımlılığının nedenleri. 187-190

Mastürbasyon, 24. 51 Menarş. 42 Meme gelişmesi. 42 Meslek. 149-152 Mesleki deger, 157 Mesleki olgunluk, 158 Meşrep. 93 Mizaç. 93 Model alma. 210 Morfin. 180. 181. 182 Müzik ilgisi. 143 Nevrotik bozukluklar. 205

Oedipus karmaşası, 19

Okul ve ergen. 30

Okulda mesleğe yöneltme. 152-154

Okulun görevi, 146

Orta yaşlılık. 30

Ölke. 66

Öğrenilmiş çaresizlik. 65 Öğrenme kuramı, 22 Önerinllk. 60 Örgütleme. 118 Özsaygı. 100. 101 Özümleme. 118

Plasenta, 13

Premenstruel sendrom. 53 Psikoanalltik kuram. 19-21

Roman çağı, 141 Ruh sağlığı. 205. 214. 215 Ruh sağlığını koruma. 214 Rüyalanma. 43

Sağlık. 35. 215

Saldırganlık. 23. 67. 209. 210

Sakal çıkmanı, 42

Seciye. 93

Serlx*sl /.mı.m. I iN

Ses kalınlaşmanı. 42

Sevgi. 61. 62

Se/gisel dönem. I IH

Sinara alışkanlığı. 17'* IHI. İRİ IH5

Sivilleellerl. :iH. 42 Sınav k.IVTFİHİ. 114

S|Mİİ Hğl*I. 144. 215 '.ını \İK okluk 15

Somut İşlemler dönemi. 1 İH Sosyalleşme. 80 Sosyo ekonomik seviye 97. 98 Sosyal gelişme. 85 Sosyal kolaylaşırma. 80 Sosyal Öğrenme. 22. 210 Sosyal sınıflar. 96-98 Soyut İşlemler dönemi. 118 Suç türü. 201

Suç yönelmenin nedenleri. 196 Sürekli kaygı. 63

şiddet ve saldırganlık. 209

Şişmanlık İndeksi. 40

Takvim yaşı. 121

Tedavi topluluğu. 198

Televizyon. 37. 44. 82. 84. 141-143.

190. 210 Ter bezleri. 43 Tolerans eşiği. 65

Uçucu madde. 181-183 Uyum sağlama. 118 Uyuşturucu kullanımı. 179-182 Uzamış gençlik. 30

Oslûn yetenekli ergenler. 123-125 Üstün yeteneklilerin eğitimi. 125 127

Üzülme. 65

Vücut İmgesi. 38 Vücut kokusu. 43

Yalnızlık duygusu. 61. 80 Yakınsak düşünce. 129 Yaratıcılık. 128-129 Yaratıcılık eğitimi. 129-130 Yaş. 133 Yaşlılık. 30. 137 Ycnldoğan. 14 Yetişkinlik. 30. 137 Yazma ve okuma ilgisi, 140 Yetenek. 45. 123. 155. 156 Yurtdışındaki Gençler. 32. 69 Yüz İmgesi (İmajı). 37

Zeka. 117. I IH. 120. 134. 155

Zeka MMtanû, 121. 122

Zekanın ölçülümc*I. 120

Zeka Irallcrİnİn İıa/ırkııuşı. 121

Zeka yat-ı, 121

/ihliiMİ gribine. | 17

Genel Kaynakça

Alanlar, Melda. "Video Oyunu Oynayan ve Oynamayan Ergenlerin Bazı Kişilik özellikleri ve Serbest Zamanı Değerlendirme Etkinliklerinin Karşılaşıl-nlması". Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1996.

Akan. Cevat. Eğitim Ortamları. Ankara: A.Ünl.. Egttim Fakültesi Yayını. 1979.

Akarsu. Bedia. Ahlak Öğretileri I, Mutluluk Ahlakı (Edaimonism). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını. 1970.

Akay. Bengisu. "Use öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Ü . Eğilim Bilimleri Fakültesi. 1983.

Akay. Nuray. "Lise öğrencilerine İlişkin Bazı Niteliklerin Sosyal ve Kişisel Uyum Düzeylerine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Akbng, Müge. "Liseli Ergenlerin Anne-Baba Tutumlarını Algılamaları ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1994.

Akbalık. Gül. "Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara 0. Eğitim Bilimleri Fakültesi. 1991.

Akın. Münevver. "Lise Öğrencilerinin Uyuşturucu-Uyarıcı Madde Kullanımı nın Zararlarına İlişkin Sağlık Eğilim Gereksinimi", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1996.

Akinei-Sokullu. Füsün. "Çocuk Suçluluğu Krimonolojisinde Aile Faktörü". Facultatis Decima Anniversaria. Marmara Üniversitesi Yayın No: 536. 1993.

Akın. T.: Baykara. A.: Miral. S.; özakbaş, S. "Gençlerde Beden imgesi ve Benlik Saygısı İlişkisi". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri, izmir.

Akman. Yasemin ve Tuğrul Ceylan. "Üniversitesi Gençliğinde Alkol Kötüye Kullanım Riskini Yordayan Değişkenler*. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi Cilt: 3, Sayı: 2. 1996.

Aksaray. Sema. "Adolesanların Benlik İmajlarını Etkileyen Etmenlerden Ana Baba Tutum Algısı". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.

Ak.tay, Bekir. "Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü", İstanbul İarosu Dergisi. Cilt: 69. Sayı: 1. 2. 3, 1995.

Aıımerman H. T. "Predisp.ıslng Child Kar İora". Chitdren At Risk (Ed, R. T. Aıumrruı.in. M. Hrıseıl. New York: Nemini l'rrss. 1990.

AnoBrttOnnfckı. Uluıbul Ana Yayını ılık. C|U 8. 13 vc 14, 1990.

Aıı.M.ıı Anın- l'Mftfhıffvfbiıf ffshnı; I 0ıııııı Fil NrıwY.uk M.ıı Mııııı.m l'ıııı İlahUıA Cn İm Mı/I»

Amak İıılg.ı Mnlvrııılr öğırnı lıri İmııı Sıııııııııııı İııııııı 'ıı.İVGİSİ vr Ur

netim Odağı İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Cini. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

Arık. Alev. Yaratıcılık. Ankara: Kültür vc Turizm Hakanlığı Yayınları: 790. 1987.

Arman, Tülin. "Uçucu Madde Bağımlılarının Sosyo-Demografik Özelliklerinin ve Ailelerinin Çocuk Yetiştirme Tulumlarının İncelenmesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1993.

Alkinson. R. L.: Atkinson. R. C: Smlth. E. E.; Daryl. J. B. Introductton To Psychology. New York: Harcocurt Bracc Jovanovich College Publishers 1990.

Atrar. Handan. "Suçlu Çocuklan Yeniden Eğilim Kurumlarının Yönetimi". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1992.

Aytar. G. ve Erkman. F. "Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Yaşam Olayları, Depresyon vc Kaygı Araştırması". 21. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Pak. 7-13 Ekim 1985.

Ayvahoglu. Namık. "Hclpfulness İn Citlcs and Dowas: The Relationship Bet-ween Urbanlzation and Social Bchavior in Turkcy". Basılmamış Doktora Tezi. St. Andrews Üniversitesi. İngiltere, 1981.

Ayvahoglu. Namık. "Televizyonun Gençlere Etkisi", AÜe vc Çocuk. Sayı: 4, 1985.

Ayverdi. Meltem. "Erken Dönemdeki Ergenlerin Depresyon Düzeylerini Etkileyen Bazı Dış Etmenler", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üni.. 1990.

Balabanlı. Fatma. "Öğretmen Liselerinde Okuyan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Başar. F. "Ankara Kalaba Çocuk İslahevinde Kalan 15-18 Yaş Grubu Ergenlerin Suça Yönelmelerinde Ailenin Etkisi Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma", 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi. 9-14 Eylül 1994.

Başanr, Deniz. "Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinde Sınav Kaygısı. Durumluk Kaygı. Akademik Başarı vc Sınav Başansı Arasındaki ilişkiler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosval Bilimler Enstitüsü, 1990.

Baylcy. Nancy: Schaefer. S.E. "Matcrnal Behavior and Personality Develop-raent Data From the Berkeley Crowth Study". (Ed. C.R. Medinnııs) Rea dtngs in the Psychology ojParent-Chitd Relationship. New York: John YVlley and Sons. Inc.. 1967.

Berger. K. S. The Developmg Person Through The life Span. New York: VVorth Publishers Inc.. 1988.

Blalr, G.M.; Jones. R. S. Psycliology of Adolescence Jor Teachers. New York: The McMillian Company. 1964.

BIOCh. Sidney. Psicotcraptlcrc Giriş (Çev. Engin Eker), istanbul: Cerrahpaşa Yayın Bırlıġı-Taş Kitapçılık. 1989.

Brnvvne. K. "Çocuk İslııııını önceden Krsiirme". Çocuk İstismarı ve İhnuıll İlin !• Kıınnıı ve İllğellerll Anıkara (İO/ile Hepin (Miri. l'i'M

Busse. Thomas. V. "Child -Karing Antecedents of Flexible Thinking". Development Psucholour/ I. No. 5. 1969.

Büyükkaragöz, S. "Okulda Uyumsuzluk ve Başarısızlıkta Bilimin Rolü", Eğitim ve Bilim. Sayı 78. Ekim 1990.

Canat. Saynur. "Ergenlik Dönemi ve Bireyselleşme Sorunu", XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Adana: Çukurova Üniversitesi. Tıp Fakültesi. 7-13 Ekim 1985.

Cansevci. Gökçe. Klinik Psikolojide Değerlendirme Yöntemleri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. 1982.

Cengiz. Halise Ferda. "Lise 111. Sınıf Öğrencilerinin ÖSYM I. Basamak Sınavı. Öncesi ve Sonrası Kaygı Düzeylerinin Bazı Faktörler Yönünden Karşılaştırılması". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1988.

Cezaeuleri Anket Formu. İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 69. Sayı: 1. 2. 3, 1995.

Cirit. Haluk ve Diğerleri. "Alkol Bağımlılarında Psikiyatrik Semptomoloji ve Kişilik Bozukluklarının Araştırılması", 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, 9-14 Eylül 1994.

Civelek. Ali Hikmet. "Üstün Yeteneğin Teşhisinde Bir Durum Tespit Araştırması". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1985.

Cohen, A. Delinquent Boys. The Culture Of The Gang. New York: Free Press. 1971.

Costin. L. B. Child Welfare: Policies and Practice. New York: McGraw-Hill Book Company. 1972.

Crow, D.L.; Crow. A. Adolescence Development and Adjustment. New York: McGraw/ Hill Book Co. 1956.

Curtis. L. Russell. "Adolescence Orientations Toward Parents and Peers: Variations By Sex. Age and Socioeconomic Status". Adolescence. Vol. X. No: 40 Winter. New York, 1975.

Cüccoglu. Doğan. İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1991.

Cüceloglu. Doğan. İkimizdeki Çocuk, İstanbul: Remzi Kitabevi. 1992.

Çakar. Murat. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 1997.

Çam, Sabahattin. "Kız Meslek Lisesi Öğrencilerinden Kariyere Yönelenlerle, Ev Kadınlığına Yönelenlerin Benlik Kavramları", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi, 1991.

Çileli. Meral. "Ergenlikle Ahlak Gelişimi" Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur),. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1987.

Ekşi. Aysel. Gençlerimiz ve Somnlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No. 292. 1982.

Garofalo. Rafacılı Crtminologia. (Çev. Muhillin Gökli). Suç. Suçlu ve Ceza. istanbul: Nurgök Matbaası. 1957.

Geçtan, Engin, insan Olmak. İstanbul: Adam Yayınlan. 1984.

Gök, Ş.; Öztürk. M.: Zaroğlu. S.; Tüzün, O. "Depresif Çocuk ve Adolesanların Annelerindeki Psikiyatrik Bozukluklar". Kayseri; 30. Ulusal Psikiyatri Kongresi 9-14 Eylül 1994.

Güleç. Cengiz. Psikiyatrinin ABC si. İstanbul: Simav! Yayınlan. 1991.

Gültekin. Hamdiye. "Sportif Etkinlikte Bulunan Sporcu Lise öğrencilerinin Bulunmayanların Uyum Düzenlerinin Karşılaştırılması", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Günce. Gülseren. Çocukta Zihin Gelişimi Piaget Kuramına Toplu Bir Bakış Ankara: Baylan Matbaası. 1973.

Günce Gülseren. "Çocuğun Cinsel İstismarı", Çocuk İstismarı ve ihmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Reçpro Ofset. 1991.

Günce. Gülseren. "Çocuk Suçluluğu ve Aile", Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mirasları Sempozyumu. 22-23 Haziran 1983. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını: 130. 1983.

Güner. Nedret. "Ergenlerin Dinledikleri Müzik Türünün Depresyon ve Saldırganlık Düzeyine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

Güney. Z. "Bir Grup Rehberlik Programlı Öğrencinin Mesleki Tercihleri

ile Meslek Alınması ve Hırsızlık Değerleri Arasındaki İlişkiyi İncelenmesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.

Günöz. Hülya. "Normal Ergenlik Gelişimi ve Ergenlikle Gecikme". Okul Çocuğu ve

Adolesan Döneminde Sağlık. İstanbul: Kervan Kitapçılık. 1986.

Güngör. Abide. "Lise Öğrencilerinin özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler", [Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1989.

Güngörmüş. Oya. "Çocuk ve Müzik". Aile ve Çocuk. Sayı: 7. 1988.

Hillery. Jay. İletişim. Psikolojik Sorunlar ve Psikoterapi (Çev. Ali Uzunöz), Ankara: Çark Kitabevi. 1988.

İntipoglu. Zeynep. T. "Ergenlik Çağındaki Öğrencilerin Benlik Tasarım Düzeyleri ile Algılanan Anne Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1996.

Hellmuth, Heinz (Çev. N. Uygur), Ahlak Denen Dilmece. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayını. 1978.

Hjelle, LA.; Ziegler, D.J. Personality Theories. London: McGraw Hill Book Company, 1981.

I lood, R. and Sparks R. Key Issues in Crimonology. London: World University Library. 1972.

Hortaçsu. Nuran. İnsan İlişkileri. Ankara: ODTÜ. Tarihsiz.

Ilıırllock. E. "Ergenlikle Beden Gelişimi" (Çev. G. Günce). Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1987.

Ilıırllock. B. Elizabcth. Adolescenl Development. New York: Me.Craw-HtlI Book Co.. 1955.

Ilıırllock. B. Elizabeth. Child Development. New York: McCraw-Hii) Book Co,, 1955.

Işık, Erdal. Duygulanım Bozukluktan, Depresyon ve Mani. İstanbul: Boğaziçi Matbaası. 1991.

Isuailoğlu, Lütfi. "Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylerdeki Lise Son Sınıf öğren-cilerinin Meslekleri Algılamaları". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi. 1991.

İstatistik Yıllığı 1994. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. 1995.

Işmcn, Esra. "Duygusal İstismann Liseli Ergenlerin Kendini Kabul Seviyelerine Etkisi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1993.

İzci. A. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik ve İdeal Benlik Kavramlarının Tercih Edilen ve Seçilen Meslek Kavramları ile Bağdaşım Düzeyleri", Basılmamış Yüksek Usans Tezi. Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi. 1986.

.Jcrslld. A. T. Gençlik PsfkoIo/ısMÇev. I. N. Özgür). İstanbul: Kadioğlu Matbaa-cılık. 1978.

Jerslld. AT. Çocuk Psikolojisi (Çev. G. Günce). Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No: 79. 1979

.fiİHtiee B.. Justirr R. The Ahıısing Family. New York: McGraw İfİli Book Company. 1972.

Kagılçhaşı; Çiğdem. Çotuğun Di'ğeri. Turktı/e'de Değerler ve Doğurganlık. Is 1.ıııııııı İlnğa/lçi I lıılveı şilesi, kl.ııl İllıllınler Faküİlrsi. 1981.

K.lgtlııİMMM, Çiğdeni /İİMİM Allı-Kıılfuı İstmııııı İtrm/I Kll.ııllevl. İİMK),

Kara. Hüseyin. "Liselerde Sportif Yarışmalarda Derece Alan Öğrencilerin Aka-demik Başarıları". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Karavuş, M.; Hayran O.; Çalı. Ş. ve Diğerleri. "Lise Öğrencilerinde Stres Dü-zeyinin Sigara İçme Durumu ile Karşılaştırılması". Kayseri: III. Halk Sağlı ğı Kongresinde Sunulan Bildiri. 5-7 Mayıs. 1993.

Karavuş. M.: Cebeci, D.; Ertunca. D. ve Diğerleri. "Üniversite Öğrencilerinde Premenstruel Sendrom ve İlgili Değişkenler". Didim: IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresinde Sunulan Bildiri. 12-16 Eylül. 1994.

Karcioglu. F. "Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Mesleki Benlik Kavramları Arasındaki Bağdaşımın Karşılaştırılması, Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Fakültesi". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. 1994.

Kasatura, İlkey. Gençlik ve Alkol Bağımlılığı. İstanbul Fotokopi Baskı. 1995.

Kaymak. D. A. "Sınav Kaygısı Envanterinin Türkçe Formunun Oluşturulması ve Güvenirliliği". Psikoloji Dergisi. Cilt 6. Sayı 21. Eylül 1987.

Kıpçoğlu. M. Mesleğe Yönelme ve Mesleki Yönelim Envanteri. Samsun: Sön-mez Matbaası, 1990.

Kıray. Mübeccel. B. "Büyük Kent ve Değişen Aile". Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği. 1984.

Kılıççı. Yedigâr "Ergenlikte Kişiliğin Gelişimi ve Uyumu". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 3. Aralık 1980.

Kılıççı, Yedigâr. Okulda Ruh Sağlığı. Ankara: Şafak Ofset-Tipo Matbaacılık. 1989.

Kılıçkaya, Nilgün. "Yurtdışı Deneyimi Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üni, 1988.

Konaklı, Nurettin ve Diğerleri. "İlkokul Sonrası Meslek Seçiminde Ailenin Etkileri Araştırması". Devlet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın /s hır liflin de Yapılan Araştırma. Ankara. Ocak 1990.

Konaç. E. "Türk Hukuk Sisteminde Çocuk İstismarı ve İhmali". Çocuk İstismarı ve İhmali (Der. E. Konaç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Reçpro Ofset. 1991.

Korkmazlar. Ümran. "Relationship Between Parental Child Rearing Attitudes, and the Cognitive Styles of 5 to 6 Year Old Turkish Preschoolers". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi. İstanbul. 1980.

Korugan, Üstün. "Çocukluk ve Ergenlik Çağında Beslenme". Aile ve Çocuk (Ed. H. Yavuzer). İstanbul: Ak Yayınları. 1983.

Koptağel. Günsel. "Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile." Aile ve Çocuk. Sayı 1. 1981-

Koptağel-İlâ. Günsel. Tıpsat Psikoloji, Tıpta Davranış Bilimleri. Ankara: Güneş Kitabevi, 1991.

Kozacıoğlu. Gülsen. "Çocukların Anksiyete Düzeyleri ile Annelerin Tutumları Arasındaki İlişki". Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 1982.

Kökrr. Süreyya. "Ergenlikle Zihin Gelişimi". Psikolojik Psikolojinin. Psikofat

muknolt Demiş (İli I Savı 1993 Knkıel, ö/can ('umhutlı/ef Genıl'A* ne .Sorunlun Ninnimi (eni Yayınevi.

Kökncl. Özcan. Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar. 1982.

Koknel. Özcan. Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış. İstanbul: Altın Kitaplar. 1983.

Köroğlu. Ertugrul (Çev.). DSM-TV Tam Ölçüleri Başvuru El Kitabı. Ankara: He-kimler Yayın Birliği, 1994.

Kuder. Frederlc. Kuder Preference Record. Vocationat Form CH. Chicago: SI-cence Research Associates, 1960.

Kulaksızoglu, Adnan. "A Program For Adolescents About Their Phystcal. Physiological. Semai, EmoUonal And Social Changcs And Development". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. istanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1982.

Kulaksızoglu. Adnan. "Ergen-Ailc Çatışmaları ile Annenin Tutumları Arasındaki ilişki ve Ergenin Problemleri", Basılmamış Doktora Tezi. istanbul: I.Ü. Edebiyat Fakültesi. 1985.

Kulaksızoglu. Adnan. "Ergen-Ailc Çatışmaları İle Annenin Tutumları Arasındaki İlişki ve Ergenin Problemleri". M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 1989. Sayı: I

Kulaksızoglu. Adnan. "Çocuk Yetiştirme Tutumları vc Aile-Türkiye'de Çocuğun Kişiliğinin Oluşumunda Ailenin Etkisine İlişkin Araştırmalar", Eğitim ve Bilim, Ekim 1989. Sayı: 74.

Kulaksızoglu. Adnan "Çevre Bilinci Kazandırma ve Kendini Gerçekleştirme Ortamı Olarak Doğa Faaliyetlerinin ve Sporun Önemi" Spor Ahlakı ve Spor Felsefesinde Yeni Yaklaşımlar (Ed. A. Erdemli). İstanbul: Maya Matbaacılık. 1991.

Kulaksızoglu. Adnan. "Genç ve Meslek Seçimi". Kavram Haber Bülteni. Sayı: 13. Ocak 1992.

Kulaksızoglu, Adnan. "Bir Grup Gençin Ailede vc Okulda Karşılaştığı Bedensel Olarak Fena Muamele İle ilgili Bir Araştırma". M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi. Eğilim Bilimleri Dergisi. 1993. Sayı: 3.

Kulaksızoglu. Adnan. "Öğretmenlik Mesleğinin Ahlak İlkeleri Konusunda Bir Deneme". M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi. Sayı: 7. 1995.

Kutchinsky. B. "Çocuğun Cinsel İstismarı: Yaygınlık. Müdahale ve Önleme". Çocuk İstismarı ve ihmali (Der. E. Konanç ve Diğerleri). Ankara: Gözde Repro Ofset. 1991.

Kuzgun. Yıldız. Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. 1989.

LeCompte, Güney. Türkiye'de Aile-tçi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Sistemi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, 1979.

LeCompte, Güney: LeCompte. Ayhan-özer: A. Serap. "Üç Sosyo-Ekonomik Düzeyde Ankaralı Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları: Bir Ölçek Uyarlaması", Pstkotofl Dergisi, 1978. Sayı 1. Sayfa 5-8.

Magdcn. D. ve Temel. F. "Annc-Babası Boşanmış ve Boşanmamış olan 7-9 Yaş Çocuklarının Okul Başarıları Arasındaki Farkların incelenmesi". Eğitim ve Bilim Dergisi. Sayı: 80. Nisan 1981.

Malıfıı. I'lııllıppe. "Ergenlikle Toplumsallaşma" (Çev. B. Onur). Ergenlik Psİ-kolçllst (Ed. D. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1985.

Mıısrn. p Iıw PsıyılıMitcnt Dı-vetopmcnt ol Child. New .lersey: Preııllıe Hail İne.. 1973.

ıVAGC, Eğitim Komitesi, özellikleri Çocuğa Yardım (Çev. M.N. Büyüksezer ve C. Eriş). İstanbul: Merkezi Yayıncılık ve Petek Çocuk Evi. Tarihsiz.

Neyzi. O. ve Alp. H. "Ergenlik Çağının Özellikleri (Ergenlik Olayının Değerlendirilmesi. İstanbul Çocuklarında Cinsel Gelişme)". İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası. Sayı: 40. 1977.

Neyzi. O. ve Günöz. H. "Büyüme ve Gelişme Bozuklukları". Pediatri I (Ed. O. Neyzi. T. Ertugrul). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi. 1989.

Onat. T. İstanbul Kızlarında Ergenlik Çağında Büyüme. Seksüel Gelişme ve Kemik Olgunlaşması ve Bunların Birbirleri ile İlişkileri. İstanbul: 1. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. Yayınları. 1975.

Onur. Bekir. "Ergenlikte Cinsel Gelişme ve Cinsel Eğitim". Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi. 1982.

Onur. Bekir. Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik. Yaşlılık. Ölüm. Ankara: V Yayınları. 1986.

Origlia. D. ve Oluİllon. H. "Ergenlikte Kişilik" (Çev. B. Onur). Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1985.

Origlia, D. ve Oulllon, H. "Toplumda Okulda ve Ailede Ergen" (Çev. B. Onur). Ergenlik Psikolojisi (Ed. B. Onur). Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık. 1985.

Otrar. Mustafa. "Endüstri Meslek Liseleri ve Çıraklık Eğilim Merkezlerinde Öğrenim Görmekte Olan 16-18 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 1997.

Ögel. Küllegin ve Tamar. Defne. -2000*11 Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Ge-len Sorunlarına Yaklaşımlar: Madde Bağımlılığı". İstanbul: TÜGIAD'ın Ha zırlattığı Rapor. 1996.

Ögel. Külteğln ve Diğerleri. "AMATEM-özel Okullar Derneği Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Eğitim Paketi Gençlik Anketi Bulguları". İstanbul: AMATEM ve Özel Okullar Derneği Tarafından Yürütülen Araştırma Özeti, Mayıs. 1996.

ögölmüş. Schlahtlin. "Okullarda (Liselerde) Şiddet vc Saldırganlık". Ankara Yayınlanmamış Araştırma Raporu, 1995.

Öncü, Hüseyin. "Grupla Mesleki Psikolojik Danışmanın Lise Öğrencilerinin Mesleki Tercihlerine Etkisi". Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Öner. Uğur. "Benlik Kavramı ile Mesleki Benlik Kavramı Arasındaki Farkın Akademik Başarı İle İlişkisi", Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: A.Ü. Kgl tim Fakülteleri. 1982.

Öner. N. ve Le Compte A. Süreksiz (Durumluk). Sürekli Kaygı Envanteri, El Kı tabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınlan, 1983.

Öney. T.1L; Göktepe. E.O. "İstanbul'da Üniversite Öğrencilerinin Ruhsal Durum ve Davranışlarında Mevsnısellik". Kayseri: 30. Ulusal Pstkiyiii Kongresi. 9-14 Eylül 1994.

örnek. Sedat Veyls. Gelenek.se! Kültürümüzde Çocuk Ankara: Türkiye İş Bankası Küliür Yayınları. 1979.

(">y. Hellim. "(,'<>« uk vr I ı e.ı nlı ı ılı I »rpı rsvnıı EpldeuiıVHİıı|İHİ ve Risk Klkeıle ri", Çocuk w Gençlik Nıı/ı .SHO"0< '><<<,İM < ılıı .!'.!...vı I MiUıı

ö/aydın. S. ■Tokslkomanller". Psikiyatri [Düz. S. Özaydın). İstanbul: 1.0. İs-tanbul Tıp Fakültesi. 1984.

Özbay. Haluk vc Gftka. E.. Aktaş. A.M.: Oztürk. E.: Şahin. N.: Güngör. S.; Aybaş. M.: Hıncal. G. "Ergenlerde Sigara. Alkol ve Madde Kullanımının Benlik İmajı, Depresyon ve Anksiyete Ölçümleri İle İlişkileri". Düşünen Adam, 4 (3): 1991.

Özcan. All Osman Ülkemiz /çın İsabetli Olabilecek Bir Mesleğe Yönelme Dene mest. İstanbul: I.Ü. Edeblyal Fakültesi Basımevi. 1985.

Özdemlr. İsmet. "Kural Yönelimli Ergenlerde Kimlik Gelişimi 1le Forma! Düşünce Arasındaki İlişki". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1995.

Özden. A.: Canat. S. "Çocuk ve Ergenlerde Uçucu Madde Bağımlılığı: Bir Gözden Geçirme-. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi: Cilt: 3, Sayı: 1. 1996.

Özden. Salih Yaşar. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevl. 1992.

Özkan. Mahir. "15-17 Yaş Ergenlerde Görülen Korku ve Kaygılar" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1984.

Özoglu. S.Ç. "Psikolojik Danışmada Benlik Kavramı". A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt: 8. Sayı: 1-4. 1976.

Özoglu. S.Ç. Kuder İlgi Alanlan Tercihi Envanteri Mesleki Fonn CH El Kitabı. İzmir: Ticaret Matbaacılık T.A.Ş. 1983.

Özsöz. Canan. "14-18 Yaşlan Arasındaki Suçlu ve Suçsuz Ergenlerde 'Adalet-sizlik* Yargısının Değerlendirilmesi". Basılmamış Yüksek Usans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1990.

Oztürk. M. "Anadolu Toplumunda Özerklik ve Girişme Duygularının Kısıtlanması". V. NflrO Psikiyatri Kongresi Tutanaklarından. Ayrı Baskı. Tanhsiz.

Peterson. Donald R. ve diğerleri. "Parental AtUtudes and Chlld Adjustmenl" (Ed. C.E. Medlnnua). Readings in the Psychology of ParcntChild Relationship. New York: John VViley and Sons. Inc.. 1967.

Patros, P.G.; Shamoo. T.K. Depresston And Suictde tn Chtldren and Adoles-cents: Prcvcntlon. Intervention and Poslvention. Boston: Allyn and Bacon Inc. 1988.

Piaget. J. (Çev. Z. Sinem Kavasoglu). "Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim". Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt: 24. Sayı 1. 1991.

Piaget. J. (Çev. Rcfla Ugurel-Şemin). Çocukta Dünya Tasannu. İstanbul: Mar-mara Üniv. Yayın No: 461. 1988.

Piehot. P. Psikoloji Alanında Testler (Çev. S. Evrim). İstanbul: Anıl Yayınevi. 1965.

Razon, Norma. "Meslek Seçiminde ilgiler ve Yetenekler". Yayınlanmamış Araştırma Raporu. İstanbul. 1988.

Riekcl. A.U.; Ailen L. Preventing Maladjustment Jrom Infancy Through Adoles tence. Ilrverly HİİİH SAGR Pıbllealion. 1987.

Un. heplavr. Kjrnlr. A. Ergenlik Psikolojisi (Çev. U. Onurl. Ankara; Maya Mat-İHİİİftl. IUHtı

Hıı/rn. II i "Sın l.l l anıl Ilır (hlkl'N IVıı l |»1I t Ihı Pareni", İtetullmı

İn the Psychology of Pnrcnt. Child Relationship (Ed. (İR. Medinnus). New York: John Wlley and Sons. Inc.. 1967.

Rycrail. Charles. Psikanaliz Sözlüğü (Çev. S. Kayatektnl. İstanbul: Ara Yayın-cılık. 1989.

Saka. N. "Somatik Gelişme". Gelişim Nörolojisi (Ed. S. Apak). İstanbul: 1. Ü. Çocuk Sağlığı Knstltüsü. 1984.

Santrock. John. W. Adolescence An Introductton. VVIsconsIn: Bro\vn and Benckmark Publishers. 1993.

Santrock. J. and Yussen, S. R. Child Development An Introductton. Dubuque: Wm. C. Brown Publishers. 1989.

Savaşır, Yusuf. "Çocuk Suçluluğunda Cinsel Suçlar vc Çocuk Yetiştirme Tarzı". Nöro-Psikiyatri Arşivi VI. Sayı 4. 1969.

Sert Ağır, Meral. "Normal Lise ile İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerinde bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Usans Tezi. istanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Estltftsü. 1994.

Shertzer. B. and Stonc S.C. Fundamentals of Gutdance. Boston. Houghton Miffln Company. 1976.

Smith. Antony. İnsan Yapısı ye Yaşamı (Çev. E. Onur), istanbul: Remzi Kitabevl. 1979.

Sonuvar. Birsen. "Gençlerde intihar vc intihar Girişimleri" 21. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Çatışmalan. Adana: Çukurova Üniversitesi. Tıp Fakültesi. 7-13 Ekim 1985.

Soyer. M.K. "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal İçedönüklük vc Dışadönüklük Kişilik Özelliğinin Uyum Düzeylerine Etkisi. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992.

Span. Pleter. "Algılamayı Öğrenmek. Öğrenmeyi Öğrenmek". Üstün Yetenekli ferin Eğitimi Semineri. İstanbul: 28-29 Ağustos 1991. Sprinthall. R.C.; Sprinthall. N.A. Educational Psychology. Kalllornlya: Addi son-VVesley Publshlng Company, 1977.

Sprinhall. A.N.. and Colltns. W. A. Adolescent P.sychologyy A Deritefo/mienlui View. New York: Random Housc. 1984. Slanton. F.T. Dynamics of Adolescent Adjustment. New York: The Mc Milli.m Company. 1962.

Stanton. M. The Concept of Conflct at Adolescence". Adolescence. XXXVI. No: 9. VVInter. 1974.

Starr. R.H. "Physcal Abuse of Children". Handbook oj Family Vtotence (Kd by V.B. Van Hosset and others). New York: Plcnum Press. 1988.

Strang. Ruth. The Adolescent Views Himsetf: A Psyclology oj Adolescence. New York: McGraw-Hill Book Co.. 1957. Sungur. Nuray. Yaratıcı Düşünce, istanbul: Özgür Yayın Dağıtım. 1992.

Süper D.E.; Starlshrsky R.; Mailin N.; Jordaan J.P. Career Development: Sel/ Concept Viconj. Essays in Vocational Dei «dönmeni. New York: Te»c-hersCollegc. Colombla Unlverslty. 1963.

Şahin. Mn/.ılİer. "Hasan Dii/rvl laikli Uç ('rupin Une ÖğrenelnlIn Kavğı Düzeyi Yönüendrın K.ır şılaşı ıı ılıılır. HiiHiImmm* Yııksrk Unun* İR/L An kına: A. ılıııııııı HİLENİ Hımv.IL M ılın ılıı I I-1 ist ılıııı i *'Ht\

Semin. Refia. Zekânın Değerlendirilmesi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972.

Semin, Refia. Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri: Kalkınmamıza Engel Olan Başlıca Sebepler, İstanbul: I.Ü. Edebiyat Fak. Yay.. 1973.

Tamar, M.; Erermiş. S.; Aydın. C. "Çocuk Psikiyatrisine Başvuran Ergenlerde Kendilik Kavramı". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Tan. Hasan. "Ergenlerin Anne ve Babaları ile Olan En Önemli Problem Alanları-1". Onuncu Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 1974.

Tan. Hasan. Psikolojik Danışma ve Rehberlik, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1992.

Tellenbach. Silvia. "Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinin Suçluluğu", Facultatis Decima Anniversaria. Marmara Üniversitesi Yayın No: 536. 1993.

Tezcan. Mahmut. Kuşaklar Çatışması. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1981.

Tezcan. Mahmut. Türkler'fe İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yay.. 1974.

Tezcan, Mahmut. Boş Zamanlar Sosyolojisi Ankara: Doğan Matbaası. 1977.

Timur. Serim. "Türkiye'de Aile Yapısının Belirleyicileri". Türk Toplumunda Kadın, İstanbul: Sosyal Bilimler Derneği. 1982.

Tol. Canan. "Lise Öğrencilerinin Alkol Kullanımını Etkileyen Değişkenler". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Topçu. Sedat. "Suçlu Çocukları Eğiten Kurumlarda Tedavi Topluluğu Uygulanması". Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu. 22-23 Haziran 1983. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını: 130. 1983.

Torucu, B.K. "13-14 Yaşlarındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılması". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri, İzmir: Saray Tıp Kitabevi. 1992.

Tunçdoğan. 1. ve Tunçdoğan, C. A. Çocuk ve Beslenme. Ankara: Ayyıldız Matbaası. 1985.

Tuzlacı, Uğur. Toygar, Ayşe; Baltaş, Acar. Sağlıklı Zayıflama. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1995.

Tümçüdem Y.; Korkmazlar. Ü.: Aydoğmuş. K. "Farklı Sosyo-Ekonomik Kültürel Düzeylerden Gelen Çocukların TV İzleme ile İlgili Davranış ve Tutumları Üzerinde Bir Çalışma". XXIII. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Serbest Bildiri Özetleri. 14-18 Eylül 1987 Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul.

Türkan., S.; Türkcan. A.; Uygur N. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinde ÖSS Öncesi ve Sonrası Dönemde Psikiyatrik Semptomatolojiyi Etkileyen Kişisel ve Ailesel Beklentiler". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri 1992.

Türker. Vural. A. Ankara'da Üç Usede Sosyo Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğilim iv Rehberlik Sıuutıİun. Ankara; Ilarrllcpr Üniversitesi Yayınları. I«»77.

Türkmen. Figen. "Üniversite Öğrencilerinin Menlik Kavramı". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A. Üniversitesi. 1989.

Tyerman. A.. Humprey. M. "Dimcnsions of the Family Envlronment in Ado-lescence." January of Adolescence. Vol: 4 (4). Londra, 1981.

Uluğtekin. Sevdâ. "Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba-Çocuk İlişkileri: Ana-Baba Davranışlarıyla Çocuğun Saldırganlığı Arasındaki İlişkiler". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 4. Aralık. 1981.

Ültanır. Emel. "Yurtdışı Yaşantısı Geçiren Lise Öğrencilerinin Değerlerinin Bazı Değişkenlere Göre incelenmesi", Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üni. 1992.

Ulusların Gelişmesi Raporu. UNICEF. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii A.Ş. 1994.

Uyuşturucu Salgını ve Tedbirleri, istanbul: M.E. Basımevi, 1986. Varış, Fatma. Ergenin Gelişimi. İstanbul: Özgü Yayınevi, 1963. VValker, C.E.; Bonner. B.L.: Kaufman, K.L. The Physlcal and Sexually Abused Child Evaluatton and Trealment. New York: Pergamon Press. 1988.

YVallerstcin. Harvey. The Pengiân Dictionary of Psychology. New York: 625

Madison Avenue. 1981. VVord, Brain. Seks ve Yaşam. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1979. Worsley, PeterlEd.J. Introducttng Soclology. NeivYork: Penguin Book, 1980. Wrlght, D. ve Croxen. M. (Çev. D. Ongen). "Ahlak Yargısının Gelişimi". A.Ü.

Eğitim Bilimleri Dergisi Cilt 22. Sayı: 1. 1989.

Yavaş, ismail. "Davranım Bozukluğu Tanısı Olan Çocuk ve Ergenlerin De-mografik Özellikleri". Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi. Cilt: 3. Sayı: 2. 1996.

Yavuz. Halide. Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler. İstanbul: B. Ü. Yayınları. 1986.

Yavuz. Halide. Yaratıcılık, istanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını. 1989. Yavuzer. Haluk. Çocuk ve Suç. istanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. 1982. Yavuzer. Haluk. "Çocuğun Eğitimi ve Pslko Sosyal Gelişimi Açısından Ailenin

Önemi", Aile ve Çocuk. Sayı: 1. 1981. Yavuzer, Haluk. Pslko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu. İstanbul Üniverslth H

Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2798. 1981. Yazman. Ümit. "Lise Gençliğinin Pslkoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım

Oranlarının Türkiye-istanbul Örneği ile İncelenmesi". Basılmamış Uzman

lık Tezi. Sağlık Bakanlığı. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.

1995.

Yeşilbursa. D.; Imre, H.: Türkcan. S.; Uygun, N. "Lise Öğrencilerinde Anoraksia Nervoza-Bulimiya Nervoza". 1992 Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Günleri Kongre Kitabı. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri. 1992.

Yörükoglu, Atalay. Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1983.

Yörükoglu. Atalay. Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları. 1984.

Yörükoglu. Atalay. Gençlik Çağı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1985.

Yücel. Mustafa. Türkiye'de Çocuk Yargılamasında Sık Karşılaşılan Suçlar ve Son İstatistikler". İstanbul Barosu Dergisi. Cilt: 69, Sayı: 1. 2. 3. 1995.

Yüksel Nevzat ve Dcreboy. Ç. Çifter. I. "Üniversite öğrencileri Arasında Madde Kullanımı". Türk Psikiyatri Dergisi 5 (4): 1994.

Ziilnoğlu, Z. ve Büyükberber. Ç. "Adolesanlarda Toplumsal Dışlanma Algısı. İzmir: Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Cimleri. 1992.

Zeylinoglu. Sezen. "Plagiat: Zihin Gelişim Kuramı" Yayınları. B. Onurlu. Ergenlik Psikolojisi. Ankara: Hacettepe Tıp Kitabçılık. 1987.

Gelişim Temelleri - Ergenlikle Bedensel ve (dinsel Gelişim - Duygulanım Gelişimi - Ergenlikte Sosyalleşme - Aile İlişkileri ve Ahlak (Eğilimler - Kişiliğin Gelişmesi - Ahihsel Gelişim ve Üstün Yetenekliler - Ergenlikle İlgiler - Mesleğe Yönelme * Çocuk ve Genelleme - Kötü Davranma - Alışkanlık ve Bağımlılık Yapan Maddeler - Ergenlikte Suçluluk - Nevrotik Bozuklukla ve Ruh Sağlığı

KİMLİK PSİKOLOJİSİ, ülkemizdeki ortaokul lise ve üniversite çağlarındaki çocuk ve gençlerin gelişim özelliklerini tanıtmak için yazılmıştır.

Türkiye'de ergenler üzerine yapılmış araştırmalar sonucu ortaya çıkan bulgularla desteklenen bu kitap, hem ergenlik dönemindeki çocukları olan anne ve babaların, hem de üniversitelerin psikoloji ve eğitim bilimleri bölümlerinde okuyan öğrencilerin faydalanacağı bir kaynak olacaktır.

ISBN 975-14-0625-0

Prof. Dr. Adnan Kulaksızoglu. 1947 yılında Trabzon'da doğdu, Trabzon ve Vefatları'nda okudu. Bir süre özel bir işyerinde çalıştıktan sonra 1973-1977 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Bölümü'nde okuyan yazar daha sonra Boğaziçi Üniversitesi Dil Okulunu bitirdi.

1978'de mezun olduğu bölüme Öğretim elemanı olarak girdi. 1982'de Boğaziçi Üniversitesi'nden Eğitim Bilimleri Yüksek Lisans derecesi aldı. 1985'te İstanbul Üniversitesinde doktorasını yaptı. 1989'da doçent. 1994'te Eğitimin Psikolojik Temelleri alanında profesör oldu. 1986 yılından bu yana Marmara Üniversitesi. Atatürk Eğitim

Fakóltesi. Eğitim Bilimleri Bölümü'nde Öğretim üyesi olan yazar. Ergenlik Psikolojisi. Psikolojik Danışma ve Rehberlik ve Mesleğe Yönelme dersleri vermektedir. 30 makalesi ve üç kitabı olan yazar evlidir.
